

secolul 20

© Asociația Ziaristilor Independenți din România
REVISTA DE LITERATURĂ UNIVERSALĂ

**R E V I S T Ă
D E
L I T E R A T U R Ă
U N I V E R S A L Ă**

Editată de

UNIUNEA SCRITORILOR DIN RPR

București, Red.: Casa Scriitorilor,
Calea Victoriei, 115, tel. 16.79.22
Ad-ția: Șos. Kiseleff, 10, tel. 18.63.99

Apare lunar

Comitetul de redacție

**Acad. TUDOR VIANU
MARCEL BRESLAȘU**

Redactor șef

**ION BRAD
OV. S. CROHMĂLNICEANU
ZOE DUMITRESCU**

**BUȘULENGA
MIHNEA GHEORGHIU
DAN HĂULICĂ**

Redactor șef adjuncț

**GEORGETA HORODINĂ
Redactor șef adjuncț**

**TATIANA NICOLESCU
DINU SĂRARU**

Secretar general de redacție

s u m a r

Nr. 8 (Anul III) — August 1963

Pag.

**28 AUGUST, A XIX-A
ANIVERSARE**

**Gînduri și impresii despre
România**

**K. FEDIN, H. COLPI, SILVIO
MICHELI, A. SALÎNSKI,
E. VINOKUROV, 5**

★

**MARIA TERESA LÉON și
RAFAEL ALBERTI, *Din
pragul Romîniei*, fragmente,
în romînește de Paul Al.
Georgescu 10**

**MIGUEL ANGEL ASTURIAS,
Grădina pămîntului de aur,
fragmente, în romînește de
Dărie Novăceanu 17**

**CLAUS MÖCKEL, *Între mare
și cer*, versuri, în romînește
de Cezar Baltag 22**

★

Prezențe romînești peste hotare

**MIHAI BENIUC, *Un gest
cultural prietenesc* 52**

★

**Despre cărți și scriitori
din România**

**GHERMAN L. ARZUBIDE,
I. ZAIUNCIKOVSKI,
PETER VIERECK,
Prof. R. SAMARIN 28**

Ecouri românești	32
★	
KARL MUNDSTOCK, <i>Pină la ultimul om</i> , nuvelă, în românește de Andrei Trivale	39
NAZIM HIKMET, versuri, <i>Prin ploaie</i> , în românește de Maria Banuș, și <i>Autobiografie</i> , în românește de Nichita Stănescu	53
GIUSEPPE TOMASI DI LAMPEDUSA, <i>Dimineața unui arendaș</i> , <i>Bucuria și legea</i> , povestiri, în românește de Despina Mladoveanu	58
★	
Sinteze și profiluri	
DESPINA MLADOVEANU, <i>Giuseppe Tomasi di Lampedusa</i>	72
VICTOR KERNBACH, <i>Vladimir Solouhin</i>	80
PETRE IOSIF, <i>Poezia rezistenței spaniole</i>	87
★	
J. L. PACHECO, <i>Cintecale amorului prohibit</i> , prezentare și traducere de Tiberiu Utan	99
★	
DE VORBĂ CU:	
ERICH MARIA REMARQUE — la Porto Ronco	
CINGHIZ AITMATOV — la Moscova	109
★	
C. AITMATOV, <i>Primul învățător</i> , nuvelă, în românește de I. Block și Iv. Martinovici	117
Literatura în arte și spectacole	
DELACROIX, <i>sau despre raționalitatea geniului</i> , fragmente din <i>Jurnalul pictorului</i> , prezentare și traducere de Acad. G. OPRESCU	154
★	
Imaginea prezentului în lume	
<i>Rănila pământului sicilian; O alianță nefirească; Comuna din Lomza; O sinteză deficitară; Despre o antologie indoneziană</i>	167
★	
Cadran mondial	184
Prezentarea artistică: V. CIOCÎRDEL	

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

23 August
a XIX-a aniversare

Qinduri și impresii despre ROMÎNIA

KONSTANTIN
FEDIN

În fiecare an, cînd România își serbează la 23 August eliberarea sa de sub jugul fascist, nu pot să nu-mi amintesc de zilele minunate pe care le-am petrecut în această țară atît de plină de poezie. E adevărat că de atunci au trecut mai mult de zece ani, totuși amintirea e încă vie, stăruie și nu se va șterge curînd.

În zilele pe care le-am petrecut în România, poezia țării și-a dezvăluit în fața mea comorile, farmecul, minunatele priveliști, atît de deosebite și de pitorești. Dar nu e vorba numai de peisajele de neuitat pe care le-am admirat. Frumusețea țării s-a identificat pentru mine cu soarta poporului, care după grele încercări istorice s-a ridicat la o viață nouă, care făurește o cultură nouă.

Ce frumos mi-a apărut atunci poporul român în toată energia și vigoarea lui, cu încrederea lui nemărginită în viitor.

Am văzut mărturii grăitoare ale avîntului cultural, ale înfloririi literaturii și artei. Am vizitat universități și institute de învățămînt superior, am fost în mijlocul muncitorilor, am văzut femei și bărbați sorbind cu nesaț cunoștințele, pătrunzînd tainele științei, ale artei și literaturii.

Astăzi cînd pășește în al 20-lea an al istoriei sale noi, poporul român se mîndrește pe drept cuvînt cu realizările sale. Înflorirea Republicii Populare Romîne săgăduiește bună stare și fericire generației de mîine. Constructorii de astăzi ai Romîniei și copiii lor, schimbul de mîine, vor ști să făurească o viață bogată, demnă, ferită de suferințe.

Poporul român este sortit să obțină noi succese; i le urez, și-i doresc noi bucurii!

Sînt fericit să transmit aceste urări, acest salut, din Leningrad, unde s-au adunat în zilele de la începutul lui august scriitori din toate țările Europei pentru a discuta despre problemele și destinele romanului contemporan.

Am avut prilejul să mă întîlnesc cu delegația de scriitori români, care au venit în orașul lui Lenin să participe la lucrările simposiului. Celorlalți scriitori români, tuturor celor ce contribuie la făurirea unei literaturi noi, revoluționare, în România, tuturor acestor prieteni le strîng mina și le doresc multe succese!

Leningrad, 3 august 1963.

HENRI

COLPI

După cele cîteva luni petrecute în România, m-am gîndit la un subiect de film pe care mi-ar plăcea să-l turnez. L-am numit provizoriu « România sonoră ». Iată cum mi-am rezumat, în cîteva rînduri, ideea:

« Intenția acestui proiect de film este de-a prezenta pe ecran România sonoră. Adică, de-a face văzute și auzite cîntecele, muzica, zgomotele, cuvintele României.

Deci: un fel de film muzical, un fel de film documentar major, un fel de film de prestigiu.

Un astfel de film nu va fi, poate, o revelație pentru publicul român. Cu atît mai mult cu cît o atare viziune asupra României, venită din partea unui străin, riscă să fie plină de surprize.

E greu să precizez scenariul chiar de pe-acum. Să admitem, de pildă, că prima secvență va fi consacrată în întregime Dunării, de la frontieră plină-n Delta și că va fi însoțită de-o simfonie a fluviului. A doua secvență ar putea fi însăși Delta, cu zgomotele sale și cu țipetele păsărilor.

Vor mai fi desigur cîntecele și dansurile populare. Și vor mai fi și romanțele. Și vuietele fabricilor, ale șantierelor de construcții. Și, alternînd cu zgomotele citadine, sunetele unei nunți țărănești. Și discuțiile înregistrate potrivit sistemului „cinema-adevăr“ în oraș, la țară, la munte sau la mare.

Pe scurt: crearea unei imagini vizuale și sonore, pe cît posibil originale, a României de azi.

Dacă am retranscris aceste cîteva rînduri este pentru a scoate în evidență punctul meu de vedere esențial în ce privește impresiile despre România: adică impresiile sonore.

Și în primul rînd, cele de ordin muzical. Pur și simplu, m-am îndrăgostit de muzica populară românească. Ca și de romanțele românești. Într-un cuvînt,

de muzica din această țară. Un detaliu: moartea Mariei Tănase m-a mișcat profund; n-am văzut-o niciodată pe această femeie, n-am cunoscut-o decît prin intermediul discului; dar știu că a fost o mare artistă. Și am ținut să fac parte din bucurăsenii care au fost față la trecerea cortegiului ei funebru, atît de impresionant.

Nu voi vorbi despre impresiile mele turistice, despre litoralul care e uimitor, despre București, o capitală spațioasă, în care poți respira. N-aș vrea să recurg la clișee, nici în ce privește oamenii. Românii sînt amabili, simpatici, ospitalieri, plini de vioiciune. Prefer să afirm că mă înțeleg foarte bine cu ei, că am foarte mulți amici excelenți în România și că poveștile cu olteni mă încîntă. De altminteri, important este să iubești o țară în ansamblul ei, să te simți bine, să ai impresia că ești acasă. Este cazul meu, al soției mele, în România. Admițînd, ferească Dumnezeu, că obligațiunile profesionale ne vor reține odată multă vreme de parte de România, vom avea cel puțin numeroase discuri pentru a ne alina nostalgia, «dorul» nostru? Și, fiindcă a venit vorba de asta, oare n-am compus eu însumi un cîntec românesc? Da, pentru filmul *Codin*, un cîntec despre Dunăre.

SILVIO MICHELI

Silvio Micheli, unul din romancierii de seamă ai Italiei contemporane, s-a născut la Viareggio, în 1911; a fost multă vreme funcționar, cunoscîndu-și eroii în mediul în care își ducea el însuși viața. A scris romanele *Pane duro* («Pîine tare»), care a luat marele premiu Viareggio în 1946, *Paradiso malefico* («Paradisul răufăcător»), *Tutta la verità* («Adevărul») și *Artiglio ha confessato* («Artiglio a mărturisit»).

Eu știu prea bine — fiindcă am constatat acest lucru personal, în timpul sederii mele în România, în 1956, cînd de curînd apăruse în vitrinele din București romanul meu *Adevărul* —, cu cît interes marile mase ale cititorilor romîni urmăresc operele de cultură și poezie din țara lor și din alte țări.

Mă gîndesc cu plăcere la întîlnirile numeroase pe care le-am avut cu mulți scriitori, intelectuali și muncitori, fie în sălile universitare, fie în cercuri de lectură, în fabrici ori în gospodăriile colective.

Mi-a reținut în deosebi atenția tineretul din fabrici, prin interesul și dragostea pe care o dovedește față de munca specializată, la locul de producție, și totodată prin pasiunea pe care o arată pentru problemele culturale, în casele de cultură, cluburi și librării, unde am avut ocazia să-l cunosc.

Mă bucur că mă prezint în curînd acestui tineret cu noul meu roman *Artiglio a mărturisit*. Romanul acesta este o mărturie directă despre supraviețuitorii unor evenimente care trebuiesc socotite printre cele mai înalte pe care munca umană colectivă le-a produs.

Romanul meu este o narațiune de muncă. Ea va avea totdeauna în spiritul ei un accent coral și va înfățișa forța, încrederea, inteligența și conștiința acelor muncitori la care se referă — sub ochii muncitorilor din țara dumneavoastră, ca și din oricare alta.

AFANASI SALÎNSKI

Aș vrea cu acest prilej să rostesc cuvintele «ce țară minunată!» «ce țară prietenoasă!». În așa fel încît să pară că sînt primul care le spun cu referire la România. N-au decît să-mi facă imputări apărătorii sobrietății în stil și dușmanii patetismului, dar altfel n-aș putea să exprim amintirile mele despre România. Ori de cîte ori mi-aduc aminte de călătoria pe care am întreprins-o în țara vecină și răsfoiesc în cartea minții toate impresiile ce-au rămas legate de patria lui Eminescu și a lui Mihail Sadoveanu, ajung inevitabil la aceeași concluzie: România este o țară cu adevărat minunată. Nu odată am povestit prietenilor mei din Uniunea Sovietică ce frumoase sînt privilegiile României, cît de minunate orașele ei și mai ales Bucureștiul, cît de talentați sînt actorii romîni și ce tradiții viguroase cultivă teatrul românesc. Le-am povestit de multe ori cît de multe talente literare înflorează în Republica Populară Romînă și cît de variate sînt genurile în care se afirmă ele.

În timpul vizitei mele am avut prilejul să stau de vorbă cu mulți reprezentanți ai culturii și literaturii romîne contemporane: cu Mihai Beniuc, cu Popescu-Gopo, V. Em. Galan, Radu Beligan, Sică Alexandrescu, Horia Lovinescu, Simion Pop, Alexandru Mirodan și alții. Aceste întîlniri mi-au rămas adînc întipărite în minte pentru că au fost un prilej de a cunoaște oameni a căror operă și activitate nu pot să-ți trezească decît sentimentul de sinceră prețuire.

Am avut ocazia să asist la unele spectacole ale Teatrului Național, ale Teatrului Lucia Sturdza Bulandra, ale Teatrului de Comedie, ale Teatrului Tineretului. Arta acestor colective teatrale mi-a arătat că în România sînt multe talente tinere, viguroase, că teatrul românesc folosește un limbaj scenic modern.

La plecarea din România am înțeles că mă voi simți întotdeauna atașat de această țară în care au rămas oameni dragi inimii mele.

Din fericire relațiile de prietenie cu scriitorii romîni nu se întrerup, și mulți dintre ei ne vizitează țara.

De curînd, în zilele Festivalului Internațional al Filmului, care s-a desfășurat la Moscova la începutul lui Iulie, mi-a revenit sarcina plăcută să remit delegației de cineaști romîni diploma cu care a fost premiat filmul *Lupeni 29*. Sincer vorbind, lucrul mi-a făcut plăcere nu numai pentru că filmul era meritoriu, dar și pentru că filmul era românesc. Ce să-i faci, chiar în cazul celei mai severe obiectivități, prietenia este totdeauna părtinitoare.

La a XIX-a aniversare a lui 23 August, le doresc din toată inima multă fericire tovarășilor mei dragi din România, scriitori, dramaturgi și cineaști. Și această urare îmi umple și mie inima de o adîncă bucurie.

MEMORIE CULTURALĂ

Foto DAN GRIGORESCU

- Arhitectură (*Litoral*)
- Ochii oraşului (*Sibiul vechi*)
- Pregătiri de toamnă
- În Delta

EVGHENI

VINOKUROV

Popoarele și țărilor, ca și oamenii de altfel, au trăsăturile lor deosebitoare, individualitatea lor aparte. Individualitatea unei națiuni se formează din miile de trăsături proprii diferiților oameni, din caracteristicile vieții lor și a felului lor de a gândi. După părerea mea, individualitatea unui popor își găsește, de obicei, cea mai completă și mai complexă expresie în arta lui.

Am avut prilejul să fac o călătorie de aproape o lună prin România. În acest răstimp am cunoscut sute de oameni cu care am stat de vorbă, am vizitat muzee, am fost pe șantiere de construcții, am avut întâlniri cu studenții și cadrele didactice de la universitățile din București și Iași, am vizitat câteva expoziții și ateliere de pictori. Mi s-au povestit fapte și evenimente din istoria poporului român, am admirat multe din frumoasele monumente istorice care împodobesc această țară minunată, am asistat la seri de poezie și am auzit pe colegii mei români citind din operele lor. De aceea cred că, deși răstimpul vizitei nu a fost prea îndelungat, am avut posibilitatea să cunosc individualitatea atât de caracteristică, de originală a României, specificul vieții poporului român și a lumii lui spirituale. Cultura, arta, literatura poporului român sînt pline de frumusețe, de un colorit deosebit și de o personalitate viguroasă. Pentru mine, frumusețile spirituale ale acestui popor vecin nouă se contopesc indisolubil cu marile frumuseți ale naturii românești.

Iubesc România, îi iubesc poporul. Pentru mine, astăzi, România nu mai este o noțiune abstractă, un simplu termen geografic. Ea este pentru mine o bună cunoștință, un prieten la care mă gîndesc și pe care nădăjduiesc să-l mai revăd, o țară cu a cărei artă și literatură sper să mă întîlnesc din nou.

Drumul spre înțelegerea artei și a literaturii române mi l-a deschis opera lui Sadoveanu, pe care am citit-o în parte în limba rusă, acum cîțiva ani. Povestirile minunate ale clasicului literaturii române, atât de prețuite de publicul cititor sovietic, mi-au zugrăvit frumusețile peisajului românesc și m-au înfrățit cu sufletul cald și plin de bunătate al omului din popor.

După Sadoveanu a urmat cunoștința cu arta și literatura română prin creația lui Tudor Arghezi. Îmi pare rău că, necunoscînd limba originalului, această întîlnire s-a făcut prin intermediul unui interpret, a traducătorului care nu este poate întotdeauna cel mai fidel interpret posibil, mai ales atunci cînd e vorba de o mare forță artistică, de un mare poet. Dar chiar această primă și imperfectă cunoștință m-a făcut să simt vigoarea versului arghezian și să pătrund în lumea unui mare și original creator de artă.

Prețuiesc foarte mult creația poetului Mihai Beniuc, pe care l-am cunoscut personal în timpul vizitei mele, după ce înainte făcusem cunoștință cu versurile sale traduse în limba rusă și larg răspîndite printre iubitorii noștri de poezie. Pana viguroasă și plină de avînt a poetului Mihai Beniuc este în continuă perfecționare de la volum la volum, tinăreă și energică. Îi doresc, așa cum spune proverbul român, «tinerețe fără bătrînețe».

Mario Veruca Ios
Rajael Alberty

Din pragurile României

Locuințele oamenilor

Ceea ce ai obținut trebuie să știi să aperi. În zilele noastre nu mai există ziduri de apărare, dar oamenii, fiecare om în parte, trebuie să-și ridice zidurile sale proprii, pentru a-și apăra strădania sa, munca sa, de la începuturi și până astăzi. Au existat totdeauna constructori de case, de cetăți. Casele rămân. E ciudat când te gîndești că Iehova nu le-a spus oamenilor: «Clădiți-vă case, căci casa este carapacea omului». Necesitatea cea mai urgentă a omului a fost totdeauna acoperișul, casa. Nu poate fi socotit locuitor decît cel care locuiește, cel care are o casă și tocmai aceasta este greșeala statisticilor: Spania are 30 de milioane de locuitori. Dar cum trăiesc ei? Locuiesc ei oare, în case, ca oamenii? Pot fi numite locuințele lor, case ca lumea? Nu. Și dacă nu, înseamnă că aceste statistici, nu exprimă adevărul în ce privește anumite națiuni.

Casa trebuie să aibă ritm, adică să se dezvolte, să fie mereu în evoluție, în creștere, în schimbare. Un oraș nu-și are niciodată fixate trăsăturile sale definitive: el respiră, crește, răspunde nenumăratelor cerințe și dorințe de fericire pe care economia le creează unui popor. Casa constituie un indice al acestui avînt către fericire pînă și pentru cei care nu au decît nădejdea de a o poseda vreodată și ea trebuie să răspundă condițiilor de viață diferite pentru fiecare generație. Astăzi nu mai avem nevoie de puțuri, vrem ca apa să curgă atunci cînd dăm drumul la un robinet; astăzi nu mai avem nevoie de magazine de lemne ci de electricitate, dar totdeauna a fost nevoie de ziduri bune, care să răspundă ca un ecou cîntecului de leagăn, dragostei, ceasurilor de odihnă, iar uneori e nevoie chiar ca zidurile să poată absorbi întîmplătoare clipe de proastă

dispoziție făcându-le astfel să dispară. Orice casă, pe lângă faptul că trebuie să apere pe oameni împotriva bolilor cerești ca vînturi, ninsori și ploi, mai are și misiunea de a-i ajuta să ajungă la bătrînețe. Orice casă trebuie să poată adăposti întinderea nesfîrșită a visurilor omului. Pentru ca omul din România să ajungă definitiv la simțămîntul de cămin, înfrîngînd viața rătăcitoare la care nesiguranta și sărăcia îl obligă pe om, pentru a-l face să treacă dincolo de nomadismul dorințelor și necesităților, guvernul român, privind lucrurile în față, și-a pus cu toată seriozitatea problema locuințelor pentru oameni.

Sîntem prieteni vechi. Nu putem spune că sîntem orbiți. Reprofilarea orașelor, nașterea unor noi centre orașenești în jurul fabricilor, urbanizarea litoralului Mării Negre, etc., sînt tot atîtea probleme care ne-au atras atenția. Construcțiile românești corespund epocii noastre, veacului nostru și în parte și viitorului «care a și sosit». Arhitectii au acceptat să transforme țara, și toată țara se află într-un proces de transformare.

Ne-am fixat asupra arhitecturii pentru că arhitectura este ceea ce îți sare în ochi în primul rînd. Am privit Bucureștiul ca pe un oraș diferit de ceea ce cunoscusem. Omul nu se poate sustrage de la lectura pe care i-o oferă ochii. Nu poți fi neutru în fața peisajului, căci el e plin de semnificații, e plin de chemări. Ceea ce vedem obligă să vorbim. Locuința necesară omului, locuința pentru fiecare și pentru toate ființele umane este, astăzi, marea realitate în România și pe lângă acestea orașele sale au mai cîștigat și ca frumusețe. Am văzut macheta reprofilării totale a Bucureștiului și am văzut ceea ce e deja gata clădit și totul e splendid, căci astăzi arhitecții nu mai trebuie să clădească după gustul milionarului care visează castele medievale și comandă să i se ridice un palat fiindcă așa vrea el. Arhitecții de astăzi nu trebuie să rezolve probleme de vanitate individuală, căci le-a revenit sarcina rezolvării unei probleme mult mai importante, și anume stabilirea unei noi ambianțe orașenești, a unor noi posibilități de trai laolaltă.

Totul a fost făcut cu dragoste. Spațiul central al orașului nu are aerul de a fi ceva străin: pare să se fi încorporat în ambianța respectivă fără nici o sforțare, deși, în loc să se fixeze asupra Palatului regal, construcție nu prea reușită, interesul s-a deplasat către Sala Congreselor, cu sala sa spectaculoasă, echipată stereofonic, care adăpostește cu deosebită demnitate muzica și teatrul. În jurul său străzile se succed și alunecă pe lângă grădini și mici pante. Clădirile monumentale au frînt linia dreaptă, iar ferestrele lor parcă se fugăresc, alunecînd una după alta și clipind în noapte la luminile care scaldă gazonul.

Totul se călăuzește după un plan care ține seama de necesități și de problemele legate de conviețuirea oamenilor, dar nu totdeauna de problemele afective și de nostalgii. Cîteodată, în alte țări, în unele orașe, sînt dărîmate încîntătoarele mărturii ale trecutului, căci planificarea se face fără să se ceară sfatul brutarului din colț și nici părărea bătrînei de la mezanin. Și amintirile se prăbușesc fără să facă zgomot odată cu demolările. Însă unii urbanisti care-și mai aduc aminte de copilăria lor știu lucrul acesta și Bucureștiul a

schimbat uneori traseul unei străzi pentru a păstra o clădire veche sau o bucată de grădină. Alteori s-a impus din această cauză *viteza moderată* și astfel nu au fost dărimate brusc toate zidurile trecutului pentru ca cetățeanul să nu se trezească deodată trecînd prin golul celor ce nu s-au făcut încă. Și dacă a rămas în picioare cite un muzeu, cite un colț de clădire sculptat, cite o bisericuță, tocmai în punctul unde trebuia să rămînă, lucrul acesta s-a făcut pentru ca oamenii să nu simtă tristețea de a trăi fără orașul lor, adică fără copilăria lor.

Bucureștiul este deci un oraș prin care merită să te plimbi. Din inima sa pornesc străzi largi, bulevarde care-și schimbă numele pe măsură ce se desfășoară. Nu se vorbește prea mult de Dimbovița, micul rîu al Bucureștiului care nu ni se încurcă printre picioare, așa cum se întîmplă cu Sena, dar parfumul lacurilor se simte de departe. Pe vremuri bucureștenii se simțeau mîndri dacă li se spunea că orașul lor e un mic Paris, dar astăzi mi se pare că preferă să aibă drept capitală un oraș curat și îngrijit într-o țară în continuu progres. Se zice că păstorul Bucur a ridicat o casă și poate și o bisericuță, pentru că în mijlocul pădurilor și cu apa la picioare se simțea mai sigur decît în întinderea fără sfîrșit a șesului. Probabil că nu a venit singur și în curînd, acești primi întemeietori ai orașului s-au înmulțit și au atras și pe alți țărani, desigur sătui de invazii, și au fundat împreună ceea ce niște păstori uniți pot să fundeze și anume o familie. Încă nu exista Călea Victoriei, nici Palatul de Justiție, nici Biblioteca Universității, nici Muzeul de Artă al R.P.R., nici Palatul Pionierilor, nici vechile cartiere comerciale... Totul era verde, totul era numai apă și copaci, în așteptarea zilei de azi. Dar se pare că înainte de aceasta, cu mulți ani înaintea acestui păstor, strămoșii romînilor își aleseseră deja ca reședință aceste locuri, căci din adîncul somnului ei de patru milenii a fost trezită, în apropiere de București, prima cetățeană, toată numai grație și ritm de pe atunci, atît de frumoasă încît a meritat să fie numită *Venus din Vidra*. Acum e pusă sub sticlă, în timp ce urmașele ei se plimbă pe străzi. Cîtă dreptate au avut aceia care au zis că omul lucrează totdeauna pentru viitor. Da, într-adevăr, în timp ce anotimpurile se învîrt în cerc, bărbații și femeile își trasează destinul lor în linie dreaptă.

Intîlnirile noastre cu...

I. L. Caragiale

Dacă am vrea, în afară de timp, să strîngem mîna ființelor care nu mai există, una din ele ar fi Ion Luca Caragiale. Cred că ne-am înțelege. El nu s-a născut, ca marea artistă franceză Rachel, într-o căruță cu actori, dar a venit pe lume sub semnul unui nume foarte teatral: Haimanale¹, adică Rătăcitorii. Dar cine ducea pe atunci, spre 1850, o existență mai rătăcitoare decît tagma actorilor?

¹ în romînește în text.

S-a născut cu ochelari vrăjiți. Vede sau transformă totul în ris, găsind cuta ridicolă, viciul. Acolo unde societatea vremii sale închidea ochii, el îi deschidea spre critică. Și deodată, unii din compatrioții lui se treziră că incap perfect, ca pe calapod, în pantofii teatrali pe care li-i pregătise scriitorul. Ieșiră astfel pe scenă lucruri ridicole și amare, din acelea care te fac să rizi și să plîngi totodată.

A trăit în Ploiești, un oraș îmbibat de mirosuri puternice și de politicianism. În România își începea atunci domnia un rege german, în timp ce boierii, puternicii stăpîni ai pămîntului, merg sau visează la Paris, fiind elegant să uiți sau să te prefaci că nu-ți aduci bine aminte limba maternă. Pe Caragiale toate aceste personaje încredute îl irită. Ni-l închipuim privindu-le de pe terasa unei cafenele — această minusculă universitate care place așa de mult neconformiștilor spanioli. Ni-l închipuim potrivindu-și ochelarii satirei și deschizînd focul, topindu-se de ris în bătaioasa lui revistă inițială « Ghimpele ». De el, care a scris « sînt om din popor, fără nume de naștere », avea să se vorbească o dată ! A găsit un bici flexibil care brăzdează obrazul multora: ironia. Și încărcat cu o bună provizie de motive de ris, a urcat pe scenă, urmînd cea mai bună tradiție teatrală, aceea care revendică drept părinte pe Aristofan: satira.

Prima operă pe care am cunoscut-o noi a fost *O scrisoare pierdută*. Ce comedie desăvîrșită ! Vor trece mulți ani pînă să se șteargă, dacă se vor șterge vreodată, din memorie acești politicieni cu vicleana lor duplicitate, cu viețile lor năclăite în minciunile oficiale, cu demagogia lor puerilă exprimată în ticuri verbale. Cîte personaje vii și de neuitat ! După aproape o sută de ani — premiera în 1884 — sînt încă țări care văd în *O scrisoare pierdută* tabloul propriei lor mărginiri politice. Teatrul Tray Mocho din Buenos Aires a crezut așa și Caragiale a fost aplaudat o dată mai mult, în America.

Era desigur foarte greu pentru cineva să ajungă pe vremea aceea un scriitor ofensiv. Erau zilele cînd românii inaugurară, o dată cu monarhia, democrația burgheză parlamentară, cu jocul ei de haz și necaz. Și mai mult decît necaz, Eminescu murea în singurătatea nebuniei, în timp ce Caragiale se salva de venin, criticînd acerb burghezia liberală: « Conu Leonida față cu reacțiunea ». Pe Caragiale îl durea România, așa cum avea să spună Unamuno de Spania, dar mai îl durea lipsa ei de maturitate. Aplica nuiaua burlescului necruțător și rîdea de burghezi cu o anume tristețe sfișietoare. Toate acestea, înlăuntrul coșmarului care era viața lui. « Poți să-mi împrumuți șaizeci de lei pentru vreo patruzeci de zile ? » Desigur, revoltații nu au drept la nimic, sînt rău văzuți. Dacă nu mîncă, cu atît mai bine. Nu va intra la Academie. Dar ce are a face. A aruncat totuși în circulație cuvinte cu luciu de oțel. Cine l-a pus să protesteze pentru moartea a unsprezece mii de țărani în răscoalele de la 1907 ? E de la sine înțeles — vociferau cei eternizați la putere. Ce extravagant! din partea acestui Caragiale să scrie pamfletul 1907, *din primăvară pînă în toamnă* ! Și, mă rog, de ce protestau țărani, de foame ? Ce oameni ! Cu cîteva secole mai înainte, țărani englezi se răscluseră pentru că nu mai voiau să doarmă cu o bucată de lemn sub cap și cereau perne. Poftim ! Vor cumva și țărani romîni perne de puf ? A fost necesar să-i omoare, firește. În țările slab dezvoltate, noutățile ajung întotdeauna tîrziu.

Caragiale nu a ascultat pe cei care îi spuneau că pierdea timpul ocupându-se de oamenii mărunți, de rînd. Și-a cîștigat un loc de onoare numai după victoria poporului. În 1949, numele lui, împreună cu acela al lui Eminescu și al lui Creangă, au fost înscrise în cartea de onoare a Academiei Republicii Populare Romine. În ziua aceea, Caragiale se va fi simțit, desigur emoționat. Stînd în vreun fotoliu de teatru, în cine știe în ce loc al patriei sale, își va fi mușcat mustața, văzînd cum unul din personajele sale se apropie ca să-i strîngă mîna. «Nu mă împinge, nene, că ameteșc», îi va fi zis, jumătate în glumă, maestrul și apoi se va fi dus să-și caute multele sale scrisori pierdute, pe care le-a scris cu teama de a nu fi putut să-și ridă de foame. Și a găsit, probabil, aceasta:

«În starea în care mă aflu — dar mai întîi să ți-o descriu, această plăcută stare:

Chiria n-am plătit-o și
sînt dat în judecată;
Lemne n-am de loc;
Palton nici atîta
Aștept din ceas în ceas
apariția unui nou moștenitor;
Unul mi-e bolnav.

Ca culme, m-am apucat să scriu o piesă și, din pricină că trebuie să stau să lucrez noaptea foarte tîrziu, am căpătat la ochi o conjunctivită catarală.

Dau din colț în colț și nu știu ce să mă fac.»

Scrisoarea găsită. Nu e nevoie de mai mult. Îi strîngem mîna. Sînteți unul din cei mai geniali... Ssst! ne întrerupe. Nu-i plac elogiile. Și pe ele le întîmpină tot cu un suris. «De asemenea, aplauzele excesive» — ne spune cineva. Cortina.

...Eminescu

Prima dată cînd am citit pe Eminescu, am avut nu numai sentimentul coplesitor al unei opere de neasemuită valoare artistică și umană, dar și certitudinea că acolo, în versurile sale, se află cheia de aur pentru a înțelege, în adînc și în durată, sufletul poporului român. Și acum — cine ar fi crezut-o? — mergem spre satul natal al poetului și lăsăm să răsune în noi — aur și cristal — atîtea versuri... Mergem spre Ipotești.

... Numai toamna, crîmpeiele de versuri și suflarea melancolică a vîntului ne-au întovărășit în acest pelerinaj spre Mihail Eminescu. Curtea din fața casei, statuia poetului, muzeul. Tot ceea ce posteritatea poate oferi ca o compensație, tot ceea ce se numește glorie, i-a fost dat lui Eminescu, nemîngîiatul. Noi îi aducem adierea abia simțită a mormîntului Veronicăi Micle, îi aducem fervoarea admirației noastre.

La intrare, în mijlocul a sute de ediții și de traduceri în limbi străine, vedem cartea noastră apărută la Buenos Aires. O undă de emoție ne cuprinde. Ni se pare că frumosul și puternicul chip al lui Eminescu, multiplicat în atîtea piețe publice, școli și grădini din România, ne suride, iertîndu-ne temeritatea

de a-l fi tălmăcit. Întrebăm: Cum o fi fost vocea lui? Ni se spune: bărbătească și amplă, de bun recitator de versuri, de îndrăgostit fără noroc. Disprețuit de o societate care abia dacă socotea pe poeți drept niște paraziți, niște pețece cîrpite pe viață, vietăți ciudate care fac cuvintele să sune din coadă și cîntă. Mihail Eminescu a suferit implacabilul exil intern pe care i l-a impus o societate obtuză. Azi, în schimb, poporul a luat asupra-și grija gloriei poetului.

Poate s-a jucat pe aici cînd era copil — spunem noi. Desigur că i-a plăcut cimitirul în ruine din spatele bisericii. Iată, de acolo se vede satul. Vor fi fost și atunci acești arbori? Locurile și-au schimbat înfățișarea, dar tinerețea cîntecului eminescian este aceeași sau, mai exact, sporită. În toată România se desfășoară industrializarea; țara se acoperă de o maramă făcută din fum și zumzet de motoare, iar cînd copiii de școală atît de prinși de gîndurile lor, atît de tîrîrește absenți, vin să viziteze casa marelui romantic, se opresc un moment descumpăniți: Va ieși să-i primească poetul cu pușinii săi ani fericiți și — ghicindu-le inima — îi va întreba oare, ca alt mare poet spaniol: «Unde cîntă, păsărilor care cîntă?»

...Nică al lui Ștefan a Petrei

Ion Creangă s-a născut într-o căsuță de lemn, cu o curte fără zăplazuri, în care patru arbori foloseau probabil mamei la întinsul rufelor. Rufe, pe care le spăla poate în rîu. Rîu care era atît de mare pentru picioarele scurte ale lui Nică al lui Ștefan a Petrei.

În acest cadru desprins parcă dintr-un colind, atîrnă încă leagănul lui Creangă, iar celelalte lucruri care mai există înăuntru își pierd însemnătatea. Totul se concentrează în miracolul copilului care s-a născut tocmai pentru a povesti și iarăși a povesti ceea ce s-a întîmplat mai înainte și după aceea. Este un miracol popular să te naști pe aceste meleaguri și să ai prieteni ca aceia ai lui Nică, în stare să intre în rîu de-a bușelea, să vîneze păsări și să ghi-cească vîrsta vîntului. Vîntul trece mîngietor peste anotimpul copilăriei lui, plină de copaci verzi, de mămligă aurie și de grija de a crește. Nu putem să ne desprindem din acest loc așa cum nu ne putem desprinde de un dar drag ce ni s-a făcut. Și ne împotrivim la gîndul unui Creangă cu barba deasă și cu ochi rotunzi sprîncenați, în fața lui de părinte al poveștilor.

Desigur, fiecare copil din România îl înconjoară cu dragoste și încredere, căci Creangă este călăuza închipuirii lui, așa cum Cervantes este mentorul copiilor spanioli, cu diferența că aceștia s-ar adresa celebrului autor cu «domnule Cervantes», iar băiețașii romîni i-ar spune lui Creangă al lor, Ion sau Nică.

Acest loc este de mai multe ori emoționant și uman. Ar trebui să-l acopere cerul unei vremi mereu frumoase, fără ploii și fără zăpezi, căci casa poveștilor se cere ferită ani după ani pentru ca niciodată să nu se dărîme leagănul lui Ion Creangă ci să dureze neatins atît timp cît un copil din România va avea nevoie de o carte pentru visat.

Bună ziua, ilustru băiețaș! Aleargă de grabă la rîu, te așteaptă prietenii. Nu știi că amintirile tale din copilărie străbat acum țările

de limbă spaniolă? Dar ție ce-ți pasă? Bune pentru tine sînt păsările, peștii, mirosul fumului, vecinele acelea pe care nu le vei mai putea șterge din minte... Și brutarul, fierarul, păstorii, bătrînele. Ce strașnici oameni, moș Nichifor Coțcarul, Popa Duhu!... Și mieii și porcii și găinile și fetele. Ah, Doamne, fetele! Și pe mine vor să mă facă popă! — spuneai tu. Dar asta ar însemna să vorbim prea mult noi.

Ieșim din căsuța de lemn. Vrem să salutăm pe Ion Creangă. Să-i spunem cît ne mișcă lucrul acesta de aici și acela de acolo, și leagănul și piciorușele lui desculțe de băiat moldovean, dar nu e cu putință. Strigă mama: Aracan de mine, băietul ista iar s-o dus la rîu să se scalde!¹

În romînește de Paul Alexandru GEORGESCU

¹ Din volumul *Umbral de Rumania* în curs de apariție în limba spaniolă.

Grădina
pământului
de
aur

MAREA...! MAREA!...

Aici nu strigă nimeni: marea!... marea! precum soldații lui Xenofon, ci: Mamaia!... Mamaia! Cînd ieși de pe aeroportul din Constanța îndreptîndu-te spre oraș, după vreo douăzeci de minute de mers pe un bulevard însoțit de tei care dau umbră, miresme și te fac să suspini, în depărtare apare ceva ce seamănă cu un joc de oglinzi albastre: un oraș alb, construit la țărmul mării Negre, alb, alb, alb...

Un oraș care nu are asemănare și dacă se spune că-i o Copacabana, brazilienii trebuie să fie foarte mîndri.

Automobilul trece pe lîngă o termocentrală ale cărei coșuri aruncă mari și foarte negre coloane de fum.

Prezența fumului în serpentinele de umbră care acoperă cerul face să apară și mai clar, în depărtare, albul edificiilor ce continuă să ni se pară încă o viziune dintr-o poveste orientală, ceva ce se va prăbuși, ca un vis, odată cu apropierea noastră, în timp ce auzul ne este străbătut mereu de strigătul care-i salută apariția: Mamaia!... Mamaia!...

Porniți pe parodiare și joc de cuvinte, bucuria noastră față de prezența marină din aer, respirată cu tot plămînul, ne-ar obliga să schimbăm versul lui Paul Valery: *Marea... Marea mereu reîncepînd*, în: *Mamaia... Mamaia întotdeauna reîncepînd*, pentru că de fiecare dată, i se adaugă noi edificii cu linii îndrăznețe, edificii care cu puține luni în urmă nici nu existau și care acum par scoase din nori.

Dar albastrul pe care-l priveam, nu era marea. Edificiile însă continuă să stea în picioare, din ce în ce mai drepte, ridicate în amiaza în care ne apropiem de ele, înalte, înalte, înalte...

Ceea ce privisem pe drumul ce duce de la aeroport era lacul Siutghiol, cu apă dulce. Mamaia se extinde între acest lac, întotdeauna brăzdat de vele, și Marea Neagră, cu plajele sale de nisip mai fin decât făina arsă.

Aici, în România, călătorului i se pune întotdeauna problema alegerii între un loc sau altul, amîndouă la fel de frumoase și, în același timp, fiecare mai frumos decât celălalt. Aici, în Constanța, e și mai greu: sînt atît de atrăgătoare comorile trecutului din epocile grecești și romane, că pămîntul acesta te face dintr-odată prizonierul lui și sînt atît de mărețe edificiile de metal și sticlă, aproape aeriene, ale nenumăratelor hoteluri de la Mamaia, apărînd ca cei 400 de elefanți închipuiți de Ruben Dario la «țărîmul mării», încît nu știu dacă e bine să întorci ochii către trecut sau să te desfeți privind aceste blocuri care se mișcă și joacă în magia perspectivei controlate.

Noi însă, între toate vestigiile extraordinare din alte epoci, unele dinaintea erei noastre, și atîta frumusețe nouă ridicată de curînd, nu încapem îndoială, ne-am decis pentru această lume care renaște, dat fiind rolul pe care-l joacă spre binele și bucuria umană.

E ceva ce nu apărăm niciodată și ar trebui să apărăm întotdeauna: bucuria omului. Acest mic și neînsemnat fir de bucurie care se preschimbă în ocean în inima mamei cînd își contemplă copilul, abia susținut pe piciorușele lui, construind un castel de nisip la marginea mării. Sau acest clipit liniștit, dar plăcut, al bătrînului muncitor care niciodată n-a avut bani pentru a merge la o plajă și care poate n-a cunoscut marea, iar acum, datorită noii orînduirii sociale își poate petrece oricînd zece sau cincisprezece zile pe nisipul fin.

Prin asta edificiile acestea sînt și mai luminoase. Ele nu resping pe nimeni. N-au fost făcute pentru îmbătații de lux, nici pentru cazinouri. Pentru asta ele urcă spre ceruri mai luminoase, căci în locuințele lor, în restaurantele lor și în sălile lor, se întîlnesc cele mai scumpe momente de bucurie, oameni care nu cunoșteau această respirație umană de a rîde, rîsul fiind o respirație necesară pentru viață, alături de părinți, copii, soție, logodnică sau prieteni. Și din bucuria acestei lumi muncitoare, din această bucurie nouă se naște atmosfera umană ce învăluie hotelurile cu linii clare și luminoase, hoteluri care, așezate la țărmurile mării cîștigă măreție(...)

Mamaia rivalizează cu orice stațiune balneară de pe Coasta de Azur, de pe Riviera Italiană sau de pe plajele Floridei.

De acest lucru sîntem siguri. Fără să mai socotim faptul că în ceea ce privește plaja, ușoara înclinație a nisipului mai fin decât cel de la Lido, din Veneția, permite intrarea în mare pe un covor catifelat, aproape un kilometru.

La Mamaia am întîlnit o arhitectură a splendorii. Am auzit mult vorbindu-se despre orașele radiante. Acesta e unul de prim rang. Și a fost construit în mai puțini ani decât poți număra pe degetele unei mîini, pe un loc în care nu era nimic, doar plaja, nisipul, vîntul și frigul, stepa și numai stepa.

Cum a putut România, țara care după unii economiști era condamnată să nu treacă de agricultura primitivă, să construiască toate acestea? Răspunsul e cît se poate de simplu. E o consecință directă a economiei socialiste planificate, în care construcțiile, ca acestea de la

Mamaia, de la Eforie, Mangalia și de pe întreg litoralul românesc, desfășurat pe 260 de kilometri și mai bine, sînt parte din construcția și reconstrucția întregii țări (...)

De aceea, nu trebuie să-l uimească pe nimeni, călătorind prin România, nici zgomotul buldozerelor și escavatoarelor, nici rapiditatea cu care în locul unde ieri nu erau decît pămînt sau colibe mizere, azi se ridică, din elemente prefabricate, mase plastice și tot felul de noi materiale pentru construcții, din ce în ce mai multe edificii dotate cu tot confortul modern.

LITORAL

Se schimbă sunetul. Eternitatea doar intactă-i de la fluier pînă la lăută.
Pe coarnele de taur amiezile își mută alunecată, ora, din ceas și calendar.

Sclipiri de vin. Dobrogea. Și marea ce discută pe țărmuri cu clinii, cu Roma-nchină iar.
Ieri, azi. Din toate cele se șterge prea arar, ca de pe o monedă, vremea de mult pierdută;

vremea ce-ncătușată în vin, preschimbă-n azi
trecutul și prefăce, tot ea, în viitor
ziua de azi. Țărm românesc în care

simți munții-n înălțime clătinați de brazi.
Țărm românesc ce-nfruntă atîta de ușor,
cu noua-arhitectură, întinderea de mare.

COMBINATUL DE LA ROZNOV

...Intrăm în *Combinatul de la Roznov* pe o poartă cu trei arcade, o poartă mare, centrală și două laterale. Tînărul inginer care ne însoțește, ne spune că în lumea îngrășămintelor chimice, omul de azi găsește armele cu care poate să ajute în mod eficace la rezolvarea problemei agriculturii intensive. Și în mod special, în lumea îngrășămintelor care se obțin acum, destinate prin compoziția lor să ajute o anumită categorie de plante agricole.

Îngrășămintele acestea se extrag din aer. Contrar așteptărilor noastre însă, aici operațiile de producere nu se realizează la vedere. Pentru acest lucru a trebuit să ne conformăm și să străbatem imense săli în care mașinile foarte complicate, unele instalate pe cîte două-trei etaje, funcționează într-o liniște deosebită față de cea pe care am întîlnit-o la fabrica de relon — nylon, de la Săvinești, de curînd vizitată.

E poate, numai impresia noastră. Dar nu-i numai atât. Aici liniștea are și ceva spectaculos căci intrind, a trebuit să începem prin a citi plășile instalate în fiecare din aceste secții pe care era indicat pericolul fumatului, cel al aprinderii de chibrituri sau cel al producerii celei mai mici scînteii ce ar putea să aprindă dintr-odată, gazele ce străbat conducte gigantice și se opresc în compresoare, amestecîndu-se la temperaturi polare sau vulcanice.

Din aer se extrage nitrogenul și, îndată ce a fost extras acest gaz, el se combină cu metanul venit prin conducte subterane. Unde se combină? Cum? Cînd?... Ni se arată niște catalizatori de platină în formă de placă. Trei plase care ating inimaginabila sumă de 1024 de ochiuri pe centimetru pătrat. Apoi intrăm în sala compresoarelor de cîte trei și cinci atmosfere. Apoi ne pierdem și ...apărem întregi. Nu s-a întîmplat nimic. Ne-am pierdut pentru că tot ce a urmat ni s-a părut atât de complicat — și este, într-adevăr — încît am renunțat să mai înțelegem explicațiile pe care continua să ni le dea tînarul inginer cu suris frumos.

Și totuși, cît de simplă e toată această lume pentru muncitorii care lucrează în aceste săli imense, cu etaje din metal împletit!... Te uiți la etajul de jos și vezi mașinile, de multe ori parte din aceeași mașină pe care o ai în față, iar dacă ridici privirea, la etajul de sus, vezi iarăși mașini, de multe ori parte din cele de la primul etaj. (...)

Roznovul a rămas în spate. În incendiul apusului, aur pe cîmp, sînge pe culmi, profilul coșurilor la Roznov.

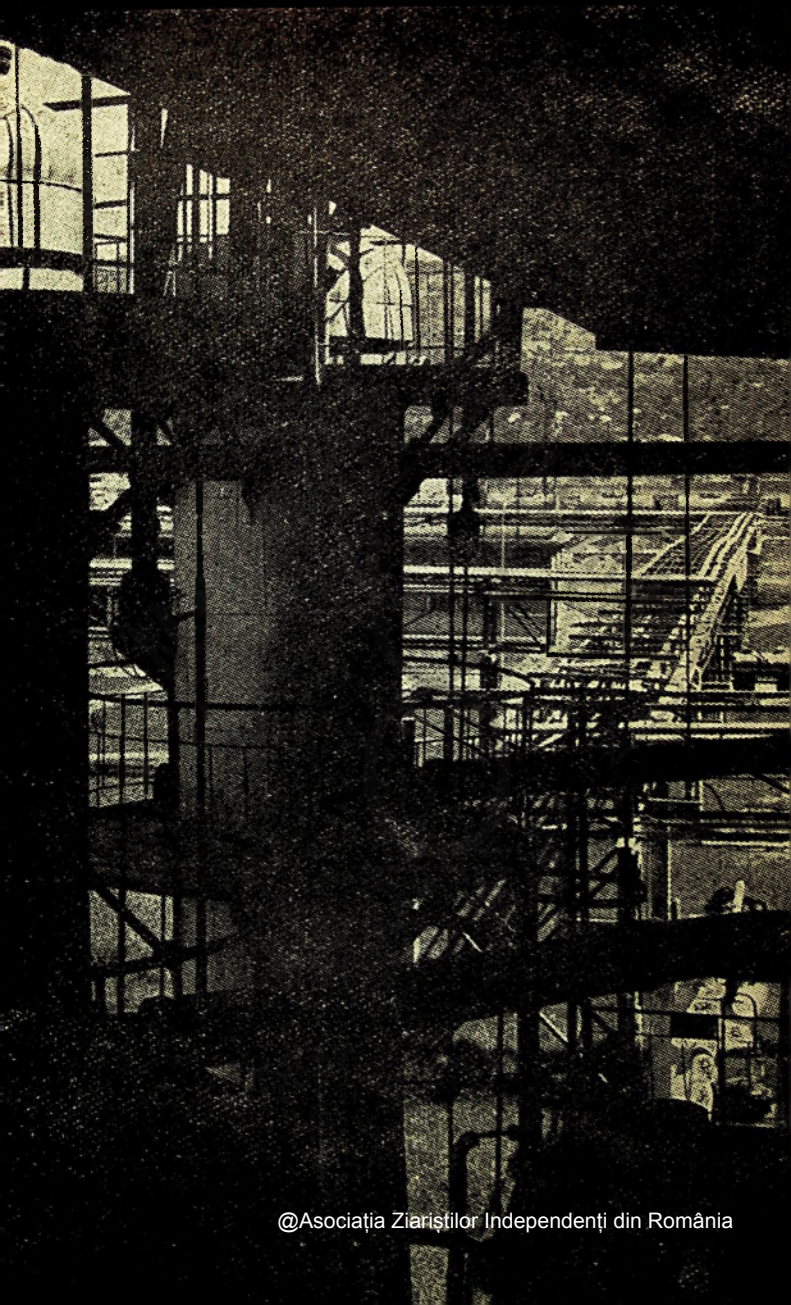
Nu intrăm în noaptea care domnește în țările ce trăiesc în întuneric, fără electricitate, ci într-o noapte a unei țări unde, în toate satele, toate orașele, pe toate drumurile, se aprinde clarul binefăcător al luminii electrice, imagine tocită dar exactă a clarului care tot în aceste ore, în școli, biblioteci, cămine culturale, îi unește pe muncitori și pe țărani pentru a le oferi o altă dimensiune a luminii.

Este dimensiunea luminii-cultură cea în care intrăm acum. Ceva pe care-l lăsasem într-una din zilele trecute la o parte pentru a-l gîndi separat, se zbate sub frunțile noastre. Stelele, sus, încep ăș pronunțe, algebrice și distante, alfabeturile destinelor umane.¹

În romînește de DARIE NOVĂCEANU

¹ Din volumul *Vergel en suelo de oro*, (în curs de apariție în limba spaniolă)

CLAUS MÖCKEL (R.D.G.)

I N T R E M A R E Ș I C E R

I. *Legenda*

*Între mare și cer se află Mamaia
Logodnica soarelui lunecător.*

*În zărea de valuri îmi pare Mamaia
Agrafă din nisip scînteietor.*

*Odinioară — se spune — un sultan
Răpi de aici o fecioară moldavă.*

*Pe nava de nuntă nici un sultan
N-a fost mai sigur vreodată de-o sclavă.*

*Dar ea sărind în mare strigă:
O, mamă, desparte-mi apele-n cale!*

*Și mulți ani de atunci odihni
Mamaia în valuri plutind visătoare.*

*Arar dăruiește natura ceva,
Îi smulgem prin forță fiece chip.*

*A fost odată darnică ea
Clădind peste noapte un pod de nisip.*

*Atunci s-a scris în cărți — Mamaia —
Litoral pleșuv, crescut peste noapte din spume.*

*Dar orașul de piatră și sticlă Mamaia,
Cine a desăvîrșit această minune?*

III. Epos

*Cei care au construit Mamaia, au trebuit
alături de gazela vântului,
de platoșa cerului,
de cingătoarea lui de diamant,
dar mai ales, alături de marea
cristalină, verzuie, neagră ca noaptea,
marea cu spume la gură
ca un cal galopînd,
marea ca ochii unui copil ce visează,
au trebuit să așeze,
deopotrivă soarelui, vântului, cerului mării,
grădini, magazine, hoteluri și străzi.*

*Cei care au construit Mamaia
au armonizat orașul cu Calea Lactee,
cu luna de aramă,
cu vîntul și cu nesfîrșita mare
clădind o cetate în care
omul învață să viseze
și să zboare.*

În romînește de Cezar BALTAG

(Dintr-un ciclu despre Mamaia)

PREZENȚE
ROMÎNEȘTI
PESTE
HOTARE

MIHAI BENIUC

UN GEST CULTURAL PRIETENESC

A trecut mai bine de un secol de cînd la Budapesta s-a tipărit prima culegere de versuri populare românești. De atunci și pînă astăzi, cu intermitențe caracteristice aparițiilor literare, culegeri de poezie populară românească s-au tipărit neconținut de către iubitori maghiari ai creației poporului nostru, înrudită în multe puncte cu creația poetică a poporului frate maghiar. Dacă printre cei care s-au ocupat, la cel mai înalt nivel artistic și științific, de cîntecul nostru popular, amintim pe Bartók Béla, este suficient ca să ne dăm seama și de interesul pe care l-a ținut mereu treaz la cercetătorii și artiștii maghiari genul poetic popular românesc și de atenția deosebită de care s-a bucurat.

Una din ultimele lucrări, cu totul remarcabilă, în același șir de tipărituri, este aceea apărută în 1961 la Budapesta, sub titlul *Román népdalok és népdalok* în editura «Európa», întocmită de V. András János și Domokos János, cu o introducere de Ortutay Gyula și cu niște admirabile gravuri în lemn de Würtz Ádám.

Mărturisesc regretul de-a nu fi consemnat încă mai înainte această valoroasă apariție literară, rod al colaborării editoriale romîno-maghiare și semn al trainiceii noastre prietenii. Cu atît mai mult această culegere merită să fie evidențiată, cu cît coincide ca apariție în timp cu frumoasa antologie a poezîlor romîni (*Román költők antológiája*) scoasă de un excelent prieten al literaturii noastre, Köpeczi Béla.

Culegerea folclorică, admirabilă din punct de vedere al condițiilor tehnice este o reluare a celor mai frumoase traduceri din poezia populară romînească, de la primele făcute acum un secol de Ács Károly pînă la cele pe care le semnează poeții maghiari contemporani din Ungaria și din Romînia. În mod deosebit reamintim numele celebrului Bartók Béla printre primii traducători, precum și pe marele poet ungar contemporan Illyés Gyula. Substanțială este contribuția poezîlor maghiari din Romînia, cu traducerile lor, la acest volum. Iar dacă amintim numai pe Szemlér Ferenc, Kiss Jenő, Majtényi Erik, Székely János, Jékely Zoltán, Kányádi Sándor sau Bajor Andor, aceasta nu înseamnă de loc a uita pe ceilalți confracți ai noștri de-aici sau dintre hotarele Republicii Populare Ungare. Numele semnatărilor acestor traduceri, din trecut sau contemporane, este cheazășia prezentării la cel mai înalt nivel artistic a creației noastre poetice populare.

În introducere, Ortutay Gyula subliniază importanța acestei culegeri recapitulative prin faptul că ea poartă din plin caracterul de frăție și cunoaștere reciprocă pe care trebuie să-l aibă schimburile culturale dintre cele două țări. Totodată, subliniind similitudinile creației poetice a celor două popoare, scoate în evidență trăsătura fundamentală a geniului poetic popular romînesc, pătruns de un fior liric de la un capăt la altul, inclusiv în cîntecele bătrînești — plămuii specific epice.

Culegerea este astfel alcătuită încît cititorul își poate face o imagine clară a întregului diapazon ce caracterizează creația noastră populară — balade, colinde, bocete, doine, cîntece și chiuțuri, pînă la ultimele realizări folclorice din zilele noastre, sub flamurile revoluției socialiste.

De la Miorița străbună la Hora Păcii din zilele noastre, coardele inimii romînești sună în această carte transpuse în frumosul grai maghiar, contribuind și prin cîntec la frăția dintre noi.

Ar mai fi putut desigur fi cuprinse, cum remarcă și Ortutay, încă multe alte realizări de valoare în această carte, cum ar fi bunăoară balada lui *Miu Copilul* și atîtea nestemate ale inepuizabilului tezaur liric popular. Dar care culegere poate îmbrățișa tot ceea ce a realizat un popor secole de-a rîndul, poezia fiind principala sa posibilitate de a da glas durerii sale, revoltei, iubirii, cu jale, cu dor și cu duioșie?

Așa cum este, culegerea constituie un deplin succes și un gest frumos de prietenie pentru creația poporului nostru.

Fidelitatea artistică a traducerilor este atît de mare încît face într-adevăr cîntecele celor ce au trudit la ele. Iar cartea în întregime merită admirație și mulțumire din partea noastră.

Ilustrație de WÜRTZ ÁDÁM, la volumul „Balade și cîntece populare romînești”, apărut la Budapesta.

DESPRE CĂRȚI ȘI SCRITORII DIN ROMÂNIA

Scriș într-un stil care amintește pe cel al marilor epoei populare, într-o limbă de-o rară splendoare, romanul *Baltagul* urmărește pas cu pas, în pagini de un adânc dramatism, peregrinările Vitoriei Lipan, eroina principală care-și găsește soțul ucis, descoperă pe vinovați și le dă pedeapsa cuvenită. Vitoria Lipan personifică adevărul de dreptate și de adevăr a poporului român, voința sa, energia sa, valoarea sa. Chipul ei face parte din galeria eroilor sadoveniениi caracterizați mai ales prin aceste virtuți excepționale. Sadoveanu a valorificat folclorul pentru a-și crea romanul, a transformat balada într-un poem de mare altitudine și de largi perspective, expresie armonioasă și veridică a geniului său liric și narativ.

Realismul critic din cărțile sale a descoperit lumii durerea și umilința țăranilor, oamenii pe care i-a cunoscut cel mai bine și cu care, în copilăria lui, și-a împărtășit amărăciunea și deznădejdea.

Viața tristă a satelor românești este reliefată cu atîtta vigoare încît ea declanșează din primele pagini în cititor, protestul. Sadoveanu a devenit în felul acesta creatorul eroului popular. Povestirea *Hoțul* de exemplu, este istoria unui țăran nefericit ucis prin lovituri de bici de către boier, proprietar al pădurii în care-l găsește furtind niște lemne de foc pentru a-și face rost de banii trebuitori la înmormîntarea copilului mort de sărăcie. Ca în toate operele lui Sadoveanu, în aceasta, peisajul în care se desfășoară acțiunea este în deplină concordanță cu faptele sumbre și teribile. Simți cum te-ajunge pînă la oase frigul și ploaia în același timp cu violența și furia infamă a ucigașului (...)

Un valoros profesor universitar de pedagogie, doamna Hildegard de Sotomayor, citind una din cărțile marelui scriitor român în limba engleză, mi-a mărturisit bucuria sa de a fi întâlnit în acesta un scriitor de o atît de mare simplitate și uimirea provenită din faptul că eroii povestirilor sale sînt atît de asemănători cu oamenii din Mexic. Ea își exprima în același timp dorința de a vedea realizată cît mai repede traducerea acestor cărți la noi căci poporul mexican își recunoaște în ele neliniștile sale, gravele probleme ce-i stau în față și, în mod sigur, mijloacele de rezolvare a lor.

GHERMAN LIST ARZUBIDE

(Din *Conferencia*, nr. 35. Mexico, 1962, p. 3—16)

Traducerile din opera lui Sadoveanu nu sînt un fenomen nou în viața culturală sovietică. De altfel, primele tălmăciri din creația scriitorului român, pe atunci la începuturile drumului său literar, datează încă dinaintea de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Astfel, în 1914, în revista *Sovremennik* a apărut în limba rusă nuvela *Cosma Răcoare*, care în anul următor a fost retipărită de revista *Vestnik Inostrannoi literaturi*. În nota introductivă la traducere, revista scria: « Mihail Sadoveanu deține un loc de seamă în rîndul scriitorilor români. El descrie în operele sale viața satelor și a marilor orașe pe care o cunoaște foarte bine. Sadoveanu este un talent original, și prin subiectele pe care le abordează, și prin stilul pe care-l folosește. »

Traducătorii care și-au asumat sarcina de răspundere de a da versiunea rusă a unor nuvele și povestiri ale scriitorului român, incluse în volumul *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*, sînt buni cunoscători ai creației sadoveniene și stăpînesc deopotrivă și limba rusă și cea română. Printre ei se numără Iuri Kojevnikov, Mihail Fridman și A. Lubo. Nu voi spune o noutate dacă voi remarca că nu e lucru ușor să-l traduci pe Sadoveanu. Ca să redai tot specificul limbii și imaginilor lui Sadoveanu în rusește nu e de ajuns să cunoști foarte bine limbile rusă și română; trebuie să fii și un traducător cu experiență, să știi să aplici principii riguroase științifice. Putem spune că această ultimă tălmăcire din creația lui Sadoveanu reprezintă un adevărat pas înainte în redarea operelor scriitorului român în limba rusă. Coloritul țărănesc a fost redat aici cu mult mai multă finețe și iscusință. Traducerea este firească, curgătoare și se citește ca o operă originală, fără ca autorii să fi păcătuț prin « stilizarea » originalului în spiritul limbii ruse.

Sadoveanu este astăzi cunoscut în Uniunea Sovietică în cercuri foarte largi de cititori. Ei văd în el un mare artist care a mers pe drumul de la realismul critic la realismul socialist și, în același timp, un cetățean, un militant pentru ideile înaintate ale epocii noastre. Drumul creației scriitorului și evoluția omului sînt analizate în prefața lui I. Kojevnikov cu concizie, fără a simplifica însă lucrurile. Aprecierile pe care le aduce el sînt judicioase. Dar prefața ar fi cîștigat, poate, dacă autorul ei ar fi adoptat un stil mai liric și s-ar fi adresat direct cititorului, împărtășindu-i emoția pe care se simte că o trăiește ori de cîte ori vorbește despre creația lui Sadoveanu. Sadoveanu este un romantic al sentimentelor simple și trebuie, scriind despre el, să depășești corectitudinea erudită. Mi-aduc aminte că, în timpul unei întîlniri, el s-a retras din discuția generală foarte vie, aruncîndu-și privirea spre o rază de soare ce scînteia într-o farfurioară cu apă din colivia unui papagal. Și în această privire era atîta concentrată și înțeleaptă bucurie, încît nu puteai rămîne netulburat. Poate că, dacă ar mai fi trăit, o asemenea împrejurare ar fi devenit motivul unei povestiri sadoveniene... Și cine știe cîte gînduri n-ar fi desfășurat Sadoveanu — despre sensul vieții, despre dragoste și despre soare — descriind un moment în care « nu s-a întîmplat nimic. »

I. ZAIUNCIKOVSKI

După mine, Arghezi este scriitorul care simbolizează cel mai bine cultura și spiritul poporului dumneavoastră. El întruchipează nu numai particularitățile lirice, vii, ale țării sale ci și grija, caracteristică latinilor, de a evita abstracțiunile, de a căuta rădăcinile materiale ale tuturor lucrurilor. Arghezi realizează în

opera sa unirea tradiționalului cu noul, obținând același echilibru care există între agricultură și industria țării.

Iată de ce m-am hotărât să traduc în engleză câteva din poeziile sale. În felul acesta țara mea va avea posibilitatea să cunoască ceva din frumusețea patriei dumneavoastră.

PETER VIERECK

Cu Cezar Petrescu am făcut cunoștință cu puțin timp înaintea morții sale, când a vizitat Uniunea Sovietică ca membru al unei delegații de scriitori români. A fost în vizită și la noi la Facultatea de Filologie a Universității din Moscova. Mi-au rămas întipăriți în minte ochii vii de culoare închisă, ce păreau cu atât mai tineri cu cât părul ti încărunțise și chipul ti era brăzdat de zbircituri. Țin minte și felul lui plăcut de a zîmbi.

Fumătorii de pipe, ca și pescarii, se împrietenesc repede. După ce am schimbat tutunul și am aprins pipele, discuția noastră a trecut repede de la fraze generale la o convorbire interesantă despre destinele romanului în zilele noastre.

Cu acest prilej, Cezar Petrescu a aflat că pe mine mă pasionează problemele romanului istoric, gen pe care și scriitorul român l-a abordat. «Știi, mi-a spus el atunci, orice roman, fie și pe temă contemporană, dacă e un roman adevărat, adică arată epoca în mișcare, devine prin aceasta un roman istoric.» Și a citat cazul romanului lui Șolohov *Pe Donul liniștit*. Amîndoi ne-am descoperit cu acest prilej admiratori ai lui Șolohov.

Cuvintele lui Cezar Petrescu despre roman, despre istorism în înfățișarea contemporaneității mi-au revenit în minte când am citit traducerea în limba rusă a operei sale *Întunecare*, apărută în primăvara anului acestuia.

Cele două traducătoare, M. Lvova și Z. Potapova au depus eforturi lăudabile pentru a reda stilul romancierului român. În deosebi este reușită traducerea părții a doua a romanului (în prima se simte oarecare nesiguranță), care aparține Zlatei Potapova, cunoscută prin articolele sale despre literatura română din secolul XX. Tot ea a semnat și prefața care, analizînd romanul, îi subliniază puternic meritele.

Cititorul sovietic va parcurge cu mult interes romanul *Întunecare*. Planul larg al acțiunii, înfățișarea multilaterală a societății românești în anii primului război mondial, cunoașterea perfectă a materialului de viață, un simț incontestabil al vieții, fac ca această operă să poată fi denumită roman istoric.

Întunecare este un roman ce aparține unui artist cu experiență. Cititorul se simte atras de viguroasele episoade epice din primul război mondial, zugrăvit cu ură față de cei ce l-au provocat și cu durere pentru tragedia pe care o trăiește poporul, împins fără voie în acest război. Cezar Petrescu știe să descrie cu vervă satirică moravurile, să dea tablouri de natură pline de lirism și imagini citadine realizate cu îndrăzneală și siguranță. Cezar Petrescu reușește în mod egal să zugrăvească imaginea tragică și grandioasă a războiului. Concepția realistă pe care se întemeiază romanul îi îngăduie să înfățișeze dinamica de dezvoltare a societății românești în decursul a zece ani, să realizeze o galerie bogată de personaje. Și faptul că în roman apar și o serie de figuri de ruși sporește interesul lui pentru cititorul sovietic.

Chiar dacă unele scene și momente din roman ne îndreptățesc să vorbim despre folosirea experienței artistice a lui Tolstoi, autorul știe să-și construiască

astfel subiectul încît transformă treptat povestea familiei Vardaru într-un tablou al societății românești din anii care au premers și au urmat primului război mondial.

Subliniind unele motive din roman care ne-ar face să ne gîndim la tema « generației pierdute », Z. Potapova accentuează pe bună dreptate diferențele ce se pot stabili între Radu Comșa și eroii lui Remarque, Hemingway, Aldington. Radu Comșa caută un drum care să-l ducă spre popor și pentru aceasta rupe cu societatea moșierilor și a hogătașilor. E adevărat că el nu reușește să găsească acest drum, dar cititorul înțelege că în tragedia acestui om cinstit se reflectă situația politică din România din preajma lui 1920. Din multiplicitatea de imagini ale romanului, se înalță chipul poporului, al poporului care muncește, care suferă, care-și apără patria în războiul ce i-a fost impus de clasele diriguitoare.

Romanul lui Cezar Petrescu a fost publicat în colecția « Romanul străin din secolul XX ». În această colecție vor apărea cele mai de seamă creații ale romanului din secolul nostru. Cartea lui Cezar Petrescu își găsește în chip bine meritat locul în această colecție. Căci *Întunecare* este un roman al secolului XX, o creație plină de nerv, de îndrăzneală, o creație complexă, în care se dezbate cele mai variate teme contemporane, în care se reflectă o viață sufletească bogată, căutările și îndoielile eroilor, în care răsună probleme politice din cele mai importante. Acest roman e plin de situații-drame. Și lucrul este ușor de înțeles căci eroii săi trăiesc într-o vreme de război și de aprige conflicte de clasă, într-o epocă în care lumea veche începe să se năruie, într-o epocă în care se întrezăresc în depărtare primele semne ale unei lumi noi. Și trebuie spus că apropierea acestora se simte în roman.

Prof. R. SAMARIN

E C O U R I

La sfârșitul anului trecut, « Institutul editorial de stat din Varșovia » a publicat într-un tiraj apreciabil romanul *Scrinul negru* de G. Călinescu. Versiunea poloneză este semnată de scriitoarea Danuta Biéńkowska, o harnică, eminentă traducătoare a mai multor opere din literatura română clasică și contemporană, dintre care amintim: *Țara de piatră și alte povestiri* (1956) de G. Bogza, *Amintiri din copilărie* (1960) de I. Creangă, *Șoseaua Nordului* (1961) de E. Barbu etc.

Ediția poloneză a *Scrinului negru*, care reprezintă prima traducere din opera lui G. Călinescu în țara prietenă, este însoțită de o scurtă dar informată postfață, în care traducătoarea prezintă cititorilor polonezi un succint expozeu critic al creației romancierului.

« Tabloul picaresc al vieții „high-life”-ului românesc înainte de izbucnirea războiului — baluri, vânători, intrigi, amoruri — precum și degringolada înceată a eroilor în perioada fascismului, a războiului, până în vremea noastră — iată conținutul *Scrinului negru* », apreciază prefațatoarea.

★

În numărul 6 din acest an al revistei de literatură universală din Budapesta *Nagyvilág*, a fost recenzată cartea de poeme « Am rechemat iubirea » de Ion Bănuță. După schițarea unei sumare biografii a poetului român, recenzentul trece la analiza volumului pe care îl consideră un pas înainte în evoluția poetică a lui Bănuță.

★

De curînd, presa literară din R.D.G. a anunțat la rubrica de « apariții noi », două traduceri din proza românească: *Întunecare* de Cezar Petrescu, în editura « Der Morgen », și un volum de nuvele de Eugen Barbu, în editura « Volk und Welt ».

★

Editura « Europa » din Budapesta a tipărit recent *Vinul de viață lungă*, de N. D. Cocea. Traducerea semnată de V. János András însoțită de ilustrații, admirabile, executate de Miklós György. Potrivit convenției culturale romîno-ungare, în planul de lucru al editurii « Europa » sînt prevăzute și alte traduceri din literatura romînă.

R O M Î N E Ş T I

Sub semnătura lui Csatári Dániel, revista din R.P.U. de literatură universală, *Nagyvilág* publică în nr. 5 o recenzie a romanului lui Marin Preda, *Moromezii*. Recenzentul din R.P. Ungară se opreşte în special asupra elementelor noi pe care acest roman le aduce în modul de a privi şi de a reflecta viaţa satului românesc în perioada dintre cele două războaie mondiale.

Semnatarul rîndurilor din *Nagyvilág* relevă faptul că Marin Preda a turnat nu numai « un conţinut nou în tiparele romanului rural românesc », ci, cu ajutorul unei « palete de culori proaspete », a zugrăvit îndrăzneţ o realitate care, pînă la *Moromezii*, « chiar dacă a fost intuită cîndva, nu a fost analizată în esenţa ei ».

« Se poate spune de pe acum — subliniază mai departe recenzentul — că romanul lui Marin Preda reprezintă un punct de cotitură care nu va putea fi ignorat nici în viitor de istoria literară românească ».

★

Poeziile lui Macedonski tălmăcite recent în R. P. Ungară, se bucură de un succes răsunător. La alcătuirea antologiei şi-au dat contribuţia poeţi de seamă din ţara vecină şi prietenă, precum şi poeţi de limba maghiară din ţara noastră. Printre primii amintim pe Takáts Tibor, tînăr poet care ne-a vizitat ţara acum cîţiva ani, cînd a scris admirabila poezie *Sub teiul lui Eminescu*. În rîndul poeziilor de la noi, se cuvine a fi subliniat aportul şi cantitativ şi calitativ al lui Szemlér Ferenc, traducător, precum se ştie, al unui întreg volum din opera lui Macedonski, apărut anii trecuţi sub titlul *Decemberi éj* (« Noapte de decembrie »).

★

Editura pariziană *Éditeurs français réunis* a publicat de curînd romanul lui Sergiu Fărcăşan, *O iubire din anul 47042*.

La rubrica *Plăcerea de a citi*, ziarul *Liberation* recenzează cartea preţuind calităţile ei astfel: « Anticipaţie îndrăzneţă, acţiune trepidantă învăluită în întregime de un fermecător umor şi de o surizătoare

poezie. Autorul ne dă un tablou al societății umane ajunse la un grad înalt de dezvoltare: Omul, eliberat de graba de a trăi, se consacră cu pasiune unor activități multiple. Încheierea își regăsește grația și prospețimea într-o expresie nouă și plină de fantezie. *

Revista braziliană OPINIÃO publică în numărul din februarie a.c., sub semnătura lui Nelson Vainer, articolul Panorama da literatura romena, din care reproducem textul de mai jos:

În perioada dintre cele două războaie mondiale literatura română a cunoscut o întreagă pleiadă de scriitori de mare valoare, cum ar fi Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Tudor Arghezi, Camil Petrescu, Victor Eftimiu, Cezar Petrescu, Demostene Botez, George Călinescu Tudor Vianu și mulți alți romancieri, dramaturgi și poeți.

După 23 August 1944 s-au impus noi scriitori ca Mihai Beniuc, Zaharia Stancu, Geo Bogza, M. R. Paraschivescu, Marin Preda, Eusebiu Camilar, Radu Boureanu, V. Em. Galan, Eugen Jebeleanu, Maria Banuș, Veronica Porumbacu, Nina Cassian, Cicerone Theodorescu, Titus Popovici, Francisc Munteanu, Aurel Baranga, Horia Lovinescu și încă mulți alții.

Desigur că multe nume de scriitori și poeți de o deosebită valoare nu au putut fi menționați în acest scurt eseu, care nu și-a propus decât să dea o succintă idee despre cei mai buni oameni de litere din România de ieri și de azi. O prezentare mai amplă și mai amănunțită va fi făcută într-un studiu aparte care va prefăța o antologie a prozei românești, ce va apărea în anul acesta la Rio de Janeiro.

★

Oaspete al țării noastre, deputatul grec Stavros Kostopoulos a publicat în ziarul *To Vima* o serie de articole în care a căutat să înfățișeze variate aspecte din viața poporului român. Printre lucrurile care i-au stîrnit admirația în timpul acestei vizite, face parte și *Muzeul Satului*, despre care notează:

« *Muzeul Satului* este unul dintre cele mai mari muzee în aer liber din lume, poate chiar și dintre cele mai interesante. Aici a fost cules cu ordine și precizie științifică tot ce este autentic, prețios, dar și educativ, precum și ceea ce a existat în România privind studiile etnografice ale țării și poporului ei. *Muzeul Satului* este situat într-unul dintre cele mai mari parcuri din București și este unul dintre primele locuri pe care gazda noastră s-a grăbit să ni le arate. Totodată a fost și o modalitate de a ne pune în contact direct cu viața românească cea mai caracteristică, încă din prima zi a vizitei noastre la București. Muzeul este alcătuit din case autentice, biserici, ateliere cuptoare, mori de vînt, staule, garduri, precum și tot ceea ce poate

reprezenta viața satului românesc. Toate aceste construcții au fost transportate, bucată cu bucată, din regiunile cele mai îndepărtate ale țării, apoi au fost reconstruite în capitală și înzestrate în mod fidel, cu mobile, covoare și ornamente sau unelte din fiecare epocă. Astfel, muzeul a ocupat în chip necesar o suprafață de aproximativ nouă hectare pline de vegetație. Vizitatorul are impresia că se află într-un adevărat sat, deoarece diferitele construcții, în număr de peste 750, sînt situate într-un mod sistematic, corespunzător diferitelor regiuni geografice și diferitelor epoci. Este o operă într-adevăr uimitoare... »

★

Editura estoniană *Eesti Riiklik Kirjastus* din Tallin prezintă cititorilor săi un volum antologic din nuvelistica română. Volumul cuprinde nuvele și schițe semnate de Mihail Sadoveanu, Mihai Beniuc, V. Em. Galan, Lucia Demetrius, Aurel Mihale, Eugen Barbu, Dumitru Mircea, Zaharia Stancu, Eusebiu Camilar, Alexandru Cazaban, Francisc Munteanu, Ioan Grigorescu, Remus Luca și Petru Vintilă.

★

Dramaturgia romină, bine reprezentată în Cehoslovacia, unde cititorii au posibilitatea să citească în limba lor maternă operele lui Caragiale, Sebastian, precum și piesele unor dramaturgi contemporani, cunoaște o nouă manifestare peste hotare, cu traducerea piesei lui Al. Mirodan — *Celebrul 702* (« Slavny muž ze Sing-Singu »).

Apărută în tălmăcirea Mariei Tatarovă (care izbutește în mare măsură să păstreze intact dialogul viu al originalului), versiunea cehă reprezintă o reală reușită. Traducerea cuprinde și o postfață a aceleiași M. Tatarovă, postfață care analizează competent piesele lui Al. Mirodan.

★

Revista de teatru din țara prietenă, *Le Théâtre en Pologne*, în primul număr pe anul acesta, reproduce aproape în întregime, sub titlul *Les impressions d'un critique roumain*, un articol al lui Mihai Dimiu, apărut în *SECOLUL 20*, nr. 5/6, 1962. E vorba despre articolul *Impresii din teatrul polonez*, în care tînărul regizor român face considerațiuni asupra interpretării actricești, a punerii în scenă, a problemelor de scenografie, a personalităților marcante din teatrul polonez.

★

Relațiile culturale bulgaro-romîne au tradiții vechi. O expresie a acestor colaborări culturale pot fi considerate și legăturile în domeniul literaturii.

Conform ultimilor date ale Institutului bibliografic « Elin Pelin », în Bulgaria, au apărut din septembrie 1944 pînă la sfîrșitul anului 1962, în total 44 de opere literare ale clasicilor literaturii romîne,

precum și ale scriitorilor contemporani, într-un tiraj de 317500 exemplare.

Versurile lui Mihail Eminescu au apărut în tălmăcire bulgară în două ediții — *Luceafărul și alte poezii* (1950) și *Versuri alese* (1953). *O scrisoare pierdută* prezentată pe scena mai multor teatre din R. P. Bulgară, a fost tradusă și editată într-o broșură separată în anul 1952. Din Caragiale s-a tipărit și un volum de *Opere alese* în 1960. Maestrul prozei românești, Mihail Sadoveanu, este foarte bine cunoscut cititorului bulgar. Romanul său *Baltagul* a fost tradus încă din anul 1947. Au mai apărut romanul *Mitrea Cocor*, *Nicoară Potcoavă* și o culegere din povestirile marelui scriitor, intitulată *Povestiri de război*.

În Bulgaria au fost traduse și alte opere literare aparținând unora dintre cei mai buni prozatori români: printre ele se numără romanele lui Liviu Rebreanu — *Ion* (1947), *Răscoala* (1957) și *Pădurea spinzuraților* (1962); Cezar Petrescu — *Calea Victoriei* (1948) și *Apostol* (1956); Ion Călugăru — *Ofel și piine* (1953); Zaharia Stancu — *Desculț* (1955); Titus Popovici — *Străinul* (1960); Eusebiu Camilar — *Negura* (1950—51); Petru Vintilă — *Nepoții lui Horia* (1953); Istvan Horvath — *Brăzdă peste haturi* (1953); Dumitru Mircea — *Piine albă* (1954); V. Em. Galan — *Bărăgan* (1955); Marin Preda — *Moromeții* (1957) etc.

De asemenea, cititorul bulgar și-a putut face o imagine destul de clară despre poezia clasică și contemporană română. În anul 1956, a apărut în tălmăcire bulgară antologia *Poezii români*, sub redacția lui Lăcezar Stancev, Alexandăr Muratov și Iordan Stratiev, cu o prefață de Demostene Botez. În antologie se găsesc opere reprezentative a 32 dintre cei mai cunoscuți poeți români, începând din veacul al XIX-lea și pînă în zilele noastre. Antologia cuprinde poezii de Cezar Boliac, Vasile Alecsandri, Mihail Eminescu, George Coșbuc, Alexandru Vlahuță. Întîlnim de asemenea numele unor cunoscuți poeți contemporani. Tudor Arghezi, Mihai Beniuc, Demostene Botez, Cicerone Theodorescu, Eugen Jebeleanu, Maria Banuș, Veronica Porumbacu, Eugen Frunză, Dan Deșliu, etc.

În anul 1957 s-a tipărit și culegerea *Anul 1907* — poezie și proză română închinată răscoalei țărănești. Volumul cuprinde lucrări semnate de Alexandru Vlahuță, George Coșbuc, Panait Cerna, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Liviu Rebreanu și alții. « Narodna Mladej » (Editura Tineretului) a editat în anul 1959 o culegere de versuri ale lui Mihai Beniuc, intitulată *Toboșarul timpurilor noi*.

În limba bulgară au mai apărut și un mare număr de lucrări literare pentru copii și tineret, ca de pildă *Nada Florilor*, *Amințirile unui pescar* de Mihail Sadoveanu, povești și poezii de Octav Păncu-Iași, *Fram, ursul polar* de Cezar Petrescu, *Rici-Rici* de Al. Șahighian.

Revista de literatură universală din R.P. Ungară face nu o dată referiri la scriitorii români, la opera lor. Astfel Bacovia se bucură de o largă apreciere. *Antologia poezilor români* (1961), tipărită în editura, «Móra Ferenc», îi consacră mai multe pagini, tălmăcirile purtînd semnătura mai ales a încercatului tradu-

cător Jékely Zoltán. La moartea lui Bacovia (1957), *Nagyvilág* publica, însoțite de însemnări biografice, un ciclu de poezii în versiunea tînărului poet Takács Tibor (care ne-a vizitat țara acum cîțiva ani) și a poetei Grigássy Éva. În 1962, aceeași publicație făcea mai ample incursiuni în poezia bacoviană, cu exemplificări din tălmăcirile lui Kiss Jenő. Poetul nostru era comemorat, împliniți fiind cinci ani de la moarte și optzeci de la naștere. Anul acesta, *Nagyvilág* (nr. 4), la rubrica « Informări », închină cîteva pagini operei bacoviene, cu prilejul apariției volumului *Amurg violet*, transpuneri în limba maghiară de Kiss Jenő. Spicuind din articolul semnat de Belia György, se poate vedea, foarte sumar firește, felul cum e privit și înțeles Bacovia în țara vecină. După cîteva referiri privitoare la viața plină de tragism a poetului — victimă a rînduelilor burgheze — subliniind edițiile de mare succes din anii noștri, Belia continuă: « Istoria literaturii romîne îl așează pe Bacovia între simbolisti, mai ales pentru motivul că, în raport cu claritatea clasicismului, el face să se întrevadă emoțiile prin sugestii învăluite în umbră. O asemenea clasificare poate da naștere la discuții. Un lucru e sigur: Bacovia nu e simbolist în sensul în care e considerat un Verlaine sau un Baudelaire, nici în sensul lui Laforgue și cu atât mai puțin în felul în care e privit ca fiind simbolist Ady Endre. Bacovia nu are înrudiri evidente nici cu simbolistii romîni, Macedonski, Minulescu. » Vorbindu-se de o viziune aparte a lui Bacovia, se spune în continuare: « În cele mai bune versuri ale lui, e stăpînit de această viziune (de ordin social — n.n.) și simțim bine că asemenea versuri sînt scrise de un mare poet. Majoritatea poeziilor nu ni-l arată imagist, ci ca pe unul care vorbește prin impresii, prin stări sufletești. Bacovia înainte de orice este poetul resemnării, al chinurilor, al prigonirii, folosind cuvinte simple. E uimitor de avar cu cuvintele. În ciuda acestui fapt, e considerat printre cei mai buni lirici moderni ai romînilor ».

★

Recenta apariție la Belgrad a versurilor Magdei Isanos, în traducerea poetei Florica Ștefan, constituie o dovadă certă a prețuirii de care se bucură, printre cititorii străini, literatura romînă contemporană.

Poate că de data aceasta, ceea ce a determinat-o pe Florica Ștefan să traducă poezia Magdei Isanos, este versul deschis, cu ecouri de îndepărtată baladă, metafora concisă și topica amintind pe alocuri vorbirea populară. Așa se explică de ce, furată de comunicarea directă cu versul poetei noastre și, mai ales, de conținutul uman al poeziei sale, Florica Ștefan a renunțat de la bun început la respectarea rimoi, căreia nici Magda Isanos nu i-a acordat prea mare însemnătate, dar a păstrat nealterate ideile și imaginile, redînd cu precizie cadența.

Poezia Magdei Isanos reprezintă o dureroasă desprindere de albia tristeții, de care poeta a știut să se îndepărteze la timp, făcîndu-și simțită, alături de ceilalți scriitori romîni, prezența și adeviziunea totală la lupta împotriva nedreptăților sociale și politice dintre cele două războaie mondiale. Revolta împotriva morții, împotriva războiului care venea să subjuge « țara luminii », grija pentru durerea citită în mersul trecătorului necunoscut și pentru cea a femeii care așteaptă oboșită întoarcerea bărbatului de pe front, sînt numai cîteva din multele teme asupra cărora poeta s-a aplecat cu pasiune și sensibilitate. Tocmai de aceea, legată puternic de realitățile vremii, poezia ei continuă să se citească și azi cu același interes.

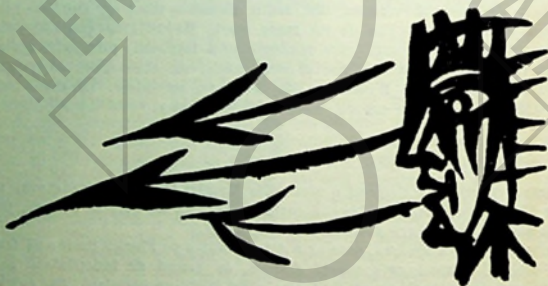
Florica Ștefan a reușit să transpună cu exactitate întreaga gamă de sentimente a poetei Magda Isanos. Poezii ca *Poemul femeii care iubea primăvara Viață*,

nu mă părăsi, În diminețile clare, Imnuri pentru pământ, Am fost departe de oameni etc, piese de maturitate în opera Magdei Isanos, sînt traduse cu adevărată artă poetică.

Neîndoielnic, e un merit al Floricăi Ștefan faptul de a fi izbutit o traducere apropiată de original.

În ceea ce privește munca de selectare, traducătoarea s-a oprit în deosebi asupra poeziilor de desăvîrșire artistică. Volumul tradus include în întregime ciclurile *Poezii* (1943), *Cîntarea munților* (1945) și *Țara luminii* (1946), acesta din urmă, păstrat ca titlu.

Ilustrațiile semnate de Anchița Opresnic, executate cu acurateală și simțire, subliniind conținutul tematic al poeziilor, precum și postfața traducătoarei, cuprinzînd principalele date biografice ale poetei, inclusiv prezentarea edițiilor apărute pînă în prezent la noi, fac din apariția în limba sîrbă a volumului discutat un frumos act de cunoaștere a valorilor literaturii romînești.

KARL MUNDSTOCK

pînă la ultimul om

Scriitorul german *Karl Mundstock* s-a născut în 1915, la Berlin, într-o familie de muncitori. Face cunoștință cu marxismul de foarte tînr, luînd activ parte la luptele proletariatului; în 1933 intră în « *Kommunistische Jugend Verband* » (Uniunea Tineretului Comunist) și, imediat după aceea, este arestat. În închisoare scrie primele sale poezii. Eliberat, devine hamal, muncitor cu brațele la diferite întreprinderi. În 1936 este primit în rîndurile Partidului Comunist, aflat în ilegalitate, și participă energic la lupta împotriva nazismului. La izbucnirea războiului este trimis pe front, cade prizonier și ajunge astfel în Anglia.

Mundstock este unul dintre reprezentanții de frunte ai realismului socialist în R.D.G. Abandonînd versurile, el s-a consacrat în exclusivitate prozei. A scris mai multe romane, dintre care cel mai cunoscut este cel intitulat *Nopți senine*, apărut în 1952.

Povestirea pe care o publicăm mai jos l-a făcut apreciat în întreaga Germanie și a fost tradusă în mai multe limbi. Surprinzînd un moment de sfîrșit de război, de zbatere agonizantă a « invincibililor » luptători germani, tîrșiți fără voie în Marele Nord, scriitorul reconstituie viguros psihologia acestora. Pătrunzător și sugestiv, el denunță mitul nazist al ostașului german « ideal », instrument necugetător și docil al poruncilor diferiților « Oberi... ». Sub presiunea Armatei Roșii eliberatoare, chiar și în acest punct de aparentă liniște, se produce prăbușirea credințelor absurde, întreținute ani întregi de o propagandă nocivă. Și aceasta — în atmosfera de spaimă, de suspiciune feroce, disperată, caracteristică pentru ultimele zile ale celui de-al III-lea Reich. Înfățișînd asemenea realități, prozaorul atinge momente de acută tensiune.

Revolta ostașilor înșelați rămîne, însă, mai totdeauna pe plan lăuntric, incapabilă de a se concretiza în atitudini hotărîtoare. Eroul — cavaler al Crucii de fier clasa I-a, care începe

să gândească prea tirziu, — nu este nici el un erou. Deși își dă seama că nu poate «viețui pe aceeași planetă cu Ober-ul său», el acționează mai mult în virtutea implacabilei «legi a tundrei», a «justiției imanente», al cărei instrument se vrea în ultimă instanță, decât în virtutea unei conștiințe de clasă, autentice și mature. Totuși, Hollerer rămâne omul cinstit, care își recapătă cu prețul vieții respectul de sine însuși; într-un Weiss oarecare, «cu față lățăreață și sensuală», el vede respingătoarea față a fascismului, care trebuie zdrobită.

Hollerer și Kohlmeyer intenționau să fugă împreună. Dar Kohlmeyer prinsese o ocazie favorabilă. Ajungând cu o patrulă în apropierea lui Muoni-Elj, care marchează frontiera suedeză, curelele schiurilor i se desfăcuseră. Weiss observă de îndată lipsa lui Kohlmeyer, dar era prea tirziu. Camarazii îl zăriră pe Kohlmeyer în vale, în momentul în care grănicerii apăreau alergând. Kohlmeyer aruncă armele și ridică brațele. Grănicerii îi strigară ceva în suedeză, el le făcu semn, începu să rîdă și alergă pe gheața rîului în întîmpinarea lor. Dar ei traseră, mai întâi în aer, apoi țintind în picioarele lui Kohlmeyer. Gloanțele îi sfărîmară genunchiul drept. Cu funia în jurul gîtului, Kohlmeyer mai credea încă într-o neînțelegere, și cu genunchiul zdrobit se țiri pînă-n apropierea lor; dar la mijlocul frontierei, Weiss îl ajunse cu pușca automată în mîini și ceilalți încetară să mai tragă asupra lui. Camarazii îl culcară pe Kohlmeyer cu grijă pe propriile lor schiuri. În aceeași seară fu spînzurat pentru dezertare. Toată ziua care a urmat, cadavrul înnegrit și înțepenit de ger se bălăbăni scriștînd în vînt, pînă ce Hollerer retează frînghia cu un foc de armă. Apoi își îngropă prietenul într-o ascunzătoare pe care norvegienii o săpaseră între stînci, în clipa izgonirii lor, cu gîndul să-și ferească lucrurile de jefuitori. Distruse placa de identitate a prietenului, îi luă pumnalul și trimise părinților portofelul. Toate acestea le făcu fățiș, cu un aer de sfidare și în tihnă, supravegheat de Weiss. În acest timp se întreba mereu, ce l-a împins pe Kohlmeyer să acționeze singur. Ce tainică prăpastie trebuie să fi săpat mînia în sufletul lui!

În noaptea în care Kohlmeyer fu spînzurat, Weiss și Hollerer fură consemnați într-o cabană învecinată cu locul de execuție, într-o cămăruță care dădea spre spînzurătoare. Silueta spînzuratului, luminată de lună, se profila în cadrul ferestrei. Weiss stătea întins pe o parte, îmbrăcat, cu arma încărcată sub cuvertură; ochii îi sclipeau în întuneric. Hollerer ar fi putut să-l omoare. Îi simțea în ceafă ochii arzători și nu mișca. Vedeă cum încet-încet frica îl cufundă pe dușmanul său într-o stare de demență. Se iviră zorile. Weiss începu să geamă încetisor. Hollerer rezistă ispitei de a înăbuși aceste zgomote respingătoare. Își spunea: «Dacă îl sugrum, ce-o să fie după aceea? Da, după aceea?»

★

În colțul odăii, gemetele se preschimbară în țipete sfîșietoare. Hollerer nu asculta. Cu ochii închiși, cu capul aplecat, părea că stă la pîndă cu toate simțurile încordate. «Gaze! Gaze!» — sclîncea el. «Doamne, înainte...» auzea cealaltă voce a aceluiași Weiss, «ca să vă puneți masca!» Deodată, Hollerer se ridică dintr-un salt. «Trebuie să sfîrșesc odată, nu se poate trăi în aceeași lume cu Weiss». Tăcut, trimse un apel spre Kohlmeyer, dar acesta încetase de mult să mai răspundă. «...Culcați», îi auzi din nou pe Weiss, cu vocea lui batjo-

coritoare de cenzor. Hollerer deschise brusc fereastra, trase pînă în fundul plăminilor aerul înghețat, străpungînd cu pupilele întunericul.

Buf ! Pumnalul căzu la pămînt și izbi casca. Lama scînteia. Fața lui Hollerer se îngălbeni, mîna i se încrețea. Weiss începu iarăși să geamă și să strige, atîrnînd pe jumătate din pat. Strigătele lui tînguitoare se pierdeau într-un murmur confuz de implorare. Singele zvîcnea surd la tîmplele lui Hollerer. Bătea: « trei-zeci... patruzeci... cinci... » Masca de gaze, casca, ranița, valuri roșii, buze calde și sfîșiate, fruntea în pămînt, fața lățăreață, senzuală și cinică a lui Weiss. Pe coate, în genunchi. Ochii lui injectați și tulburi. Momentul de acalmie dintre bătălii, soarele arzător, umbră palidă, slabă și chinuită, el, Hollerer... Gaze ! Gaze ! numărați, numărați... sculați-culcați... Onoarea regimentului...

Hollerer puse piciorul pe lama scînteietoare. Se întoarse încet. Murmurul încetă. Weiss se trase pînă la perete. Cu privirea încrămenită. Atunci Hollerer îi spuse totul. — Niciodată n-am întîlnit încă o ființă atît de viscoasă, de puhavă și de perfidă — îi spuse el. O grămadă de noroi, îmbibată de ură. Voiam să te ucidem acolo în post, voiam să fugim împreună, îi spuse el. Și îi mai spuse cum tăcuseră camarazii, cum priviseră în jurul lor ca să verifice dacă nu era o ureche care să asculte... Ce ușoare îi păruseră toate astea, căci fiecare blestema în gînd pe naziști și războiul lor ! Dar era mai simplu să te supui și să mori. Încet, dezgustat, cu umbra spînzuratului întunecînd camera, Hollerer vorbi pînă în zori de neputința de-a trăi pe același pămînt cu Weiss.

Weiss înțelegea că nu i se va întîmpla nimic. Nici un mușchi nu se clintea pe obrazul redevenit cinic. Își notă fiecare cuvînt fără să uite vreunul. Cînd ajunse la punctul de oprire, îi puse pe Hollerer să facă o sută patruzeci și una de îndoiri pe genunchi cu echipamentul complet, apoi, în apropierea frontului, redeveni camaradul binevoitor și insinuant. Însemna fiecare cuvînt, nu uita nici unul și făcea în așa fel ca și cum vorbele ar fi ricoșat fără să-l atingă. Se arăta mai binevoitor ca niciodată, acolo pe marginea field-ului unde cei doi în ziua următoare reveniră la post. Oberjäger-ul îi tutuia pe toți, se ocupa de fiecare cu o grijă părintească, le ușura serviciul, era cu totul de părerea celorlalți, așa că nimeni nu mai putea să aibă o părere a sa. Ți-era frică și de tine însuși. Dacă vorbeai pe șoptite cu un camarad, Weiss intervenea pe neașteptate, zelos și familiar, cu o strălucire perfidă în privirea care se voia leală. Weiss dădea lecții în limbajul său binevoitor și vulgar. Hollerer se simțea tot timpul provocat. În dorința de a da de urma gîndurilor lui Hollerer, Weiss era gata să facă orice. Făcea toate astea cu un aer de om inimos, cu un fel de a și se băgă în suflet, căruia nu-i puteai rezista. Pe ascuns, camarazii îl implorau, în numele a tot ceea ce e sfînt să tacă și să se țină tare. Sfîrșitul războiului era aproape. Armata roșie se apropia vertiginos și nu se temea de nimic. Posturile germane stabilite în deșertul de granit al muntelui nu valorau în ochii lor nici cît o mînă de praf. În Marele Nord, războiul nu exista decît pe hartă, și camarazii o știau bine. În același timp însă vedeau apropiindu-se ziua cînd îi vor însoți pe Hollerer la companie, fără arme, fără epoleți, fără decorații, cu puștile încărcate ațintite spre spatele camaradului lor și pe Weiss mergînd în urmă, cu aerul său zeflemitor. Kohlmeier nu fusese uitat. Hollerer se ferea cît putea, ascuns, tăcut, vigilent pînă și în somn. Weiss își întindea plasa cu o dibăcie din ce în ce mai mare. Și ar fi putut calcula clipa cînd Hollerer va cădea în ea. El devenise atît de drăguț, atît de inimos, încît toți cei care îi adresau cuvîntul trebuiau să-și învingă un

sentiment de spaimă, înaintea de-a putea da cu glas tremurător un răspuns nevinovat la o întrebare nevinovată. Hollerer nu-și putea ascunde mult timp dezgustul. Și stăteau lungiți, unul lângă altul, într-o rină. Weiss era șef de post și Hollerer ajutorul său.

★

Soldații își construiseră postul din niște birne, în susul unui izvor. În timpul verii în acest loc se întindea o imensă pajiște, căreia munții îi făceau o împrejurire naturală. Izvorul își săpa o strungă, coborînd spumos și plin de virtuți în cascade și cataracte, se umfla devenind un mic riu nelăblînzit, săpa între două lanțuri de munți o vale roditoare și în sfîrșit, se împreuna cu marea în Lyngfjord. În timp de pace, aici acostau vapoarele și yachturile de lux, ai căror pasageri norocoși nu bănuiau viața aspră a păstorilor care locuiau în munți în colibe rotunde, în tovărășia turmelor de reni care le furnizau hrana și îmbrăcăminte. Acum, vînătorii alpini ai diviziei a 6-a încercuiau colțul abrupt măginit de fiord, orașelul Altengard, Muoni-Elj și frontiera fino-norvegiană, care, la două zile de marș, se întindea paralel cu frontiera suedeză, pentru a se îndrepta apoi către răsărit. Pînă la bătălia din toamna lui '44 Hollerer și Weiss aparținuseră regimentului 141 de vînători alpini și, acum, slujea secția nr. 218 de recunoaștere, care ținea limita de nord a Haldenfield-ului. Field-ul era mărginit de un lanț de stînci ripoase pînă la care se întindea, scînteietor și mișcător, pustiul de zăpadă, umplînd scobiturile și crăpăturile în care te puteai face nevăzut. Îndărătul lanțului de stînci se afla o mică trecătoare. Hollerer studiasese adesea cu binoculul drumul pe care puteai ajunge la ea, dar după asta venea necunoscutul. El știa din auzite că lanțul de munți cobora în terase spre sud, în timp ce tundra urca pînă la stîncile de granit; strungurile se prefăceau aici în văi și virfurile în coline. Nici o patrulă germană nu ajunsese pînă acolo. Micul oraș Ennontekis se și afla în mîinile Armatei Roșii.

★

Într-unul din bordeiele părăsite iarna, Hollerer își amenajase o ascunzătoare. În cenușa din vatră îngropase provizii: pline, batoane de șocolată, cutii de conserve — tot ce putuseră salva soldații din depozitele de aprovizionare, înainte de a fi incendiate. Hollerer nu făcea nimic pe jumătate. Era muncitor metalurgist de origine prusacă; la campionatele de schi din Brandenburg obținuse un loc onorabil la coborît și sporturile de iarnă îl aduseseră la vînătorii alpini. Cumpănea orice lucru și sosea totdeauna cu întîrziere. De o sută de ori reperase drumul evadării, cînd se afla în patrulă sau la vînătoare de potîrnichi albe; și-l notase cu grijă și, totuși, pînă la urmă, ar fi putut să cadă în capcană. N-ar fi vrut niciodată să treacă de partea cealaltă, și nici în ultima clipă nu s-a decis. I-ar fi părut o lașitate să se salveze doar pe el, lăsîndu-i pe ceilalți în voia soartei.

Într-o seară, în lumina spectrală a aurorei boreale, Weiss îi vorbi între patru ochi. « Ascultă, Hollerer, le-am venit noi de hac și altora ca tine. În una din aceste dimineți o să-mi sari în gît, și gata socotelile. M-ai salvat în tărășenia cu generalul, ți-aduci aminte? Mi-ai dat o mîină de ajutor ca să mă scoți din rahatul de la Tana-Elj, ai fi putut foarte bine să-mi arzi una la țeastă lângă Parking, ce-ți închipui, mă dobitocule? Ți-o spun verde: tu trebuie să fii curățat! Sau ești un roșu, sau ești un sfînt, în orice caz unul din ăștia ești. Ce puțin ți-a fost ca să fi putrezit alături de Kohlmeier al tău! Te-am avut

În mână ! Eram culcat, horcăiam . . . și-aduci aminte ? ! . . . Weiss cu gura duhnind a țigări și rachiu îi strecură la ureche : « Gaze ! Gaze ! Ascultă ! . . . »

A doua zi, Hollerer îi spuse : « Mă duc să vinez pottrnichi ». După ce-l măsură cu ochii săi umezi și amicali, Oberjäger-ul îi dădu încuviințarea. Timp de o fracțiune de secundă lui Hollerer i se păru că o lucire de satisfacție iluminase ochii lui Weiss. Nu-i dădu însă atenție. De mai multe ori se arătă pe coline, apoi se duse să-și caute proviziile în ascunzătoare și, în sfârșit, când ieși din raza de observație a postului, se îndreptă spre șirul de stînci abrupte.

Era o zi blîndă și întunecoasă. Aerul — calm, gerul — slab. Cerul era una cu pămîntul și din nimbul roșu care înconjură soarele, silueta munților țîșnea neprecisă. Zăpada părea cenușie ; născută parcă din topirea cerului cenușiu, îmbolnăvea ochii. Toate acestea prevesteau furtuna. Hollerer spera să ajungă la trecătoarea cea îngustă mai înainte ca furtuna să se deslănțuie. Nu se aștepta la urmăritori înainte de venirea serii și își punea nădejde în lăsarea nopții. Către amiază escaladă spina stîncoasă a extremității Haldefjeld-ului și zărind patrula care venea de la est, îi tăie calea. Hollerer se ascunse după o creastă stîncoasă ; era alb ca piatra. În lumina nesigură a soarelui învăluit, dincolo de trecătoarea pe care Hollerer voia s-o străbată, apăru prima, apoi a doua și a treia siluetă de vînător alpin : o trupă întreagă cățărîndu-se în grup compact dincolo de nimbul ceșos al crestei de munți, tăcută ca o fantomă. Țîșneau unul după altul din centura de ceață, se înșirau în fundul trecătoarei, continuîndu-și apoi mersul în direcția țintei. Totul se petrecea în cea mai desăvîrșită liniște. Apariția acestora nu se datora întîmplării. Weiss avusese bănuiele și dăduse alarma. Totuși Weiss era un laș și cu siguranță că nu-l spionase. Atunci cum putuse să-i ghi-cească intențiile ? Brusc, se făcu lumină în spiritul lui Hollerer : pretinzînd că se duce la vînătoare, nu trăsese însă nici un foc ! Fugarul mușcă zăpada întărită ca să nu strige. Ridică ochii și gura sa înșingerată era ca o rană căscată. O vînătoare fără împușcături ! În Haldefjeld, ecoul împușcăturilor se rostogolește de-a lungul crestelor stîncoase. Liniștea îl dăduse pe mîna lor. Liniștea însemna o trădare. Tăcuse totdeauna, dar acum tăcerea îl trăda. Cum trebuie să fi pîndit Weiss, minut cu minut, neauzind totuși focuri, înainte de-a telefona la companie pe un ton triumfal : « Caporalul Hollerer a dezertat ».

Ca un copoi, Weiss era acum pe urmele lui, dar Hollerer va ști să-l înșele. Se îndreptă către Muoni-Elj. Pista se infunda într-o creastă stîncoasă măturată de vînt. Zăpada acoperea orice urmă. Hollerer vedea valea rîului desfășurîndu-se la picioarele sale, ca o diră albă între pereții de granit cu luciri albastre, înșepenită în liniștea și infinitul peisajului care începea îndărătul granitului și gheții crestelor stîncoase. Undeva, pe-aici, Kohlmeyer încercase să scape de război. Hollerer se lăsa în voia liniștii de jos. Înaintă îndărătul stîncii și își întoarse schiurile în direcția văii. Șovăi o clipă și în acest moment țîșni patrula de grăniceri. Văzîndu-i, nu se putu împiedica să nu se gîndească la amicul său Kohlmeyer.

Hollerer o apucă îndărăt pe pista pe care venise. Se putea crede că fugise spre Suedia. Înainta încet, trebuînd să fie atent la propriile sale urme. Întîlnind un teren plin de asperități, o apucă în altă direcție. Ajunse la o potecă de munte. O bucată de vreme purtă schiurile într-o mîndă, cu cealaltă agățîndu-se de stîncă. Era silit adeseori să facă escaladări, și i se întîmpla să nu poată înainta decît în patru labe. Pentru a ocoli patrula și a-l face pe Weiss să creadă

că fugise spre Suedia, își pierdu destule ceasuri prețioase. Se grăbea cît putea. Poteca îl duse în spatele vîntătorilor alpini, care trebuiau să-i taie calea. Îi vedea sub el, alungiți pe pozițiile lor, cu pușca la falcă. Cu siguranță că tot sectorul dintre Muoni-Elj și frontiera fino-norvegiană era încercuit. Cu degetele lor noduroase, ei calculaseră cu șiretenie pe hartă locul unde îl vor prinde în capcană. Dar există unul mai viclean decît ei ! Hollerer și-l închipuia pe Weiss cum caută înjurînd urma fugarului. Nu se îndoaia de succesul dibăciei sale. . . Era însă prudent. Ținea marginea colinelor, de unde putea vedea bine, fără să riște să fie descoperit. Era obosit, și marșul forțat pe flancul dealului, îl istovea și mai mult. Trebuia tot timpul să poarte schiurile în mlini. Îl dureau călcîile, mușchii începeau să-i înțepenească. Un vînt umed și rece se ridică răscolind stratul subțire de zăpadă. Negura se transformase în nori care se trău pe jos. După ce Hollerer străbătuse coloana stîlcoasă și se oprise pe creasta cea mai înaltă, virtuțile de zăpadă prăfoasă măturară munții. Hollerer ajunsese la trecătoarea îngustă înainte de lăsarea nopții, dar cu ce preț ! Chiar aici, la picioarele sale se întindea trecătoarea. El însă se temea de panta abruptă căci genunchii îi tremurau. Hollerer își scoase pușca de pe umăr și se sprijini de ea. Nu se așază, temîndu-se că n-o să se mai poată ridica. Trebuia să iasă dintre aceste stîlci înainte de izbucnirea furtunii, ca să ajungă odată cu seara în locul unde gîtuirea muntelui se lărgea în formă de platou. După aceea, întineric și furtună. . . Dracu' să-l mai caute pe acolo ! Hollerer cercetă crestele stîlcoase care împrejmuiă trecătoarea asemeni unei loje. Vizibilitatea era încă destul de bună, dar vîntul împingea tot mai mult norii către munte. Nimic nu se clintea, totul era încremenit, numai vîntul stîrnea virtuți de zăpadă pufoasă. Cîteva minute, Hollerer uită pentru ce se afla aici. Se lăsă absorbit de contemplarea naturii virgine și tăcute, a norilor îngrămădiți, incendiați de aurul amurgului, a munților scînteietori și masivi, care, cu o strălucire sumbră, străpungeau norii, și a valurilor albe prinse în virtuți ce dispăreau progresiv. Tabloul era grandios și apăsător. Hollerer se odihnea, reflecta smulgîndu-se din liniștea amăgitoare ce ascundea furtuna. Privi în spatele lui, se întoarse, înainte doi-trei pași legîndu-se, ca pentru a vedea mai bine, și se clătina asemeni unui copac pe care uraganul l-a zguduit pînă în rădăcini. Buzele bolboroseau cuvinte fără sens. Își încheștă pumnul pe cureaua armei.

În virtuțile de zăpadă prăfoasă, în decorul norilor întunecați, cu forme nehoțărîte, țesute cu aur, în acest peisaj de liniște și puritate înșelătoare, Weiss stătea la pîndă cu oamenii lui. Erau adunați la un loc și cu virful bastoanelor de schi îl arătau pe Hollerer. Îi despărțea un labirint de stîlci. Pentru un foc de pușcă distanța era prea mare. Hollerer nu le putea recunoaște fețele, dar știa: Weiss venise cu ei. Weiss cunoștea șiretlicul cu neutralitatea frontierei, n-ar fi căzut în capcană. El nu se lăsa abătut de la scopul său. Și vorbele lui de aseară ! Nu era o izbucnire de ură, cîntărise bine ceea ce spusese. Calculase totul și îl adusese pe el, Hollerer, exact acolo unde a vrut. Dar nu cîștigase încă. Ultimul atu surprinzător și mortal, el, Hollerer, îl va scoate ! Weiss ori el, unul din doi era de prisos. Tu sau eu, este în tundră legea lupilor.

Hollerer își plimbăse chipul în destule locuri. El, caporalul-șef civil, care n-avea nici o șansă să obțină vreodată galoane de subofițer, fusese conducătorul trupelor de șoc ale companiei sale, în '41. Patrulase în țara nimănui, în tundră, pînă în sud, unde începeau vastele păduri virgine ale Kareliei. În 1941, Hollerer cîștigase, în furtunile de gheață ale bătăliei din decembrie, Crucea de fier, clasa II-a și Medalia de argint a răniților. La Fischerhals și la Granatenköpfel dăduse piept cu inamicul, care nu era inamicul lui. În bătălia defensivă de pe Lizza —

era pe atunci caporal — se alesese cu picioarele degerate și Medalia infanteriei. Apoi, chiar în toamna aceasta, generalul care urca, singur și trist în ploaie, drumul spre Narvik, unde geniștii împrăștiaseră minele, acest general emoționant în tristețea și singurătatea sa, îl decorase cu Crucea de fier, clasa I-a, pe el, Hollerer, unul dintre puținii care dăduseră cu tifla morții. Dar pe Weiss îl întrebase: « — Unde ți-e arma? » El, Hollerer, n-ar fi avut decît să spună: « A aruncat-o, domnule general, voia să se predea » — și n-ar mai fi avut nevoie să fugă acum ». Dar nu avea nimic comun cu generalii. Nu avea nici în clin, nici în mîneacă cu regimentul aceasta nesuferit, decît doar că murea pentru el.

El singur trebuia să încheie socotelile cu Weiss, era treaba lui personală. Weiss fusese institutor într-un sat din Vorarlberg. De cînd Austria fusese alipită, inima lui bătea pentru Germania Mare. Pînă în 1944 fusese instructor la Cazarma Mînăstirii, la Innsbruck; specialitatea sa o constituiau exercițiile. Toți recruții erau datori, pentru o greșală sau o neatenție oarecare, să facă exerciții. Favoriții lui scăpau cu un exercițiu simplu. Fără raniță în spate, fără mască de gaze, fără cască, trebuiau numai să îngenunchieze și să țină pușca în mîini, de patruzeci de ori la rînd. Oberjäger-ul Weiss îndrăgea numerele cu soț. Cît despre cei care îi erau antipatici, aceștia făceau exercițiul de șizeci de ori cu echipamentul complet în spate. Erau și recruți dintre acei pe care îi puneă să repete de cîte patruzeci și opt de ori la rînd, numai pentru că le găsise resturi de tutun în buzunar. Și mai ales pentru că gîndurile pe care le citea în ochii lor îl înnebuneau. În croierul Oberjäger-ului mai exista o categorie: indivizii faimoși ale căror porniri împotriva reich-ului nu erau comentate decît cu voce joasă. Să ia pielea unui tip ca ăsta, iată ce rîvnea și visa Weiss.

În timpul călătoriei în Marele Nord, izbutise să se facă indispensabil unei văduve fineze și colonelului său de stat major, care era chel. Weiss era subofițer-instructor la Rovaniemi, pe vremea cînd, beat fiind, se lăuda în fața camarazilor cu acest succes al său. A doua zi primi ordinul de plecare pentru sectorul de sud al frontului. La Lizza. Ordonanța colonelului îl înlocui la văduvă; fu și acesta decorat cu Crucea de fier clasa II-a. Oberjäger-ul își găsi noua companie, în refacere, în spatele frontului, pe marginea unui lac liniștit și întunecat. Tabăra de corturi, instalată la piciorul colinelor de un verde cenușiu, părea crescută dintr-un vis. Numai obuzele rusești și ordinele germane tulburau din cînd în cînd liniștea. Lumea era obișnuită cu ele și nu-i mai păsa. Hollerer credea că Weiss era cherchelit cînd, pentru un incident ridicul — « Nu știi să saluți? Nu știi pe cine ai în față? » — voise să-l pună să facă exercițiul la un kilometru de pozițiile rusești. Dar, nu, Weiss nu era beat, chestiunea nu era o glumă, Hollerer a simțit-o prea bine cînd, în soarele arzător de amiază, făcu exercițiul de o sută patruzeci și una de ori, cu casca pe cap, cu masca de gaze de categoria 4-a, pe față.

Comandantul companiei îl chemă pe Weiss la ordine — în ascuns, dar toată lumea află prin ordonanță. Începînd din acest moment, Hollerer avu pace și o bucată de vreme se lăsă în voia iluziilor.

În timpul luptelor din toamna lui '44, Weiss trebui să se zbată pentru a aproviziona compania, care vegeta în gropi săpate în pripă. Se certa cu aștitii, care așteptînd să fie incendiate antrepozitele, nu voiau să cedeze nimănui alimen-

tele. Era un fel al lui de-a face războiul. De mai multe ori pierduse ocazia de a se lăsa prins. În noaptea când resturile secțiunii de recunoaștere erau încercuite pe drumul de la Kirheres, și luat sub focul blindatelor rusești, începu să alerge ca un besmetic pe drumul plin de camioane în flăcări, strigând: «Nu trageți, mă predau, nu trageți!» Obuzele carelor blindate biciuiau orizontal coloana de camioane, fuzeele mitralierelor grele cădeau din toate părțile, și acest soi de erou prin absență ieși fără nici o zgrietură! Hollerer stătea lungit îndărătul unei grămezi de turbă, ar fi putut să-l curețe pe Weiss fără ca să fie observat. Lângă el, Kohlmeyer, își încărca pușca. Hollerer o dădu la o parte. Amândoi se salvară prin unicul spațiu liber pe care îl reperaseră la focul mitralierelor. Dar călăuzit de lășitate a găsit și Weiss mijlocul de a străbate liniile inamice. Au dat de el în pădure. Era fără armă și începu din nou să scîncească: «Nu trageți, mă predau, nu trageți!» Îi lua drept ruși. Când ajunseră la el, nu se mai putea ține pe picioare. Căzuse în genunchi și ridică spre ei o privire care îți făcea milă. Nici atunci Kohlmeyer, care avea lopata în mînă, nu fu în stare să-l ucidă. Și mai tirziu, pe drumul înmuiat al Narvikului, unde geniștii puneau minele... Da, domnule general, arma Oberjäger-ului Weiss a fost distrusă de schije de obuz... Nu, el, Hollerer, nu era în solda poliției. Orice s-ar întîmpla, niciodată nu va fi denunțator. La urma urmelor, poate că Weiss nici nu este atât de rău. Poate că o scînteie de demnitate mai ardea în inima lui, poate că, după toate aparențele, fiorul morții transformase ceva în omul barbar, dușmănos și cupid. Era ultima bătălie, de la limita de nord a Finlandei, între lacul Enare și Tane-Elj. Își părăsiseră pozițiile de lângă mlaștinile noroioase ale pădurii nordice. Hollerer încerca să dregă, cu ajutorul unui cui, motocicletă unui finlandez, pe care o găsisse răsturnată la marginea drumului. Kohlmeyer, care era de fel muncitor agricol din Tirol înjunghie o vacă care mugea de durere pentru că nu fusese mulsă. Proiectilele grele le treceau deasupra capetelor, pleznind cu un zgomot surd, departe în urmă, pe drumul colinelor. Orgile rusești își suflau melodiile. Chiar Hollerer și Kohlmeyer șovăiau să pătrundă în pădurea închinată morții. Vaca izbăvită de suferințele ei se prăbuși la pămînt, își lungi picioarele, și murind privea cu ochii ei mari pe ucigașul și totodată pe salvatorul ei. Hollerer se depărta, blestemînd motocicletă. Îi ajunse repede pe Kohlmeyer, care reperase singura posibilitate de fugă. Erau în imediata apropiere a trupelor sovietice, despărțiți de ele numai prin rîu și printr-un hăiș de mărăcini. Auzea mîrlitul blindatelor care înaintau în coloane strînse către vad. Kohlmeyer o luă pe o cărare care mergea de-a lungul unei mlaștini. Alerga cît putea de repede, căci se putea ca în fiecare clipă sovieticii să ajungă la capătul mlaștinei. Hollerer fu silit să se oprească cîteva clipe. Auzi frîngîndu-se niște ramuri, apoi suspine. Îl zări pe Weiss coborînd panta prin mărăcinii mai înainte ca acesta să apuce să se ascundă. Weiss intenționa să străbată întinderea vastă și despuiată a mlaștinei. Cu toată frica lui blestemată, nu voia să renunțe. Atunci Hollerer, virîndu-i pușca automată în coaste, îl împinse pe cărare pînă la extremitatea mlaștinei. La fiecare mișcare suspectă a acestuia îl împingea cu țeava rece a armei. De pe celălalt mal al smîrcului, țipete răgușite le răsunau în urechi: «Halt. Ghermanski. Ura!» Drumul se afla jos, despărțit de mlaștină printr-o junglă de nepătruns. Weiss se îndoi din șale. Ghemuit la pămînt, ridică spre Hollerer o privire indecisă. Deasupra capetelor lor, focurile biciuiau frunzișul de toamnă. Crengile frînte se prăbușeau și o ramură lovi casca lui Hollerer. Îi auzea pe trăgători cum respiră la cinci metri deasupra lor pe panta abruptă. Văzură cîțiva soldați nemți bălăcindu-se, ținte vii, în mijlocul mlaștinei. Unul după altul, ei se opreau sub foc, se mai țrau puștin, prăbușindu-se din nou sub

gloanțe. Weiss întoarse spre Hollerer fața lui desfigurată de o spaimă mortală. Era gata să înceapă să geamă: « Nu trageți, mă predau, nu trageți ». Cu degetul pe trăgaci, Hollerer îi lipi țeava armei de timplă. Caporalul-șef îi împinse pe subofițer până la celălalt capăt al mlaștinei, de unde se auzeau deslușit strigătele de « Halt, Ghermanski, ura », ale infanteriștilor sovietici. Îi țiri sub ocrotirea pădurii nepătrunse, departe de trăgătorii sovietici. De ce? De ce a făcut-o?

Nu-i ura pe ruși. Ura dușmanul din propria lui țară. În compania sa, acest dușman purta numele de Weiss. Dar atunci nu știa încă. Chiar de la Fischerhals și Granatenkößl, apoi în sectorul de sud al frontului de la Lizza, la bătălia de la Lünahamari și în capul podului de la Parkkine, Hollerer vruse să termine cu războiul. Cum însă să-și lase camarazii, pentru a-și salva propria lui piele? În momentele de răgaz dintre lupte, Hollerer dusesse, în țara nimănui a tundrei, o viață aspră și liniștită. Calitățile lui de trăgător de elită îi asiguraseră un serviciu suportabil. Vîna vulpea argintie, elanul și renul. Iepurii și pottrnichii albe se prăjeau în bucătăria companiei. Mai-mai să se împace cu milițaria. Plînă în clipa în care, în tundră, afacerea deveni serioasă.

Hollerer trăsă o pistă dreaptă în direcția trecătorii. Camarazilor nu putea să le scape. Nici nu trebuia. Mai curînd sau mai tîrziu, tot vor pune mîna pe el. Cu atît mai rău. Atunci va hotărî el, unde și cînd se vor ucide unii pe alții. Își scoase schiurile și escaladă o pantă cu grohotiș. Se ascunse între blocurile de piatră uriașe de la picioarele crestei. Din cuibul său de stînci, el își privea camarazii pătrunzînd unul după altul în scobitura în formă de V care marca trecătoarea. Mergeau înghesuiți, urmînd cu grijă pista lui și aruncînd priviri în toate părțile. Descoperiră schiurile, se opriră, se desfășurară în trăgători și începură, cu pușca la falcă, să escaladeze cu prudență panta cu grohotiș. Se adunară iar, se opriră, discutară cu glas scăzut fără să înceteze să pîndească virful stîncilor, apoi fixară brusc unul și același punct. Unul dintre soldați se avîntă învîrtînd cu un aer triumfal un obiect. Hollerer nu deslușea obiectul. Își privi arma: era încărcată, cu închizătorul tras, cu piedica scoasă. Apucă sacul cu pline, atîrnat de centură. Ghemuit în nișa lui, își pipăi uniforma și deodată țeava puștii se aplecă, iar fața lui întunecată dispăru din locul de observație.

Cîteva clipe mai tîrziu, apăru din nou, liniștit și solemn. Hollerer își pierduse cartușiera. Pielea putredă a curelelor, tăiată într-un loc, se desirase: de mult ar fi trebuit să schimbe cartușiera, dar își spusese că în curînd n-o să mai aibă nevoie de ea, războiul fiind pe sfîrșite. Hollerer avea șase gloanțe iar ceilalți erau șapte, din care Weiss, postat la pîndă, la intrarea trecătorii, într-o scobitură adăpostită de vînt. Hollerer își ațînti pușca în direcția celui mai apropiat de el. Dar nu trase încă. Nu trebuia să tragă decît la sigur. Nimeni dintre cei de acolo nu trebuia să iasă. Ange, Kimme, Korn — o linie dreaptă care ducea pînă la Sepp Wegleitner. Riscînd cîțiva pași, își privi camarazii, învîrtîndu-se nehotărîți în toate direcțiile, schiînd o retragere, apoi începînd să înainteze cu șovăială, cînd Weiss, fără să se arate, lansă un ordin din adăpostul său de zăpadă. Curînd se opriră din nou și imediat se auzi vocea plîngăreață a lui Weiss. Toate astea în furtuna de zăpadă care începea și în înserarea care se lăsa. În acest minut Hollerer crezu cu tărie că băieții îi vor închide gura lui Weiss și că-și vor întoarce armele și vor face cauză comună cu el, Hollerer. Fu ultima și amara lui decepție.

Știau că la concursurile de tir ale batalionului, el lua toate premiile pentru companie. Și iată că acum îl atacau pentru că din spate, Weiss, le dădea ordine.

Ei, camarazii lui, care îl iubeau pe Hollerer și îl urau pe Weiss, spunând: nu putem să facem nimic, Franz, ne vine greu, nu fă prostii, ieși de acolo. În amurg vântul ridica nori grei care apăsau munții, împiedicând să respire tot ce se afla dedesubt. Vântul îi ridica și-i zgâlțâia. Hollerer avea furtuna de zăpadă în spate, camarazii o aveau în plină față. Hollerer era la adăpost, bine ascuns, ei urcau o pantă golașă, acoperită cu o pătură subțire de gheață. Hollerer le distingeau siluetele, ei nu vedeau nimic. Avea de partea lui avantajul surprizei, ei însă credeau în prostia omenească. Trase. Focurile lui trebuiau să lovească o viață omenească. Era tundra. Legea lupilor. Tu în locul meu, eu în locul tău.

Supraviețuitorii căutară un adăpost, numai unul încercă să fugă. Făcu un salt, se clătină, se rostogoli, apoi se prăbuși și rămase nemișcat pentru totdeauna. Hollerer se gândi: Martin Mayrhofer, păcat, era cel mai bun dintre toți. A fost sincer. Poate că nu mai voia să continue, poate că... Gloanțele — pf, pf, poc, poc, pf, pf, pf — blzliu ca bondarii înfuriați. Ele dispăreau spulberind zăpada și ciocănind în pietre. Treceau pe lângă Hollerer fără să-l atingă și odată, când făcu o mișcare imprudentă unul din ele îl nimeri dureros. Hollerer simți una din siluetele care urcau — poc! Forma se trânti în genunchi și se luptă multă vreme cu puterile sinistre care o culcaseră pe gheața rigidă. Ultimii doi nu mai riscau nici să înainteze, nici să dea îndărăt, căci în față stătea la pîndă Hollerer, iar în spate Weiss împroșca foc cu arma automată. Hollerer își schimbă poziția, trase, sări și mai trase un foc — ultimul pe care îl avea. Și el fusese atins. Tresări. E mai bine să țintești, murmură el, fără să-i pese de morți.

Credeau că se va lăsa dus ca o vită la abator, numai pentru că era un «camarad» și de dragul acestei «camaraderii» va îngădui să fie splinzurat. Dacă muriseră, era din vina lor, pentru că toți crezuseră în prostie și în lășitate. E cea mai mare amărăciune să fii răspunzător de propria ta moarte.

Îi lichidase și nu mai avea cartușe, iar Weiss stătea la pîndă. Oberjäger-ul fusese totdeauna un laș, și a rămas așa plină la sfîrșit, ascuns în vizuina lui de zăpadă. Furtuna și noaptea erau aliatele fugarului. Zăpada se rostogolea acum din înălțimi ca valurile unei mări gigantice, ale unui ocean cosmic care răstoarnă lumea. Pe o asemenea vreme e greu să-l găsești pe Hollerer. Dar în același timp asta răpea și speranța de-a pune mîna pe muniția morților. Cînd se făcuse de ajuns de întuneric și îndrăzni să coboare, zăpada acoperise totul.

Hollerer începu cu mare greutate să escaladeze un perete de stîncă. Sub glugă îmblănită a hanorakului urechile lui nu percepeau nici un zgomot. Liniștea era sinistă, de neconceput. Se făcea din ce în ce mai întuneric. O grindină mărunță îi ardea fața, fără ca s-o simtă. Nu simțea nici valurile de zăpadă care i se spărgeau de trup. Hanorakul era înțepenit de ger, de gene îi atîrnau țurțuri, răsufierea îi îngheța pe bărbie, dar toate astea nu le simțea. O ușoară diră de singe însemna zăpada, dar ninsoarea o ștergea numaidecît. Trebuie să-l găsească pe Weiss. Oberjäger-ul era pitit pe sub stînci, la intrarea trecătorii. Cu siguranță că își clădise un zid de zăpadă, ca să se apere de viscol, și în ascunzătoare își infuleca rația. Această imagine a lui Weiss, bine instalat și pe cale de-a infuleca, îl biciui pe Hollerer. După toate aceste evenimente singeroase... Ar trebui să-i îndoape bine botul, odată pentru totdeauna — și amin! Hollerer blestema fără să-și dea seama. Se considera bun creștin, cu credința lui rigidă și puritană într-o justiție pămîntească ce pedepsea crimele pămîntești... Providența... Fulgerul providenței... Era rîndul lui Weiss... Legea lupilor. Tundra. Tu în locul meu, eu în locul tău...

Furtuna nu atinsese încă punctul culminant. Dansul tăcut al diavolilor albi devenea din ce în ce mai sălbatic. Hollerer înainta cu o încetineală crescândă. Frigul îi zgîrlia fața, frigul îi paraliza picioarele și mâinile, frigul îi ardea plămîinii și vinele. Zăpada proaspăt căzută îi înghițea picioarele ca nămolul. Adesea se infunda pînă la sold. Rănilor lui nu erau grave, dar se deschideau într-una și-l sleiau. Cînd sîngele picura sub hanorakul țepăn ca o scîndură, el se încheaga și nu mai lăsa urme pe zăpadă. Violența furtunii creștea în salturi. Hollerer făcea eforturi ca să-și recîștige suflul. Nu se vedea nimic altceva decît dansul tăcut al diavolilor albi. Undeva, la picioarele stîncilor, stătea pitit Weiss care își închipuia reîntoarcerea la companie după furtună: l-am lichidat pe Hollerer! Fără ca să tragă măcar odată, m-a lichidat, gîndi, fugarul și întorsese spatele furtunii. Privi spre apus. Acolo, în beznă, după două-trei șiruri de coline, se desfășoară frontiera suedoză. N-avea decît să se lase purtat de furtună și ar fi fost salvat. Trebuia doar să bage de seamă ca furtuna să nu-l izbească de stînci. Unde-i patrula în stare să-l descopere pe asemenea vreme! Cînd va fi într-un sat suedez, cu ființe omenеști asemănătoare lui, o să-și bată joc de toate frontierele și de toți călăii din lume.

Fața lui Hollerer, arsă de frig, apărea neagră în întunecimea albă. Fugarul se freca cu zăpadă și rupea gheața agățată de gene și cu căldura mîinilor o topea pe cea de la bărbie. Dar întoarse spatele frontierei și reveni cu fața la furtună. Urca din greu imensa suprafață care îi fugea de sub picioare. Ca înecat în valul mut și uriaș, silueta unei stînci se înălța, țîșnind parcă din roiul de diavoli care dănuiau. Zăpada deveni mai consistentă. Hollerer escaladase masivul. Nu se mai infunda în zăpadă, dar nici nu putea să înainteze decît pas cu pas. Se apleca tot mai mult în față, aproape pînă la orizontală. Și cînd încerca să se îndrepte, diavolii albi îl împingeau îndărăt. Hollerer își luă pușca, inutilă acum, și se sprijini de ea. Și totuși, nu mai era în stare să înainteze. Dar undeva, sub el, se afla Weiss. Hollerer își potrivea pușca pe piept și se cățăra pe masivul a cărui rigiditate de gheață îl pătrundea din ce în ce mai mult. Prin mînușile groase, mîinile lui pipăiau stîncă. Fără să se ridice, se întoarse într-o parte. Furtuna îl izbea acum din flanc. Își ferea fața de vînt. Așa cum se țira pe roca acoperită de zăpadă înghețată, semăna cu un vierme enorm și neîndemînic. Avea oarecare vizibilitate, dar mai mult bănuia, decît vedea, panta pe care cobora. Se lungi într-o scobitură, lăsînd furtuna să măture totul deasupra-i, și zgîrlie zăpada cu degetele care amorțeau, pînă ce scoase la iveală niște tufe de merișor. Boabele înghețate îi potoliră setea. Apoi — pentru prima oară cînd se odihnea de cînd era urmărit — simți foamea. Își luă din sac pline și șocolată și mîncă. Weiss nu mai putea să-i scape. Blestem dumnezeiesc, și chiar dacă ar crăpa, și nu era nici o îndoială în privința asta, totuși Weiss își va avea partea lui. E complet lichidat, așa cum nu poate fi decît un mort. În sfîrșit, acest capitol se termină. Dar care va fi următorul, cine îl va răsfoi, de ce a fost nevoie de credința camarazilor săi? Doamne, de ce a fost nevoie de asta? Cu un singur foc l-ar fi putut curăța pe Weiss. Ar fi fost singur împotriva a șase, ei însă se temeau mai mult de vocea lui plîngăreată, decît de moartea care îi lovea. Dar el, Hollerer, oare nu s-a temut pînă acum mai mult de Weiss decît de moarte?

Hollerer clipi din ochi. Cercetă cu grijă întunecimile deslănțuite, albe și tăcute. Pușca pe care o țira cu greu, era descărcată și nu-i mai servea la nimic. Clătînîndu-se, înainta de-a lungul stîncilor. Nu o dată alunecă și fu cît pe-aci să se prăbușească în gol. După cîțiva pași, era silit să-și reia răsufletul și să-și adune puterile. Ceasurile se mistuiau ca și furtuna, fără zgomot, unul

după altul. Poate era miezul nopții, sau poate mai târziu, și deodată forțele diavolilor albi slăbiră. Hollerer se ridică în picioare. Să stea în sus era o desfătare. Își duse mîna la frunte și păru că privește în depărtare, acolo unde tundra se agăța mîngietoare, de munții de granit, îi strîngea și se topea în ei, acolo unde îi atrăgea la sînul ei de o dulceață primejdioasă, pentru ca să piară în sfîrșit în întinderea insondabilă a mlaștinilor și deșerturilor. Acolo era mîntuirea, viitorul, un capitol nou de viață. Biruind moartea, Hollerer va parcurge și ultima parte a traseului. După această noapte de furtună, nimeni n-o să-l mai caute. Drumul său va fi spre sud, mereu spre sud. Nu putea să se înșele, trecătoarea era largă, ușor de trecut, coborînd în pantă lină; coborînd mereu, nu mai era nevoie să se cațere sau să înfrunte obstacolele, iar proviziile erau suficiente ca să reziste pînă în clipa în care va fi în siguranță. Doar să se țină bine. Acum totul era simplu și fără primejdii. Puțină odihnă și va învinge slăbiciunea. Trebuia să se întoarcă la trecătoare cît mai repede cu putință.

La trecătoare unde zăceau morții.

Morții?...

Ochii lui Hollerer, scăpați din încheștarea genelor înghețate, fixau întunecimea albă, reci și sleiți. În fața bronzată, ocrotită de gluga hanorakului, nu se vedeau decît ochii fișii, reci, și sleiți. Luceau o dată, apoi clipeau și se stingeau. Vırtejurile de zăpadă îi orbeau. Sau, ce altceva se petrecea? Hollerer privi foarte jos, dedesubt, creștele șterse ale stîncilor. Lăcrima. Și bietele lacrimi înghețau. Mici boabe de gheață, pe pleoape. Hollerer privea în direcția morților. Nu va trece pe lângă ei, nu-i va răzbuna încă.

Nu putea să vadă prăpastia de dedesubt. Nu era decît un abis alb și clocoțitor. Doamne, se gîndi, nu am decît douăzeci și șase de ani, și ce-am făcut din viața mea? Totul mi-a ieșit prost, pe dos. Toate mi-au ieșit pe dos. Nimic nu s-a realizat după cum am dorit. N-am știut nimic. Te simți atît de nenorocit singur, asta-i mai rău decît orice. Dacă ești singur, ești curățat. Camarazii ar fi putut fi încă în viață, iar Weiss ar fi fost singurul care ar fi înroșit zăpada. Dar au tăcut, și ei au trăit fiecare pentru sine. Kohlmeyer s-a izolat, și cu toate acestea eram legați unul de celălalt. Doamne, dacă om cu om ar ști să vorbească împreună, n-ar fi nevoie să ne ucidem unii pe alții. Ne-au despărțit, ne-au sfîșiat, fiecare dintre noi a intrat în conflict cu el însuși, prietenia și credința au fost adăpate de ură și sete de sînge. Eu însumi... chiar eu... numai ură, sînge și cenușă... Dacă am fi spus nu, dacă am fi vrut să ne răzvrătim și am fi făcut-o într-adevăr, ce-ar fi putut să facă Weiss și semenii lui, în fața unor oameni uniți împotriva-i? Da, trebuia să-ți dai seama, camarazii trebuiau să-și dea seama, dar vocea plîngăreată din fundul adăpostului v-a curățat pe toți. Weiss stă pitit acolo, în gaura lui, ne are în mînă. Și așa a fost de-a lungul întregii istorii a lumii...

Hollerer se sprijini în pușcă. Pe fața lui, pe care emoția o făcea și mai neagră, ochii îi clipeau ca ultima scînteie din cenușă. Rănile i se deschiseseră din nou. Încet, cu încăpăținare, viața îi părăsea. Hollerer continua să se trască. Gîndurile i se încălceau tot mai mult... Gaze... Porcul... S-a înșelat pînă la urmă în socotelile lui... De o sută patruzeci și una de ori, în cîntecul regimentului... și totuși, pînă la urmă tot s-a înșelat... Ascultă Hollerer, am mai venit noi de hac și altora... Nu sînt un denunțator, domnule general, îmi voi încheia singur socotelile cu Weiss... E un om rău, poate cel mai rău, dar acum s-a prins în propria sa capcană... Kohlmeyer era tovarășul meu, și-a împărțit cu mine pînă și ultima țigară, era cel mai bun tîmplar din companie, dacă ar fi trecut și această tîmpenie sîngeroasă ar fi putut să facă toată viața sicrie. Sicrie pentru cei care își trăiesc viața pînă la capăt, în pace... Singurătatea

omoară... Toți au sîrșit prin a crăpa de singurătate, fără noimă... Sepp Weghertner, Blasius Gfeiler, Mathias Eneiner, Jackl Lechtaler, Martin Mayrhofer, Karl Kunzelmann... tundra, legea lupilor... Weiss s-a înșelat o singură dată în viața lui... s-a înșelat...

Hollerer căzu cu fața înainte. Dar se ridică în genunchi și își căută pușca. Înaintă cu trudă prin furtuna care acum se domolise. Nu va putea merge mai departe, își dădea seama și el. Dacă mai înainte avusese vreo șansă, acum nu mai avea nici una. Presimțea acest sîrșit. Weiss e destinul, te urmărește pretutindeni, se lipește de urmele tale, se așează lângă tine cînd ești culcat, te privește schimonosindu-se și nu te părăsește. Te urmărește pînă la capăt.

Hollerer observă o pată întunecată care se mișca. Se călără în patru labe pe platoul stîncos, de desubtul căruia se mișca pata. Își dădu seama că-i silueta unui om. Weiss își freca picioarele. Se încălzea în adăpostul lui de zăpadă. Se simțea în absolută siguranță. Nu-i răminea decît un lucru de făcut: să supraviețuiască.

Hollerer își trase mînușa din mîna dreaptă. Mîna înțepenită de frig. Lăsă să-i scape pumnalul lui Kohlmeyer. Hollerer încercă să se ridice. Dar picioarele nu-l mai ajuțau. Acum, gîndi el, aș putea fi de cealaltă parte a lui Muoni-Elj, sau la marginea tundrei. Se aplecă deasupra stîncilor și din fața lui arșă de frig, ochii strălucitori își fixau dușmanul înarmat și senin. Suspendat deasupra stîncii, prins de solul înghețat, biciuit de palma aspră a furtunii, cu ochii stinși într-un obraz stins; Hollerer își reamintea șirul nesfîrșit de greșeli săvîrșite pînă la sîrșitul logic căruia avea să-i facă față azi.

Am fost singur, am visat, m-am înșelat de bună voie, am ocolit adevărul, n-am cunoscut ura, nu m-am îngrijit de viitor; am străbătut singur drumul meu, și camarazii și l-au străbătut singuri pe al lor, și asta a fost greșeala fatală. Numai Weiss, Weiss nu s-a înșelat — murmură Hollerer. Weiss. Weiss, Weiss, bolborosi el absurd în forul său intim. Weiss pîngărise credința, și odată cu credința și omul. Weiss, împărțise lașitatea și curajul în așa fel, încît lașii păreau curajoși, iar vitejii niște lași. Weiss va fi totdeauna gata să dezerteze, așa cum înainte de război desertase trecînd de partea naziștilor și cum după război va dezerta din nou. Concluzia era limpede, dar o înțelesese prea tîrziu și iată că acum o plătea scump: nu era cu putință să trăiască pe aceeași planetă cu Weiss. Trebuie să încheie în liniște socotelile cu Weiss, cît timp e în viață. Hollerer își dădea seama din ce în ce mai clar: să trăiască în pace și să-și încheie socotelile cu Weiss, să înscrie și să plătească datoria de sînge, în prezența poporului, a poporului înșelat și trădat, splinzurat și tîrît la moarte.

Hollerer își scoase mîinile din vesta de blană. Smulse pumnalul din zăpada înghețată. Trase pușca de la spate, se așează în genunchi, apoi se ridică în mîini. În clipa aceea Weiss înălță ochii. Amîndoi scoaseră un strigăt. Hollerer îl văzu pe Weiss ridicînd pușca automată. Tot atunci făcu un salt. În aceeași clipă o rază arzătoare îl orbi sfîșindu-l. Se izbi de un corp tare care gîfăia. Aruncă brațul înainte. Weiss, care se pregătea să-i scape, căzu cu fața înainte. Mîinile lui loviră în gol, apoi înșfăcă răpadă. Căută bîlbînd arma, care îi scăpase din mîini. Încercă să se ridice în genunchi, se prăbuși din nou. Degetele lui, care zgîrliau zăpada cu un gest respingător, atinseră în treacăt țeava armei: ele tresăriră, ca de un curent electric. Înaintară din nou și strînseră țeava. Stînd în patru labe, Hollerer privea fără să înțeleagă mișcările febrile ale dușmanului său. Cu cît Weiss se zbătea mai mult, cu atît își grăbea sîrșitul. Pumnalul era împlîntat pînă la gardă în omoplatul lui stîng. Un fior îi străbătu trupul, apoi rămase nemișcat, învăluit în zăpada înroșită. Cu degetele amorțite, Hollerer

fi luă pușca. Avu nevoie de multă vreme ca s-o ridice și apoi s-o infunde iarăși cu scrișnet în zăpadă. Sîngele șiroia din rana proaspătă lipindu-i cămașa de piele. Era prea slăbit ca să se ridice. Cu mare greutate izbuti să se întoarcă, și căzu, cu răsufierea tăiată, cu spatele spre pușcă. Se simțea istovit, dar nu voia să adoarmă. Dacă se îndrepta direct spre sud, ar fi atins granița suedeză după o zi și jumătate de mers. Drumul era liber. De ce n-au venit și camarazii cu el? Ar fi trebuit să le vorbească. Și lor n-ar trebui să le fie teamă. Ar fi trebuit să le vorbească. De n-ar fi această afurisită oboseală! Dacă ar adormi acum, nu s-ar mai trezi niciodată. Kohlmeyer n-a avut încredere în el, înjura și blestema, cînd l-au lungit pe schiuri și l-au dus cu grijă în mîinile călăului. Trebuie totuși să-i iubești, nu ai dreptul să nu-i iubești. Hollerer ridică capul, privind cum tremură zăpada. Totul era calm și pașnic. Ar fi putut să-și continue drumul. Era cald și se simțea bine. Nu simțea nici vîntul, nici frigul. Nu știu cum, dar am făcut ceva pe dos, data viitoare o să-mi izbutească mai bine, gîndi el. Bărbia fi căzu în piept, privi cadavrul lui Weiss cu pumnalul înfîntat între omoplați și spuse cu voce tare: «Am încheiat socotelile». Apoi adormi adînc, aplecat peste pușcă. Zăpada acoperi mortul și adormitul, care niciodată nu se mai deșteptă ca să-și repare greșeala.

În romînește de Andrei TRIVALE

N A Z I M H I K M E T

*„... Pot spune c-am trăit ca un om,
dar cît îmi mai rămîne de trăit...
cine știe ?“*

Într-adevăr, Nazim Hikmet a trăit ca un om, a iubit ca un poet și a murit ca un luptător. Fără să-și precupească forțele.

Îndrăgostit pătimaș de viață, aceste cuvinte scrise doar cu doi ani înainte de moarte, apar cu atît mai dureroase, cu cît în finalul romanului său *Romantiza*, poetul spunea: « 5 ani, atît măcar aș mai vrea să trăiesc. » A murit pe neașteptate, plin de atîtea gînduri și sentimente neașteornute încă pe hîrtie, în floarea vîrstei, fiindcă la un om de vitalitatea lui Hikmet, 61 de ani nu e un punct terminus, ci o vîrstă la care pasiunile și sentimentele dogoritoare se domolesc, ca să înceapă marile sedimentări. A avut o existență plină, cum mulți și-ar dori-o, și din tot ce a făptuit el, se simte această strînsă încheștare cu viața fremătătoare și adevărată, această permanentă logodnă cu frumosul. A trăit în miezul unei epoci grandioase, care l-a format ca revoluționar, ca scriitor și ca neobosit romantic. Și dacă a îndurat din plin temniță și surghiun, a avut parte și să închine, și nu o dată, în cinstea marilor victorii, pe care le-a sărbătorit umanitatea. Da, în cinci ani, Hikmet ar fi putut adăuga multe la cele spuse în aproape 50 de ani de poezie. Mesajul său, însă, a apucat să-l rostească.

PRIN PLOAIE

Primăvara aleargă prin ploaie cu picioare zvelte și verzi,
pe asfalt moscovit,
e îmbrîncită de roși, de motoare, de stofe, de brațe;
în dimineața asta, cardiograma mea este foarte proastă;
ceea ce așteptăm, va sosi pe neașteptate,
va veni singură și n-o să ne-aducă
ceva ce demult a pierit;
se cîntă primul concert de Ceaikovski pe ploaie;
tu ai să urci singură scările;
sus, la ultimul etaj al unei case cu multe balcoane
e o garoață;
tu stai în fața mea și nu mă vezi,
zîmbești unei tristeți ce fumegă în depărtare;
primăvara te ia de la mine,
te duce-ntr-un loc, undeva,
de unde, odată, poate n-ai să te-ntorci,
și-ai să te pierzi, prin ploaie.

În romînește de Maria BANUȘ

AUTOBIOGRAFIE

M-am născut în 902.
Nu m-am întors niciodată-n orașul natal
Nu-mi plac revenirile.
La 3 ani, la Alep, am avut ocupația de
fecior mezin de pașă,

la 19 ani, pe-aceea de student la Universitatea
Comunistă din Moscova,
la 49 de ani, la Moscova,
aceea de invitat al Comitetului Central —
iar de la 14 ani, practic meseria de poet.

Sînt oameni ce cunosc diversele soiuri
de otravă.
Eu știu otrăvurile despărțirii.

*Sînt oameni care pot cita pe dinafară
numele stelelor.*

Eu pot rosti doar numele nostalgiilor.

*Am locuit și-n închisori și-n mari hoteluri.
Am cunoscut foamea și greva foamei,
dar nu sînt mîncăruri
al căror gust să nu-l știu.*

*Cînd am împlinit 31 de ani, au vrut
să mă spînzure,
la 48 de ani au vrut să-mi dea Premiul
Mondial al Păcii,
și mi l-au dat.*

*În cursul celui de-al 36-lea an, am parcurs
în 6 luni,
4 m² de beton
în al 59-lea an, am zburat
de la Praga la Havana, în 18 ore.*

*Nu l-am văzut pe Lenin, dar i-am
făcut de gardă la catafalc, în 1924.
În 1961, mauzoleul pe care l-am vizitat,
au fost cărțile lui.*

*Au încercat să mă rupă de Partidul meu
și n-a mers.
Nu m-au zdrobit nici idolii care cad.*

*În 1951, pe mare, alături de un tovarăș,
am mers către moarte.
În 1952, cu inima ruptă, am așteptat moartea
4 luni, lungit pe spate.*

*Am fost nebun de gelozie din cauza femeilor
pe care le-am iubit,
dar nu l-am invidiat nici chiar pe Charlot,
pentru nimic în lume.
Mi-am înșelat femeile.
Dar niciodată n-am bîrfit pe la spate.*

Am băut fără să devin bețiv.

*Din fericire, mi-am câștigat totdeauna pâinea
cu sudoarea frunții.*

*Dacă am mințit, am făcut-o din rușine
pentru aproapele meu
Am mințit ca să nu supăr pe-un altul,
dar am mințit de asemeni și fără motiv.*

*Am luat trenul, automobilul, avionul,
mare parte din oameni nu le pot lua.
Am mers la Operă,
majoritatea oamenilor nu pot merge
și îi ignoră chiar și numele.*

*Dar acolo unde se duce majoritatea
oamenilor, n-am mai mers din 1921:
la moschee, la biserică, la sinagogă,
la templu, la vrăjitor,
cîteodată am ghicit însă, în cafea.*

*M-au tipărit în 30 sau 40 de limbi,
numai în Turcia sînt interzis, în propria-mi limbă.*

*N-am pînă în prezent cancer,
nu ești obligat să-l ai.
Nu voi fi prim ministru, etc.
n-am nici o înclinație pentru genul ăsta de ocupație.*

*N-am făcut războiul,
n-am coborît noaptea în adăposturi,
n-am urmat drumurile exodului
sub avioanele în zbor razant,
dar aproape de 60 de ani,
m-a fulgerat iubirea.*

*Pe scurt, tovarășe,
azi la Berlin, crăpînd de nostalgie ca un cîine,
pot spune c-am trăit ca un om,
dar cît îmi mai rămîne de trăit,
și ce mi se mai poate întîmpla
cine știe ?*

În romînește de NICHITA STĂNESCU

11 sept. 1961 — Berlin-est

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

dünyayı çocuklara verelim his değilse bir gün.
lüzüne

altı pullu bir balon gibi verelim oynasınlar
oynasınlar türküler söylüyerek yolduzların
arasında

dünyayı çocuklara verelim

kocaman bir elma gibi verelim sıcak bir
ekmek somunu gibi

doğsunlar his değilse bir günlüğüne

dünyayı çocuklara verelim

öğrensün dünya bir günlük te olsa arkadaşlığı

çocuklar dünyayı alacak elimizden
ölümsüz ağaçlar dıkacaklar

Nazım Hikmet

Moskova Mayıs 1962

să dăruim copiilor lumea, măcar pentru azi
să le-o dăm ca pe-un balon cu fierbinți și roșii sclipiri,
să se joace
să se joace printre stele, în zvonuri de cîntece
să dăruim copiilor lumea
să le-o dăm ca pe-un măr, ca pe-o imensă
pline rotundă, caldă aburind
pentru-o zi măcar să se sature
să dăruim copiilor lumea
să cunoască lumea fie și o singură zi
gustul prieteniei

din mîinile noastre copiii vor lua lumea
și vor sădi în ea
copaci fără moarte

Giuseppe Tomasi Di Lampedusa

DIMINEAȚA UNUI ARENDAȘ

Harta proprietăților Ibba, desenată la scara 1 la 500, se desfășura pe o fișă de hirtie cerată, lungă de doi metri și lată de optzeci de centimetri. Nu tot ce se vedea pe hartă aparținea familiei: mai ales în sud, mai jos de țărnul acela înțesat de plase pentru prins tonul, apărea o dungă de mare care nu aparținea nimănui; tot așa cum în nord se întindeau munți neprimitori, pe care familia Ibba n-a vrut niciodată să pună stăpînire. De jur împrejurul masei galbene care indica proprietățile familiei, se aflau numeroase pete mărișoare, de culoare albă: erau terenuri ce nu putuseră fi niciodată achiziționate pentru că aparțineau unor proprietari bogați; terenuri oferite dar refuzate ca fiind neroditoare, terenuri rîvnite dar aflate în mîinile unor oameni primitivi, care nu ajunseseră la un grad de înțelegere suficient măcar ca să le poți înghiți avutul.

Se mai putea vedea de asemenea un număr mic de terenuri care fuseseră cîndva colorate în galben, dar deveniseră între timp albe pentru că le vînduseră spre a achiziționa altele mai bune, în anii cu recolte proaste cînd e lipsă de bani gheață.

Cu toate aceste pete (îngrămădite spre margine), masivul galben era impunător: de la un nucleu oval din interior, în jurul satului Gibilmonte, o gheară lată se întindea spre răsărit, îngustîndu-se pe măsură ce înainta, se lăța apei din nou, împingea două tentacule, unul spre mare la care ajungea printr-o mică legătură, celălalt spre Nord unde se oprea la poalele munților stîncoși și sterpi. Spre apus expansiunea fusese și mai masivă: acolo erau fostele terenuri eclesiastice, în care înaintarea fusese rapidă ca o alunecare, ca pătrunderea cuțitului într-un burete: sătulețele San Giacinto și San Narciso fuseseră cucerite și lăsate în urmă de coloanele ușoare ale actelor de expropriere, o linie de apărare de pe rîul Favarotta rezistase multă vreme, pentru a capitula în cele din urmă, iar astăzi, 14 septembrie 1901, fusese stabilit un cap de pod dincolo de rîu, prin achiziționarea Pispisei, o moșioară situată pe malul drept al apei.

Proprietatea proaspăt achiziționată încă nu fusese colorată în galben pe hartă, dar în sertarul biroului, cerneala chinezească și pensula așteptau intervenția lui Calcedonio, singura persoană din casă care știa să le folosească cum se cuvine. Însuși capul familiei, Don Batassano Ibba¹, care era pe punctul de a deveni baron, făcuse o asemenea încercare în urmă cu zece ani — cînd fusese expropriat Sciddico — dar dăduse greș: o baltă gălbuie se împrăștiase pe toată harta și

¹ Acest personaj apare în cursul nulei cînd sub numele de Batassano, cînd sub numele de Baldassare (n. t.).

a trebuit cheltuită o grămadă de bani pentru a se confecționa alta. Sticlăuța de cerneală era însă aceeași. Ca atare, Don Batassano nu se mai încumeta de astă dată să pună mîna, și se mulțumea doar să contemple, cu ochii lui de țaran lacom, locul unde trebuia adăugată culoarea, spunîndu-și că acum chiar și pe o hartă a Siciliei s-ar putea observa pămînturile Ibba, de mărimea unui purice, firește, față de imensitatea insulei, totuși fără doar și poate vizibile.

Don Batassano încerca o senzație de satisfacție, amestecată în același timp cu supărare — două stări sufletești care coexistau adeseori în el. Ferrara, procuristul prințului Salina sosit în dimineața aceea de la Palermo pentru întocmirea actului de vînzare, încercase fel de fel de chițibușuri pînă în clipa semnării, ce zic, pînă la semnarea actului. Ba chiar și după aceea. Și ceruse banii în optzeci de bancnote roz de la Banca Siciliei, refuzînd titlul de credit pe care i-l pregătise; atunci dinsul, don Batassano, fusese nevoit să urce scările și să scoată caseta din sertarul secret al biroului, operație făcută cu multă băgare de seamă, pentru că la ora aceea, ar fi putut trece pe acolo Mariannina sau Toto. E adevărat că i-au tras clapa procuristului în legătură cu taxa de optzeci de lire pe an la Fondul Culturii, pentru care acceptase să cedeze o mie șaze sute de lire valoare capitalizată, deși don Batassano (și nu mai puțin notarul) știau că taxa fusese micșorată în urmă cu nouă ani de un alt procurist al casei Salina. Dar asta nu avea mare însemnătate pentru el: orice împotrivire — fie cît de mică — față de voința lui, mai ales în chestiuni de bani, îl scotea din sărute: «Sînt nevoiți să vindă, le-a ajuns cușitul la os și tot le mai arde să facă nazuri că nu vor titluri de credit ci bancnote!»

Era abia patru, și masa se servea la ora cinci. Don Batassano deschise fereastra care dădea într-o curțică. Tot zăduful acelei înăbușitoare zile de septembrie pătrunse în odaia învăluită în penumbră. Jos, în curte, un bătrîn mustăcios împletea vîsc pe niște beje de trestie: pregătea cele trebuincioase pentru joaca micilor stăpîni.

— Giacomino, înșeuază caii, pe al meu și pe al tău. Cobor îndată!

Voia să meargă să constate pagubele pricinuite la adăpătorea din Sciddico: niște derbedei spărseseră una din lespezele bazinului. Așa i se comunicase de dimineață; crăpătura fusese — de bine de rău — astupată cu pietriș și cu amestecătura aceea de lut și paie care nu lipsește niciodată din preajma adăptorilor; dar vezi că Tallo, arendașul din Sciddico ceruse să se efectueze o reparație serioasă și asta cît mai repede. Iarăși bătaie de cap, iarăși cheltuieli: și dacă nu se ducea personal să vadă despre ce-i vorba, lucrătorul i-ar fi prezentat o socoteală piperată.

Se asigură că tocul de piele cu Smith-Wessonul cel greu îi atîrna la brîu: era atît de obișnuit să-l poarte la el încît nici nu mai simțea dacă-l are sau nu. Coborî în curte pe scărița de piatră.

Pîndarul era aproape gata cu înșeuatul cailor; încăleacă, urcînd cele trei trepte zidite în perete la înălțimea potrivită, luă biciușca pe care i-o întinse un băiețandru și așteptă ca Giacomino (fără ajutorul treptelor folosite de stăpîn) să salte în șa. Băiatul pîndarului deschise larg poarta bătută în plăci de oțel; lumina după amiezii de vară inunda curtea iar don Baldassare Ibba ieși, însoțit de pîndarul său, pe Corso Maggiore din Gibilmonte.

Mergeau amîndoi unul lîngă celălalt, calul lui Giacomino pășind doar cu jumătate de cap în urma calului stăpînului: calul slujitorului își arăta la dreapta și la stînga obilnucului hăfurile lustruite și-și înălța în trap picioarele potcovite. Copitele tropăiau nerăbdătoare pe pietrele ulițelor povîrnite. Femeile torceau în ușile caselor și nu le dădură binețe. «Păzea!» striga din cînd în cînd Giacomino,

cînd țîșnea vreun țînc gol pușcă, mai-mai să se rostogolească sub copitele cailor; parohul, așezat pe marginea unui scaun și cu capul sprijinit de zidul bisericii, se prefăcea că doarme; doar nu Ibba, bogătașul, avea patronatul bisericii, ci familia marchizului Santapau, sărăntocii, care nici măcar nu se aflau acolo. Numai șeful de jandarmi, cu mîncile suflecate, se apleca în balconul cazărnilor în chip de salut. Ieșiră din sat și urcară poteca ce ducea spre adăpătoare: peste noapte se pierduse o mulțime de apă, care formase o băltoacă amestecată cu lut, paie bucățele, bălegar și urină de vaci, ce răspîndeau un miros înțepător de amoniac. Din fericire, reparația se făcuse ca lumea. Dintre lespezile îmbucate una într-alta nu mai țîșnea apă, abia dacă piatra asuda, iar firisorul subțire care se prelingea clipocind din țeava ruginită era îndejuns ca să acopere pierderea. Don Batassano era mulțumit că totul se făcuse fără să coste un ban; asta îl ajuta chiar să treacă cu vederea faptul că nu putea fi vorba de o reparație trăinică.

— Ce tot trîncănea Tano? Adăpătoarea se găsește în stare cît se poate de bună! N-are nevoie de nimic. Mai bine spune-i nenorocitului ăluia că dacă se socotește cît de cît om, apoi să bage de seamă să nu mă păgubească pe mine orice mucos care se pripășește pe aici. Mai bine să se apuce să-i caute pe popi și să-i pună să vorbească cu tine dacă el singur nu-i în stare.

La întoarcere, un iepuro speriat o zbughi pe uliță; calul lui don Batassano se sperie, zvrli din copite, iar nobilul care — avînd, ce-i drept, o frumoasă șă englezească — folosea totuși frînghii răsucite în loc de scări, se pomeni trîntit la pămînt. Dar nu păți nimic, pentru că Giacomino, priceput în treburile astea, apucă iapa de frîu și o sili să stea locului; întins pe jos, don Batassano biciuia cu cruzime botul, urechile, șalele animalului acoperit de spumă și scuturat de un tremur cu neputință de oprit. Un călci în crupă încheie operația pedagogică, după care don Batassano se ridică și urcă în șă; cînd cei doi ajunseră acasă se lăsase lin înserarea.

Între timp, contabilul Ferrara, care nu știa că stăpînul plecase de acasă, intră în biroul acestuia și, găsindu-l gol, se așază o clipă să-l aștepte. În cameră se afla un panou cu două puști, o etajeră cu cîteva dosare, puține la număr («Impozite», «Titluri de proprietate», «Împrumuturi acordate» — anunțau etichetele lipite pe cartonul cafeniu); pe birou, actul de vînzare-cumpărare iscălit în urmă cu două ore; în spate, pe perete, harta.

Ferrara se ridică s-o cerceteze de aproape: din cunoștințele sale profesionale și din nenumăratele indiscreții care îi ajunseseră la ureche, cunoștea bine cum se încropise acest uriaș patrimoniu funciar: fusese o adevărată epopee de violențe, lipsă de scrupule, sfidare a legii, necruțare, noroc chiar, și cutezanță. Ferrara gîndi cît interes ar fi prezentat o hartă cu un plan colorat în alt chip în care, întocmai ca în textele școlare privitoare la expansiunea casei de Savoia — achizițiile succesive ar fi fost marcate cu nuanțe diferite. Aici, la Gibilmonte, se afla embrionul: șase coline, jumătate hectar de vie și o căsuță cu trei odăi, tot ce moștenise tatăl lui don Batassano, Gaspere, un analfabet genial. Încă de foarte tînăr, el o necinstise pe fiica surdo-mută a unui «burghez», un foarte mărunț proprietar, ceva-ceva mai puțin sărac decît dînsul, iar cu zestre stoarsă prin căsătoria pe care le-o băgase pe gît, își dublă averea. Femeia nevolnică făcu întru totul jocul bărbatului: o avariție murdară i-a ajutat să agonisească o grămăjoară de bani, mică dar prețioasă într-o regiune ca Sicilia în care, pe vremea aceea, relațiile economice erau aceleași ca în vechile orașe-stat, adică întemeiate pe camătă.

Acordară o serie de împrumuturi bine chibzuite, împrumuturi din acelea făcute persoanelor care posedă un patrimoniu dar nu și venituri suficiente pentru a-și satisface interesele. Mugetele pe care le scotea Marta, nevasta lui Gaspare, când colinda la asfințit prin sat ca să ceară dobinzile ce li se cuveneau săptăminal, ajunseseră de pomină. «Cînd Marta muge prin sat, căsuțele la pămînt cad». În zece ani, plini de asemenea schimonoseli și mugete, în zece ani cît au tot sustras din griul marchizilor Santapau al căror arendaș era Gaspare, în zece ani de precauță lărgire a hotarelor, în zece ani de foame abia potolită, avutul acestei perechi se încinci. Gaspare avea numai douăzeci și opt de ani, iar actualul don Batassano șapte. A fost și o perioadă furtunoasă, cînd autorității judecătorești burbonice i s-a năzărit să facă cercetări în legătură cu unul din cadavrele care erau găsite de obicei pe cîmp; Gaspare a trebuit să se țină un timp departe de Gibilmonte, iar nevaslă-sa arăta prin semne că stă la un văr la Aderno ca să deprindă cultura duzilor; în realitate, nu era seară în care Gaspare să nu fi privit fumul ce ieșea din bucătăria fericii lui căsuțe.

Pe urmă, veniră cei o mie¹, ca un tăvălug, hîrțiile indiscrete dispărură din cancelarii, iar Gaspare Ibba se întoarse oficial la casa lui.

Toate mergeau acum mai bine decît înainte. În momentul acela lui Gaspare îi trăsni prin minte ideea unei manevre nebunești, așa cum nebunesc e tot ce-i genial: precum Napoleon la Austerlitz a cutezat să-și lase centrul descoperit spre a-l atrage în cursă pe inamic în flancurile puternic apărute, tot astfel și Gaspare a ipotecat pînă la ultima bucătică micile lui pămînturi, iar cele cîteva mii de lire căpătate din această operațiune le dădu cu împrumut, fără dobindă, marchizului Santapau a cărui dărnicie față de cauza burbonilor îl adusese la sapă de lemn. Rezultatul fu următorul: după doi ani, familia Santapau pierdu moșia «Balate», pe care de altminteri n-o văzuseră niciodată la față și pe care numai după nume o socotiseră neroditoare; ipotecile asupra pămînturilor Ibba fură ridicate, Gaspare deveni «don² Gaspare» iar sîmbăta și duminica în casa lui se mîncă batal. Odată atinsă prima sută de mii, totul se desfășură mai departe cu precizia unui mecanism automat: veniturile ecleziastice, achiziționate prin achitarea primelor două rate din suma de nimic la care fuseseră evaluate, le obținu propriu zis pe a zecea parte din valoarea lor; cele cîteva rînduri de clădiri, izvoarele, drepturile de trecere pe care le posedau înlesniră și mai mult acapararea proprietăților laice din jur, care erau devalorizate; veniturile mari pe care le acumulaseră îngăduiră de asemenea cumpărarea sau exproprierea și a altor terenuri mai îndepărtate.

Deși don Gaspare se prăpădi de tînăr, la moartea lui, proprietatea era mai mult decît arătoasă; aidoma țărișoarelor prusace de la jumătatea secolului al XVII-lea, era alcătuită din insule mari de teren separate între ele de proprietățile altora. Fiului Baldassare îi reveni, întocmai ca lui Frederic al II-lea, misiunea și gloria de a unifica mai întîi totul într-un singur bloc, și apoi de a deplasa hotarele blocului spre ținuturi mai îndepărtate. Ville, culturile de măsline, plantațiile de portocali, pășunile și embaticurile, dar mai ales terenurile cultivabile, erau anexate și înghițite, veniturile lor se scurgeau în biroul modest din Gibilmonte unde nu rămîneau însă multă vreme, ci ieșeau curînd, aproape intacte, spre a se transforma din nou în terenuri. Un vînt prielnic de noroc neîntrerupt umfla pînzele corăbiei Ibba: numele acesta începu să fie rostit cu respect în tot triumhiul sărăcăcios al insulei. Între timp, don Batassano se căsătorî, la

¹ Armata garibaldinilor, care debarcase în Sicilia s-o elibereze de burboni.

² Don — particula nobiliară.

treizeci de ani, și nu cu o infirmă cum fusese venerata lui mamă, ci cu o fată zdravănă de optsprezece ani, fiica notarului din Gibilmonte: aceasta îi aduse ca zestre în primul rând sănătatea ei, nu puțini bani peșin, prețioasa pricepere a lui taică-su în ce privește legile, și o supunere deplină, satisfăcute fiind cerințele cărții care n-o lăsau de loc nepăsătoare. Opt copii erau dovada vie a acestei supunerii împlinite: o fericire aspră și fără de lumină domnea în casa lbba.

Contabilul Ferrara era un individ capabil de sentimente duioase, specie umană rar întâlnită în Sicilia. Tatăl său fusese funcționar în administrația Salina în vremurile furtunoase ale bătrînului prinț Fabrizio; iar el însuși, crescut în atmosfera vătuită a acelei case, se obișnuise să rîvnească la o viață fie ea și mediocră, dar calmă; osul princiar care i se dădea de ros îi era de ajuns. Cei doi metri pătrați de pergament ai hărții de dimensiuni reduse îi evocau asprimile și înclătările unei lupte pe care sufletul său mai mult de rozător de cît de carnivor, o privea cu silă. Avea impresia că recitește fasciculele *Istoriei Bourbonilor la Napoli* scrisă de La Cecilia, pe care tatăl său, liberal înfocat, i le cumpăra simbăta; numai că aici, la Gibilmonte, lipseau închipuitelile orgii de la Caserta descrise în fascicule: aici totul era grosolan, material, respirînd o severitate puritană. I se făcu frică și părăsi camera.

Seara, la masă, era de față toată familia, în afară de fiul cel mai mare, Gaspere, care se afla la Palermo sub pretext că-și pregătește examenele de corijență după care urma să-și dea bacalaureatul (împlinise douăzeci de ani). Masa era servită cu o simplitate țărănească: toate tacîmurile, de altminteri grele și bogate, erau așezate în mijlocul mesei și fiecare pescuia din grămadă după nevoie; servitorul Toto și slujnica Mariannina se încapățîneau să servească lumea dinspre partea dreaptă. Donna Laura era întruchiparea sănătății ajunsă la suprema înflorire, adică la culmea grăsimii: bărbia frumos tăiată, nasul plăcut, ochii dovedind pricepere în voluptățile conjugale se îngropau într-o revărsare de grăsime încă robustă, proaspătă și ispititoare; formele mătăhăloase ale trupului erau înveșmîntate într-o mătase neagră, semn al mereu repetatelor doli. În băieții Melchiorre, Pietro și Ignazio, în fetele Marta, Franceschina, Assunta și Paolina alternau curioase asemănări, ciudate amestecuri între trăsăturile hrăpărețe ale tatălui și aerul generos al mamei.

Niciunul nu se sinchisea de îmbrăcăminte; cretoane imprimate (gri pe alb) pentru fete, costume «marinar» pentru băieți, chiar și pentru cel mai mare dintre cei prezenți, Melchiorre, căruia mustăcioara abia mijindă, a celor șaptesprezece ani, îi dădea o ciudată înfățișare de membru activ al Echipajelor Regale. Conversația, sau mai bine zis dialogul dintre don Batassano și Ferrara se purta exclusiv pe două teme: prețurile terenurilor din împrejurimile orașului Palermo față de cele din împrejurimile Gibilmontelui și micile întîmplări din societatea aristocratică palermitană. Don Batassano îi socotea pe toți acești nobili niște «lihnii de foame», chiar și pe aceia care, la urma urmei, posedau în afara rentelor, chiar dacă numai în colecții de antichități, o avere nu mai mică decît a lui. Mereu închis în satul său, făcînd din an în paști cîte un drum în capitală și foarte rare călătorii la Palermo pentru «a urmări» procesele la Casație, el nu cunoaștea personal pe nici unul dintre acești nobili, și-și făcuse despre ei o imagine născocită, lovînd pe o singură coardă, cam așa cum și-l închipuie publicul pe Arlecchino sau pe căpitanul Fracasa¹. Prințul A. era cheltuitor, prințul B. fustangiu, ducele C. violent, baronul D. cartofoi, don Giuseppe E. spadasin, marchizul F. «estetic» (voia să spună «estet», la rîndul său un eufemism pentru

¹ Arlecchino și căpitanul Fracasa, personaje fixe în comedia dell'arte, simbolizînd, respectiv, slujitorul isteț și oșteanul fanfaron.

a indica lucruri și mai rele); și așa mai departe: fiecare era o figurină vrednică de dispreț, decupată din carton. În toate aceste păreri ale sale, don Batassano vădea o formidabilă înclinație spre eroare și se poate spune că nu există epitet pe care el să nu-l fi împerecheat absolut alandala cu numele respectivelor persoane și, desigur, nici cusur care să nu fi fost fabulos exagerat, adevăratele lor păcate rămânându-i în schimb necunoscute. Se vedea că mintea lui lucra cu abstracțiuni și că-și făcea o mulțumire din a sublinia neîntinată cinste a familiei Ibba pe fondul corupt al vechii nobilimi.

Ferrara cunoștea lucrurile ceva mai bine, dar avea și el destule goluri; ca atare când încercă să contrazică afirmațiile care i se păreau mai fantastice, se trezi că era lipsit de argumente; pe de altă parte, cuvintele lui stârneau în don Batassano un asemenea dispreț moralist, încât tăcu pe loc; dealtminteri masa tocmai se sfârșise.

Fuse, după aprecierea lui Ferrara, o masă excelentă; donna Laura nu se lăsa în voia zborurilor pindarice în materie de bucătărie: ea servea bucătărie siciliană la cub în ceea ce privește numărul bucatelor și belșugul de condimente, făcând-o deci vătămătoare. Macaroanele înotau pur și simplu în grăsime, îngropate sub avalanșa de cașcaval, cărnurile erau împănate cu salamuri incendiare, supele conțineau de trei ori mai multă licoare de salep și zahăr decât prescria rețeta; dar toate acestea, după cum s-a spus mai înainte, îi păreau lui Ferrara minunat de gustoase, le socotea drept culmea adevăratei bucătărie, a celei de bună calitate; puținele mese luate în casa Salina îl dezamăgiseră întotdeauna prin lipsa de gust a mâncărilor.

În ziua următoare, când se întoarse la Palermo, după ce i-a predat prințului Fabrizioeto cele șaptezeci și opt de mii două sute de lire, îi povesti despre masa ce i se oferise și, cunoscând predilecția prințului pentru « coulis de volaille » al lui Prê Catalan și « timbales d'écrevisses » a lui Prunier, descrise drept grozăvii cele ce-i păruseră a fi însușiri culinare alese; îi făcu astfel o plăcere lui Salina, care pe urmă, la « pokerașul » de la Club, istorisi totul, la rîndul său, prietenilor veșnic lacomi de vești despre legendarii Ibba; și riseră cu toții plin în clipa când impasibilul Peppino San Carlo anunță un full de dame.

Așa cum s-a mai spus, curiozitatea stîrnită de familia Ibba era foarte vie în cercurile nobililor palermitani.

Curiozitatea e mama născocirilor, drept care în anii aceia luau naștere sute de povești în jurul acestei averi făcută peste noapte. Poveștile vădeau nu numai cu cîtă imaginație spumoasă și copilărească sînt înzestrate clasele înalte dar dezvăluiau și o anume durere inconștientă, stîrnită de faptul că la începutul secolului, se mai putea agonisi o mare avere exclusiv funciară, formă de bogăție care, din experiența amară a fiecăruia dintre domnii aceia, constituia mai curînd material de ruină și nicidecum de înălțare a unor edificii bogate. Proprietarii înșiși simțeau că această modernă reîncarnare în Ibba a nesfîrșitelor avuții în grîne ale familiilor Chiaramonte și Ventimiglia din secolele trecute era irațională ba, pentru dînșii, chiar primejdioasă; ca atare nutreau față de ea o surdă dușmănie; și asta nu numai pentru că impunătorul edificiu era clădit în mare parte din materiale care le aparținuseră chiar lor, ci și pentru că reprezenta o manifestare a celui permanent anacronism care constituie frîna pusă la roatele căruței siciliene, anacronism pe care mulți îl observă dar de la care, totuși, nimeni nu se sustrage, ba chiar mai pune și umărul.

Trebuie să repetăm că această suferință germina latent în subconștientul lor: se lăsa întrezărită numai prin anecdotele și poveștile caracteristice unei clase la

care se constată un consum scăzut de idei generale; prima și cea mai elementară formă a născocirilor era exagerarea cifrelor, care la noi sînt totdeauna elastice. În ciuda ușurinței cu care se putea controla averea lui Baldassare Ibba, aceasta era evaluată la mai multe zeci de duzini de milioane; unul mai cutezător îndrăznise chiar să vorbească o dată de «aproape un miliard», dar ca să spunem adevărul, fu obligat să tacă, pentru că această cifră, foarte banală astăzi, era în 1901 atît de rar folosită încît aproape toată lumea îi ignora adevărata semnificație, și, a spune un miliard de lire, pe vremea aceea a lirei-aure, era tot una cu a nu spune nimic. Despre sursele acestei averi se țeseau povești cam de aceeași natură; originea umilă a lui don Batassano era greu s-o exagerezi (bătrînul Corrado Finale, a cărui mamă era o Santapau, insinuasă, fără s-o spună însă pe șleau, că Ibba ar fi fost fiul nelegitim al unui cumnat al său care poposisese cîva timp la Gibilmonte, dar nimeni nu dădu prea multă crezare zvonului, pentru că se știa că Finale cam avea obiceiul să-și atribuie lui însuși sau rudelor sale paternitatea clandestină a oricărei notabilități de care se vorbea, fie că era vreun general ilustru, sau o primadonă celebră). Însă acel modest cadavru, care-i pricinuisse necazuri lui don Gaspare, se înzecea, se însutea și, de treizeci de ani încoace aproape că nu avea loc vreun omor în Sicilia (și doar se săvîrșiseră destule) care să nu fi fost pus pe seama familiei Ibba. Aceasta, dealtminteri, din punct de vedere penal, se găsea mai mult decît în ordine. Faptul acesta, deși ar putea stîrni nedumirire, constituia partea cea mai binevoitoare a legendei, pentru că un act de violență, rămas nepedepsit, era pe atunci motiv de prețuire; aureola sfinților cărora li se închinau sicilienii era singerie.

Acestor născociri din sursă directă li se adăugau cele transplantate; astfel, de pildă, era scuturată de praf și reînviată povestea istorisită în urmă cu o sută de ani despre Testasecca, cel care, după ce a săpat un mic canal, ar fi adunat la gura acestuia sutele de vaci și miile de oi din stăpînirea familiei sale și, mulgîndu-le pe toate deodată, ar fi oferit regelui Ferdinand al IV-lea spectacolul unui rîuleț de lapte cald și spumos curgîndu-i prin fața ochilor. Această legendă, nu lipsită de o pastorală poezie care ar fi trebuit să-i dezvăluie originea teocritiană, era pusă acum pe seama lui don Batassano prin simpla înlocuire a regelui Ferdinand cu Umberto I; și măcar că era foarte ușor de dovedit că acest din urmă suveran nu călcase vreodată pe moșiile lui Ibba, legenda supraviețuia fără ca cineva s-o tăgăduiască.

Tocmai din pricina acestei invidii amestecate cu teamă, odată isprăvit pokerul, conversația se opri din nou asupra subiectului Ibba.

Cele aproximativ zece persoane aflate de față se instalaseră pe terasa clubului care dădea într-o curte liniștită, umbrită de un copac înalt ce-și ploua petalele liliachii deasupra acestor domni mai degrabă vîrstnici. Lachei în roșu și albastru serveau înghețată și băuturi. Din fundul unui fotoliu de nuiiele împietite, răsuna mereu glasul coleric al lui Santa Giulia.

— Dar, mă rog, se poate ști cît pămînt are în realitate acest Ibba?

— Se poate ști, se și știe. Paisprezece mii trei sute douăzeci și cinci de hectare, răspunse rece San Carlo.

— Numai atît? Credeam că mai mult.

— Paisprezece mii! Aiurea! După unele persoane care au fost la fața locului nu pot fi mai puțin de douăzeci de mii de hectare, asta-i sigur. Sigur ca moartea; și toate arabile, de mîna întîii.

Generalul Lascari, care părea cufundat în lectura *Tribunei* lăasă deodată jos ziarul și-și arătă chipul de om bolnav de ficat, brăzdat de zbîrcituri galbene,

printre care corneea foarte albă ieșea în evidență, dură și oarecum sinistă, ca la ochii unora dintre bronzurile grecești.

— Sînt douăzeci și opt de mii, nici un hectar mai mult, sau mai puțin; mi-a spus nepotul meu care e vărul soției Prefectului lui Ibba. Asta e, și basta; de prisos să ne mai batem gura.

Pippo Follonica, un oaspete din Roma, aflat în trecere, începu să ridă:

— Da' mă rog, dacă vă interesează atîta, de ce nu trimiteți pe cineva la Cadastru; e ușor să afli adevărul, cel puțin acest adevăr.

Propunerea cît se poate de rațională fu primită cu răceală.

Follonica nu pricepea natura pasională, și nicidecum statistică, a discuției: nobilii aceștia își auziră unu altuia, ca pe o minge, invidiile, ranchiunile, temerile pe care niște certificate ale cadastrului nu le-ar fi putut potoli.

Generalul se învenină ca o viperă:

— Cînd spun eu ceva, nu mai e nevoie nici de cadastru nici de contracadastru. — După care, se domoli din politețe față de oaspete. — Scumpe prințe, dumneata nu știi cum sînt cadastrarele la noi! Nu înregistrează niciodată transferul de proprietate, ba-i mai au trecuți ca proprietari pe cei care propriu zis au încheiat de mult cu vînzările și se află acum la azilul de cerșetori.

În fața unei contra-argumentații atît de amănunțite, Follonica schimbă tactica.

— Să admitem că numărul hectarelor rămîne necunoscut; dar la cît se urcă averea acestui bătăran care vă pasionează, se poate ști?

— Asta se știe foarte bine: opt milioane în cap.

— Aiurea! — acesta era începutul nelipsit al fiecărei fraze pe care o rostea Santa Giulia. — Aiurea! Nici o centimă sub douăsprezece.

— Da' pe ce lume trăiți! Nu sînteți cîtuși de puțin informați! Are douăzeci și cinci de milioane numai în pămînturi. Pe deasupra mai sînt arende, capitalurile date cu împrumut și încă netransformate în proprietăți, plus valoarea vitelor. Cel puțin încă cincisprezece milioane.

Generalul lăsase ziarul din mînă, era agitat. Felul lui de a fi, atît de categoric, enerva de ani de zile tot clubul, căci fiecare membru ar fi dorit să fie singurul care face afirmații peremptorii; astfel încît, împotriva părerii generalului se formă pe dată o coaliție de antipatii redeșteptate și, fără nici un fel de legătură cu adevărul mai mult sau mai puțin complet al faptelor, valoarea averii lui Ibba scăzu în mod prăpătos.

— Astea-s basme; Baldassare Ibba are în total cel mult zece milioane și gata!

Cifra era scoasă din burtă, fiindcă simțeau nevoia să se ia la harță; dar, o dată rostită, și potrivindu-se cu dorința fiecăruia, se potoliră cu toții, în afară de general, care din fundul jețului dădea neconținut din mîini, neputincios, împotriva celor nouă adversari ai săi.

Un fecior intră cu o tavă lungă de lemn pe care se afla un șomoioag îmbibat în spirt, aprins. Luminei blînde a asfințitului îi luă locul lumina severă a lămpii cu gaz din plafon. Oaspetele din Roma se distra în toată puterea cuvîntului: venea pentru prima oară în Sicilia, iar în cele cinci zile de ședere la Palermo, timp în care vizitase mai multe familii, începuse să-și revizuiască părerea în privința așa zisului provincialism al palermitanilor: mesele erau bine servite, saloanele frumoase, iar doamnele agreabile. Acum însă, această controversă pătimașă în jurul averii unui individ pe care nici unul dintre cei de față nu-l cunoștea și nici n-avea chef să-l cunoască, aceste exagerări evidente, gesticulația convulsivă pentru te miri ce, îl făceau din nou să dea înapoi, îi amintea cam

prea mult de discuțiile pe care le asculta la Fondi sau la Palestrina, ori de câte ori trebuia să se ducă acolo ca să-și supravegheze pământurile, ba chiar și de farmacia Bésuquet în legătură cu care, încă de pe timpul când citea *Tartarin*, păstrase o amintire hazlie. Acum făcea o provizie de povești pe care să le istorisească prietenilor când se va întoarce la Roma, peste o săptămână. Greșea însă: el era în prea mare măsură om de lume pentru a se fi obișnuit să pătrundă tîlcul ascuns dincolo de aparențele cele mai evidente; această demonstrație de provincialism caraghios — cum i se părea lui — nu era cîtuși de puțin comică; erau zvircolirile tragice ale unei clase care vedea cum îi scapă din mîini înțîlitatea în ce privește latifundiile, adică însăși rațiunea ei de a fi și continuitatea socială, și care, prin iscusite exagerări sau bagatelizări meșteșugite își descărca mînia sau își potolea temerile.

Dar fiindcă adevărul era cu neputință de aflat, conversația se îndepărtă de acest subiect: discuțiile se învîrteau acum în jurul a felurite întîmplări tot din familia lui Don Ibba; dar începuseră să le atace pe acelea legate direct de persoana lui.

— Trăiește ca un călugăr; se scoală la patru dimineața, se duce în piață să tocmească muncitori agricoli, se ocupă de administrație cît e ziua de mare, mîncîncă numai macaroane și salată cu untdelemn, iar seara la opt e în pat.

Salina protestă:

— Călugăr cu nevastă și opt copii, să fim serioși! Un funcționar de-al meu a petrecut douăzeci și patru de ore în casa lui: casa e urfă, dar mare și comodă, mă rog, cum se cuvine; iar soția trebuie să fi fost frumoasă; copiii sînt bine îmbrăcați, ba unul e chiar aici la Palermo la învățătură; iar la masa lui se mîncîncă mîncăruri grele dar îmbelșugate, cum v-am mai spus.

Generalul o ținea într-una pe-a lui;

— Tu, Salina, crezi tot ce ți se spune; sau, mai bine zis, au vrut să-i azvîrle praf în ochi funcționarului tău care trebuie că-i un nătărău. Pline, caș și lampă cu ulei, asta-i viața lor de fiecare zi, adevărata viață a lbbi-lor; cînd vine careva de la Palermo se înțelege că le fac pe toate cu dichis ca să ne scoată ochii, căci, pasă-mi-te, dumnealui își închipuie că și izbutește.

Santa Giulia, sub presiunea știrilor pe care voia să le comunice, se frămînta în jilț: picioarele bine încălțate băteau în podea, mîinile îi tremurau, iar ȝigara își ningeă scrumul pe haină;

— Domnilor, domnilor, aiurea! habar n-aveți; greșiți întru totul. Numai eu știu cum stau lucrurile: soția unui paznic al meu e din Sorrebella, la doi pași de Gibilmonte; din cînd în cînd se duce să-și vadă sora măritată acolo; și aceasta i-a povestit totul. Sursă mai sigură decît asta nici că se poate, găsesc eu.

Căuta în ochii fiecăruia o confirmare a acestei siguranțe, și cum pe toți îi amuza, o găsi cu ușurință. Cu toate că nu se afla de față vreo ureche pudică de care să te jenezi, coborî glasul: fără această prevedere de melodramă, efectul dezvăluirilor sale n-ar fi fost același.

— La patru kilometri de Gibilmonte, don Baldassare și-a construit o căsuță; o minte de om nu-și poate închipui ceva mai luxos; cu mobilă de Salci și toate alea. — Ecouri ale lecturilor din Catulle Mendès, amintirea nostalgică a caselor de rendez-vous pariziene, poște neimplinite măcar că fuseseră hrănite atîta amar de vreme cu tot felul de vise, îi năpădiră imaginația. — A adus din Paris pe marele pictor Rochegrosse de i-a făcut fresce în toate odăile: trei luni a stat la Gibilmonte și a cerut o sută de mii pe lună. (Rochegrosse fusese într-adevăr în Sicilia în urmă cu doi ani: stătuse opt zile cu soția și cei trei copii ai săi și plecase

după ce a vizitat în tihnă Capela Palatină, Segesta¹ și Latomiile din Siracusa². A cheltuit o avere ! da' ce fresce i-a tras ! Să scoale morții din mormint, nu alta ! Femei goale, goale-puşcă, care dansează, beau, se culcă cu bărbați, sau ele între ele, în toate pozițiile, în fel și chip. Capodopere ! O enciclopedie, vă spun, o enciclopedie a tuturor voluptăților ! Deltminteri lasă-te pe mîna unui parizian cînd ți dai o sută de mii de lire pe lună ! Acolo Ibba primește femeii cu zecile ; italiene, franțuzaice, nemțoaice, spanioloaice. Otero-aia a fost și ea, știu sigur. Acolo, unul din familia lui Batassano și-a făcut un Parc al Căprioarelor, ca Ludovic al XVI-lea.

De astă dată Santa Giulia chiar că dăduse lovitură ; îl ascultau toți cu gura căscată. Nu că ar fi crezut o iotă din ce spunea, dar socoteau că are o fantezie cu adevărat poetică și fiecare își dorea să aibă milioanele lui Ibba ca să i se poată pune în seamă asemenea luxuriante născociri. Primul care se scutură din această vrajă poetică fu generalul.

— Da' tu de unde știi ? Ai fost în căsuța aceea ? Și cum anume : în chip de odaliscă sau de eunuc ?

Riseră cu toții, rîse și Santa Giulia.

— V-am spus doar : nevasta lui Antonio, paznicul meu, a văzut picturile acelea.

— Bravo ! Atunci ai un paznic încornorat !

— Ce încornorat, aiurea ! S-a dus acolo să predea niște cearșafuri pe care le spălase. N-au primit-o înăuntru, dar una dintre ferestre era deschisă și a văzut tot.

Castelul de minciuni era vădit foarte subred ; dar le părea atât de frumos, făcut cum era numai din coapse de femeie, din obscenități fără nume, din pictori mari și din hîrtii de o sută de mii de lire, încît nimănui nu-i venea să sufle peste el ca să-l dărîme.

Salina scoase ceasul.

— Vai de mine ! S-a și făcut opt ! Trebuie să mă duc acasă să mă schimb : astă seară e *Traviata* la Politeama, iar aria « Iubește-mă, Alfredo ! » cîntată de Bellincioni nu-ți poți permite s-o pierzi.

¹ Segesta, vechi oraș din Sicilia.

² Latomiile, becluri de platră rămase din antichitate, folosite ca închisori.

BUCURIA ȘI LEGEA

La întoarcere, când se urcă în autobuz, reuși să stingherească pe toți pasagerii. Dosarul doldora de calcule ale dobânzilor convenite altora, pachetul voluminos care-i arcuia brațul stîng, fularul de diftină cenușie, umbrela gata-gata să se deschidă, toate îl împiedicau să scoată biletul. Fu nevoit să așeze pachetul pe măsuta taxatorului, și răsturnă monezile mărunte, care se rostogoliră ca o ploaie; încercă să se aplece ca să le adune și stîrni protestele celor din spate, care se temeau ca în forfota iscată să nu li se prindă pulpana hainei în ușa automată. Izbuti să se strecoare prin șirul de oameni agățați de bare, aflați pe interval; era pipiriu de statură, dar de atîtea cîte căra, părea umflat ca o călugăriță încotoșmănată în șapte rase. În vreme ce lipăia prin noroiul de pe jos, mulțimea înghesuită bombănea și protesta de la un capăt la celălalt al autobuzului cu privire la dimensiunile lui; călca pe picioarele unora, fu la rîndul lui călcat, înghiți réproșuri, iar când cineva din spate îi adresă trei silabe¹ care făceau aluzie la presupusa lui nefericire conjugală, onoarea îi ceru să întoarcă capul și se amăgi că izbutise să strecoare o amenințare în expresia stinsă a ochilor.

Între timp, mașina străbătea străzi cu fațade de un baroc grosolan, ascunzînd mizeria din spatele caselor care numai la colțuri se lăsa întrezărită; prin fața ochilor i se perindau luminile leșinate ale unor prăvălii octogenare.

¹ În românește ar fi... patru! (n. t.)

Cînd ajunse la stația lui, apăsă pe sonerie, coborî, se împiedică în umbrelă și, în cele din urmă, se pomeni izolat pe singura porțiune de trotuar cu pavajul desfundat; se grăbi să constate dacă avea asupra-i portofelul din material plastic. Și apoi fu liber să-și guste fericirea.

În portofel avea treizeci și șapte de mii două sute patruzeci și cinci de lire — gratificația de Anul Nou — pe care o încasase cu un ceas înainte, și care urma să astupe numeroase găuri: chiria pe două trimestre insistent cerută de proprietar, banii prea punctualului încasator de rate pentru jacheta de « lapin » a nevastei (« Îți vino mult mai bine decît o haină lungă, draga mea, te subțiază »); însemna de asemenea că n-au să-l mai privească pieziș nici zarzavagiul, nici negustorul de pește. Cele patru bancnote mari îl scuteau de a aștepta cu teamă avizul pentru lumină, de a privi cu amărăciune la ghetuțele copiilor, de a urmări cu spaimă momentul cînd începe să tremure flacăra gazului lichid. Firește, nu însemnau mult belșug, pînă-ntr-alta chiar nu, dar îi făgăduiau acel răgaz în care putea să-și tragă puțin sufletul și asta e adevărata bucurie a săracilor. Și poate că aveau să-i mai rămînă vreo două-trei mișoare; măcar o clipă pînă le-ar fi mistuit fulgerător masa de Crăciun.

Cîte o a « treisprezecea » leafă mai primise el și altdată, așa că nu satisfacției trecătoare pricinuite de gratificație, i se datora starea de euforie care-l stăpînea, făcîndu-l să-i pară lumea trandafirie. Trandafirie, da, trandafirie ca și povara suavă care-i amortise brațul drept. Bucuria lui își avea izvorul tocmai în cozonacul de șapte kilograme pe care-l cărase de la birou. Nu că s-ar fi dat în vînt după amestecătura aceea cam dubioasă, de făină, zahăr și ouă frecate. Ba chiar, la urma urmei, nici nu-i prea plăcea. Dar șapte kilograme dintr-o asemenea delicatesă, și picate așa, dintr-o singură dată, însemna o avuție e drept nu prea mare, totuși o avuție într-o casă unde cele de-ale gurii intrau cu suta de grame sau cu jumătatea de litru! Un aliment nobil într-o cămară consacrată etichetelor de mina șaptea! Ce bucurie pe Maria! Ce plească pentru copii, care vreme de două săptămîni vor străbate un Far-West inexplorabil: prăjitură la ora cinci!

Acestea erau totuși bucuriile altora, bucurii materiale plămădite din vanilie și îmbrăcate în carton colorat, într-un cuvînt cozonaci. Fericirea lui personală era de cu totul altă natură, o fericire spirituală, în care se îmbinau mîndria și duioșia; da, domnilor, o fericire spirituală.

Cu puțin înainte, cînd directorul lui împărțise plicurile cu gratificații și felicitările de Crăciun, cu acea mărinimie trufasă a unui vechi șef ierarhic, le declarase că imensul cozonac de șapte kilograme, trimis biroului în dar de către Marea Întreprindere Producătoare, va fi acordat celui mai meritos dintre funcționari; în consecință, îi ruga pe scumpii lui colaboratori să desemneze în chip democratic (chiar așa a spus), acolo, pe loc, în ședință, pe fericitul posesor al cozonacului.

Între timp, cozonacul trona în mijlocul biroului, solemn, ermetic, « greu de presimțiri », învelit într-un șervet de cîneapă. Printre colegi se auzeau murmure și chicoteli; directorul, cel dintîi, iar pe urmă toți ceilalți strigară numele lui. Cîtă satisfacție, și totodată siguranța că-și va păstra slujba, pe scurt. — un triumf! Nimic din ce-a urmat n-a izbutit să-i risipească această senzație tonică, nici cele trei sute de lire pe care a trebuit să le scoată din buzunar la « bufetul » din subsol — scaldat în lumina vineției a asfințitului amenințat de furtună și a neonului de joasă tensiune — pentru a oferi cafea negră prietenilor; nici greutatea împovărată a trofeului, nici bombănelile din autobuz; nimic, nici măcar străfulgerarea de o clipă, din adîncul conștiinței lui, că totul nu fusese decît un gest de milă disprețuitoare din partea funcționarilor față de un om nevoiaș;

era într-adevăr prea sărac pentru a îngădui ca buruiana mindriei să încolțească acolo unde nu trebuia.

Se îndreaptă spre casă străbătând o străduță prăpădită căreia bombardamentele îi dăduseră, în urmă cu cincisprezece ani, lovitură de grație. Ajunse într-o piațetă spectrală; în fund, ghemuită, se afla o clădire fantomatică. Dădu un vesel bunăziua portarului Cosimo care, de bună seamă, îl privea cu dispreț, știind că primește un salariu mai mic decît al lui. Nouă trepte, apoi trei, iar nouă trepte: etajul la care locuiește domnul Tizio. Pfui! are el bani berechet, ce-i drept, dar și o nevestă urîță, bătrînă, ordinară. Nouă trepte, apoi trei, o poticnire, iar nouă trepte: locuința doctorului Sempronio: mai rău nici că se poate! Un fiu care nu muncește dar so dă în vînt după *Lambrette* și *Vespe*¹, iar sala de așteptare, vai, goală. Nouă trepte, apoi trei, iar nouă trepte; mica lui locuință. Locuința unui om iubit de toți, cinstit, stimat, locuința unui contabil de rangul întîi.

Deschise ușa, pătrunse în vestibulul strîmt, năpădit de miros de rînțas și ceapă prăjită; pe bancheta mare cît un coș depuse voluminosul pachet, dosarul încărcat de dobinzile altora, fularul care-l încurca. Glasul lui răsună limpede:

— Maria! vino repede! Vino să vezi ce frumusețe!

Sotia lui ieși din bucătărie, îmbrăcată într-un capot albastru pătat cu funingine de oale, ținîndu-și minile mici, înroșite de atîta spălat, pe pîntecul deformat de sarcini. Copiii cu muci la nas se foleau în jurul monumentului trandafiriu, și se holbau necutezînd să-l atingă.

— Bravo! dar leașa ai adus-o? Nu mai am un ban în casă, să știi!

— Uite-o dragă; eu îmi opresc numai mărunțișul, două sute patruzeci și cinci de lire. Dar ia privește ce minune dumnezeiască!

Fusese frumoasă Maria, pînă nu de mult avusese o fețișoară vioaie, luminată de doi ochi jucăuși. Acum, ciondănelile cu negustorii îi aspriseră vocea, hrana proastă îi îngălbejise pielea, iar neconținută scrutare a unui viitor înnegurat și colțuros îi aburise luciul ochilor. Supraviețuise în ea doar o inimă sfîntă, deci nelădurată și secătuită de duioșie, și o adîncă bunătate constrînsă să se exprime prin dojeni și opreliști; dar mai avea și o trufie de neam mare, înăbușită, totuși stăruitoare, pentru că ea era nepoata unui mare pălărier de pe strada Independenței și disprețuia neamul prost al lui Girolamo, pe care de altminteri îl iubea, așa cum iubești un copil prostuț, dar drag.

Privirea îi alunecă nepăsătoare peste cartonul aurit.

— Foarte bine. Mîine îl trimitem avocatului Risma, știi că îi sintem foarte îndatorați.

În urmă cu doi ani, avocatul îi dăduse lui Girolamo o complicată lucrare de contabilitate și, nu numai că-l plătise pentru ea, dar îi invitasă pe amîndoi la dejun în casa lui proprie, căptușită toată cu metal, în stil abstracționist, și unde contabilul suferise cînește din pricina pantofilor moi, cumpărați anume pentru această ocazie. Iar acum, pentru acest avocat căruia nu-i lipsea nimic, Maria lui, Andrei al lui, Saverio, mica Giuseppina, el însuși trebuiau să renunțe la micul firicel de belșug pentru care ostenise atîta amar de ani.

Se îndreptă în fugă spre bucătărie, luă un cuțit și se repezi să taie firele aurite pe care o harnică vinzătoare milaneză le înnodase frumos în jurul pachetului, cînd o mîină înroșită îi atinse ostenită pe spate:

— Girolamo, nu fii copil! Știi doar că trebuie să ne achităm de obligație față de Risma!

¹ Mărci de motocicletă (n. t.)

Era glasul Legii, Legea emisă de cinstiții pălărieri.

— Dar bine, draga mea, asta e o recompensă, e un certificat de merit, o dovadă de prețuire !

— Hai, las-o baltă ! Dacă și ăștia-s colegi cu sentimente delicate ! E o pomană, Giro, nimic altceva decât o pomană.

Îl chema drăgăstos, pe vechiul lui nume de alintare și îi zîmbea cu ochii aceia în care numai el mai putea desluși urma farmecului de odinioară.

— Mfine ai să cumperi un alt cozonăcel, unul mic, pentru noi o să fie de ajuns ; și patru luminări din acelea roșii spiralate care sînt în vitrina de la Standa¹ ; așa o să fie cu adevărat sărbătoare și la noi, ai să vezi.

A doua zi cumpără un cozonăcel amărit și nu patru, ci numai două luminări roșii spiralate, iar printr-o agenție de comisionari trimise mastodontul avocatului Risma, ceea ce l-a mai costat încă două sute de lire.

După Crăciun, fu nevoit să cumpere o a treia coptură dulce pe care, după ce a tăiat-o felii-felii, a oferit-o colegilor care-l luaseră peste picior pentru că nu le dăduse nici o firimitură din somptuoasa pradă.

O cortină de ceață se lăsase peste soarta primului cozonac.

Se duse la agenția « Fulgerul » să reclame. Cu un gest înțepat i se puse la dispoziție registrul de chitanțe în care slujnica avocatului semnase pe de-andoaselea.

După Bobotează îi sosi totuși o carte de vizită « cu vii mulțumiri și urări de bine ».

Onoarea fusese salvată.

În românește de DESPINA MLADOVEANU

Ilustrație de MIHU VULCĂNESCU

¹ STANDA — sînt în Italia magazine universale cu mărfuri tip și prețuri fixe.

Sinteze și profiluri

GIUSEPPE
TOMASI
DI LAMPEDUSA

DESPINA MLADOVEANU

Despre extraordinara carieră a cărții unice a lui Tomasi di Lampedusa știu astăzi cea mai mare parte din țările lumii. Romanul *Il Gattopardo* (Pardosul sau Leopardul) își făcea în 1958 apariția postumă, asemenea unui manuscris închis într-o sticlă socotit ca fiind cîntecul de lebedă al prințului sicilian. După părerea unor critici, era cartea care după Verga și Svevo readucea romanul italian în circuitul european, reînnoia firul mării tradiții manzoniene, orchestra cu virtuozitate de maestru tema decadenței unei clase, stimulînd comparațiile cu Thomas Mann, Galsworthy, și, întorcîndu-ne înapoi, cu Balzac, Tolstoi etc. Cercetarea ulterioară a moștenirii lui Tomasi a scos la iveală și un mănunchi de nuvele, o serie de eseuri, un jurnal de creație. Poate că viitorul ne rezervă și alte surprize.

Ciudățenia prin care romanul atât de revelator al prințului sicilian nu a văzut lumina tiparului în timpul vieții sale, se explică printr-un șir de întîmplări în care sînt implicați literați notorii.

Trimînd manuscrisul cărții sale cunoscutului scriitor *Elio Vittorini*, sicilian ca și dînsul și conducător al secției de proză la editura *Einaudi*, Tomasi primește un răspuns negativ cu privire la publicare. Vittorini, considerat un *Diaghilev* al literaturii italiene, un șef de generație, care citind mii de manuscrise, a încurajat și promovat pînă la afirmare numeroși debutanți, n-a sesizat interesul

pe care putea să-l stîrnească publicarea acestei cărți. Meritul lansării *Pardosul* îi revine romancierului *Giorgio Bassani* (conducător al secției de proză la editura *Feltrinelli*). Dacă Bassani, care, de altminteri, îl cunoscuse personal pe autor la Palermo, n-ar fi încredințat tiparului paginile lui Tomasi, *Pardosul* n-ar fi putut să facă semn cu ghiara lui generațiilor noastre, cerîndu-le recunoșterea nobilei sale nu numai de emblemă ci și literare.

Ecoul stîrnit după apariția cărții a fost imens și e interesant de subliniat că *Pardosul* a avut o audiență europeană încă mai călduroasă decît cea italiană; întîmplarea face ca și Curzio Malaparte să fi avut pe plan internațional « priză » mai mare decît în propria țară. Aceasta nu se datorește faptului că nimeni nu-i profet în țara lui, ci unor cauze precise pe care le vom analiza mai departe.

Începînd cu Vittorini care a văzut în *Il Gattopardo* nu mai mult decît « o carte agreabilă », continuînd cu Moravia care o consideră « o carte de dreapta » (și așa mai departe), o vie discuție a luat naștere. Unii critici și scriitori contestă justețea romanului din punct de vedere istoric, pe cînd alții își exprimă neîncrederea în fenomenul de capodoperă unică, tot așa precum o bună parte socotesc a salva în valoarea denumită exclusiv artistică, existența și excelența acestei cărți.

În ce măsură, această carte este prin adevărul ei istoric valabilă, prin arta ei — cuceritoare, iată o chestiune care merită a fi discutată. Nu se sustrage nimeni farmecului său, nici chiar aceia care ar fi dispuși să se întrebe ce-i nou aici, din moment ce *Federico de Roberto* în ai săi *Viceregi*, *Luigi Capuana* în *Marchizul de Roccaverdina*, *Verga* în *Mastro Don Gesualdo*, *Pirandello* în *Bătrînii și tinerii* creaseră cu un realism incontestabil tabloul stingerii în scena istoriei a clasei feudale italiene.

Il Gattopardo este un roman istoric. Acțiunea se petrece în anii 1860—1862, de la debarcarea lui Garibaldi în Sicilia (la Marsala), pînă în 1910. Protagonistul cărții, Fabrizio Salina, creat probabil după modelul străbunicului lui Tomasi, este un nobil moșier, avînd drept emblemă a vechii familii feudale, Salina, un « gattopardo », un pardos. Era în intenția lui Tomasi să scrie un roman istoric, după cum declară soția sa (care e în viață) baroana Alexandra Wolff-Stomersee, baltică de origine, dar italiancă după mamă: « În urmă cu 25 de ani m-a anunțat că intenționează să scrie un roman istoric, în care acțiunea să se petreacă în Sicilia, din momentul debarcării lui Garibaldi la Marsala, axat pe figura străbunicului său după tată, Giulio di Lampedusa, astronom. . . Se gîndea mereu, dar nu se hotăra să scrie. . . ». Cele declarate de soția sa au exclus imediat ipoteza unei opere-monstru, născută prin « partogeneză » sub soarele nestins al Siciliei.

Figura prințului nu rămîne pentru autor numai un motiv biografic, ci constituie elementul catalizator pentru a prezenta imaginea unei epoci care a văzut agonia regimului burbonic, eforturile clasei nobiliare siciliene de a îndrepta spiritul revoluționar într-o direcție monarhică-burgeză pentru a-și păstra privilegiile, latifundiile, însăși existența sa, care a văzut ascensiunea noii clase conducătoare rapace și lipsită de scrupule.

Chiar și atît ar fi de ajuns ca romanul lui Lampedusa să se situeze altfel decît *Viceregi* lui *de Roberto*, de pildă.

În eroii romanului său istoric, de Roberto pune în evidență manile, ciudățeniile ultimilor descendenți ai unei familii princiare, provocînd impresia că joacă

— după fericita expresie a lui *Luigi Russo* — rolul unui om din noua burghezie care execută *răzbunarea veselă* împotriva vechii civilizații feudale.

Lampedusa, dimpotrivă: descendent al vechii nobilimi feudale se răzbună — și nu vesel, ci *amar* — împotriva noii clase de afaceriști hrăpăreți. Față de vechea clasă a nobilimii feudale, eroul lui Lampedusa, prințul Salina, are o atitudine de ironie când bonomă, când tăioasă, deoarece dispune de luciditatea necesară pentru a-i vedea sărăcia morală, bigotismul inept, incapacitatea de a-și administra bunurile, trăind o existență molatecă, parazită.

Față de clasa nouă întreprinzătoare — încarnată în reprezentanții familiei Sedara, — prințul Salina simte o curiozitate inițială, surprindere ce se transformă treptat în dispreț și sarcasm.

Lui Salina nu-i rămâne astfel decât să se refugieze în trecut, idealizându-l, socotind că propria-i clasă, deși în descompunere, rămâne depozitară virtuților de noblețe, de bun gust, de finețe. În acest punct, concepția despre lume a lui Lampedusa, el însuși aristocrat, coincide esențial cu cea a eroului său (deși li separă un spațiu de 100 de ani) împărțându-i punctul de vedere. Calitățile « de singe », aparențele de distincție, justifică necesitatea dominației și a perpetuării dominației. Mitul nobleței își exercită farmecul asupra familiei Sedara, clasa « nouă » — la Lampedusa, asupra familiei Giulente la De Roberto, asupra verghianului Mastro Don Gesualdo, care sînt gata să le aștearnă la picioare bogăția, fermecați de fericita intersecție a celor două clase în arena istoriei. Lampedusa urmărește frenezia ascendenței noii clase în trăsăturile ei de rapacitate, necruțare, violență egoistă; deși — în consecință — demnă de dispreț, e totmai bună pentru a altoi cu singele și finanțele ei viguroase trunchiul vlăguit al clasei ce scapătă. Prințul Tancredi, nepotul prințului Salina, care e ca un fiu iubit al acestuia — se căsătorește fără nici o ezitare cu Angelica Sedara, frumoasa fiică a primarului din Donnafugata, don Calogero Sedara, care e bogat, grosolan și mărginit. În interioarele somptuoase ale princiarei case Salina, familia Sedara aduce încă de la prima vizită contururile unei grosolănii corporale, violența unor maniere vulgare care sînt iertate la însușirea posesiunilor imobiliare, a averii, intrate în discuție cu prilejul stabilirii zestrei.

Protagonistul romanului, prințul Salina este un om plin de farmec: înalt, masiv, puternic, sensual — om de viață, mușcându-i din plin fructele oferite — el este în același timp un astronom mai mult decât diletant, de o cultură rară pentru un nobil sicilian, hrănit de știință și literatură, cu gustul infinitului probat și chiar sătul: în serile cu nespusă vrajă meridională a cupolei celeste străvezii, cu aromele lămlilor, migdalilor cuprinși de briza mărilor siciliene, prințul scrutează (astronomic) cerul, urmărește astrele și descoperă chiar o stea pînă atunci necunoscută. Ironicul Fabrizio Salina disprețuiește nu numai lumea din jur, el își proiectează disprețul în univers, devenit « nausea universale »: noua stea descoperită e botezată cu numele... cînelui său.

Prințul Salina cercetează cerul cu voluptatea astrală a unui învățat, nesocotind plăcerile mărunte: el frecventează la Palermo pe prostituata Mariannina ca să mai uite că princiara și bigota sa soție i-a făcut copii fără să se fi lăsat vreodată privită de la ombilic în jos. Dotat cu însușiri deosebite, Salina pare desprins de lumea înconjurătoare prin ironie. Cu toate că prințul îl persiflează pe Garibaldi și campania sa de eliberare a Siciliei, văzînd în « vulcanul » Garibaldi o paiață iar în acțiunile în care poporul l-a urmat — o mascaradă — vine momentul când Salina ia mătăniile și întonează rugăciuni în legătură cu bubuiturile « vulcanului ». Salina cel rațional, cel necredincios, convins că deține secretele istoriei în buzunarul hainei sale, rostește rugăciunile care poate că nu strică, chiar dacă

nu ajută, stabilind un fel de echilibru al revanșei între ironizarea lui Garibaldi și propria superioritate neînfricăță.

Alteori, concepția despre lume a lui Lampedusa și oglindirea artistică a realității nu se suprapun, scriitorul nu este limitat în viziunea sa de aderențele de clasă; rezultatul este îndreptarea atenției analitice asupra satelor siciliene vegetând în mizerie, denunțarea clericalismului în afara oricăror prejudecăți, dar mai ales și în mod esențial, revelarea « antantei » de clasă între industriștii conservatori din nord și moșierii din sud pentru împiedicarea mișcărilor revoluționare de masă. Printr-o abilitate politică de diplomație, ei își dau mâna, arătând că *dacă vrem ca totul să rămână așa cum este, trebuie ca totul să se schimbe*. Aceste cuvinte rostite de Tancredi, nepotul lui Salina, nobilul tânăr și maleabil care se adaptează cu agilitate noilor situații trecând de partea garibaldinilor în luptă — definesc cu multă forță de sinteză situația Siciliei în care schimbările politice n-au adus nici un fel de schimbări social-economice. Stările de lucruri au rămas aceleași pînă azi, cînd o întreagă literatură siciliană, meridionalistă, le denunță sever și cere ca ele să intre în orbita preocupărilor de ordin național.

În măsura înșă în care Lampedusa — el însuși nobil — s-a apropiat în concepția sa despre lume de eroul său prințul Salina, raportînd fenomenele istorice, politice, sociale, la psihologia acestuia și trecîndu-le prin viziunea lui — Lampedusa a dat un tablou știrbit, sărăcit, alterat, al unei epoci extrem de complexe în mișcările ei. Astfel, poporul n-are prezență în cartea lui Lampedusa. Văzut prin prisma lui Fabrizio Salina, el este socotit doar ca o « neplăcută manifestare a condiției umane »; el intră în conștiința sa asociat cu imaginea unor furnici, și anume în legătură cu Plebiscitul: cînd niște furnici îl deranjează, Prințul se gîndește la zilele « Plebiscitului »: « Ca o consecință a unor asociații de idei pe care n-are rost să le precizăm, mișcarea acelor insecte împiedică somnul Prințului și-i amintea de zilele Plebiscitului ». Dacă stăm să căutăm atent, poporul mai are o apariție în două adjectivări relative la țărani: « În ziua Plebiscitului, pe cînd două persoane străine (adică din Agrigenti) . . . discutau despre soarta Italiei . . . cîțiva țărani stăteau acolo ascultîndu-i, muți, îndobitociți ».¹ În roman se trece cu totul peste existența și rolul mișcărilor țărănești din Sicilia, înteleite de campaniile garibaldine, de decretele lui Garibaldi pentru împărțirea pămînturilor moșierești; e aceea țărănimie care, sufocată de lipsa de pămînt, s-a ridicat împotriva baronatului, a folosit toate prilejurile mișcărilor risorgimentale, din 1812 pînă la mișcarea din 1860 care a precedat și favorizat acțiunile garibaldine ducînd la eliberarea Siciliei de Bourboni și la « pericolul » creării Republicii. În anotimpul verist al literaturii italiene, aceste mișcări au fost dealtminteri înregistrate îndeosebi, în paginile lui Verga (nuvelele *Libertatea*, *Boierii*). Cum sînt boierii în ochii celor de jos arătase Verga în *Don Gesualdo*: « ei își măsoară și vorbele, dar pînă și suspinele » (economie de suspine! sau poate lipsă de timp pentru a suspina). Iar în romanul lui Lampedusa, părintele Pirrone explică unui om simplu ce sînt « boierii »: « ei trăiesc într-un univers deosebit, care a fost creat nu direct de Dumnezeu ci de ei înșiși, de-a lungul unor secole de experiențe foarte speciale » (parcă ar vrea să zică un univers privat, pus deoparte pentru ei) și care apare ciudat celor din jur « pentru că au atins o etapă către care se îndreaptă toți cei ce nu sînt sfinți, și anume acea etapă în care nu le mai pasă de bunurile pămîntești pentru că s-au obișnuit cu ele ». Ca să nu piardă « obișnuința » acestor bunuri, familia Salina se apără de țărănul « îndobitocit » consim-

¹ Observația aparține lui Leonardo Sciascia în conferința sa despre Lampedusa publicată în ziarul L'ORA din Palermo.

ținând să primească în rîndurile ei pe acei « dobitoci » care măcar dispun de bani, de bogăție.

Această optică prin care poporul, mișcările țărănești pentru pămînt înțelepte de luptele garibaldine în Sicilia, se arată absente — explică în roman teza « încremenirii » Siciliei, a « imobilității » sale. Această idee a creat în roman mult citatele pagini despre grădinile din care duhnesc miasmele descompunerii dar din care pleacă și poezia înfloririlor sub soarele veșnic al insulei. Imobilitatea, încremenirea, și-ar avea justificarea — după Lampedusa — în condițiile geoclimatice. În discuția cu funcționarul piemontez Chevalley, Salina îi explică de ce nu are istorie Sicilia, de ce e încremenită: « Mediul, clima, peisajul sicilian ». Și adaugă disprețuitor că acum e la modă « să se dea o altă explicație proastei stări de lucruri » și anume « vina ar fi a feudalismului; adică a mea, ca să spun așa » — adaugă prințul.

Salina se simte jenat ca de un compliment însă, de ideea « feudalismul sint eu » pe care o respinge destul de amuzat dacă e vorba să fie folosită această explicație istorică (despre care știe că-i aparține lui Marx, dar cu trufie, nu-i rostește numele, substituindu-i mai bine un calificativ ironic), în locul celei geografice: peisajul, soarele, clima... I

Teza « imobilității » Siciliei e desmințită de mișcările pentru pămînt ale țărănilor la care romanul nu face nici un fel de referire, dar pe de altă parte nereușita acestor mișcări singeros reprimată arată că Sicilia a rămas încremenită. Teza încremenirii exprimă, la mare depărtare de intențiile autorului — un adevăr și anume că vechea clasă conducătoare și cea actuală sînt incapabile să miște din loc stările de lucruri, să aducă Sudul la nivelul Nordului. Teza imobilității în sine nu e retrogradă, cum s-a afirmat de către unii critici. A pune încremenirea pe seama soarelui puternic al Sudului sub care ard și se sting alternativ numai pasiunile fizic determinate, vendetele și misterele mafiei, aceasta, adică *explicația* imobilității e o teză retrogradă. Seculara înapoiere a Siciliei își are originea tocmai în momentul istoric în legătură cu care romanul desfășoară o analiză lucidă, servită de puterea artistică ce constituie farmecul acestei cărți: este anume evocarea contradicțiilor multiseculare dintre feudalitate și burghezie în Sicilia; acestea își dau mîna la un moment dat în fața mișcărilor revoluționare risorgimentale pentru a înlătura pericolul soluției republicane a unificării Italiei. Optînd pentru dinastia piemonteză și nu pentru « alternativa democratică » pe care o slujiseră trupele garibaldine în Sicilia, era salvată în întreaga insulă marea proprietate latifundiară, amenințată de mișcările țărănești pentru pămînt. (Romanul exprimă ideea în termeni care arată că scopul ultim al acestor revoluții era atentatul la proprietate).

Revoluția risorgimentală este ipotecată de acea burghezie avidă și vulgară care sub pana lui Lampedusa se încarnează în Calogero Sedara, în Russo. Cele două clase și-au rezolvat contradicțiile într-o cordială inimicizie, adică tocmai în acea cîrdășie (simbolul ei este strălucita cununie a scăpătului prinț Tancredi cu bogata Angelica Sedara) care a împiedecat avansarea în scena istoriei timp de încă aproape 100 de ani a muncitorimii și țărănimii, oprind mișcarea risorgimentală, dînd loc la ceea ce s-a numit « la conquista regia », cu alte cuvinte la săvîrșirea unității naționale pe calea monarhiei; singeroasele, îndelungatele revoluții risorgimentale au sîrșit astfel prin a fi dureros numite « risorgimento tradito ».

Sîrșitul prințului Salina într-o odaie de hotel reprezintă sîrșitul propriei sale clase. El singur spune că e ultimul Salina și că « la urma urmei, Garibaldi a învins ». Sentimentul morții străbate fastuos întreaga carte fiind dominantă

personajului: în plăcerile pe care le oferă cărnii sale, în voluptatea solitară a meditației astrale, prințul Salina caută să fugă de sentimentul că pentru el viața e așteptarea morții, că marea zădărnici e existenței e intim și universal tragică. Simțămîntul inutilității oricărei acțiuni este proiectat în peisajul letargic al Siciliei, în tăcerile care apasă letal peste natura nemișcată, în întunecarea treptată a cîmpiilor peste care se așterne zăbranicul unei dureri devenite cosmice; nostalgie, părere de rău iremediabilă, amărăciune și pustiu se învolutează în tablourile cu nuanțe funerare, care achiziționează astfel sentimentele neliniștitului dar resemnatului prinț Salina.

Romanul este impregnat de sentimentul morții care pare să frustreze umanitatea de eroismul ei, pare să o vîdeze de singele curajului și eposului său. Respirînd prezentul și viitorul, aurînd trecutul în care nu se mai poate întoarce, ce altceva îi rămînea prințului Salina decît să considere că odată cu moartea sa și a clasei sale se prăbușesc valorile morale ale lumii, se încheie universul? Vastele serii de imagini produc o tensiune a stilului corespunzătoare sentimentului de îndelungă nostalgie, de frumos în moarte, de farmec al descompunerilor, aride, care nu vor mai rodi nici cînd. Deși trăind în zilele noastre, scriitorul s-a apropiat în mod esențial de această viziune iar apartenența sa și a creației sale la o altă epocă se revelă în întreg complexul reprezentării. Structura clasicizantă a frazei, unele tipare manieriste (« bumbacul invidiei », « mătasea complacerii »), distanțează cu mult romanul de proza contemporană italiană; într-adevăr din necesitatea de a rupe cu limbajul aulic, cu imageria nesfîrșită care încercau să acopere golul ideilor în literatura decadentă dinaintea de război, literatura nouă, cea neorealistică și cea ulterioară neorealismului au adaptat reprezentării unei lumi noi un limbaj mai direct, mai precis și lapidar, o frază segmentată, pentru imediată aderență la acțiunea, la ideea verbului.

Romanul lui Lampedusa izbucnește ca o ciudată explozie întîrziată în 1958. El ar fi dat Italiei romanul pe care ea tocmai se lamenta că nu-l are, la nivelul Joyce, Proust, Mann (și pe care de fapt nu l-a avut decît prin singulara creație a lui Svevo); dar cu condiția să fi apărut în anii în care tocmai lipsea.

La moartea lui Salina, cu care piere o lume, faptul că la funeraliile clasei nobiliare e participant întregul univers, apare ca o expansiune a durerii eroului dar și a autorului însuși; în mintea sa, o clasă se substituie altei clase, și aceasta nu va face nimic pentru Sicilia care doarme, pentru țărani ei: « Somnul, dragă Chevalley, somnul, asta vor sicilienii », spune Salina. Lampedusa nu greșea de loc, viziunea lui era corectă, cînd socotea că acea clasă ce lua locul nobilimii nu va face nimic pentru Sicilia, pentru țărani ei. Luciditatea cu care a văzut Tomasi sfîrșitul clasei nobiliare n-a putut s-o manifeste față de burghezii, pentru că dîncolo de ea, nu mai vedea altceva; pentru a putea s-o vadă în perspectiva istoriei, ar fi trebuit să aibă în vedere lumea nouă a proletariatului pe care însă îl ignora pînă la tăcere.

În eseurile sale critice despre Stendhal, Tomasi arăta că « autorul trebuie să rămînă totdeauna în pielea protagonistului ¹ ». Dar Lampedusa nu se oprește aici. El profetizează în roman cu ochii unui om ce trăiește în 1950 dorind ca istoria să se fi oprit în loc. Profecția e pusă în gura părintelui Pirrono, care își exprimă convingerea, că din cîte ori o clasă dispăre, cea care îi ia locul are aceleași merite și cusururi, extinzînd teza asupra istoriei zilelor noastre. Cheia lecturii subtile a acestui pasaj aparține lui Leonardo Sciascia, cunoscutul eseist și romancier

¹ Paragone, nr. 112 (serie Letteratura) 1959, p. 42.

meridionalist¹. « Prințul Lampedusa ne spune prin părintele Pirrone — scrie Sciascia — că istoria ne rezervă, *nouă celor din 1960* (don Fabrizio Salina face o referire la această dată), alte aristocrații, cu toate meritele și defectele aristocrației de sine. Sciascia definește aceste rînduri drept « un raffinato qualunquismo »². Este dovada că Tomasi, deși trăind în zilele noastre, a socotit că e de ajuns să te clustrezi în palatul nobiliar secular pentru a opri mersul istoriei. În continuarea gândului exprimat în eseul despre Stendhal, și anume că « autorul trebuie să rămînă totdeauna în pielea protagonistului său », Tomasi adăuga: « și deoarece lumea este văzută în întregime prin ochii acestuia, cititorul contemplă și el totul prin mintea protagonistului... »

Dacă așa ar fi într-adevăr, noi toți am judeca cum judeca părintele Pirrone ! !

★

O năvelă ulterioară de proporții relativ întinse, « Dimineața unui arendaș » constituie de fapt urmarea — în planul ideilor — a romanului, dat fiind că acțiunea ei se plasează la începutul secolului XX: aici nobilimea și-a încheiat existența, burghezia este la putere: despre averile noilor îmbogățiți, a celor din familia Batassano Ibba, nobilimea scăpătată discută cu fabuloase exagerări. Autorul însuși ne spune că în « tragicele ei zvîrcoliri », ultimele rămășițe ale nobilimii nu pot decît să caute în « meșteșugite exagerări » și în « micșorări artificiale » (unde e cazul) o supapă a furiei, o mîngiere a fricii.

Alte două năvele *Lighea* și *Bucuria și Legea*, precum și ciclul *Amintiri din copilărie* care completează volumul de *Povestiri*³ demonstrează alături de eseurile literare ale lui Tomasi, din care s-au publicat pînă acum numai cele despre Stendhal că romanul, socotit opera unică pînă la un moment dat, « n-a fost o floare fără tulpină ».

Năvela *Lighea* scrisă, după cît se pare, în 1956, este povestea unui profesor care îndrăgostindu-se de o sirenă, o urmează în străfundurile mării. Acțiunea se petrece în anii fascismului și în primii ani de după război cînd se vîd venind eliberatorii ocupanți, americani, pe care autorul îi numește pe limba lor « liberators ». În profesorul de greacă care iubește o sirenă, Tomasi a pus mult din el însuși. Ca și în Fabrizio Salina, de altminteri. Filologul e scîrbit de cercul lumii, de ignoranță, de stupiditate, meschinărie: le întîlnește la clienții cafenelei pe care o frecventează, la fasciști veseli în acțiunile lor « dopolavoriste », la « liberators » americani mai tîrziu, care « eliberîndu-i » pe italieni le distrug casele, și operează pretutindeni conform bunului plac. În ochii săi, toți aceștia sînt sclavi. Lumea din jur îi apare lui, elenist identificat cu cultura pe care o studiază, meschină, ridicolă. El nu mai poate iubi pe altcineva de cînd a întîlnit sirena cu care a comunicat în greacă și care i-a dăruit dragostea cu o marină și helenică splendoare. Panica scenă a dragostei dintre profesorul tînăr și sirena veșnică conține o sfidare a raporturilor de iubire din care lipsește sentimentul irepetabilului, unicitatea, absolutul. Profesorul nu iubește nici o altă femeie după ce sirena rămîne în mare pentru totdeauna. El se cufundă după sirenă, în căutarea unui absolut care de sigur se identifică cu moartea. Negăsind în prezent

¹ Leonardo Sciascia — în conferința « La Sicilia del Gattopardo » (Sicilia din « Leopardul ») publicată în numărul din 27-28 ianuarie 1959 al ziarului *L'Orizzonte* din Palermo.

² *qualunquismo* este expresia politică a unor poziții, interese și stări de spirit ale micii burghezii ostilă atît marilor burghezi cît și proletariatului.

³ G. Lampedusa — *Racconti*, Milano, Feltrinelli, 1962. ed. a VI-a.

sublimul, părăsit de trecutul în care crezuse a-l găsi, simțindu-se străin de societate prin splendoarea minții sale și neputința acesteia de a-i da întrebuințare, filologul preferă solitudinii în compania omului, eterna solitudine a morții.

Eroii reprezintă o lume lipsită de sprijinul valorilor morale în paginile narative ale lui Lampedusa, care te poartă în istorie cu pleoapele lăsate peste orice orizont, cu o capă de plumb peste umeri și brațe. Cu acea «nausea universale» de care vorbește prințul Salina este dotat și profesorul helenist. Salina comunică cu cerul; profesorul cu marea. Pământul nu e teritoriul lor, ci sfera cosmică, sfera universală: oameni care nu se situează în istorie, proiectându-se disprețuitor în neant, deoarece socotesc că în viață sfințește totul și nu începe nimic. Categoria celor care se cufundă elegant în mare, în cer, capabili ca un summum de o moarte «frumoasă» are de răspuns pentru imobilitatea Siciliei, pentru seculara ei amorțire. Cu aceasta Lampedusa a demonstrat un adevăr obiectiv și anume incapacitatea claselor conducătoare de-a lungul istoriei până azi de a scutura Sudul din încremenire, de a-i transforma condiția de Sisif. E un adevăr pe care Giuseppe Tomasi prinț de Lampedusa, evident, nu-și propusese să-l demonstreze. Ochiul său de maestru n-a putut însă să nu înregistreze în procesul reflectării artistice sumedenie de detalii, trăsături, caractere, ce duc în mod inerent la adevărul de care Lampedusa e atât de străin (dovadă, între altele, cuvintele din roman, care arată că Sicilia somnolează pentru că așa le place sicilienilor). Cui revine misiunea de a transforma condiția Siciliei, a Sudului, Tomasi prinț de Lampedusa n-a vrut și n-ar fi vrut să vadă, — chiar dacă ar mai fi trăit încă o dată pe atît.

VLADIMIR SOLOUHIN

VICTOR KERNBACH

Vladimir Solouhin aparține generației de poeți care au început să scrie mai ales după război și care s-au afirmat, maturizându-se, în ultimul deceniu. Ei nu mai sînt la prima tinerețe. Poezia lor reflectă epoca în care a început construcția desfășurată a comunismului, în care Uniunea Sovietică a trimis în cosmos cei dintîi sateliți artificiali ai pămîntului și pe primii cosmonauți. Prima generație a Revoluției din Octombrie, dîndu-și marii ei poeți, lupta, printre caii cavaleriștilor roșii, printre cele dintîi tractoare care desțeleneau primele terenuri colhoznice, printre faptele de eroism ale muncitorilor care începeau să construiască o industrie pe un teren tehnic aproape virgin. Era epoca în care unele popoare din cuprinsul Uniunii Sovietice abia învățau să scrie. Astăzi, producția agricolă și industrială a țării sovietice este superioară mai tuturor țărilor din lume; savanți din sînul popoarelor, care în clipa revoluției nu avuseseră nici alfabet, contribuie la construcția rachetelor cosmice și instalațiilor nucleare. Poezia acestei generații cu mesaj inedit s-a ilustrat prin nume bine cunoscute în patria lor și în alte țări.

Unul dintre cei mai interesați găsesc că este Vladimir Solouhin. S-a născut la țară, a publicat versuri și pînă la război. Patru ani de război l-au pus față în față cu realitățile dure, în care timp conștiința lui a putut să confrunte lupta și munca pașnică a omului, frumusețea naturii în vreme de pace cu mutilările pe care le suferă ea în vreme de război. După război, învață la Institutul de literatură «A. M. Gorki», și apoi revistele încep să-i găzduiască tot mai des poezia și proza. Căutîndu-și mereu experiențe noi, se duce în 1954, un an, pe pămînturile atunci desțeleneite în Kazahstan, încearcă reportajul și nuvela, poet statornic desigur și în proza lui. Volumele *Ploaie în stepă* (1953), *Iarba fiarelor* (1956), *Fîntînă, Piraie pe asfalt, Cum să bei soarele* ș. a., și-au transmis cea mai bună substanță a lor volumului de acum cîteva luni, *Cel care are flori în mîini*, ale cărui cicluri (poetul sugerează mult și prin titluri: *Cum să bei soarele, Iarba fiarelor, Primăvară citadină, Cel care are flori în mîini, Vîntul peregrinilor, De la tribuna*

lirică, Versurile prietenilor — traduceri alese din contextul afinităților), demonstrează o poezie majoră, de o radioasă vitalitate, plină de sugesție în simplitatea ei.

Dacă am vorbit de natură în universul poetic al lui Solouhin ca de un element esențial, n-am să mă contrazic afirmând că acest poet e un anticontemplativ, că natura nu e în poezia lui un capitol de pastel, ci că ea e pretutindeni prezentă, fără să fie un fundal sau un cadru: natura face parte din mesajul poetului, în care e prezentă organic ca un motor, ca mișcare biologică generală sau cauză, nicidecum ca scop. De aceea, poetul nu privește natura canonic, iar invitația la dragostea față de ea se referă nu la elementele ei convențional magnifice (pădurea, florile, fulgerul sau altceva), ci la amănunțele care pârînd mult timp prea comune încep să devină, dintr-o nouă perspectivă, inedite. Poezia lumii a cunoscut rar această optică și cel mai strălucit exemplu este Arghezi. Fără să încalc proporțiile reale, m-aș încumeta să spun că Vladimir Solouhin, dintr-un punct de vedere, face parte din familia spirituală a marelui nostru poet, pe care tînărul sovietic nu cred să-l fi putut cunoaște, de vreme ce volumul de tălmăciri în rusește s-a tipărit după elaborarea poeziilor definitorii din *Cel care are flori în mîini*. Mai curînd e vorba de o respirație a timpului.

În general, apelul la natură se face în poezia lui Solouhin pe linii neașteptate. Pornind de exemplu de la anecdota istorică a mărului lui Newton, poetul subliniază valoarea principală a mărului: elementul nutritiv, farmecul lui estetic, gustul, mireasma, culoarea lui. Aducînd în planul liric rodia, poetul privește cu dezgust operația neinițiată a tăierii ei cu cuțitul, arătînd că sucul roșu, făcut de natură pentru gust, nu trebuie irosit. Capul mort al unei păsărele, zăcînd în praful șoselei, atrage luarea aminte a poetului care meditează la efortul materiei de a se organiza în acest centru superior. Norii, vîntul, animalele, copacul opresc privirea poetului nu ca elemente plastice, căci el e un abil răscolitor de sensuri și idei contemporane. Din fenomenele naturii, el ia pe cele concrete și simple, și atitudinea lui lirică nici nu le eterizează, nici nu le simplifică; și fie că elementele sînt ploaia, rodia, elefantul, soarele, floarea, fie că sînt sentimentele omului, poetul pornește totdeauna de la aspectul lor banal, suînd spre complexitatea interioară a naturii; în peisajul ales, poetul pornește de la lucruri pe care le știm cu toții (deși ingenuitatea voită a repetării lor are un farmec liric deosebit), dar deslășește în ele relații decisive de o sensibilitate simplă între evoluția biologică a naturii și datoriile impuse omului de ea. Iată poemul *Fire innodate*:

Treceți pe lingă un elefant?

Stați pușin.

Cercetați fătîș acest miracol, aievea văzut.

El știe să facă ce nimeni pe pămînt nu știe.

De pildă... el apucă iarba,

Zemoasă (după ploaie) sau prăfuită (hrană să fie!)

Adaugă apă proaspătă din riul care curge alături

(În definitiv, apa poate fi luată de elefanți și din baltă),

Apoi amestecă totul

Și doarme la umbră
 Cu stomacul ticsit de apă și iarbă,
 Acolo unde soarele tropicelor străpunge pădurea pieziș.
 Dar ni se pare numai că doarme, fiindcă de fapt
 Din iarba verde și moale
 (Gîndiți-vă: din iarba moale),
 Fără sforțări deosebite (dar unde? !)
 (Unde-s eprubetele, retortele, lămpile cu spirit?
 Instrumentele unde-s?
 Unde-i îngîndurarea capului de profesor?)
 Crează fildeşul!
 E-la-bo-rează fildeşul,
 Fildeşul greu, dens, gălbui, cu luciu de smalț,
 Din iarba cea moale nesemănînd cu osul deloc !

Reluînd ideea pentru actul de creație al naturii în corola florii, poetul ajunge la faza superioară a proceselor naturii:

Treceși pe lîngă oamenii care trec
 Și îi înghionțiți pe trotuar?
 Oprîiți-vă!
 Priviți această minune
 Între marile minuni cu puțință.
 Omul!
 El știe ce nimeni pe pămînt nu știe.
 De pildă... el ia o bucată de carne de vită,
 O legătură de ceapă
 (Sau altă plantă de pe pămînt),
 Și ia apă, și înghite o dușcă din aerul clar,
 Ia pește, și pepene galben, și sfeclă, și nuci,
 Le ia fără gînd dinainte, la întîmplare le ia,
 Și deodată,
 Din tot ce-a luat,
 Ce-a respirat, mîncat sau băut...
 Crează cuvîntul!
 Ghicitoarea,
 Cîntecul,
 Rîsul (acest ris omenesc!),
 Și problema de a-rit-me-tică!
 Deci cum poți să te-appropii și să-i dai o lovitură în cap?
 Să te apropii și să-i răpești bucata de pîine?
 Să nu-i dai aer sau apă?
 Sau soare, soare să nu-i dai lui?!
 (Bănuiesc că anume din soare
 Se naște în om și rîsul.)
 Gîndiți-vă. Mai zăboviți.
 Într-însul,
 În om (numai dacă e om),
 Firele trecutelor veacuri cefoase
 Firele viitoarelor veacuri cefoase
 Sînt laolaltă înnodate.
 Să nu le rupeți!

Din această profundă semnificație, care continuă puternicele tradiții umaniste ale ideologiei comuniste, ale literaturii și artei sovietice (nu auziți în acest poem ecoul frazei pe care Gorki a pus-o în gura lui Satin: *Omul, ce mîndru sună acest cuvînt... ?*) derivă în poezia lui Solouhin sentimentul voluptății muncii, un respect nemărginit pentru creațiile muncii omenesti care concurează sau transformă natura. Din epoca debutului său, cînd scria de pildă un imn pentru apă, apa de băut — reluînd poate fără să știe ideea străveche și sublimă a apei pe care o glorifica acum două milenii și jumătate Pindar, sau căreia, în contextul poeziei sovietice, îi scanda cu profunzime simplă prețul și farmecul, Tvardovski — Vladimir Solouhin își căuta sunetul exact al mesajului viitoare sale maturități artistice în sensul moral al mării simplități. Ca să ajungă la mlădierea versului desfășurat în voie, din care nu se poate clinti nici un cuvînt, poetul a trecut prin școala sirguincioasă a rimei inedite și a cadențelor suple, și a ajuns la formula prozodică din ciclul *Cum să bei soarele* tocmai prin căutarea acestei simplități a expresiei vaste, necesare descoperirii sensului uman în toate fenomenele vieții. Sensibil la mișcarea în natură și la sensul ei uman, orașul de pildă (în cîteva poeme din ciclul *Primăvară citadină*), poetul îl constată cu specificul lui, nu cum ar fi fost de așteptat la alți poeți, în aglomerarea și regularitatea caselor, străzilor, în accesoriile urbane sau în modul de viață orășenesc al omului, ci în viteze. Și chiar cînd călătorește, poeziile sale nu sînt notație de călător sau jurnal liric, ca la alții, fiindcă și pe drum (ciclul închinat altor țări, *Vîntul peregrinărilor*), poetul caută tot același om, profilat pe arhitectura naturii, văzut în condiția lui socială, în ridicarea spre tot ce este autentic nou:

*Notam hărăzit tot ce-i este vieții,
Lepădînd ceea ce avea să moară curînd.*

Pentru asta, poetul recomandă atenția complexă, indispensabilă în orice împrejurare. Dacă am judeca superficial aceste versuri din alt ciclu:

*Prin tot se cade să trăim.
Meschin e să trăiești numai cu ochii.
Dar să trăim cu pielea; cu gura, cu fiecare nerv,*

am putea socoti că poetul e un senzual în înțelesul plat. Dar nu e: apropierea senzorială complexă de fenomenele vieții înseamnă la el participare pasionată și activă la aceste fenomene, de aceea îl socoteam un anticontemplativ. În altă parte, zice:

*Cum, să mă uit la ploaie? Fleacuri!
Sute de dăți am văzut marea în tablouri,
Și ce folos!
Unde-i mireasma mării?
Unde, catifelata gingăsie?
Și unde forța ei?*

Pasiunea participării directe, atît de firească omului sovietic, la viață, înseamnă pe poet de fiecare dată să treacă de la perceperea mută a creației naturii, pe care el o pune pe planul optim al frumosului,

la viziunile unde omul se adaugă ei cu propria lui frumusețe, dându-i mișcare, tonicitate și scop, și înnobilind-o, el fiind treapta ei superioară. Vrînd să se refere la frumusețea iubitei, poetul nu exclamă în tropi scăpărători, nu se îmbată de metaforism, ci într-un gest poetic simplu coagulează fluviul de imagini (comparații elementare), chemînd martoră lumea:

Vreți s-o vedeți? E bine. Hai să mergem.

S-a ridicat acuma toată ceașa.

Le-oi arăta cu lor mari ploi de aur

Care exprimă a renașterii putere

În glia cu semințele uscate...

Am să le-arăt atîtea fructe coapte,

Și pline și de sevă și de soare.

Torrentele din munți, clocotitoare,

Care, ca patima, n-au piedici nicăierea,

Puternica și lina lunecare

A fluviilor mari de la cîmpie,

Plîne de apă, veșnic nesecate,

Ca bucuria pămîntească-a mamei.

Am să le-arăt pămîntul pîn-la capăt,

Cîmpii și mări, și văile și munți.

Și-am să le spun: pe Ea voi ați văzut-o.

Dar tot ce ați văzut pe îndelete,

A adunat natura-n Ea-mpreună

Cu-nfelepciune și îndemînare.

Frumoasă ești prin frumusețea pămîntească,

Și e frumos prin tine tot pămîntul.

Opera poetică de pînă acum a lui Vladimir Solouhin conturează o gingăsie bărbătească, o atitudine majoră de om contemporan, pasionat pentru faptele vieții, al cărui optimism dialectic privește fenomenele în față, neocolind nici întrebările-cheie nici răspunsurile-cheie. Într-o poezie de acum cîțiva ani, care are titlul ultimei cărți (*Cel care are flori în mîini*), cred că am putea căuta simbolul mesajului poetic al lui Solouhin. O fetiță trece pe o potecă din pădure, și ca în toate basmele se sperie de crengile copacilor, de foșnete, de țipetele păsărilor, și de recomandările făcute la plecare (*Veri, huliganii or să-ți rupă/Rochișa nouă de pe tine!*), ajungînd să se și aștepte la apariția unui bărbat nebarbierit și fioros, și bărbatul apare, dar cum?

Un coș el are într-o mîină,

Și-n altă mîină are flori.

Fata nu se sperie, mirată ea însăși de absența fricii:

Și-n bungetul fără lumini

Fetița a uitat de toate:

Cel care are flori în mîini,

Să facă rău cuiva nu poate.

Poetul nu se preocupă de transcrierea ca atare a unor evenimente, ci de semnificațiile mărețe ale timpului actual, ale devenirii omului nou; în aceasta, Vladimir Solouhin își asumă răspunderea unei precizii perfecte a expresiei poetice. El știe că gestul poetic simplu se realizează prin căutări îndelungi de atelier, că fiorul nu poate fi transmis decât găsind fără greș cuvântul necesar care totdeauna este unul singur:

*Azi dimineasă terminam o poezie
Și mă căzneau din greu să caut un cuvânt ce nu voia să vină
Luam cuvintele și le-ncercam
După miros
Și gust
Și greutate
Și culoare
Și după trăinicia lor,
După nuanșele de gust, culoare și miros
(Aproape imperceptibile nuanșe, dar tocmai în asta stă
Tot farmecul și toată sarea
Neobișnuitei noastre meserii),
Și după ascuțimea lor,
Și ca tăișul de cuțit sau de secure,
Eu încercam cuvintele pe deget.
Ei și?
Azi, bun eu nu găseam nici un cuvânt.
Și totu-n lume dispăruse pentru mine: probleme, feluri,
Și năzuințe, interese, ducurii, griji, planuri, oameni.
Îmi rămânea o singură menire, un singur scop:
Să aflu-acel cuvânt și să-l așez la locul lui,
Căci fără el poemul n-avea viață.
Mai mult, am început să cred că tuturoara,
Că-ntregii omeniri de pe pământ îi trebuia acel cuvânt,
Că tuturoara le lipsește
Tocmai el,
Chiar dacă ei nici nu gîndeau la asta.*

Trecerea de la prozodia clasică la versul liber, în ultimii ani, nu pare o surpriză, dacă urmărim evoluția imaginii, de la debutul pînă la maturizarea poetului. Și nu atît evoluția imaginii, cît precizarea mesajului său liric, definit de un univers poetic cuprinzător și nou, din care aproape a dispărut ispita relatării narative a unor întîmplări, fie ele și « lirice ». Poetul a devenit azi o orgă subtilă, care cîntă viața într-o modalitate originală, mai ales în ceea ce privește relația om — natură (firește, omul e stăpînul naturii, dar nu unul tiranic, ci unul care o transformă întru binele ei și al lui, dîndu-i și ei din sufletul lui, adăugîndu-i frumusețea lui); astfel, un corset prozodic i-ar fi anihilat meandrele lirice, golfurile de popas ale ideii și curgerea de fluviu din fiecare poem. Versul liber, chiar dacă uneori rimat, însă cu un ritm supus sugerării perfecte a ideii lirice, se sustrage cadenței fixe mai ales atunci cînd poetul pornește de la detaliul dens și în aparență comun spre a ajunge la definirea de o zguduitoare filozofie poetică a marilor frumuseți, a farmecului sublim al așa-ziselor taine ale naturii.

Organizarea superioară a materiei, bunăoară chiar în creierul unei păsărele, este pentru poet nu obiect de contemplare mută, ci prilej de a sugera cititorului ideea de model pentru muncă, de pildă tehnică. Fără îndoială, poetul nu renunță la prozodia clasică atunci când spiritul ideii poetice are nevoie de ea și el știe să scoată din strofele sale efecte de o prospețime neașteptată. De aici și desăvârșita disciplină a gândirii sale poetice.

Conștiința mișcării perpetue a lumii și naturii, după legile lor obiective, s-a sădit în poet de timpuriu. Luciditatea dialectică a sensibilității sale lirice se manifestă încă îndată după război într-un dens poem numit *Carnetul de partid*, unde o suită de evocări:

*Cădea sub alții calul ucis în iureș greu,
Și în locomotive de viu am ars nu eu...
... Nu eu, știind că viața din zborul ei mi-o rup,
Oprisem mitraliera cu tîndrul meu trup.
Și totuși parcă semăn și eu cu acel ins
Care-a căzut pe rugul de flacără încins.
Și el și eu, se pare că semăndăm nifel,
La vîrstă sau statură sau poate că la fel.*

duce firesc, dialectic, la concluzii exprimate în cadența sobră a marilor certitudini.

Primind carnetul de partid, poetul afirmă ideea preluării mesajului de la o generație la alta, « schimburi noi » venind să continue lupta.

Un comunist poate muri, dar idealurile lui nu mor... și ele dau nemurire partidului.

Și fie în tiparele versului clasic, fie în evantaiul ușor de fraze poetice, limpezi ca izvoarele, Vladimir Solouhin, aflat acum în plină izbucnire a talentului său matur și cert, aduce o poezie clară, transmițînd printr-o refracție subtilă, fără ciucuri și horbote, un mesaj proaspăt, hrănit de sensurile profunde ale vieții omenești, de gîndirea omului comunist contemporan.

POEZIA REZISTENȚEI SPANIOLE

P E T R E I O S I F

Cei aproape trei ani de luptă ai poporului spaniol împotriva invaziei fasciste se încadrează, simbolic, între moartea a doi mari poeți căzuți pe baricada ideilor lor generoase: Federico Garcia Lorca, în vara anului 1936, ajunul declanșării rebeliunii, și Antonio Machado, în februarie 1939.

Între aceștia doi, coloane ale unui edificiu nemuritor, se înscrie și poezia Rezistenței Spaniole, cuprinzând nenumărate nume de poeți, unele ilustre, cu rezonanță clasică, din Spania, și din lumea întreagă, altele mai puțin cunoscute sau intenționat nepronunțate. Aceștia din urmă au considerat că poemele pe care le-au scris nu le aparțin lor, așa cum nici cartușele pe care le purtau în raniță nu aparțineau muncitorilor din fabricile de muniții de la Badalona. În revistele de front sau în cele cu tradiție din orașe, versurile care circulau prin tranșee apăreau avînd drept semnatori: anonim, anonim, anonim...

Unul dintre acești anonimi își începea astfel unul din poemele sale:

Port douăzeci de ani în glasul meu
și mă gîndesc: e scurtă viața pentru atîta frumusețe
și-i prea puțină pentru această atroce măreție,

terminîndu-l pe o altă măsură ritmică, imitînd parcă schimbarea
bruscă a unei acțiuni de luptă împotriva fascismului:

Spania mea, fragilă
și eternă, din fiecare ram al tău,
din muntele tău cel mai bătrîn
simt cum se înalță cîntarea mea.

Un altul, în clipele în care împuşcăturile încetau de ambele părți, era frământat de găsirea cuvintelor care să-i poată sluji la zăgrăvirea exactă a zbuciumului sufletesc:

În timp ce vîntul şuieră,
aş vrea s-atîrn soarele de aur de un trandafir verde,
să dau drumul albinelor, să ofer un ciorchine de strugure
și să pot găsi pentru totdeauna cuvintele ce zboară,
pentru ca buzele adorale să le rostească...

dar:

... Glasul meu arată
tăcere și sînge.

Cîțiva dintre acești minunați poeți nu au mai avut timpul necesar să poată ieși din anonim. Lupta pentru libertatea oferită simbolic iubitei nu-i dădea răgaz poetului să semneze. Și cînd ar fi putut-o face, poate un glonte rătăcit sau o schijă l-au retezat la jumătate de vers.

Cîți poeți formați sau în perspectivă sigură de formare nu a pierdut poporul spaniol în holocaustul milionului de morți căzuți la Madrid, Castilla, Aragon sau Catalonia; în zăpezile Teruelului sau pe plajele însozite ale Mediteranei...

În tranșee, poate lîngă Huesca, a murit interbrigadistul englez, poetul John Cornford. El își încheia ultimul poem, mesaj de adio adresat iubitei, ca pe o tragică presimțire:

În ultima milă pînă la Huesca,
ultimă piedică în calea orgoliului nostru,
gîndește-te iubito, cu atîta duioșie,
încît să te pot simți lîngă mine.

În 1942, răpus de tuberculoză pulmonară, Miguel Hernández moare în închisoarea din Alicante, nu departe de locurile unde, copil fiind, păzise caprele moșierului. În timpul războiului luptase în rîndurile legendarului *Quinto Regimiento* (al 5-lea regiment) comunist. Trăgea cu pușca și scria. Cuvinte — gloanțe și acorduri de chitară:

Ți-am umplut pîntecele cu iubire și sămînță,
am prelungit ecoul de sînge căruia-i răspund
și aștept pe brazdă așa cum așteaptă plugul.

Scrie-mi în luptă, simte-mă în tranșee;
aici, cu pușca-n mînă, strig numele tău și doresc
și apăr pîntecele tău de femeie săracă care m-așteaptă,
să-ți apăr fiul,

Se va naște fiul nostru cu pumnul strîns,
Într-un strigăt de victorie și de chitare.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

DIEGO RIVERA (MEXIC)

Comuniștii înfruntând moartea

Din primele clipe, marii poeți ai Spaniei au rămas de partea aceasta a baricadei, pe ea, ca în pinzele lui Delacroix. În zilele întunecoase, când cele patru coloane ale lui Franco împreună cu cea de « a cincea », a trădătorilor din interior, trebuia să ocupe capitala, pe baricade și pe străzile Madridului răsunau împreună cu înflăcările apeluri ale Passionariei, versurile cu timbru folcloric ale lui Rafael Alberti:

Dimineța îmi las casa,
Îmi las boii, îmi las satul.
Salut! Încotro? Spune-mi?
— Plec la Regimentul Cinci.

Fără apă merg, pe jos,
Munți înalți, câmpii deschise
Glas de glorie și de triumf:
Sînt din Regimentul Cinci!

În năvala nevoilor imediate ale bătăliei, marii artiști și-au propus organizarea activităților după toate regulile tactice de luptă. Fără să-și abandoneze propria creație, mobilizatoare și înflăcărată, Alberti, și alții adună, îndrumă și fac ordine în puzderia de poezii anonime, multe naive, numeroase de o surprinzătoare maturitate de creație, exprimînd cu pasiune decizia necondiționată a jertfei pentru libertate și pentru apărarea demnității umane.

Spre revista condusă de Rafael Alberti, *Mono Azul* — Salopeta Albastră — (în primele luni uniforma detașamentelor republicane înarmate) sau spre *Hora de España* — Ora Spaniei — se îndreaptă neconștient, în scurtele răgazuri ale luptei, plicuri și pași timizi de tineri.

Printre corecturile unor caligrafii de multe ori ilizibile, maeștrii scriu ei înșiși fără încetare. Alberti, Machado, Hernández, Pardos și alții au ochii în permanentă înroșiți și pleoapele umflate de nesomn.

În poezia primelor luni ale războiului, poeți consacrați, începători, cunoscuți și anonimi se întîlnesc în comuniunea nobilă a luptei. Toți cîntă frontul, pămîntul însîngerat al Spaniei, își amintesc de soții sau copii iar cei mai mulți se adresează mamelor:

Mamă, privește,
regimentul nostru se-ndepărtează cîntînd...

Nelipsită este adresa dată iubitei:

Dacă vei dori să-mi scrii
știi de-acum unde mă aflu:
sînt pe frontul din Madrid,
prima linie de foc.

Apoi, pe măsură ce războiul s-a așezat și a devenit în mod evident o problemă de rezistență lungă și singeroasă, romanțele lirice spontane s-au transformat în poezia rezistenței, dură ca viața de tranșee:

Printre tunuri mă văd
printre tunuri mă mișc:
cetăți ale gîndirii mele

și hotare ale somnului meu.
Unde încep măruntaiele mele
și unde sfârșește vîntul?

.....

Cetăți ale gîndirii mele
și hotare ale somnului meu:
orașul meu e asediat,
printre tunuri mă mișc.

Unde începi, oraș al meu,
pentru că nu știu de tu ești corpul meu?
(Emilio Pardos: *Oraș asediat*)

Sosirea celor peste 35.000 de oameni, reprezentînd peste 54 de națiuni, care au venit în ajutor luptei poporului spaniol, a trezit o emoție profundă. În trenurile care-i duceau spre fronturi, poporul răsturna coșuri cu portocale. Poporul izolat și vindut simțea concret că nu este singur. Apariția lor în noiembrie 1936 la Madrid, apoi prezența lor, legată de toate numele apelor și munților Spaniei, înroșite de sîngele continentelor, a dat mult curaj luptătorilor pentru libertate. Rafael Alberti a transpus într-un poem admirabil patetica recunoaștere de către Passionaria în toamna anului 1938, a jertfei aduse pe pămîntul spaniol de către Brigăzile Internaționale:

De departe-ați venit... Dar ce-nseamnă departe
Cînd sîngele vostru curge fără graniți de-acum?
Vrea să vă numere mereu prea nesătula moarte
Indiferent în ce oraș, în ce cîmp, în ce drum.

Rămîneți căci așa o doresc arborii și cîmpiile noi,
Acum cînd un singur strigăt prin aer plutește,
Un singur sentiment din mare urcă: fraților, cu voi,
Cu numele vostru Madridul se luminează și crește.

★

Explozia de poezie a rezistenței spaniole, corespunzătoare perioadei războiului din Spania, a durat cît a durat războiul însuși. Aproape trei ani. Ea se stinge temporar, așa cum am spus, odată cu tragica moarte a celui uriaș al poeziei iberice, Antonio Machado, în orașelul Collioure, dincolo de Pirineii săi, pe pămînt străin. Făcuse parte din dramaticul exod ce se revărta în acel început cenușiu de februarie 1939 prin trecătorile Funquera și Portbou. Avînd o biată pătură pe umeri se va fi confundat și el cu sutele de mii de spanioli care nu vroiau să ingenuche în fața trădătorilor și cîmpitorilor. În urma lui, luptau pas cu pas, resturi ale gloriosului al Cincilea Regiment, ale altor unități spaniole și ale Brigăzilor Internaționale regrupate, țineau în frîu, de multe ori cu puține grenade de mînă, revărsarea de tancuri, de blindate italiene și germane.

Între Lorca și Machado, se înșiră lunga listă a poeților cu nume și fără nume, căzuți pentru împlinirea visurilor lor poetice. Și în moarte, ca și pe aceeași baricadă, s-au înfrățit spaniolii José Ramón

Alonso și Luis de Tapia cu colegii lor englezi Cornford, Ralph Fox, Charles Donnelly, Julian Bell sau generalul maghiar Lucacz.

Solidaritatea de proporții planetare a celor 54 de națiuni, care prin partidele lor comuniste și-au trimis reprezentanții în ajutorul poporului spaniol, a căpătat firească formă și conținutul războiului de rezistență însuși. Bubuiturile și sunetele suave de chitară ale poeziei rezistenței spaniole au răsunat pe toate meridianele lumii. Mare parte din accentele generoase ale poeziei universale contemporane, din anii 1936—1939, au fost închinată apărării umanismului, pe baricadele de la Madrid.

Poeți ca Pablo Neruda, Paul Eluard, Ludwig Renn, Langston Hughes, Nicolás Guillén, Tristan Tzara, Dolmatovski, Bertholt Brecht, Ilya Ehrenburg, Erich Weinert, Vapțarov, Bodo Ulse, Stephan Spender, Aragon, W. H. Auden și prozatori de frunte, ca H. G. Wells, Romain Rolland, Hemingway, Ludwig Renn, Willy Bredel, Sinclair, Mauriac, John Dos Passos, Geo Bogza și alții au umplut pagini zguduitoare evocând epopeea luptei pentru demnitate umană. Escorialul, Guadalajara, Teruel, au devenit noțiuni poetice universale.

.....

Iată Spania sfîșiată !
Păsările care zboară pe deasupra ruinelor,
și fascismul cu cizma sa,
și felinarele stinse la colțurile străzilor
și pumnii ridicați,
și piepturile treze...

(Nicolás Guillén: *Spania*)

Erich Weinert, luptînd în rîndurile Brigăzii Internaționale, «Ernst Thälmann» asistă la unul din ticăloasele bombardamente asupra copiilor care populează *Poarta soarelui*:

Dar cum se lasă întunericul
Cerul urlă și bubuie deasupra orașului.

Măriți de spaimă sînt ochii copiilor
mînuțele fierbinți le cad neputincioase.

.....

Și cînd ultimul tunet s-a stins
din nou strada s-a umplut de copii.

Moartea poate coasa să-și agite:
Invincibilă, viața cîntă.

(*Joc de copii în Madrid*)

Cu zguduitoare simplitate exilatul Bertholt Brecht demască și acuză în cele trei strofe celebre:

Fratele meu era aviator.
Într-o bună zi primi un ordin de plecare.
Bagajele și le făcu
Și porni în spre sud.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

DIEGO RIVERA lângă picturile sale de la Canalul Lerma

Fratele meu e un cuceritor
Poporului nostru îi lipsește spațiul
Și a cucerii pământ străin
E-un vis străvechi la noi.

Spațiul ce frate-meu îl cucerii
E în masivul Guadarramei,
E lung de-un metru și optezci
Ș-adînc de-un metru și cincizeci.

(Fratele meu era aviator)

Iar Evgheni Dolmatovski își încheie astfel *Scrisoarea către Rafael Alberti*:

Noi auzim de-aici cîntări și-împușcături.
Credeți-ne!
Într-o bună primăvară, pămîntul va-nflori.
Mîștile-ți întindem, Rafael Alberti,
Cîntăreț al patriei mele, Spania!

Într-o mareață poezie mondială, în toate limbile pămîntului
amestec de dulce melodie și asprime de legendă, au apărut cuvintele:
Madrid, Spania, Passionaria, Guadalajara, Quinto, Ebro, Asturii, No
pasaran...!

★

Avalanșa de poezii pornită odată cu intrarea în foc a luptătorilor
libertății nu a putut nici în infimă parte să vadă lumina tiparului.
Imensa majoritate circula oral sau în publicații de tranșee, cele mai
multe scrise de mînă.

În 1937, poetul Emilio Pardos împreună cu Rodriguez Monino
izbutesc să alcătuiască un *Romancero general de la guerra española*.
Luptînd cu uriașa dificultate a selecționării printre mii și mii de
versuri, ei s-au oprit mai întîi la un număr de nouă sute de poezii,
mai lungi, mai scurte, aparținînd unor nume celebre, altora mai puțin
cunoscute, dar foarte multe, remarcabile, anonimilor. Din lipsă de
hîrtie și mijloace grafice, antologia a trebuit să fie redusă însă la
numai trei sute de poeme. Ea reprezenta doar un singur an al acestei
producții neobișnuite.

În 1944, la Buenos Aires, Rafael Alberti, cu toate greutățile vieții
de exil, scoate al doilea *Romancero general*, al întregii perioade de
război. Este mai mult decît o frescă a vieții de război, de toate zilele.
Povestea eroică a unui modest om de legătură, uciderea de către
fasciști a unui primar rămas în sat după părăsirea acestuia de către
republicani, alungarea maurilor, tristă poveste a unei fete violată
de marocani, scrisori către mame. Mulți o compară cu o adevărată
cronică. În interior, capitolele poartă titluri ca: *Apărarea Madridului*,
Frontul de Centru, *Frontul din Sud*, *Frontul din Nord*, *Frontul din*
Extramadura, *Frontul din Aragon*, etc.

Cum arăta Rafael Alberti, vorbind despre culegerea sa, în ea
«se găsesc momente, fapte, situații prețioase, peisaje, pietre vii,
drumuri familiare». Date fiind nevoile didactice și propagandistice,
primul *Romancero* poartă amprenta transcrierii grăbite a fiecărei

lucrări de începător anonim. Și poate acum, pentru asta a trebuit să fim recunoscători împrejurărilor. Valoarea lor artistică se împlinește cu legenda și cu emoția, transmisă atunci și după decenii.

Operă de bijutier a putut să facă de-abia în 1960, Dario Puccini în admirabila sa lucrare *Romancero della resistenza spagnola*. El izbutește printr-o muncă extrem de dificilă să selecționeze dintr-un maldăr uriaș de volume, de ziare și reviste de tranșee (scăpate de controlul cotorpitorilor), un număr restrâns, echilibrat, de romane care dau o imagine reprezentativă a acestui tezaur de poezie.

Producția poetică a poporului spaniol și a poezilor săi consacrați sau improvizați nu s-a oprit cu ultimul glonte tras pe crestele Pirineilor în 1939. Ca și lupta propriu zisă a poporului și prizonierilor săi devotați din lumea întreagă, acest *Romancero* al războiului civil a devenit un *Romancero* al Rezistenței spaniole.

Dario Puccini a făcut o pasionată sinteză a acestui proces poetic. Prima parte se intitulează cuprinzător *Romancero della guerra civile* (1936—1939).

Cu migală și în perspectiva aproape a unui sfert de veac de la începutul exploziei rezistenței și a poeziei, autorul a strâns ce este mai bun și constituie la un loc un veritabil comentariu liric al Rezistenței. Într-o primă subdiviziune marii poeți ai Spaniei «comentează», direct, pe înțelesul tuturor, primele și nenumăratele preocupări cotidiene, febrile, legate de inițierea luptei.

Miguel Hernández redă vibrațiile furtunii populare, Emilio Pardoș cîntă printre tunurile orașului asediat, Rafael Alberti și José Bergamin expun necruțător în lumina reflectoarelor figurile odioase a ultimului duce de Alba, a bețivului general Queipo de Llano, a trădătorului Franco, a asasinului general Mola; Rafael Dieste demască ipocrizia episcopală; Vicente Aleixandre exaltă eroii anonimi, împușcații civili și milițienii necunoscuți, Felix Paredes, Manuel Altolaguirre și Lorenzo Varela, dedică balade unor eroi cunoscuți; Leopoldo Urrutia închină un *Romancero* morții lui Federico Garcia Lorca.

Mai departe, comentariul liric este oglindirea luptei prelungite. El este o expresie a contemplării, a reflecțiilor pe marginea luptei care continuă dîrză nu numai împotriva invaziei fasciste, ci și a complotului internațional, al așa zisei «neintervenții» organizate la Londra și Paris (de fapt intervenție pentru Franco). Totul apare luminat de încrederea nezdruncată în cauza luptei pentru libertate, în sentimentul solidarității internaționale, care străbate orice blocadă a «neintervenției». Rafael Alberti scrie poemele închinat «Brigăzilor Internaționale» și împreună cu Machado cîntă eroismul poporului care înfruntă coaliția monstruoasă a bancherilor și fabricanților de tunuri, aceia care la Guernica au făcut repetiția generală pentru viitoarele Coventry și Lidice. José Herrera Petere și Manuel Altolaguirre descriu dezastrul bombardamentelor și pămîntul ras de război. Machado îl cîntă pe Lister, iar Hernández, în *Scrisoarea unui soldat către soția sa* întruște suferințele și speranțele întregului popor aflat în tranșee.

Cea de a doua parte a antologiei lui Dario Puccini cuprinde deceniile 1939—1959, deci perioada de la sfîrșitul războiului spaniol pînă în

zilele noastre și se numește *Exilul și Rezistența*. Căci, rezistența este departe de a înceta; așa cum nu se potolește nici o clipă lupta propriu zisă. Capitolul este o selecție de poeme în care amintirea se împletește cu nostalgia și speranța.

Alături de marile nume se întâlnesc și anonimi care continuă să-și trimită mesajele lor poetice. Ca în primele timpuri ale lui *El Mono Azul*.

Dorul de patrie și asprimea vieții de exil îi întrunește pe Rafael Alberti (*Dure sînt pămînturile străine*), pe Jorge Guillén (*Ultimul pămînt al exilului*), pe José Herrera Petere (*Poezii la Geneva*) cu José Angel Valente, care mărturisește: «urăsc și iubesc».

În sfîrșit, antologia culminează, cu un adevărat omagiu pe care lumea îl aduce Spaniei luptătoare. Omagiu poetic, neîntrerupt, începe cu acea vară fierbinte, din *Madrid 1936*, de Pablo Neruda, și se încheie tot în *Madrid*, cum se numește poezia lui Giuliano Costa. Între aceste prezențe, este cuprins capitolul poeziei universale.

Puccini nu i-a putut, poate și din lipsa unei informații complete, cuprinde în această prețioasă casetă pe toți. Lipsește astfel prezentarea contribuției românești, asupra căreia am vrea să insistăm puțin. Așa de exemplu, alături de romînul stabilit în Franța, Tristan Tzara, ar trebui să figureze vibrantul salut adresat Spaniei republicane de Miron Radu Paraschivescu, poemele lui Geo Bogza, *Romanșa spaniolă* a lui Marcel Breslașu și încă multe altele. În atmosfera încărcată a anilor profascismului și ai dictaturii regale, mesajul poeziei românești a străpuns zăgazarile cenzurii și terorii, însoțind pînă la baricadele Madridului pe cei peste 500 de voluntari romîni care au străbătut Europa și Pirineii, pe jos, pentru a da viață mesajului în versuri.

Cenzura nu a putut înăbuși nici glasul poetilor. Înflăcărat poet al gîndurilor generoase, Miron Radu Paraschivescu se întâlnea, desigur, prin miracolul identității de sentimente, cu nenumărații anonimi care și-au închinat cei mai frumoși ani apărării libertății:

.....
În Estramadura,
pămîntul acesta aspru ca și poporul lui,
aflu pentru-ntîia oară de puterea visului
și gîndurile-închise în cărțile dragi
le văd țîșnind acum aprinse pe țeava puștii de vînătoare.
.....

.....
Ascult cu inima pe buze pe Dolores Ibarruri,
Și-i iubesc pe toți oamenii aceștia
al căror nume sună frumos,
ca locurile unde trăiesc și luptă,
pe oamenii aceștia cu nume de steag,
fluturat în vîntul Spaniei ca un îndemn.
.....

(*Scrisoare de adio*)

În 1938, Marcel Breslașu cînta direct o *Romanșă spaniolă*:

.....
Își deapănă veacurile anii și anii,
zilele și nopțile pătimașei Spanii...
.....

Văd în zare cum se ridică mulțimile,
semeția voastră de cîntăreți și de luptători.
Au crescut steaguri pe toate înălțimile

și cerul tot e-nbujorat de aprige culori...
Îi văd cu panglicile puștii ca la chitară
și răpăindu-și castagnietele de foc.
E Spania care luptă, Spania proletară
care și-a zmulș făclia ținută sub obroc.

★

Azi poezia rezistenței continuă să trăiască și să se dezvolte nu numai în exilul în care marii poeți își poartă dorul și nădejdiile, ci în însăși Spania torturată.

Din Asturii pînă în Andaluzia, poporul continuă să-și cînte ura împotriva opresiunii fasciste, în versuri improvizate, însoțind luptele de guerilla sau uriașele greve din 1956—1962 cu chitara sau cu simple refrene vocale. El ridiculizează cu verva-i necruțătoare și îndeamnă neîncetat la rezistență. A fost învățat să creadă, în anii luptei deschise cu arma în mînă, că «resistir es vencer».

Rezistența spaniolă continuă. Și cu ea, poezia rezistenței.

JOSE LÓPEZ PASQUERO

canciones del amor prohibido

JESUS LOPEZ PACHECO

După buna primire de care s-a bucurat în lumea întreagă volumul *Pongo la mano sobre España*, căruia în 1962 i s-a decernat Premiul Rezistenței italiene, Jesus Lopez Pacheco, tânărul și talentatul poet spaniol, a publicat o nouă culegere de poezii: *Canciones del amor prohibido* («Cîntecele dragostei interzise»), din care prezentăm cititorilor capitolul *Lumina dimineții și dragostea de totdeauna*, adăugîndu-i și cîteva dintre poeziile pe care cenzura clericală-fascistă din Spania nu le-a acceptat în volum; pe acestea, Pacheco le-a tipărit ulterior în străinătate (*L'Europa Letteraria* — nr. 15—16, 1962). Tăind fără cruțare în carnea purulentă a regimului fascist instaurat de Franco, poetul dezvăluie încă odată tragedia zguduitoare pe care o trăiește de peste două decenii eroicul popor spaniol.

În primele două cărți ale sale (*Dejar crecer este silencio* — 1952; *Pongo la mano sobre España* — 1961) Pacheco realizează în spiritul celor mai bune tradiții ale literaturii revoluționare spaniole o poezie patriotică, protestatară, conținînd idei artistice pe care cititorul spaniol sau străin le reține după prima lectură. În *Canciones del amor prohibido*, reluînd studiul forțelor sociale din Spania întreprinse în romanul *Central Electrica* (tradus în romînește sub titlul *Lumina tragică*), Pacheco îl aplică de data aceasta unei sfere mai restrînse și anume vieții familiale, intimității acesteia, efectelor distrugătoare pe care o are asupra ei, asupra simțămîntelor delicate de dragoste, orînduirea de tip fascist a cliiei lui Franco.

Poetul spaniol Marcos Ana, care a vizitat țara noastră în anul 1962, arăta într-un articol că în fruntea luptei pentru o literatură pusă în slujba poporului spaniol, chemat din nou la luptă de clasa muncitoare, s-au situat Blas de Otero, Eugenio de Nora, Gabriel Celaya, frații Goytsolo, Lopez Pacheco. «O altă voce poetică crește în intensitate — scria

Marcos Ana — și, ceea ce la început era un cuvânt care încă șovăia, devine un cuvânt cu adevărat al poporului ». Lupta de fiecare zi a poporului spaniol are un profund ecou în opera literară a unui detașament larg de scriitori democrați, unii dintre ei siliți să se exileze, alții, înfruntând necontenitele persecuții ale poliției franchiste, își continuă activitatea în Spania. (Cu câteva zile în urmă opinia publică mondială a aflat de arestarea cunoscutului poet Carlos Alvarez Cruz de către poliția din Madrid pentru că a refuzat să desmintă declarațiile făcute unui ziarist la Stockholm). Potrivit unor știri apărute în presa străină, se pare că și Pacheco a fost silit să își părăsească patria despre care scria în 1959: « Pun mîna pe rînile Spaniei. / Jur / (că nu-i voi scrie numele-n desert vreodată.) / De veți afla că-am fost sperjur / (tață de Spania și de popor) / să-mi fie mîna retezată. »

★

Cîntecele dragostei interzise, cum menționam la începutul acestor însemnări, nu au putut apare integral în Spania; cenzura clericală și fascistă a trunchiat acele pesaje care aveau caracterul cel mai demascator pentru realitățile spaniole de azi. Condițiile sociale și spirituale ale poporului se resfrîng necruțător asupra vieții sale cele mai intime, dragostea, viața de familie: în locul perechilor de îndrăgostiți, în parcuri se plimbă « perechi de jandarmi », iar « în spatele fiecărui arbore / un jandarm veghează. » Pacheco încheie poemul *El buen amor prohibido*, din care am citat mai sus, cu zguditoare constatare: « Tinerețea-n veșnic întuneric; / niciodată la lumină / tinerețea ». De altfel în celelalte cinci poeme, poetul nu se face ecoul deprimării: « Maria del Sol, / ce multe sînt lacrimile tale... / Cîntece și iubire curată am să-ți aduc... », și cu toate că « Pentru noi și iubire / e frig... Pentru noi și iubire / vor veni zile aprinse. » (*Pentru noi și iubire*). În poemele *Lumina dimineții și dragostea de todeauna*, — pe care îl prezentăm integral cititorilor — și în *Epilog*, mesajul social al întregii cărți devine mai clar, mai puternic. Dragostea pentru Spania, pentru muncă, pentru familie sînt simțăminte pe care realitățile brutale, jandarmii franchiști, clerul aservit, nu le pot smulge din conștiința poporului Spaniei: « Vor / să ne urm, da. / Pentru că ei au creat / o lume a urii / ... / sînt aceiași / dușmani / ai muncii și ai omului. » Fiicei sale, Sandra, poetul îi cere să își amintească « într-o zi » cînd și în Spania va fi « o viață frumoasă »; « ... Gîndește-te că și eu / am construit-o. »

★

Una din poeziile acestui volum, dar tipărită abia mai tîrziu, în străinătate, este intitulată *Inima mea e la stînga*. Ca și inima poporului, ca și inima oamenilor de bună credință în care prezența Spaniei este vie. Iar dacă « domnii bine îmbrăcați » — ca să folosim expresia lui J. L. Pacheco — se prefac a nu înțelege acest lucru, continuînd să îl sprijine pe Franco, călăul lui Julian Grimau și al altor sute și sute de patrioți, cititorii din lumea întreagă ai poeziei spaniole contemporane înțeleg foarte bine că inima acestei poezii aparține poporului spaniol.

TIBERIU UTAN

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

LUMINA DIMINEȚII

ȘI DRAGOSTEA DE TOTDEAUNA

1.

*Cu tot belșugul luminilor
Madrid, nu devii mai curat.
Există-ntuneric
ce nu
poate fi de neon alungat.*

*Reclame te-neacă,
Madrid.
Și moare tot ce e pur
între-atâtea lumini.
E dragoste gata să piară
ne avînd adăpost.*

*Stinge luminile tale pușin,
în întuneric se piardă,
dar lasă iubirea să ardă*

Madrid, strălucire murdară!

2.

*Lumină-ntunecată,
Madrid... Cu toate că
e albă, colorată,
murdară mi-a părut.*

*Murdară-n seara, cînd
doar dragostea curată
se-ascunde în sărut.*

3.

*Puerta del Sol,
poartă a Spaniei.
Poartă a Soarelui:
ce nume gol!
Căci soarele-i mort
iar tu, — sub zăvor.*

4.

*Au ucis amorul
și pe-ndrăgostiți.
N-a crușat omorul
cîntăreși vestiți.*

*Pe pămîntul drag
toate-au fost ucise.
A scăpat doar floarea
ce nu răsărise.*

5.

*Întristarăți ochii ei,
cei mai veseli de pe lume.
Cel mai luminos din lume
nume — l-ați întunecat.*

*Mîinile ce le iubesc
tremură adeseori.
Ea — pe buze poartă teama
ce sărutu-mi umezește.*

*Strig de-accea, cer mereu
o zi nouă, o zi nouă.
Vreau o dragoste ca lava
să incendieze jalea.*

Va veni, aud un freamăt.

*Eu vă garantez lumina
pe curînd. Promit deci lumii.
foc și dragoste. De-accea
cînt atîta și iubesc.*

*Va veni, aud un freamăt.
Vai de cei întunecați,
cei care minjesc acum
lumea asta, lumea dragă.*

6.

Oropsită iubire, oropsită.

*Un nor de noroi a mînjit-o,
O și fără zori a înăbușit-o.*

Oropsită iubire, oropsită.

*Au despărțit lumina — de iubire
bărbatul — de femeia îndrăgită.*

Oropsită iubire, oropsită.

*Se nască-odată zîna mult dorită,
zîna luminii și a bucuriei,
a tinereții, cîtă încă vie-i, —
a libertății și iubirii.*

*Te naște, soare, pe pămîntul meu,
renască-se văzduhul liber, și
iubirea-ntre femeie și bărbat, —
asemeni unui val ce se agită
în plină zîună strălucind curat.*

Oropsită iubire, oropsită.

7.

*Arborilor mulțumesc de umbră
și de adăpostul lor îngust,
băncii — de speteaza primitoare,
felinarelor — de becurile sparte.*

*Străzilor le mulțumesc pentru unghere,
pentru cuiburile de-ntuneric,
pentru gangurile neumbrate,
apărate de priviri și ploii.*

*Cinematografelor le mulțumesc —
prietene sărutului cu bezna lor.
Înserării mulțumesc: ea lasă loc
zorilor îmbrățișării doar.*

*Recunoscător îți sînt, oraș
unde-am cunoscut iubirea. Mulțumesc
străzilor, piețetelor, tramvaielor,
cartierelor sărace, și întregii*

*tale-ntunecimi atît de triste
dar complice dragostei. Acolo
totuși s-a născut cîndva sărutul
ne-nterupt, ce îl trăiesc și-acum.*

8.

*Izbește, soare, norii
și fă senină zarea.
Iubirea, risipește,
lovește întristarea!*

*Zi clară-a lumii noastre!
Cîmpii deschise, aer,
voi, pure orizonturi! . . .*

9.

*Toată primăvara
e la mine-n sînge:
Frunzele pădurii,
florile din sînge.*

*Pieptul meu, te-așterne
vînturilor iernii!*

*Cbîr de-ar fi ca glonț de
ger să mă omoare,
veșnic va renaște
sîngeria-mi floare.*

STATUIE

10.

*Azi te-am sărutat pe buze.
Să rămîn de stîncă-aş vrea,
împietrit, să aştepte lumea
cum arată dragostea
şi sărutul dat pe buze.*

CÎNTEC DE CREDINȚĂ

11.

*Ay, de iubire şi de voi
oameni, nici cînd nu mă-ndoi.*

*Nici de inima deschisă,
nici de patima aprinsă,
nici de strîngerea de mină
peste rana ta, fărîină.*

*Ay, de iubire şi de voi,
de-a' vieţii vînturi noi,
de lumina-ţi, şi de mîine,
niciodată nu mă-ndoi.*

12.

*Dă-mi mîna. Vino-n
lume.*

*Frumoasă eşti, tu—mie
tovarăşă
— ca prima scăpărare-a
speranţei ce răsare.*

Toamna lui 1955
Primăvara lui 1957

EVLAVIOŞII

*La uşa
bisericii vechi
îşi dau întîlnire
perechi.*

*Intră . . . Ea poartă
o bluză cochetă
iar el — jachetă.*

*În umbra serii apoi
tot cei doi
se sărută, —
fără bluză cochetă
și fără jachetă.*

*Dar ea se tot spovedește :
— Părinte, el mă sărută ! . . .
Și iar o sărută.
Se spovedește din nou.
Din nou o sărută.
Și-ntr-una se tot spovedește . . .*

LĂSAȚI-MĂ SĂ STRIG

*Lăsați să umple dragostea
străzile orașului.
Lăsați-i tineretului
dreptul la dragoste.
Lăsați ca dragostea
să fie pură.*

De nu — lăsați-mă să strig.

INIMA MEA E LA STÎNGA

*În plină stradă
am strigat într-o zi :
— Inima mea e la stînga
și-i roșie de bucurii !*

*Un domn bine-mbrăcat
— era duminică și tocmai ieșea
de la biserică —
părea foarte mirat ! . . .*

În românește de TIBERIU UTAN

de vorbă cu:

ERICH MARIA REMARQUE—la Porto-Ronco

CINGHIZ AITMATOV—la Moscova

ERICH MARIA REMARQUE

Reproducem în cele ce urmează spicuri dintr-un interviu acordat de scriitorul Erich Maria Remarque unui redactor al revistei cehe *Literární noviny* care, socotim, îi poate interesa prin ineditul declarațiilor și pe cititorii noștri.

L-am găsit [pe Erich Maria Remarque lucrând pe o terasă mare, a cărei perspectivă se deschide deasupra Lacului Maggiore. În fața lui se aflau un manuscris, un presse-papier și o «armată» de creioane bine ascuțite.

Scriitorul este un bărbat voinic, cu părul cărunt și cu sprâncene dese. Vorbește concentrat și fluent.

— *Ce părere aveți despre Fränkel?* (Ziarele erau pline în acel moment de acest nume¹).

Întrebarea mea a primit un răspuns prompt:

E.M.R.: E pur și simplu un asasin în robă. Și iată că ei au făcut din el procuror-general federal. S-au prefăcut că nu știu nimic despre trecutul său. Evident, n-au vrut să știe!

¹ Demascarea lui Fränkel care a activat în cadrele justiției hitleriste a obligat până la urmă guvernul Adenauer să-l înlocuiască din postul de procuror-general federal (n. Red.).

★

Îi spun că reprezentanții noștri au înmănat la Bonn o listă a magistraților vest-germani care, în timpul ocupației naziste, și-au încărcat conștiința cu multe vieți omenești.

Lui Erich Maria Remarque nu-i este străin felul în care s-a făcut denazificarea în R.F.G. În prefața la *Obeliscul negru* a scris cu o amară ironie despre marile pensii acordate naziștilor de către guvernul de la Bonn. De acest adevăr s-a convins cu ani în urmă, când s-a întors în Osnabück-ul natal și în Westfalia (care, fără-ndoială, reprezintă decorul acțiunii din *Obeliscul negru*).

Scriitorul nu crede că naziștii ar putea veni iarăși la putere, dar, după părerea lui, spiritul nazist continuă să fie periculos. Înainte de 1933, militarismul german se baza pe naziști. Încă un război mondial și lumea va fi a noastră — așa amenințau lăudăroșii, chiar la sfârșitul măcelului din 1914—1918. Acum militarismul german se află din nou în marș. De aceea se tem oamenii. Se tem ca nu cumva totul să reînceapă de la capăt...

Remarque își amintește de ultima lui călătorie prin Germania fascistă. Era în ianuarie 1933 și sosise din Elveția unde prefera încă de pe atunci să-și petreacă cea mai mare parte din timp, la Porto-Ronco. Nenumăratele drepturi răpite cetățenilor germani anunțau mari nenorociri. Tot atunci naziștii au ars romanul lui Remarque *Pe frontul de vest nimic nou*. A urmat expulzarea din cel de al III-lea Reich, pierderea cetățeniei.

★

E.M.R.: Și imaginați-vă — spune cu amărăciune scriitorul — că expulzarea n-au retras-o nici pînă azi. După război mi-au propus mieroș să depun o cerere pentru a reprimi cetățenia în R.F.G. Dar, evident, nici n-am răspuns la o asemenea obrăznicie.

★

Ne aflăm pe terasa ridicată deasupra unei ape care se pierde printre dealuri, într-un peisaj învăluit de taine. Peste apă, în fața noastră, la poalele munților, se află caligrafiate o bisericuță albă și casele unui sat italian.

E.M.R.: Am 64 de ani — spune Remarque. Acesta mi-e căminul. Mi-ar fi greu să mă obișnuiesc să trăiesc în Germania Federală. Acolo toate îmi sînt străine. Majoritatea oamenilor pe

care i-am cunoscut au murit. Mi-au mai rămas doar câțiva prieteni buni. Am trăit în Franța; mulți ani am petrecut în America, unde am fost bine primit, dar m-am întors tot aici. Nu poți călători prin lume cu un manuscris. Cîndva am încercat să scriu jumătatea unei lucrări în Europa, cealaltă jumătate în America. Dar n-a mers. Am încercat să reiau totul de la început. Nici așa n-a mers. Am izbutit să termin cartea de-abia după ce m-am stabilit într-un loc. Mi-am jertfit trei ani. Prin aceasta vreau să spun că orice operă are nevoie de solul ei, de concentrarea ei nu numai temporală, ci și locală; de mediul ei. Omul trebuie să se simtă undeva acasă.

Eu însumi, ca emigrant prin multe țări, visam uneori că mă aflu în Germania Federală. Și tot în vis îmi spuneam: ești nerod, de vreme ce te-ai întors printre naști.

★

De la întîlnirea dintre vis și realitate am ajuns și la romanul manuscris pe care îl avea în fața sa. E vorba de *O noapte la Lisabona*. A apărut mai întîi sub formă de foileton, apoi în volum, dar nu era o versiune definitivă. Romanul a fost supus unor transformări și amplificări; scriitorul făcea tocmai ultima corectură. Soarta emigranților stă din nou în centrul acțiunii. Ca și în cartea *Iubește pe aproapele tău*, eroul se întoarce pe ascuns în Germania nazistă, să-și revadă soția. Fuge din nou în Franța, aici se străduiește să obțină un pașaport care să-i faciliteze fuga. Dar își schimbă hotărîrea tocmai în clipa reușitei. Oferă altuia pașaportul. Acțiunea cărții gravitează în jurul discuției întreținute într-o noapte între doi emigranți. În această povestire realitatea se întrepătrunde cu fantezia, amintirile primesc o coloratură de «dorințe», realitatea face loc nălucirilor. Totul poate fi trăit încă o dată — și mai ales *altfel*.

★

O ploaie bruscă, însoțită de grindină și furtună, ne-a gonit de pe terasă. Am intrat în camera de lucru. În biblioteca uriașă stau înșiruite romanele lui Remarque, traduse într-o mulțime de limbi ale pămîntului. Primul e *Pe frontul de vest nimic nou*. A fost transpus în 35 de limbi și tirajul însumează milioane de exemplare. În privința propriilor lui cărți autorul povestește o întîmplare. (Una similară a trăit și Egon Erwin Kisch). Cu puțin înainte de «Anschluss»-ul Austriei, un gazetar vienez a trimis ziarului nazist *Völkischer Beobachter* un capitol din romanul său

în pregătire. Naziștii l-au publicat. A izbucnit un scandal de proporții. Era un fragment din *Pe frontul de vest nimic nou*, din acea carte blestemată și interzisă, care, ca o bombă cu explozie întârziată, mai acționase o dată, în anul 1929, în apele stătute ale Germaniei burgheze. Autorul ei, fost profesor, participant la concursuri automobilistice, negustor de pietre funerare, muzicant, ziarist și cine mai știe ce, a devenit dintr-o dată cunoscut în lumea largă.

★

Treceam de la un roman la altul, fără să respectăm cronologia aparițiilor, discutăm despre filme și piese de teatru.

Remarque afirmă că *Obeliscul negru* este în mare măsură un roman autobiografic. Cîndva a cîntat la orgă și la pian într-un bar...

Dacă va continua să filmeze? (A încercat în transpunerea cinematografică a romanului său *Timp de trăit, timp de murit*). Probabil nu. Dar a fost deosebit de interesant. A jucat cu reală plăcere.

Da, și soția lui locuiește aici. Uneori filmează. Cu precădere pentru televiziunea americană. (Este căsătorit cu Paulette Goddard, partenera lui Charlie Chaplin din *Timpuri noi* și fosta soție a marelui actor).

Și ce va scrie? Piese de teatru. A creat pînă-n prezent o singură dramă, dar teatrul i se pare mai convingător, eficiența lui întrece textul tipărit.

Despre ce va scrie?

E.M.B.: Tema mea o constituie omul acestui veac, problema umanității.

Cu acest răspuns ne oprim la ceea ce reprezintă motivul de bază al operei sale: individul la răscrucea tragediilor și zguduirilor istorice. De aici și pînă la romanul *Scînteia vieții* nu mai e decît un pas.

E.M.B.: Într-o oarecare măsură mă simt răspunzător de tot ce s-a întimplat. Doar sînt și eu german. Mă simțeam obligat să fac ceva. Trebuia să scriu *Scînteia vieții*. Ani în șir m-am gîndit la oamenii care au trăit în lagărele de concentrare, la un roman

despre viața lor. Multă vreme n-am știut cum să încep. Eram convins de un singur lucru: că trebuie accentuat respectul față de viață, împotriva totalei lipse de respect a aceloră pentru care o viață — străină — nu înseamnă nimic.

Revin la atmosfera acestei cărți. Cu toate că autorul ei nu a fost internat într-un lagăr de concentrare, el descrie sugestiv mediul, mentalitatea, jargonul lagărului, lumea interioară a deținuților.

E.M.R.: Oamenii mi-au relatat cele trăite. Bineînțeles, am citit și felurite cărți și documente, am cercetat un material variat, am vizionat filme și m-am oprit asupra zguduitorii imaginii a transportării deținuților. Copiii mergeau cu mâinile ridicate... Restul a trebuit să-l adaug eu. Propriile mele gânduri și sentimente. M-am transpus într-o psihologie aparte. Pentru scrierea cărții mi-au fost necesari patru ani. Am trăit acest subiect. Adesea mă trezeam tulburat. Nu voiam să scriu un document, ci un roman, o oglindă a vremii. O profesiune de credință, din care să reiasă că omul nu poate fi distrus, că din speranță crește credința în viață. A fost cartea la care am trudit cel mai mult... În timp ce scriam, gândul o căuta și pe sora mea. Și pe ea au ucis-o naziștii.

*

E.M.R.: În viața noastră există o mulțime de paradoxuri. M-am născut pe vremea lămpilor cu gaz, am văzut dezvoltarea electricității. Dacă mi-e dat să mai trăiesc zece, cincisprezece ani, apuc zborul în Lună.

Știința a biruit în toate domeniile.

Numai oamenii n-au reușit să se apropie mai mult între ei. De fapt, unde am ajuns? În multe privințe stăm pe loc.

Jumătatea secolului XX a avut lagăre de concentrare, camere de gazare. Nu ne putem încă detașa definitiv de trecut. E încă prezent.

Aceasta este o contradicție cumplită.

După primul război mondial, multă vreme mi-a fost imposibil să suport scrișnetul tramvaielor: îmi amintea de explozia grenadelor. Acum mă chinuiește gândul că cineva ar putea să apese din greșeală pe un buton, și... .

...Cu toate acestea am convingerea că oamenii vor reuși să găsească drumul spre semenii lor.

CINGHIZ
AITMATOV

Recent laureat al premiului Lenin, scriitorul Cinghiz Aitmatov este cunoscut publicului român prin nuvelele: *Djamila* și *Ochi de cămilă*, la care se adaugă — în numărul de față al revistei noastre — nuvela *Primul învățător*, lucrări pline de originalitate, care l-au impus în rândul prozatorilor de seamă din literatura sovietică contemporană. O întâlnire la Moscova cu scriitorul ne-a prilejuit următoarea convorbire pe care o împărtășim cititorilor noștri.

— Cum ați devenit scriitor?

C. A.: Drumurile și destinele care îi aduc pe oameni în literatură sînt deosebite. Cred că nu repet cuvinte îndeobște cunoscute atunci cînd spun că la baza oricărei creații se găsește necesitatea de a povesti în mod poetic despre viața care te înconjoară, sau de a apăra aspectele cele mai frumoase ale realității sau, dimpotrivă, de a acuza ceea ce este rău în viață. De asemenea, biografiile personale ale diferiților autori pot avea un rol nu lipsit de importanță. În ceea ce mă privește, copilăria și tinerețea mea au coincis cu anii războiului și e neîndoielnic că această împrejurare a avut o mare înfrîurire asupra formării mele ca om și ca scriitor. În anii războiului, la vîrsta de 14 ani, mi-am început viața independentă, viața de muncă. Am fost nevoit să las învățătura și să devin secretar al Sovietului Sătesc, în aulul meu natal. În anii următori

am muncit la secția financiară raională, ca percepător. Cu acest prilej am avut ocazia să văd acte de patriotism din partea oamenilor care dăruiau din puținul lor statului pentru a asigura victoria împotriva dușmanului. Pentru mine aceste dovezi de omenie și patriotism au constituit o școală de neuitat.

Am continuat apoi să muncesc în colhoz ca brigadier, calculator etc. Și oricât de greu mi-a fost în acești ani, amintirea lor rămîne pentru mine neștersă. Cred că multe din calitățile mele ca om s-au format tocmai în această vreme.

După război mi-am reluat studiile. Am terminat Institutul de agronomie și, timp de trei ani, am fost zootehnician. În 1956 am fost primit student la cursurile superioare de literatură de pe lângă Institutul de literatură «A. M. Gorki» din Moscova. Aici, la Moscova mi-am completat cunoștințele în domeniul studiilor umaniste în care resimțeam cele mai multe lipsuri. Și astăzi socotesc că trebuie să citesc încă foarte mult, că mai am încă mult de învățat pentru a putea completa lacunele determinate de studiile nesistematice din tinerețe. De altfel continua îmbogățire spirituală și intelectuală este o lege pe care nu o poate ignora nici un scriitor.

— *Care este genul pe care îl preferați în activitatea dumneavoastră?*

C. A.: Aș putea să repet doar binecunoscutul aforism: toate genurile sînt bune afară de cel plicticos. Și dacă ar fi să concretizez aș spune că prefer proza care, din păcate, încă nu se întîlnește prea des: proză psihologică, poetică, și în cel mai înalt grad realistă, adică o artă care să nu se mulțumească cu delectarea cititorului, ci să-l zguduie, să-i înnoiască sentimentele și să trezească în sufletul lui dragoste de oameni și de viață.

— *Care este locul pe care-l acordați prozei lirice și ce perspective credeți că are această specie?*

C. A.: Ce v-aș putea spune despre proza lirică?... Lirisul în proză, ca și lirismul în poezie, reprezintă un domeniu din cele mai intime și de cea mai mare sinceritate ale eului. Proza lirică este necesară și, după părerea mea, ea va avea întotdeauna un cerc larg de cititori. În veacul nostru, cînd viața devine din ce în ce mai complexă și capătă un caracter

accentuat tehnic, lirica e necesară omului după cum îi sînt necesare florile de pădure, cîntecele, cerul albastru.

— *Ce rol joacă creația populară în activitatea dumneavoastră literară?*

C. A.: Dacă folosirea folclorului nu decurge în mod firesc, dacă nu este intim legată de întreaga structură a creației unui scriitor, ea capătă un caracter artificial. Filonul folcloric trebuie să țină de însăși firea artistului, el trebuie să fie asemenea pîrîului din care se naște fluviul. Pîrîiașele se pot uni într-o apă uriașă și nimeni nu se mai gîndește la modestele izvoare, ci admiră fluviul maiestuos. Trebuie să cunoști folclorul din copilărie, dar nu înseamnă că în creația literară trebuie să faci continuu apel la folclor. După părerea mea, creația populară trebuie să fie un material primar de construcție, dar nimic mai mult. Nu vreau să las însă impresia cititorului român că aș desconsidera folclorul. Departe de mine acest gînd. Dimpotrivă, iubesc foarte mult folclorul. Dar spațiul în care ducem această discuție este foarte restrîns și poate că voi reveni cîndva cu precizări și completări în această problemă.

— *Care sînt tradițiile literare pe care le-ați preluat și le-ați dezvoltat în operele dumneavoastră?*

C. A.: Pentru mine tradiția cea mai importantă o reprezintă realismul: realismul critic și realismul socialist. Și în realismul burghez există momente interesante care trebuie și pot fi folosite de noi. În ce privește literatura rusă ea a fost pentru literaturile noastre naționale un adevărat părinte spiritual. Am mai scris și altădată că literatura rusă se confundă pentru mine cu noțiunea de patrie. Și o iubesc așa cum îmi iubesc patria.

— *Care sînt planurile dumneavoastră de creație pentru viitorul cel mai apropiat?*

C. A.: Nu demult revista *Nouți Mir* a publicat nuvela mea: *Ogorul mamei*, închinată anilor de război. Am intenția să public în curînd cîteva schițe și nuvele pe teme contemporane.

TATIANA NICOLESCU

(În exclusivitate pentru *Secolul 20*)

CINGHIZ AITMATOV

Primul învățător

Deschid larg ferestrele. În odaie năvălește un val de aer proaspăt. În albastrul incert al dimineții, cercetez cu atenție studiile și schițele tabloului la care am început să lucrez. Sînt multe, pentru că am luat de multe ori totul de la capăt. Cît privește tabloul în ansamblu, orice aprecieri sînt premature. N-am găsit încă acel ceva, fundamental, care apare deodată, ireversibil, tot mai clar, revărsînd în suflet sonorități inezisabile, ca zorile acestei zile de vară. Mă plimb încolo și înapoi în liniștea care anunță zorile și mă gîndesc, mă gîndesc într-una. Și-așa de fiecare dată. Și de fiecare dată mă conving că tabloul meu nu e încă decît un simplu contur.

Nu sînt dintre aceia care își informează prietenii, nici măcar pe cei mai apropiați, despre o lucrare neterminată. Și asta nu din cine știe ce considerente egoiste, ci pur și simplu fiindcă îmi închipui că e greu să ghicești cum va arăta mine pruncul care azi stă în leagăn. Tot așa de greu e să judeci o operă încă neterminată. De rîndul acesta, însă, am să procedez altfel decît de obicei; vreau să împărtășesc oamenilor gîndurile care mă frămîntă din pricina unui tablou care n-a fost încă pictat.

Nu e vorba de un capriciu. Pur și simplu nu pot să procedez altfel. Povestea care mi-a răscolit sufletul și m-a îndemnat să iau penelul în mînă e ca o povară pe care nu pot s-o port singur. Mi-e teamă să nu vărs cupa plină. Vreau ca oamenii să mă ajute cu un sfat, să-mi sugereze o soluție, să-i știu măcar cu gîndul alături de mine în fața șevaletului, să se frămînte laolaltă cu mine.

Nu vă cruțați căldura inimii, veniți mai aproape, mă simt dator să vă spun povestea...

★

Aulul nostru, Kurkureu e așezat pe un podiș întins la poalele munților, unde se întîlnesc riulețe zgomotoase care coboară din numeroase defileuri. Mai jos se întinde Valea Galbenă, uriașa stepă kazahă, mărginită de crestele Munților Negri și de linia întunecată a căii ferate, ce se pierde în zare la apus, dincolo de șes.

Pe o colină de la marginea satului stau de veghe doi plopî înalţi. Țin minte plopîi aceştia de cînd mă ştiu. Cînd te apropii de aul, ori de unde ai veni, primul lucru pe care-l vezi sînt plopîi care te întîmpină, ca nişte faruri. Nici nu ştiu cum să-mi explic — poate din pricină că impresiile din anii copilăriei îmi sînt deosebit de dragi omului, ori poate datorită profesiunii mele de pictor — dar de fiecare dată cînd o iau prin stepă, după ce am coborît din tren şi mă îndrept spre satul natal, încă de departe, caut cu privirea plopîi mei dragi. Oricît ar fi ei de înalţi, nu prea poţi să-i distingi de la o asemenea distanţă, dar eu îi simt şi îi văd întotdeauna.

De cîte ori nu mi-a fost dat să mă întorc în aul venind de pe meleaguri îndepărtate! De fiecare dată mă gîndeam: «De-aş zări mai repede plopîi! De-aş ajunge mai curînd în sat, să urc mai iute colina cu plopîi! S-auscult îndelung foşnetul frunzelor!»

La noi cresc arbori mulţi şi de tot felul, dar plopîi aceştia sînt cu totul deosebiţi; îşi au o limbă a lor şi, poate, şi un suflet al lor, aparte. Oricînd ai veni aici, ziua sau noaptea, ei se leagănă lovindu-şi crengile şi frunzele, şi freamătă necontenit.

Mai tîrziu, după mulţi ani, le-am înţeles taina. Au crescut pe o ridicătură expusă tuturor vînturilor şi vibrează la cea mai mică mişcare a aerului. Fiecare frunză tremură la cea mai slabă adiere.

Dar descoperirea acestui adevăr simplu nu m-a dezamăgit cîtuişi de puţin, n-a întunecat acea imagine din copilărie pe care am păstrat-o pînă în ziua de azi. Şi acum, cei doi plopîi de pe colină mi se par neobişnuiţi, vii. Acolo, în preajma lor, mi-a rămas copilăria, ca un ciob de sticlă verde, fermecată...

În ultima zi de şcoală, dinaintea vacanţei de vară, noi, băieţii, veneam în fugă aici după cuiburi de păsări. De fiecare dată cînd năvăleam pe colină chiuind şi fluierînd, plopîi uriaşi, legănîndu-se dintr-o parte în alta, parcă ne salutau cu umbra lor răcoroasă şi cu foşnetul blînd al frunzelor. Iar noi, ştrengari desculţi, sprijinindu-ne unul pe altul, ne căţăram pe cioturi şi pe crengi şi dădeam iama în împărăţia zburătoarelor. Deasupra noastră se roteau tipînd cîrduri de păsări. Dar nouă nici că ne păsa! Urcam tot mai sus şi mai sus, luîndu-ne la întrecere în curaj şi dibăcie, şi deodată, de la o înălţime uriaşă, de la înălţimea la care zboară păsările, ni se înfăţişa ca prin farmec o lume minunată de întînderi şi lumină. Ne uluia măreţia pămîntului. Cu răsufierea tăiată, încremeneam fiecare pe creanga lui şi uitam de cuiburi şi de păsări. Grajdul colhozului, pe care noi îl socoteam cea mai înaltă clădire din lume, părea de-aici o şură ca toate şurele. Iar dincolo de sat se pierdea în picla depărtărilor stepa înfelenită. Îi scrutam marginile liliachii cît cuprîndeam cu ochii şi vedeam multe-multe alte pămînturi, a căror existenţă mai înainte nici n-o bănuiam, zăream ape de care nu mai auziserăm încă. Rîurile se vedeau în zare ca nişte fire argintii. Cuibăriţi pe crengi, ne gîndeam: oare asta să fie marginea lumii, sau poate că mai departe e acelaşi cer, sînt aceiaşi nori, aceleaşi stepe şi aceleaşi rîuri? Ascultam ghemuiţi glasurile nepămîntene ale vînturilor, la care frunzele răspundeau pe şoptite, vorbind despre meleagurile îmbietoare şi tănuite ce se ascundeau dincolo de depărtările albastre.

Ascultînd freamătul plopilor, inima îmi bătea cu putere, de teamă și de bucurie, și în freamătul acesta neconținut mă străduiam să-mi închipui întinsurile acelea. Numai la un singur lucru nu mă gîndeam atunci. Nu mă întrebam cine a sădit aici copacii aceștia? Ce vise a închis în ei, ce și-o fi spus necunoscutul acela cînd a virit în pămînt rădăcinile puieților, ce nădejdi și-o fi pus în ei, crescîndu-i aici, pe colină?

Acestei coline i se spunea la noi, «școala lui Diușen». Țin minte că dacă vreun om își căuta un cal rătăcit și întreba vreun trecător: «Ascultă, nu mi-ai văzut cumva murgul?», de cele mai multe ori i se răspundea: «Az'-noapte pășteau niște cai colo sus, lîngă școala lui Diușen; du-te de vezi, poate e și murgul tău pe-acolo». Noi, băieții, imitîndu-i pe cei mari, spuneam și noi, fără să ne gîndim la înțelesul acestor cuvinte: «Haideți, băieți, la școala lui Diușen, haideți la ploi, să alungăm vrăbiile!»

Cîndva, se spune, pe colina aceasta era o școală. Noi n-am mai apucat nici urmă din ea. Cînd eram mic, am încercat nu o dată să-i găsesc măcar ruinele; am tot umblat, am tot căutat, dar n-am aflat nimic. Pe urmă a început să mi se pară ciudat că acestei coline golașe i se spune «școala lui Diușen» și, într-un rînd, i-am întrebat pe bătrîni cine a fost Diușen. Unul din ei a dat a nepăsare din mînă: «Cine a fost Diușen? Trăiește și acum aici, e din neamul Oii șchioape. Asta a fost de mult. Pe vremea aceea, Diușen era comsomolist. Pe colină era o șură părăsită. Diușen a deschis acolo o școală și-i învăța pe copii. Ce mai școală era și aceea, numai cu numele! Oh, dar ce vremuri! Pe atunci, cine era în stare să se prindă de coama calului și să-și vîre piciorul în scară, se și socotea șef. Așa și cu Diușen. Ce i-a venit în minte, aia a și făcut. Acum nu mai găsești nici o pietricică din șură, doar numele i-a rămas...».

Cînd l-am cunoscut pe Diușen, țin minte că era un om trecut de ani, înalt, butucănos, cu niște sprîncene stufoase. Ograda lui se afla de cealaltă parte a rîului, pe ulița brigăzii a doua. Pe vremea cînd locuiam încă în sat, Diușen era mirab¹ în colhoz și stătea tot timpul pe cîmp. Arareori trecea pe ulița noastră, cu o sapă mare legată de șa. Calul semăna cu stăpînu-său — era tot așa osos și avea picioarele subțiri. Pe urmă, Diușen a îmbătrînit și se spunea că s-a apucat să ducă poșta. Dar astea-s lucruri fără însemnătate. Altceva vreau să spun. În închipuirea mea de-atunci, comsomolistul era un djighit² harnic și bun de gură, cel mai prețuit din tot satul, care putea vorbi și la o adunare și care putea să scrie la ziar despre trîntori și hoți. Așa că nu-mi puteam de loc imagina că bărbosul acesta tăcut a fost cîndva comsomolist, și încă — asta mă uimea mai ales — să-i mai și învețe pe copii, cînd el însuși abia știa carte. Nu, mintea mea nu putea să priceapă așa ceva! Ca să fiu sincer, socoteam că asta era una din numeroasele povești care circulau la noi în sat. Dar lucrurile nu stăteau tocmai astfel...

Toamna trecută am primit o telegramă din sat. Consătenii mei mă invitau la festivitatea de deschidere a noii școli, pe care colhozul

¹. Mirab — slujbaș însărcinat cu întreținerea sistemelor de irigație — (n. t.).

². Djighit — călăreț iscusit și curajos — (n. t.).

o construisese cu propriile sale forțe. M-am hotărît numaidecât să plec; nu puteam să nu fiu prezent într-o asemenea zi de mare bucurie pentru aulul nostru. Am plecat chiar cu câteva zile mai înainte, cu gândul să mai hoinăresc prin sat, să mai văd ba una ba alta, să fac câteva schițe. Printre cei așteptați să vină la festivitate era și o academiciană, Altînai Sulaimanova, care, așa cum mi s-a spus, avea să stea aici o zi, două, după care urma să plece la Moscova.

Știam că femeia aceasta, renumită acum, a părăsit aulul în copilărie și a plecat la oraș. Am cunoscut-o personal după ce am devenit și eu orășean. Atinsese o vîrstă înaintată. Era o femeie voinică și avea multe fire cărunte în părul ei lins. Titulara unei catedre universitare, ținea prelegeri de filozofie, lucra la Academie și călătorea deseori în străinătate. Deoarece era foarte ocupată, n-am avut prilejul s-o cunosc mai îndeaproape, dar de fiecare dată cînd o întîlneam, oriunde am fi fost, se interesa îndeamănunt de viața din satul nostru și făcea, fie chiar și în treacăt, aprecieri asupra lucrărilor mele. Într-un rînd, mi-am luat inima în dinți și i-am spus:

— Cred că ar fi bine să mergeți odată în sat, să vedeți oamenii. Ei vă cunosc, sînt mîndri de dumneavoastră, dar vă știu mai mult din auzite și se mai întîmplă ca unii să spună că vestita lor savantă se ține mîndră și a uitat drumul spre aul.

— Da, așa ar trebui, mi-a răspuns atunci, cu un zîmbet amar, Altînai. De mult visez să-mi revăd aulul; e multă vreme de cînd n-am trecut prin părțile acelea. E drept că n-am pe nimeni acolo, dar asta-i altceva. Am să merg, trebuie să merg, căci mi s-a făcut tare dor de locurile copilăriei.

Altînai a sosit în sat chiar în clipa cînd trebuia să înceapă adunarea festivă de la școală. Colhoznicii i-au zărit pe geam mașina și au dat cu toții buzna în uliță. Cei care o cunoșteau și cei care n-o cunoșteau, bătrîni și tineri, toți erau dornici să-i strîngă mîna. Cred că academiciana nu se aștepta la o asemenea primire și, după cum mi s-a părut, era foarte emoționată. Ducîndu-și mîinile la piept și înclinîndu-se mereu înaintea oamenilor, s-a strecurat anevoie pe scenă, în prezidiu.

În viața ei, Altînai a asistat, de bună seamă, la multe adunări festive, și a fost întîmpinată, desigur, întotdeauna cu bucurie și prețuire, dar aici, la o școală satească, primirea entuziastă care i s-a făcut a mișcat-o și a tulburat-o mult, și ea își dădea silința să-și ascundă lacrimile.

După serbare, pionierii i-au prins de gît o cravată roșie, i-au dăruit un buchet de flori și au inaugurat cartea de aur a școlii cu numele ei. Pe urmă, artiștii amatori ai școlii au prezentat un concert, după care directorul școlii ne-a invitat pe noi — oaspeții, învățătorii și activiștii colhozului — la el acasă.

I s-a oferit locul de cinste, un loc împodobit cu covoare, și toți se străduiau în fel și chip să-și arate respectul pe care i-l purtau. Cum se întîmplă de obicei în astfel de împrejurări, era larmă, oaspeții vorbeau cu multă însuflețire, se rosteau toasturi. La un moment dat, a intrat în casă un flăcău din sat și i-a înmînat stăpînului casei un pachet de telegrame, care au început să circule din mîna-n mîna: foștii elevi își felicitau consătenii cu prilejul deschiderii școlii.

PAUL ERDÖS

@Asociația Ziaristilor Independenți din România

VASILE SOCOLIUC „Sărbătoare“

DONE STAN Ilustrație la „Cercul de cretă caucazian“ de B. Brecht

TINER

OLIMPIA IOANOVICI

„La cules“

GRAFICIENI

I. STATE

Din ciclul „Petroi“

— Spune-mi, telegramele astea le-a adus bătrînul Diuișen? întrebă directorul.

— Da, răspunse flăcăul. Tot drumul, zice, și-a îndemnat calul. Voia să ajungă la timp, ca să fie citite față cu toți. Dar a întîrziat puțin cînstitul Diuișen și e tare mîhnit.

— De ce nu intră? Spune-i să descalece și să vină.

Flăcăul ieși să-l cheme pe Diuișen. Altînai, care ședea alături de mine, tresări și mă întrebă într-un chip ciudat, de parcă și-ar fi adus amînte deodată de ceva: — Cine-i acest Diuișen?

— E poștaşul colhozului. Îl cunoașteți cumva pe bătrînul Diuișen?

Îmi răspunse cu un semn din cap, care nu spunea mare lucru, apoi încercă să se ridice, dar în clipa aceea, cineva trecu prin fața ferestrei în tropot de cal. Flăcăul, revenind, îi spuse gazdei:

— L-am chemat, agai, dar el a plecat. Mai are de dus niște scrisori.

— Bine, nu-l putem opri. O să stea mai tîrziu cu bătrînii, spuse cineva cu un glas nemulțumit.

— Nici vorbă! Nu-l cunoști pe Diuișen al nostru! E omul legii. Pînă nu-și termină lucrul nu zăbovește nicăieri.

— Da, e un om ciudat. După război, cînd a ieșit din spital, a rămas în Ucraina și s-a întors abia de cinci ani. Zice c-a venit să moară în satul lui. Tot burlac e și-acum. . .

— Ar fi fost bine să între, dar nu-i nimic, spuse stăpînul casei.

— Tovarăși, interveni unul dintre bătrîni ridicînd paharul, dacă-și mai aduce amînte careva, pe vremuri, noi am învățat la școala lui Diuișen. Și cînd te gîndești că nici nu cunoștea măcar toate literele alfabetului!

Zicînd asta, își strînsese ochii și clătîna din cap, a mirare și ironie.

— Da, da, așa a fost, se auziră cîteva glasuri.

Cei din jur izbucniră în rîs.

— Cîte nu pune la cale pe-atunci Diuișen! Și noi care îl socoteam chiar învățător!

Cînd se potoliră rîsetele, cel care ridicase paharul urmă:

— Acum, oamenii au crescut sub ochii noștri. Academiciana Altînai e cunoscută în toată țara. Aproape toți avem studii medii, iar mulți dintre noi au făcut studii superioare. Astăzi am deschis în sat o nouă școală medie și sigur acest lucru arată cît s-a schimbat viața. Să bem deci, tovarăși, ca și de-acum înainte fiii noștri să fie oameni de frunte ai epocii lor!

Toți cei de față se alăturară zgomotoși toastului. Numai Altînai se roși, foarte stîmjenită nu știu din ce pricină, și abia atinse paharul cu buzele. Dar oamenii, bine dispuși, luîndu-se cu vorba, nu băgară în seamă starea în care se afla ea.

Academiciana se uită de cîteva ori la ceas. Mai tîrziu, după ce oaspeții ieșiră în curte, am văzut-o stînd retrasă lîngă arle¹, cu privirile pierdute spre colină, acolo unde se legănau în vînt plopii înveșmînați în rugina toamnei. Soarele asfințea în pîcla liliachie a stepei, răsfrîngîndu-și lumina în creștetul plopilor, învăluindu-i într-un abur sîngeriu și trist.

¹ Rigolă de distribuție în Asia Centrală (n. t.)

M-am apropiat de Altinai și i-am spus:

— Acum le cade frunza, dar dacă ați vedea plopii aceștia primăvara, cînd dau în floare. . .

— Tot la asta mă gîndeam și eu, răspunse suspinînd, și după ce rămase o vreme tăcută, murmură, parcă numai pentru ea: Da, tot ce e viu își are primăvara și toamna sa.

Pe fața ei ofilită, cu o mulțime de cute mărunte în jurul ochilor, se așternu o umbră tristă. Privea plopii nu știu cum, cu o mîhnire feminină. Pe negîndite, mi-am dat seama că în fața mea sta nu academiciana, ci o femeie kirghiză oarecare, simplă și în bucuriile și în tristețile ei. Femeia aceasta învățată și-o fi adus aminte de anii ei tineri, pe care, așa cum spun cîntecele noastre, nu poți să-i mai strigi nici de pe piscul cel mai înalt. Tot privind plopii, parcă voia să spună ceva, dar pe urmă s-a răzgîndit și cu o mișcare bruscă, și-a pus ochelarii pe care-i ținea în mînă.

— Trenul de Moscova trece pe-aici la unsprezece, dacă nu mă-nșel?

— Da, la unsprezece noaptea.

— Atunci, trebuie să mă pregătesc de plecare.

— Cum așa, Altinai Sulaimanovna? Doar ați promis să rămîneți aici cîteva zile. Oamenii n-au să vă lase să plecați.

— Nu, am treburi grabnice. Trebuie să plec imediat.

Oricît au stăruit oamenii, oricît s-au arătat ei de jîgîniți, Altinai a rămas neînduplecată.

Între timp, începuse să se însereze. Mîhniți, au dus-o la mașină, cerîndu-i să le promită că are să vină altădată, pe o săptămînă, sau poate și pentru mai multă vreme. Eu am însoțit-o pînă la gară.

De unde zorul ăsta? De ce să-și supere consătenii și încă într-o zi ca asta! Pe drum, am vrut de cîteva ori s-o întreb, dar n-am îndrăznit. Nu pentru că mă temeam să mă arăt lipsit de tact, ci mi-am dat pur și simplu seama că tot n-o să-mi spună nimic. A mers tăcută tot drumul, cufundată în gînduri.

În gară totuși, nedumirit, am întrebat-o dacă nu cumva vreunul din noi a supărat-o cu ceva.

— Nici vorbă de asta, cum poți să gîndești un asemenea lucru? Dar. . . uneori oamenii mai pot fi supărați și pe ei înșiși. . .

Și a plecat.

După cîteva zile, m-am reîntors în oraș. Cînd nici nu mă așteptam, am primit o scrisoare de la ea. Înștiințîndu-mă că va zăbovi la Moscova mai mult decît crezuse la început, Altinai scria:

«Cu toate că am o mulțime de treburi importante și urgente, m-am hotărît să amîn totul și să-ți scriu. . . Aceasta e spovedania mea înaintea oamenilor. E o datorie pentru mine și trebuie s-o îndeplinesc. Fă-o cunoscută tuturor. Cu cît vor afla mai mulți despre asta, cu atît mă vor tortura mai puțin muștrările de conștiință. Nu-ți fie teamă că voi apărea altfel decît mă știu oamenii. Să nu ascunzi nimic. . .»

Cîteva zile am fost tulburat. Pînă la urmă n-am găsit nimic mai bun, decît să povestesc totul în locul lui Altinai.

Era în anul 1924. Da, chiar în anul acela. . .

Acolo unde se află azi colhozul nostru, era pe-atunci un sătuc de djatacci săraci, care se stabiliseră aici. Eu aveam în vremea aceea

paisprezece ani și trăiam la un văr al răposatului meu tată. Murise și mama.

Cînd a sosit toamna, puțin timp după ce oamenii mai înstăriți au plecat să ierneze în taberele din munți, a venit la noi în sat un tînăr necunoscut, îmbrăcat într-o manta soldățească. Mi s-a întipărit bine în minte mantaua lui, pentru că era, nu știu de ce, din postav negru. Pentru aulul nostru, depărtat de drumuri și aciuiat undeva la poalele munților, apariția omului în manta soldățească a însemnat un adevărat eveniment.

La început, oamenii spuneau că a fost ofițer în armată și de aceea va ajunge în fruntea satului. Pe urmă, s-a aflat că nu era ofițer, ci fiul lui Teștanbek, acel Teștanbek care plecase la calea ferată cu mulți ani în urmă și nu s-a mai întors. Fiul său, Diuișen, ar fi fost trimis aici ca să deschidă o școală și să-i învețe pe copii.

Pe vremea aceea cuvinte ca «școală» și «învățătură» erau ceva neobișnuit și oamenii nu le prea știau rostul. Unii dădeau crezare acestor zvonuri, alții socoteau toate astea drept născociri muieresti și, poate c-ar fi uitat de ele, dacă în scurtă vreme n-ar fi fost chemați oamenii la adunare. Unchiul meu a bombănit ce-a bombănit: «Ce-o mai fi și asta? ! Ce ne tot împiedică de la lucru cu tot felul de fleacuri!», dar pe urmă a pus totuși șeaua pe căluț și s-a dus călare, așa cum îi șade bine unui bărbat care se respectă. M-am luat și eu după dînsul, laolaltă cu copiii din vecini.

Cînd am ajuns, nădușiți ca vai de lume, pe dîmbul unde se țineau adunările, tînărul acela cu manta neagră, palid la față, vorbea în fața unui grup restrîns de oameni veniți fie pe jos, fie călare. Nu-i puteai desluși cuvintele și am vrut să ne dăm mai aproape, dar în clipa aceea un moșneag într-un cojoc făcut ferfeniță l-a întrerupt, parcă atunci trezit din buimăceală.

— Ascultă, feciorule, începu el, vorbind repede și bilbiit, mai înainte îi învățau pe copii hogii; pe taică-tu l-am cunoscut — era și el un calic ca și noi. Ian spune-mi, rogu-te, cînd ai apucat să te faci hoge?

— Eu nu sînt hoge, moșule, sînt comsomolist, răspunse numai-decît Diuișen. De-acum înainte au să-i învețe pe copii învățătorii, nu hogii. Eu am învățat carte la armată și am mai învățat un pic și înainte. Iată ce fel de hoge sînt.

— Ian te uită...

— Bravo, băiete ! se auziră exclamații aprobative.

— Ei bine, Comsomolul m-a trimis să-i învăț pe copiii voștri. Pentru treaba asta am nevoie de o clădire. Eu mă gîndesc să facem școala, cu ajutorul vostru, firește, uite în grajdul acela vechi de colo, de pe colină. Ce ziceți, oameni buni?

Oamenii au început să se codească, parcă întrebîndu-se unde o fi bătînd veneticul ăsta. Cel care întrerupse primul tăcerea fu Satîmkul-certărețul, poreclit astfel pentru firea lui iute la minie. Satîmkul trăgea de mînt cu urechea la cele ce vorbeau oamenii, rezemat în coate de oînc și scuipînd din cînd în cînd printre dinți.

— Ia-stai, flăcăule, vorbi el, stringînd un ochi, ca și cum s-ar fi pregătit să tragă cu pușca. Mai bine să ne spui ce nevoie avem noi de școală?

— Cum adică? se fîstîci Diuişen.

— Chiar așa! interveni cineva din mulțime.

Numaidecît se stîrni forfotă și larmă.

— De cînd îi lumea și pămîntul, noi trăim din munca de plugari, și sapa e cea care ne hrănește. Și copiii noștri au să trăiască tot așa. Ia ce naiba le trebuie lor învățătură! Au nevoie de carte șefii ai mari, pe cîtă vreme noi sîntem oameni de rînd. Ia nu ne mai bate la cap!

Glasurile se potoliră.

— Oare sînteți împotriva ca pruncii voștri să învețe? întrebă Diuişen uluit, uitîndu-se țintă la fețele oamenilor din jurul său.

— Și dacă sîntem împotriva, ce-i... O să ne silești tu? Au trecut vremurile acelea. Noi sîntem acum oameni slobozi și o să trăim așa cum om vrea.

Diuişen se făcu alb la față. Smulgîndu-și cu degetele tremurînde copcile mantăii, scoase din buzunarul de la bluză o foaie de hîrtie împăturită în patru și, desfăcînd-o zorit, o ridică deasupra capului:

— Va să zică sînteți împotriva acestei hîrtii, în care e vorba despre școală și pe care e pusă ștampila Puterii Sovietice? Dar cine v-a dat pămînt și apă, cine v-a dat libertate? Ei, care ești împotriva legilor Puterii Sovietice? Care ești, ai? Răspunde!

Diuişen strigă cuvîntul «răspunde» cu atîta putere și minie, încît cuvîntul acesta spintecă glonț liniștea caldă a toamnei și stîrni, ca o împuscătură, un ecou scurt, izbindu-se de stînci. Nimeni nu mai scoase o vorbă. Oamenii stăteau tăcuți, cu capetele în pămînt.

— Noi sîntem oameni săraci, vorbi Diuişen, de data aceasta domolit. Am fost toată viața călcați în picioare și umiliți. Am trăit ca sobolii. Acum, Puterea Sovietică vrea să vedem lumina, să știm să citim și să scriem. Iar pentru asta trebuie să-i învățăm pe copii...

Diuişen tăcu brusc. Atunci, bătrînul acela cu cojocul ferfeniță, care-l întrebase cum s-a făcut hogo, bolborosi împăciuitor:

— Bine, învață-i, dacă așa ți-i voia. Noi nu ne ridicăm împotriva legii...

— Dar am nevoie de ajutorul vostru. Trebuie să dregem grajdul acesta al baiului, trebuie să facem un pod peste rîu, școala are nevoie de lemne...

— Binișor, djighitule, că prea ești focos! îl întrerupse Satîmkul cel arțăgos.

Scuipînd printre dinți, Satîmkul își strînse iar un ochi, ca și cum ar fi ochit:

— Tu strigi în gura mare: «Am să deschid o școală!» Dar ia uită-te la tine — nici cojoc n-ai, nici, cal, nici măcar un petec de ogor, nici o vișoară în ogradă! Păi cum ai de gînd să trăiești, omule? Poate să furi caii altora...

— Oi trăi și eu cumva. Am să primesc leafă.

— Păi, spune așa! — Foarte mulțumit de sine, Satîmkul se îndreptă în șaua cu un aer triumfător. — Acum e totul limpede. Tu, djighitule, fă-ți singur școala și învață copiii din leafa ta, că visteria are bani berechet. Iar pe noi să ne lăși în pace, că noi avem și așa, slavă domnului, destule griji...

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Cu aceste cuvinte, Satîmkul își întoarse calul și porni spre casă. Ceilalți se luară după el. Diuișen rămase locului, cu hîrtia în mînă. Nu știa, sărmanul, încotro s-o apuce...

Mi s-a făcut milă de el. Am stat așa, privindu-l țintă, pînă m-a strigat unchiu-meu, care trecea pe-acolo:

— Ce stai, ciufulito? Ce-ai rămas cu gura căscată? Ia, marș acasă! Am luat-o la fugă în urma celorlalți copii.

— Ia uite, au prins și ei gustul adunărilor! făcu unchiu-meu.

A doua zi, cînd noi, fetele, ne-am dus după apă, l-am întîlnit la rîu pe Diuișen. Trecea prin vad pe malul celălalt, ducînd cu el o lopată, o sapă, un topor și o găleată veche.

Din ziua aceea, în fiecare dimineață silueta singuratică, îmbrăcată în manta neagră, suia poteca spre grajdul părăsit de pe colină. Abia seara tîrziu cobora în sat. Il vedeam adesea cu o legătură mare de paie la spinare. Cînd îl zăreau, încă de departe oamenii se ridicau în scări și, ducîndu-și palmele strașină la ochi, spuneau mirați:

— Ăla cu legătura în spinare n-o fi cumva învățătorul Diuișen?

— Chiar el e.

— Săracul! Se vede treaba că nici să fii învățător nu-i lucru ușor.

— Da'ce credeai? Uite cum cară, ca o slugă a baiului.

— Dar cînd îl auzi vorbind...

— Păi dacă are la el hîrtia aia cu ștampilă: în ea stă toată puterea.

O dată, pe cînd ne întorceam cu niște saci plini cu tizic, pe care-l adunam de obicei pe dealurile ce împrejmuiiau satul, am trecut pe la «școală» curioase să vedem ce-o fi făcînd învățătorul. Magazia cea veche, cu pereții de lut, fusese mai înainte un grajd al baiului. Aici erau ținute iarna ielele și mînjii în zilele cînd vremea. După instaurarea Puterii Sovietice, baiul a plecat nu se știe unde și grajdul a rămas pustiu. Nu venea nimeni pe-aici și locul fusese năpădit de brusturi și de spini. Acum, ograda era curată, iar buruienile smulse din rădăcină stăteau grămadă într-o parte. Pereții dărăpănați de ploi fuseseră dați cu lut, iar ușa scorojită și strîmbă, care se legăna mereu într-o singură balama, fusese dreasă și pusă la locul ei.

Cînd am lăsat sacii jos ca să mai răsufliăm un pic, în ușă se ivi Diuișen, mînjit tot cu lut. Văzîndu-ne, se miră, dar pe urmă ne zîmbi prietenos, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte.

— De unde veniți, fetelor?

Noi ședeam pe jos lîngă saci și ne uitam stînjinite una la alta. Diuișen își dădu seama că tăcerea noastră se datorește sfielii și clipi din ochi a încurajare.

— Sacii is mai mari decît voi. Apoi adăugă: Bine-ați făcut că ați venit aici, pentru că aici o să învățați. Uite, școala voastră e aproape gata. Adineaori, am ridicat într-un colț un fel de sobă și i-am pus și coș. Ia uitați-vă! Mai rămîne să strîng vreascuri pentru iarnă. După ce am să aștern pe jos cît mai multe paie, începem școala. Ia spuneți, voi vreți să învățați? O să veniți la școală?

Eu, care eram cea mai mare dintre prietenele mele, mi-am luat inima-n dinți și am răspuns:

— Dacă mă lasă mătușa, am să vin.

— De ce să nu te lase? O să te lase, fii pe pace. Cum te cheamă?

— Altinai, i-am răspuns, astupîndu-mi cu palma genunchiul care se îpsea printr-o gaură din poala rochiței.

— Altinai e un nume frumos. Cred că și tu ești o fetiță bună, nu? spuse el, zîmbind nu știu cum, încît un val de căldură mi-a cuprins inima. A cui ești tu?

Am tăcut: nu sufeream să inspir nimănui milă.

— E orfană, locuiește la un unchi, răspunse cineva.

— Uite ce, Altinai, să aduci și alți copii la școală, spuse Diuișen zîmbind din nou. Bine?

— Bine, nene.

— Mie să nu-mi spuneți nene. Eu sînt învățător. Vreți să vedeți școala? Intrați înăuntru, nu vă fie teamă.

— Nu, e vreme să mergem acasă, răspunserăm noi, la fel de stingherite.

— Ei hai, duceți-vă! O s-o vedeți mai tîrziu, cînd o să veniți să învățați. Pînă nu se-ntunecă, eu mai aduc niște paie.

Luînd un capăt de sfoară și o seceră, Diuișen o apucă peste cîmp. Ne-am ridicat și noi, ne-am săltat sacii în spinare și am pornit cu pași mărunți spre sat. Deodată un gînd mă ținu locului.

— Stați, le strigai prietenelor mele. Să lăsăm tizicul aici. Ne-o trebui la iarnă.

— Și-acasă mergem cu mîinile goale? Deșteapto!

— Mare lucru să strîngem altul!

— Da, ți-ai găsit acum, cînd înserează. Să minînc papară pentru tine!

Fetele o luară la picior, fără să mă mai aștepte.

Nu pot să înțeleg nici pînă azi ce m-a îndemnat în ziua aceea să iau o asemenea hotărîre. Ori că mă supărasem pe prietenele mele și eram hotărîtă să fac așa cum îmi pusesem în gînd, ori din pricină că voința și dorințele mele fuseseră îngropate încă din fragedă copilărie sub zbierăturile și ghionturile unor oameni grosolani — fapt e că am simțit dintr-o dată nevoia să-i mulțumesc într-un fel acestui om necunoscut pentru zîmbetul lui care mi-a învîluit inima în căldură, pentru încrederea pe care mi-a arătat-o, pentru cele cîteva cuvinte bune pe care mi le-a spus. Știu bine că destinul meu cel adevărat, viața mea toată, cu toate bucuriile și chinurile ei, a început în ziua aceea, de la sacul acela cu tizic. Spun asta pentru că atunci, înția oară în viață, m-am hotărît să fac ceea ce am găsit de cuvință să fac, fără să stau pe gînduri și fără să mă tem de pedeapsă. După ce fetele au plecat, m-am întors în grabă la școala lui Diuișen, mi-am golit sacul în prag și am luat-o numaidecît la fugă cît mă țineau picioarele, prin vîgăunile și viroagele dealurilor, ca să strîng tizic.

Alergam fără să mă gîndesc încotro, minată parcă de puteri sporite, și inima mi se zbătea în piept cu atîta bucurie, de parcă aș fi săvîrșit cine știe ce faptă grozavă. Soarele știa parcă și el de ce sînt atît de fericită. Da, sînt încredințată că știa de ce alergam eu atît de ușoară și slobodă.

Începuse să coboare înspre dealuri, dar mie mi se părea că mai zăbovește, că nu se mai satură uitîndu-se la mine. Razele lui îmi umpleau drumul: pămîntul întunecat al toamnei se așternea sub picioarele mele în culori de purpură. Pe lingă mine treceau în zbor,

ca niște limbi de foc, măhuri uscate de colilie. Soarele îmi aprinsese bumbii argințați de pe caftanul peticit. Fugeam mereu, vorbind cu pământul, cu aerul și vîntul: « Uitați-vă la mine ! Priviți cît sînt de mîndră ! Am să învăț, am să merg la școală și am să-i aduc cu mine și pe alții ».

Nu știu cît am fugit așa, însă deodată mi-am adus aminte că trebuie să caut tizic. Și să vezi lucru ciudat: de unde toată vara au păscut aici o mulțime de vite și era întotdeauna tizic berechet, acumă parcă intrase în pămînt. Ori poate nici nu-l vedeam ? Alergam dintr-un loc în altul și cu cît mă depărtam mai mult, cu atîta găseam mai puțin. Atunci m-am gîndit că n-am să mai apuc să umplu sacul pe lumină și m-am speriat. Am început să alerg grăbită de la o tufă de colilie la alta. Cu chiu cu vai am umplut sacul pe jumătate. Între timp, soarele asfințise și prin viroage a început să se întunece cu repeziciune.

Niciodată încă nu rămăsesem singură pe cîmp la o oră atît de tîrzie. Peste dealurile pustii și tăcute, noaptea și-a întins aripa neagră. Cuprinsă de o suimă cumplită, mi-am aruncat sacul în spinare și am luat-o la fugă înspre sat. Mi-era frică și poate aș fi început să țip și să plîng, dar mă stăpîneam, gîndindu-mă fără să-mi dau seama, oricît de ciudat ar părea asta, ce-ar zice învățătorul Diușen, dacă m-ar vedea. Mă țineam tare, ferindu-mă să întorc capul, ca și cum el m-ar fi privit într-adevăr de undeva.

Am ajuns acasă plină de sudoare și de colb. Trecui pragul răsufîind anevoie. Mătușa, care m-aștepta la geam, se ridică amenințătoare în întîmpinarea mea. Era o femeie rea și aspră.

— Unde mi-ai umblat ? mă întrebă, proțâpindu-se dinainte-mi. N-apucai să scot o vorbă, că mi-a și smuls sacul și l-a trîntit cît colo. — Asta-i tot ce-ai strîns într-o zi întreagă ?

Se vede treaba, prietenele mele apucaseră să mă pîrască.

— Tii, urîțenie ! Ce-ai cătat la școală ? De-ai fi crăpat acolo ! Zicînd acestea, mătușa mă apucă de ureche și începu să mă lovească. Pripășita dracului ! Puiul de lup nu se face niciodată cîine. Copiii oamenilor aduc în casă, ea scoate din casă. Las' că-ți arăt eu școală ! Numai să te prind pe acolo că-ți rup picioarele. Te-nvăț eu minte. Tăceam, stăpînindu-mi lacrimile. Mai tîrziu, ațîțind focul în vatră, am plîns înfundat, pe furie, mîngîind încetîșor pisica noastră cea sură, care de altminteri știa întotdeauna cînd plîng și îmi sărea pe genunchi. Nu din pricina bății plîngeam ; plîngeam pentru că înțelesesem că n-are să mă lase nicicum să merg la școală. . .

Peste vreo două zile, dis-de-diminează, s-a stîrmit larmă în sat. Diușen umbla din casă în casă și chema copiii la școală. Pe atunci, aulul n-avea uliți. Bordeiele întunecoase stăteau împrăștate alandala. Fiecare își dura sălaș acolo unde găsea de cuvință. Diușen, însoțit de o droaie de copii gălăgioși, intra din curte-n curte.

Ogradă noastră era chiar la marginea satului. Unchiul meu dezgropa grîul de lîngă sură, cu gînd să-l ducă la piață, iar eu și cu mătușa-mea tocmai pisam mei într-o piuă de lemn. Loveam amîndouă pe rînd, ca ciocănarii, cu pisăloagele grele ; cu toate astea, mai apucam să privesc pe furie în calea lui Diușen. Mi-era teamă că n-are să ajungă pînă la noi. Deși știam că mătușa-mea n-o să mă lase să merg

la școală, aș fi vrut totuși ca învățătorul să vină aici, ca să vadă măcar unde stau. Mă rugam în gând de el să nu se întoarcă din drum înainte de-a ajunge la mine.

— Bună ziua, lele și doamne-ajută ! Iar dacă nu te-ajută dumnezeu, te ajutăm noi, grămadă, că uite ciți sintem ! o salută Diușen pe mătușa-mea glumind, însoțit de o droaie de copii.

Mătușa bombăni ceva drept răspuns, iar unchiu-meu nici măcar nu-și sălta capul.

Cîtuși de puțin descumpănit, Diușen se așeză tacticos pe un butuc din mijlocul ogrăzii și scoase liniștit din buzunar un creion și o bucată de hirtie.

— Azi începem școala. Cîți ani are fata dumitale ?

Mătușa nu răspunse nimic, ci doar izbi furioasă cu pisălogul în pui. Era vădit că n-avea de gând să continue discuția. Eu stam încordată toată întrebîndu-mă ce-o să se întimplă acum. Diușen se uită la mine și surisul lui îmi încălzi din nou inima.

— Altinai, ciți ani ai ? mă întrebă el.

N-am îndrăznit să-i răspund.

— Ce-ți trebuie să știi ? făcu minioasă mătușa. Ia-te na, oi fi vreun controlor ! Școala nu-i de nasul ei. Sint copii care au și tată și mamă, nu-s orfani ca ea, și tot nu-nvață. Dacă i-ai strins p-ăștia, zise ea arătînd spre grupul de copii ce-l însoțea pe Diușen, n-ai decît să-i duci la școală.

Diușen sări ca ars.

— Gîndește-te ce vorbești, mătușă ! Ce-i ea de vină că e orfană ? Ori e vreo lege care spune ca orfanii să nu învețe ?

— Puțin îmi pasă mie de legile tale. Eu am legile mele, așa că te poftesc mie să nu-mi dai porunci !

— La noi, legile sînt aceleași pentru toți. Dacă dumneata n-ai nevoie de copila asta, avem noi nevoie de ea, are nevoie de ea Puterea Sovietică. Și dacă te ridici împotriva noastră, am s-o spun !

— Ie-te șeful, de unde o mai fi răsărit și ăsta ! se oțări mătușa, punîndu-și brațele-n șold. Adicătelea, ce zici tu, cine se cuvine să-i poruncească — eu, care-i dau de mîncat și de băut, ori tu fecior de vagabond care ai umblat creangă prin lume ?

Cine știe cum s-ar fi sfîrșit toate astea, dacă în clipa aceea nu s-ar fi arătat unchiul, gol pină la brîu. Nu putea suferi cînd nevasta-sa se vîra unde nu-i fierbea oala, uitînd că are bărbat și stăpîn în casă. Pentru una ca asta o bătea fără milă și de data aceasta părea că s-a aprins mînia într-nsul.

— Hei, muiere ! țipă el. De cînd, oare, ești tu stăpînă în casă și de cînd ai început să poruncești aici ? Te poftesc să vorbești mai puțin și să faci mai multă treabă. Iar tu, fecior al lui Taștankek, ia fata, și dacă vrei, învaț-o ! Dinspre partea mea, dacă vrei, poți s-o pui și la frigare. Hai, cară-te din ograda mea !

— Va să zică, ea o să-și piardă vremea pe la școli, iar acasă în gospodărie, cine o să muncească ? Tot eu ? se porni mătușa, dar bărbatu-său se răsti la ea :

— Am zis !

Tot răul spre bine. Așa mi-a fost dat mie să merg întîia oară la școală.

Din ziua aceea, Diuișen ne aduna în fiecare dimineață de prin curți. În prima zi de școală, ne-a pus să stăm jos pe paiele așternute pe podea și ne-a dat la fiecare un caiet, un creion și o tăbliță.

Pe urmă, ne-a arătat pe perete portretul unui rus.

— Acesta e Lenin! a spus el.

Portretul acesta mi s-a întipărit pentru toată viața în minte. În fotografie, Lenin era îmbrăcat într-un veston militar cam larg, era tras la față, cu barba neîngrijită. De sub șapca dată pe ceafă priveau liniștiți doi ochi atenți. Privirea lui blindă și caldă părea că ne spune: «Dacă ați ști, copii, ce viitor minunat vă așteaptă!» În clipele acelea, mi se părea că el se gîdea cu adevărat la viitorul meu.

Cred că Diuișen avea de mult portretul acesta, tipărit pe hîrtie simplă de afiș, căci era ros pe la colțuri și cu marginile zdrențuite. În afară de portret, pe cei patru pereți ai școlii nu mai atîrna nimic.

— Am să vă învăț, copii, să citiți și să socotiți, am să vă arăt cum se scriu literele și cifrele, ne spunea Diuișen. Am să vă învăț tot ce știu eu însumi...

Într-adevăr, ne învăța tot ce știa, dînd dovadă de o răbdare uimitoare. Aplecîndu-se deasupra fiecărui elev, îi arăta cum trebuie să țină creionul, apoi ne lămurea cu însuflețire cuvintele neînțelese.

Cînd mă gîndesc acum la toate, stau și mă minunez cum de-a cutezat flăcăul acela, care silabisea el însuși anevoie, care n-avea la îndemînă nici un manual, nici chiar cel mai obișnuit abecedar, să se apuce de o treabă ca asta, cu adevărat măreață! E oare ușor lucru, să înveți niște copii, ai căror bunici și străbunici au fost neștiutori de carte pînă într-a șaptea spiță? Diuișen habar n-avea, firește, de programul și metodică predării. Mai bine zis, nici nu bănuia existența lor.

Ne învăța și el cum știa și cum putea, cum i se părea lui mai bine, din intuiție, ca să zic așa. Sînt însă mai mult decît convinsă că entuziasmul sincer cu care s-a apucat de treaba asta n-a fost zadarnic.

Într-adevăr, era un act de eroism, ca unor copii kirghizi, care în viața lor nu ieșiseră dincolo de marginile satului, să le dechizi căile unei lumi nemaiauzite și nemaivăzute pînă atunci. Și astea toate, într-o dărăpănătură, cu pereții găuriți, pe care noi o numeam școală.

Atunci am aflat noi că orașul Moscova, unde trăiește Lenin, e de multe-multe ori mai mare decît Aulieata, și chiar decît Tașkentul și că există pe lume mări foarte întinse, și că pe mările acelea plutesc corăbii mari cît munții. Gazul care se aducea din tîrg am aflat că se scoate de sub pămînt. Încă de pe vremea aceea credeam că oamenii vor trăi o viață mai îmbelșugată și că atunci școala noastră va fi o clădire mare, albă, cu ferestre înalte, iar copiii vor sta acolo în bănci.

Abia buchisînd, fără a ști încă să scriu «mama» și «tata», începusem să deslușim pe hîrtie cuvîntul «Lenin». Vocabularul nostru politic era alcătuit din noțiuni ca «bai», «argat», «Soviete». Peste un an, Diuișen ne făgăduia că are să ne învețe să scriem cuvîntul «revoluție».

Ascultîndu-l pe Diuișen, luptam în gînd alături de el pe fronturile împotriva albilor. Povestea despre Lenin cu atîta înflăcărare, de

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

parcă l-ar fi văzut cu ochii lui. După cum îmi dau seama azi, multe din cele ce ne spunea despre marele conducător erau legende țesute de închipuirea mulțimii, dar pentru noi, elevii lui Diușen, toate acestea păreau tot așa de adevărate cum e adevărat că laptele e alb.

O dată l-am întrebat, fără nici un gând ascuns:

— Dumneavoastră ați dat mîna cu Lenin?

Atunci a clătinat mîhnit din cap și a zis:

— Nu, copii, eu nu l-am văzut niciodată.

Și a oftat cu un aer vinovat, căci se simțea stînjedit.

La sfîrșitul fiecărei luni, Diușen se ducea cu treburi la plasă. Pleca pe jos și se întorcea după două-trei zile.

În acest timp îi duceam într-adevăr dorul. Să fi avut un frate, și cred că nu l-aș fi așteptat cu atîta nerăbdare, cum așteptam întoarcerea lui Diușen. Mă furișam în spatele curții, așa ca să nu mă vadă mătușă-mea, și rămîneam cu ochii pironiți în lungul drumului din stepă, întrebîndu-mă cînd s-o arăta învățătorul cu legătura la spinare, cînd o să-i văd surisul care-mi încălzea inima, cînd o să-i aud vorbele izvoditoare de cunoștințe.

Eu eram cea mai mare dintre elevii lui Diușen. Poate de aceea învățam mai bine decît ceilalți, deși mi se pare că nu numai din pricina asta.

Fiecare cuvînt rostit de învățător, fiecare literă arătată de el, era pentru mine un lucru sfînt. Nu exista nimic mai de preț pe lume pentru mine decît să înțeleg tot ce ne învăța Diușen. Păstram cu grijă caietul pe care mi-l dăduse și de-aceea scriam literele cu virful secerei pe pămînt, le scriam cu cărbune pe bolovani, cu o nuielușă în zăpadă și în colbul drumului. Pentru mine nimeni nu era pe lume mai învățat și mai deștept decît Diușen.

Se apropia iarna.

Pînă să dea prima zăpadă, mergeam la școală trecînd prin vad rîulețul cu fundul pietros, ce-și purta apele pe sub colină. Pe urmă, însă, nu mai era chip de mers, pentru că apa înghețată ne ardea picioarele. Sufereau mai ales cei mici, căroră le lăcrimau ochii. Atunci Diușen a început să-i treacă el rîulețul. Urca pe unul în cîrcă, pe altul îl lua în brațe și așa îi trecea de partea cealaltă pe toți școlarii.

Acum, cînd îmi aduc aminte de toate astea, nici nu-mi vine să cred că așa a fost. Dar pe-atunci, fie din ușurință, fie din nechibzuință, oamenii rîdeau de Diușen. Mai ales bogătașii, care iernau în munți și coborau aici numai la moară. De cîte ori nu-i vedeam cum își holbau ochii la Diușen cînd ajungeau lîngă noi la vad, trecînd pe-alături, cu căciulile roșii din blană de vulpe, îmbrăcați în cojoace scumpe de oaie, călări pe caii lor sălbatici, îmbruibați, sătui. Cîte unul își îmbolea vecinul, chicotînd:

— Ia te uită la așa cum îi cară în spinare!

Celălalt adăuga, îndemîndu-și calul cu biciul:

— Tii, înghiți-m-ar pămîntu, nu știam unde să-mi caut o a doua nevastă!

Și se îndepărtau, improșcîndu-ne cu bulgări de glod stîrniți de copitele cailor.

Cît aș fi vrut atunci să mă iau după oamenii aceștia mîrginiți, să le apuc caii de dirlogi și să le strig în față: «Sînteți niște proști și niște răi! Cum puteți să vorbiți așa de învățătorul nostru!»

Dar cine i-ar fi dat ascultare unei biete copile? Nu-mi rămânea decît să-mi înghit lacrimile fierbinți de obidă. Cît despre Diușen, el parcă nici nu lua în seamă batjocurile, parcă nici nu le auzea. Găsea numai decît cite-o snoavă și ne făcea să rîdem, uitînd repede de toate.

Cu toată strădania, Diușen n-a izbutit să facă rost de lemne ca să înjghebeze un podeț peste rîu. O dată, pe cînd ne întorceam de la școală, după ce i-a trecut rîul pe cei mici, Diușen a rămas singur cu mine pe mal. Am hotărît atunci să punem prin vad niște praguri de pietre și brazde de iarbă, să nu ne mai udăm la picioare.

Dacă e să judecăm drept, ar fi fost de ajuns ca oamenii de la noi din sat să se adune o dată și să trîntească laolaltă peste apă doi-trei bușteni, ca puntea pentru școlari să fi fost gata. Dar vezi că, pe-atunci, în neștiința lor, ei nu puneau preț pe învățătură, iar pe Diușen îl socoteau în cel mai bun caz un om sucit, care își făcea de lucru cu copii, pentru că altceva mai bun nu avea. Era, socoteau ei, la voia lui să-i învețe, ori să-i alunge pe la casele lor. Ei umblau călări și n-aveau nevoie de podețe. Totuși, oamenii noștri s-ar fi cuvenit să se întrebe de ce tinărul acesta, care nu e cu nimic mai prejos și mai prost decît alții, își pierde vremea învățînd pe copii, îndurînd atîtea greutăți și nevoi, atîtea batjocuri și umilințe, cu o îndrîjire și o stăruință, de-a dreptul peste puterile omului?

În ziua cînd am pus bolovanii, pămîntul era acoperit de zăpadă și apa așa de rece, că și se tăia răsufarea. Nu pot să pricep cum rezista Diușen, căci lucra desculț, fără răgaz. Eu călcam anevoie pe fundul care mi se părea presărat cu cărbuni aprinși. Cînd am ajuns pe la mijlocul apei, m-au apucat deodată niște circei atît de strașnici la picioare, că m-am făcut covrig. N-am putut nici să țip, nici să-mi îndrept trupul și am început să mă cufund încetîșor în apă. Diușen a aruncat bolovanul pe care-l ținea în mîini, dintr-un salt a fost lîngă mine, m-a luat în brațe, m-a scos repede pe mal și m-a înfășurat în mantaua lui. Îmi freca picioarele învinete și amorțite, îmi strîngea în pumni mîinile reci, le ducea la gură, încălzindu-le cu suflarea lui.

— Stai și te încălzește, spunea Diușen. Lasă că fac eu treaba și singur...

După ce, în sfîrșit, puntea a fost terminată, pe cînd își trăgea cismele. Diușen s-a uitat la mine care stam zgribulită și mi-a zîmbit:

— Ei, ucenico, te-ai mai încălzit? Pune-ți mantaua pe umeri, uite-așa! Apoi după un răstimp m-a întrebat: Altînai, tu ai lăsat atunci tizicul la școală?

— Da, i-am șoptit.

A zîmbit în colțul buzelor, parcă zicîndu-și în sinea lui: « Am știut eu! »

În minte cum mi s-au aprins obraji: învățătorul știa deci de întîmplarea aceea neînsemnată, n-o uitase. Eram fericită. Mă simteam în al noulea cer și Diușen mi-a înțeles bucuria.

— Pîrliașul meu limpede! Îngînă el, învăluindu-mă într-o privire blîndă... Dacă aș putea să te trimit într-un oraș mare. Ce om ar ieși din tine!

Zicînd acestea, a luat-o zorit de-a lungul apei.

Parcă-l văd dinaintea ochilor, așa cum stătea atunci pe malul rîulețului năvalnic. Cu mîinile împreunate la ceafă, privea cu ochii

strălucitori, pironiți în depărtare, norii albi purtați de vînt pe deasupra munților.

La ce se gîndea oare atunci? Poate visa într-adevăr să mă trimeată la învățătură într-un oraș mare? În clipele acelea, înfășurată în mantaua lui Diuișen, gîndeam: «Ah, dacă învățătorul mi-ar fi frate! Dacă aș putea să mă arunc de gîtul lui, să-l îmbrățișez tare-tare și să-i șoptesc cu ochii închiși, cele mai frumoase cuvinte de pe lume! Doamne, fă-l să-mi fie frate!»

Cred că atunci îl iubeam cu toții pentru omenia lui, pentru gîndurile lui bune, pentru viitorul pe care ni-l dorea. Deși eram niște copii, cred că încă de pe-atunci înțelegeam lucrul acesta. Ce altceva ne-ar fi făcut să străbatem în fiecare zi atîta drum și să suim colina povîrnită, înfundîndu-ne în nămeții de zăpadă, înfruntînd vîntul care ne tăia răsufierea? Ne duceam singuri la școală, nesiliți de nimeni. Nimeni n-ar fi putut să ne silească să degerăm de frig în șura aceea friguroasă unde respirația ne umplea de promoroacă fețele, mîinile și straietele. Ne îngăduiam, doar, să ne încălzim pe rînd la sobă, în vreme ce ceilalți stăteau la locurile lor și-l ascultau pe Diuișen.

Întru-una din zilele acelea geroase — cred că era sfîrșitul lui ianuarie — Diuișen ne-a strîns ca de obicei, mergînd din curte în curte și a pornit-o cu noi spre școală. Mergea tăcut, posomorit, cu sprincenele împreunate ca aripile pajurei. Fața lui părea bătută din fier negru, forjat. Nu-l mai văzusem niciodată astfel pe învățătorul nostru. Privindu-l, am amuțit și noi, căci simțeam că s-a întîmplat ceva cu totul neobișnuit.

Cînd întîlneam în drum troiene mari, de obicei Diuișen tăia pîrtie, după dînsul veneam eu, iar după mine toți ceilalți. Și de rîndul acesta, la poalele colinei, unde se strînsese peste noapte zăpadă multă, Diuișen a luat-o înainte. Cîteodată, cînd privești un om din spate, îți dai seama numaidecît de starea lui sufletească. Așa și atunci, se vedea că învățătorul nostru era zdrobit de durere. Mergea cu capul plecat, tîrîndu-și anevoie picioarele. Țin minte și azi alternanța amețitoare de negru și alb dinaintea ochilor: suiam colina în rînd cîte unul, în fața noastră vedeam spinarea lui Diuișen încovoiată sub mantaua neagră, iar mai sus, pe povîrniș, troienele albe se ridicau ca niște cocoase de cămilă, spulberate de vînt; deasupra, încremenise pe cer un nor negru, singuratic.

Cînd am ajuns, Diuișen n-a mai făcut focul în sobă.

— Ridicați-vă, ne-a spus.

Ne-am ridicat.

— Scoteți-vă căciulile.

Ne-am descoperit capetele, ascultători. Diuișen și-a smuls și el de pe cap budionovca. Nu pricepeam ce s-a întîmplat. Atunci învățătorul ne-a spus cu un glas răgușit, care se frîngea:

— A murit Lenin. În toată lumea, oamenii sînt acum în doliu. Rămîneți și voi așa, nemișcați, pe locurile voastre. Priviți încoace, la portret. Să vi se întîpărească în minte ziua aceasta.

În școală s-a lăsat deodată o liniște grea, de parcă ne-ar fi acoperit o avalanșă. Se auzea doar vîntul răbufnind prin crăpături; și fulgii de zăpadă căzînd cu foșnet ușor în paie.

În ceasul acela cînd au amuțit orașele pline de larmă, cînd a încremenit trepidația uzinelor, cînd trenurile și-au oprit goana, cînd lumea întreagă și-a pus zăbranic, în ceasul acela îndurerat, noi, o mică părticică dintr-o părticică a poporului, în frunte cu învățătorul nostru, stăteam solemn de gardă, ținîndu-ne răsufierea, acolo, într-o șură înghețată, neștiută de nimeni, și căreia i se spunea școală. Ne-am luat rămas bun de la Lenin, socotindu-ne în gînd oamenii cei mai apropiați lui și cei mai îndurerați de pierderea lui. Din perete, Lenin al nostru, cu vestonul cam larg de croială militară, ne privea ca și pînă atunci. Și ne spunea cu aceeași privire limpede și curată: «Dacă ați știți, copii, ce viitor minunat vă așteaptă.» În clipa aceea de tăcere mi se părea că el se gîndește cu adevărat la viitorul meu.

Pe urmă, Diuișen și-a șters ochii cu mîneca și a spus:

— Plec la plasă. Mă duc să intru în partid. Peste trei zile mă întorc...

Aceste trei zile mi-au părut întotdeauna cele mai aspre din toate zilele de iarnă pe care le-am trăit. Parcă niște forțe uriașe ale naturii încercau să umple locul marelui om care părăsise lumea noastră: pe creștetul colinei, vîntul vuia neconținut, stîrnind virtuți de omăt în gerul cu troznat de fier. Stihia nu-și afla loc: se zvîrcolea și se izbea de pămînt în hohote de plîns...

Aulul nostru încremenise la poalele munților care abia se deslușeau de sub norii compacți și coborîți. Din coșurile troienite suiau fuioare subțiri de fum. Oamenii nu ieșeau din casă. Pe deasupra, au mai dat și lupii. Erau din ce în ce mai îndrăzneți: ziua apăreau pe drumuri, iar noaptea mișunau prin apropierea satului și urlau a foame pînă-n zori.

Mă cuprinsese teama pentru învățătorul nostru. Mă gîndeam ce-o fi făcînd pe frigul ăsta, fără cojoc, numai în manta? În ziua în care Diuișen trebuia să se întoarcă, mi-am pierdut capul de-a binelea: simțea, vezi, inima că nu era a bună. Ieșeam într-una din casă și mă uitam în lungul stepei pustii, înzăpezite, tot așteptînd să se arate pe drum. Dar nu se vedea tipenie de om.

«Unde ești, învățătorule? Rogu-te nu zăbovi pînă la ceas tîrziu, întoarce-te mai degrabă. Noi te așteptăm. Auzi? Noi te așteptăm!»

Dar stepa nu răspundea la strigătele-mi mute și asta mă făcea să plîng.

Tot văzîndu-mă ieșind într-una din casă, mătușa își pierdu pînă la urmă răbdarea.

— O să lași odată ușa în pace? Ia, treci la locul tău și apucă-te de tors. Vezi că din pricina ta au înghețat copiii! Să te prind că mai ieși odată! făcu ea, amenințîndu-mă, și din clipa aceea a trebuit să stau locului.

Începuse să se însereze și eu tot nu știam dacă Diuișen s-a întors ori nu. Nu-mi găseam astîmpăr. Ba mă mîngîiam cu gîndul că s-a și întors, de bună seamă, în sat, căci pînă atunci nu se întîmplase să nu se întoarcă în ziua cînd făgăduise, ba mi se năzărea că s-a îmbolnăvit și de-aceea merge încet, și că dacă s-o stîrni un viscol, nu-i mare lucru să se rătăcească noaptea în stepă. Munca n-avea spor, mîinile nu-mi dădeau ascultare, firul se rupea mereu, ceea ce o făcea pe mătușă-mea să turbeze.

— Da' ce ai, fato azi? Ori ai mîinile de lemn? se înfurie ea, uitîndu-se chiorîş la mine. Pe urmă şi-a ieşit din răbdări: Of, de-ai crăpa o dată! Mergi mai bine de-i du bătrînei Saikal sacul acela al lîr.

Era să sar în sus de bucurie căci Diuişen locuia taman la baba Saikal. Bătrînii aceştia, Saikal şi Kartanbai, îmi erau rude îndepărtate după mamă. Înainte vreme mă duceam des pe la ei, cîteodată rămîneam şi peste noapte acolo. Şi-o fi adus aminte mătuşa de asta, ori Dumnezeu o fi sfătuit-o, dar cînd mi-a dat sacul, a adăugat:

— Pe ziua de azi mi s-a făcut lehamite de tine. Du-te, şi dacă îngăduie bătrînii, rămîi la ei peste noapte. Hai, piei din ochii mei...

Ieşii glonţ afară. Vîntul se zbuguia, ţopăind ca un vrăjitor; o dată se ghemuia, apoi se năpustea pe neaşteptate, repezindu-mi în faţa înfierbîntată ace de zăpadă. Am strîns sacul la subţioară şi am luat-o la fugă înspre celălalt capăt al satului, pe urmele proaspete al unor copite de cal. În capul meu stăruia un singur gînd: «S-o fi întors, oare, învăţătorul?»

Cînd am ajuns, nu l-am găsit. Saikal s-a speriat de-a binelea cînd m-am oprit în prag, abia trăgîndu-mi răsuflarea.

— Ce-i cu tine? Ce-ai fugit așa? S-a întimplat ceva?

— Nu, nu s-a întimplat nimic. Am adus sacul. Pot să rămîn azi la voi?

— Rămîi, fetiço. De ce n-ai mai dat pe la noi de ast' toamnă? Eram tare îngrijorată. Treci colo lîngă foc şi te încălzeşte.

— Pune, babo, nişte carne la fier şi dă-i fetii să mănince, vorbi Kartanbai, care şedea la fereastră şi cirpea nişte pîslari vechi. Acuşi trebuie să pice şi Diuişen. Trebuia să fi sosit de mult. Dar las'că pînă se-ntunecă e el aici. Căluţul nostru e obişnuit să tragă acasă.

Pe nesimţite, noaptea s-a furişat sub ferestre. Inima-mi stătea parcă de veghe; încremenea încordată ori de cîte ori se auzea lătrat de cîini, ori glasuri de oameni. Dar Diuişen se lăsa aşteptat. Bine că mă ţinea Saikal de vorbă şi nu băgam de seamă cum trece vremea.

L-am aşteptat așa de la o oră la alta. Pe la miezul nopţii Kartanbai a obosit:

— Hai de fă patul, babo, Azi nu mai vine. S-a făcut prea tîrziu. Ai mari au treburi cu duiumul! O fi zăbovit şi el, altfel era de mult acasă.

Bătrînul începu să se pregătească de culcare.

Mie mi-au pus aşternut în ungherul de lîngă sobă. Dar nu puteam să adorm. Bătrînul tuşea mereu, se răsucea de pe o parte pe alta, şoptea rugăciuni în puterea nopţii, pe urmă bombănea îngrijorat:

— Ce-o fi făcînd căluţul meu? Pe degeaba nu-i chip să capeţi nici un braţ de fin, iar ovăz nu găseşti nici cu bani.

Într-un tîrziu, Kartanbai adormi. Dar acum nu-mi dădea pace vîntul. Alerga pe acoperiş, răscolea cu degetele lui aspre streăşina, zgîria la ferestre. Se auzea de-afară cum se izbea de pereţi zăpada pulberată de vînt.

Vorbele bătrînului nu m-au liniştit. Mi se părea mereu că vine Diuişen şi mă gîndeam la el, mi-l închipuiam în drum, în mijlocul pustului de omăt. Nu ştiu dacă am dormit mult, dar deodată ceva m-a făcut să-mi smulg capul de pe pernă. Un urlat infundat a răsunit deasupra pămîntului şi a încremenit undeva în văzduh. Lupul! Şi

nu unul, ci mai mulți. Venind din mai multe părți, lupii se îngrămădeau cu repeziciune. Mirielile lor se împreună într-un urlat prelung, care se vînzoli prin stepă laolaltă cu vîntul, cînd îndepărtîndu-se, cînd apropiîndu-se iar. Cîteodată mi se părea că sînt aproape de tot, la marginea satului.

— Cobesc a viscol ! spuse șoptit bătrîna.

Kartanbai rămase o vreme tăcut, trăgînd cu urechea, apoi sări din pat:

— Nu, babo, acolo e ceva ! Lupii hăituiesc pe cineva. Încercuiesc un om, ori un cal. Auzi ? Doamne, ferește-l pe Diuișen ! Ce știe el, prostul ! Bătrînul își căuta tulburat cojocul pe întuneric. Lumină, fă lumină, babo ! Hai mai repede, pentru dumnezeu !

Am sărit amîndouă, tremurînd de frică. Pînă găsi Saikal lampa, pînă o aprinse, urlatul cumplit al lupilor a conținut deodată.

— L-au prins, blestemații ! strigă Kartanbai și apucîndu-și cîrja, se repezi spre ușă. În clipa aceea, cîinii începură să latre. Cineva trecu în fugă prin fața ferestrelor, scîrțîind cu tălpile prin zăpadă, și bătut tare și nerăbdător în ușă.

În odaie năvăli o pală de negură și de ger. Cînd se risipi, îl văzurăm pe Diuișen. Alb la față, abia răsufîind, trecu pragul clătînîndu-se și se rezemă de perete.

— Dați-mi o pușcă ! rosti anevoie.

Noi stăteam de parcă nu l-am fi înțeles. Mi se făcuse negru înaintea ochilor. Îi auzeam numai pe cei doi bătrîni tînguindu-se:

— Să jertfim o oaie neagră, să jertfim o oaie albă ! Să te ferească sfîntul Baubedin. Tu ești ?

— Dați-mi o pușcă ! repetă Diuișen.

— N-avem pușcă, ce vrei să faci ?

Bătrînii i se agățară de umeri.

— Dați-mi un ciomag.

Cei doi începură să se roage de el:

— N-ai să te duci nicăieri !

Am simțit deodată o slăbiciune ciudată și m-am lăsat tăcută în așternut.

— M-au ajuns aproape de casă, povestea Diuișen răsufîind agitat, Calul era istovit încă de pe drum. Pe urnă s-au luat lupii după noi. La marginea satului s-a prăbușit ca un snop de paie. Lupii s-au năpustit asupra lui.

— Dă-l încolo de cal, bine că ai scăpat tu. Dacă nu cădea calul, nu te lăsau să le scapi. Slavă sfîntului Baubedin că s-a sfișit așa. Acum dezbracă-te și așază-te lîngă foc, spuse Kartanbai, foindu-se. Hai să-ți scot cizmele. Hei, babo, ia pune ceva de mîncare la încălzit.

Se așezară la foc și atunci Kartanbai răsufle ușurat.

— Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus. Dar nu pricep de ce-ai pornit la drum așa tîrziu ?

— A ținut prea mult ședința de la comitetul de plasă, Karake. Am intrat în partid.

— Bine ai făcut. Dar să fi plecat a doua zi, de dimineață, că doar nu te zorea nimeni.

— Le-am făgăduit copiilor că am să mă întorc azi, răspunse Diuișen. — Mîine dimineață începem lecțiile.

— Of, prostule! izbucni Kartanbai, sărind în sus și clătînd furios din cap. Auzi, babo: le-a făgăduit, vezi dumneata, copiilor, unor mucoși! Și dacă te prăpădeai? Îți dai seama ce vorbești?

— Asta mi-e munca, asta mi-e datoria, Karake. Mai bine ai zice altceva: întotdeauna mă duceam pe jos, dar acum m-a pus dracul să-ți cer calul și să-l dau în gura lupilor...

— Nu-i bai de asta. Dă-o-ncolo de gloabă! Dacă o ține Puterea Sovietică, îmi iau eu altul...

— Asta așa e, omule, făcu Saikal, cu glasul gîtuit încă de emoție. Ne luăm noi altul... Ia, băiatule, mănîncă pină nu se răcește.

Rămaseră tăcuți. După cîteva clipe, Kartanbai spuse gînditor, răscolind tăciunii de tizic:

— Mă uit la tine, Diuișen, și-mi zic: prost nu ești, ba chiar ești un flăcău deștept. Și nu-i chip să înțeleg de ce te-oi fi chinuind cu școala asta, cu niște copii nepricepuți? Nu poți tu să-ți găsești altă îndeletnicire? Întră, bre, cioban la cineva, unde ai să fii sătul și ai să stai la căldurică...

— Înțeleg, Karake, că-mi vrei binele. Dar dacă nepricepuții ăștia vor spune mai tirziu, ca și dumneata, ce nevoie e de școală, ce ne trebuie nouă învățătură, apăi Puterea Sovietică n-o să facă mare lucru. Or voi vreți ca ea să se mențină, să trăiască. Uite de-aia, Karake, școala nu e pentru mine o povară. Dacă aș putea să-i învăț mai bine pe copii, nu mi-aș dori nimic altceva. Lenin spunea...

— Fiindcă veni vorba... îl întrerupse Kartanbai și urmă ea după un răgaz: Văd că te frămîntă într-una. Dar cu lacrimile nu-i chip să-l învii pe Lenin! Ehei, dacă ar fi pe pămînt o asemenea putere! Crezi tu că asta nu-i mîhneste și pe alții?... Ia uită-te sub coastele mele și ai să vezi cum îmi mai fumegă inima de amar. Nu știu, zău, dacă s-o potrivi asta cu politica ta, dar cu toate că Lenin era un om de altă credință, eu unul mă rog de cinci ori pe zi pentru el. Cîteodată stau și mă gîndesc, că oricît l-am plînge noi, tot nu folosește la nimic. Eu așa zic, judecînd cu bătrînețele mele, că Lenin a rămas împlîntat în popor și că are să treacă, măi Diuișen, prin sînge, de la părinți la copii...

— Îți mulțumesc pentru vorbele astea, Karake, îți mulțumesc. E bine așa cum gîndești dumneata. El ne-a părăsit, dar noi ne-om rîndui viața după învățătura lui.

Ascultîndu-i, parcă mă întorceam încet de departe către mine însămi. La început, totul mi s-a părut ca un vis. Multă vreme nu mi-a venit să cred că Diuișen s-a întors nevătămat. Pe urmă, în sufletul meu descătușat a năvălit, așa cum năvălesc apele primăverii, o bucurie necuprinsă și nestăvilită și am izbucnit într-un plîns cu hohote, înecîndu-mă în șuvoiul acesta fierbinte. Poate că nimeni nu s-a bucurat vreodată așa cum m-am bucurat eu atunci. În clipa aceea, pentru mine nu mai exista nimic altceva: nici coliba asta, nici vifornița nopții de-afară, nici haita de lupi care sfișia la marginea satului singurul cal al lui Kartanbai. Nu mai exista nimic! Cu inima, cu mintea, cu toată ființa mea încercam o fericire nesfîrșită ca lumina. M-am acoperit peste cap și mi-am strîns cu putere gura, ca să nu mă audă nimeni. Dar Diuișen întrebă:

— Cine plînge?

— Altinai. S-a speriat adineauri, sărmana, spuse Saikal.

— Altinai? Duișen sări de la locul lui și lăsându-se în genunchi la căpătiul meu îmi atinse umărul: Altinai! Plingi?

M-am întors cu fața la perete și lacrimile au izbucnit și mai avan.

— Ce-i cu tine, copilule, de ce te-ai speriat? Nu se poate. Doar ești fată mare... Hai, uită-te la mine...

L-am îmbrățișat cu putere și, infundându-mi fața aprinsă și udă în umărul lui, plîngeam de mama focului, neputindu-mă, cu nici un chip, stăpîni. Mă scutura bucuria cum te scutură frigurile și eram neputincioasă s-o potolesc.

— I-o fi sărit inima din loc? se întrebă neliniștit Kartanbai, și se ridică și el de pe pătură. Ia vino, babo, de-i descîntă.

Și au început să se foiască toți în jurul meu! Saikal mă descînta, îmi stropea fața cînd cu apă rece, cînd cu apă caldă, ori mă învăluia în aburi și plîngea și ea laolaltă cu mine.

Dacă ar fi știut ei că inima-mi «sărise din loc» de prea multă fericire... Dar despre asta nu eram în stare să vorbesc și, cred, că nici n-aș fi cutezat!

Duișen a stat lîngă mine, mîngîindu-mi ușor cu mîna rece fruntea înfierbîntată, pînă m-am liniștit și am adormit.

Iarna a trecut definitiv și s-a dus. Primăvara porni să-și mine hergheliile norilor. Din văile umflate de ape s-au ridicat înspre munți șuvoaie de aer cald, purtînd cu ele șuful primăvăratec al pămîntului și miros de lapte proaspăt muls. În munți s-au subțiat troienele de zăpadă și au pornit la vale ghețurile, iscînd pîrîiașe zglobii, care s-au năpustit apoi măturînd năvalnic totul din calea lor.

Poate că asta a fost cea dintîi primăvară a tinereții mele. Oricum, ea mi-a părut mai frumoasă decît toate primăverile de pînă atunci. De pe colina unde era școala noastră, mi se înfățișa lumea minunată a primăverii. Pămîntul cobora parcă din munți, năpustindu-se cu neputință să se oprească, înspre depărtările argintii ale stepei, învăluite în razele soarelui și într-o piclă ușoară, străvezie. Undeva, departe zăpezile lăsaseră în urma lor eleștee albastre, nechezau berghelii de cai, zburau pe cer cîrduri de cocori, purtînd pe aripi norii albi. De unde veneau oare cocorii, din care funduri de zare, să ne învăluie inima în alean?

Primăvara ne-a picurat argintul ei viu în sînge. Născoceam tot felul de jocuri, risul se stîrnea din senin, iar după lecții alergam tot drumul de la școală pînă-n sat, strigîndu-ne în gura mare unii pe alții. Treaba asta nu-i plăcea mătușii, care nu scăpa prilejul să mă certe:

— Ce te zbengui așa, proasto? Îmbătrînești tot fată. Fetele de vîrsta ta s-au măritat de mult, au făcut plozi, pe cînd tu... Școala, și altceva nimic... Da' las' că pun eu șaua pe tine!

La drept vorbind, nu prea puneam eu la inimă amenințările astea, căci de cînd o știam, numai de ocări era bună. Dar n-avea dreptate să spună că am îmbătrînit. Știam eu că nemăritată n-o să rămîn. Mă lungisem și eu primăvara asta și atît.

— Tu ești încă o fetiță ciufulită, spunea rîzînd Diuișen. Iar pe deasupra mai ești, pare-mi-se, și roșcată !

Vorbele lui nu mă necăjeau de fel. « Da, îmi ziceam eu, sînt ciufulită, dar nu-s chiar așa de roșcată. Cînd o să cresc și o să ajung bună de măritat, ce, așa am să arăt ? O să vadă ea mătușa cît de frumoasă o să fiu. Diuișen spune că ochii mei scilipsea ca stelele și că am o față senină. »

Într-o zi, întorcîndu-mă de la școală, am văzut în ograda noastră doi cai străini. Judecînd după șei și după căpestre, mi-am dat seama că stăpînii lor veneau din munți. Astfel de oameni mai dădeau pe la noi și mai înainte, cînd se întorceau de la tîrg, ori se duceau la moară.

Încă din prag m-a izbit rîsul nefiresc al mătușii:

— Nu-ți fă griji, nepoate, nu vei săraci dintr-atîta. După ce ai să pui mina pe porumbiță, ai să mă pomenesci. Hi-hi-hi !

Drept răspuns, se auziră niște hohote de rîs. Cînd am intrat pe ușă, amuțiră cu toții deodată. Dinaintea feței de masă, întinsă pe pătură, ședea, ca un butuc, un om mătăhălos cu chipul roșu. Omul se uită chiorîș la mine pe sub căciula din blană de vulpe, trasă peste fruntea brobonită de sudoare, apoi tuși lăsîndu-și ochii în pămînt.

— A, te-ai și întors ? Hai, intră, draga mea ! mă întîmpină mătușa, zimbîndu-mi cu blîndețe.

Unchiul ședea pe marginea păturii alături de un om pe care, de asemenea, nu-l cunoșteam. Jucau cărți, beau rachiu și mîncau beșbar-mac. Amîndoi erau beți și capetele li se clătinau caraghios, ori de cîte ori băteau cartea.

Pisica noastră cea sură vru să se apropie de masă, dar roșcovanul o izbi cu atîta putere în cap cu nodurile degetelor, încît sărmana scoase un mieunat sfîșietor, sări în lături și se ascunse într-un ungher. Aș fi vrut să fug, dar nu știam cum. Mi-a venit în ajutor mătușa.

— Fetița mea, spuse ea, vezi că acolo în ceaun e mîncarea. Ia și tu pînă nu se răcește.

Am ieșit, dar nu-mi plăcea nicidecum purtarea asta a mătușii. Eram tulburată și, fără să vreau, stăteam la pîndă.

Peste vreo două ore, oaspeții au încălecat și au plecat în munți. Mătușa mă luă numaidecît în primire, acoperindu-mă cu ocările ei obișnuite, ceea ce mi-a luat o piatră de pe inimă, căci mi-am dat seama că se arătase așa de blîndă numai pentru că era amețită de băutură.

Curînd după aceea, a venit la noi bătrîna Saikal. Eu eram în ogradă, dar am auzit-o cum a spus:

— Ce vrei să faci, pentru Dumnezeu ? Ai s-o nenorocești.

Saikal și mătușa au început să discute cu multă aprindere, intrerupîndu-se una pe alta. Pe urmă, bătrîna a ieșit din casă tare mîniată. Mi-a aruncat o privire grea și compătimitoare, și s-a dus, fără să scoată o vorbă. N-am înțeles de ce s-a uitat așa la mine, căci nu o supărasem cu nimic.

A doua zi, la școală, mi-am dat seama numaidecît că Diuișen era mîhnit și îngîndurat. Am mai observat, fără să-mi pot explica de ce, că privirea lui mă ocolește. După lecții, cînd am ieșit cu toții buluc afară, Diuișen m-a strigat:

— Rămii, Altinai. Apropiindu-se de mine, se uită țintă în ochii mei și îmi puse mîna pe umăr: Să nu te duci acasă. M-ai înțeles, Altinai?

Am înlemnit de spaimă. Abia acum m-am dumirit ce intenții avea mătușa cu mine.

— Răspund eu de soarta ta, spuse Diuișen. Pînă una alta, vei sta la noi și să nu te depărtezi prea mult de mine.

Eram, de bună seamă, cu totul schimbată la față. Diuișen mă prinse de bărbie și uitîndu-se în ochii mei, zîmbi ca întotdeauna.

— Să nu-ți fie teamă. Altinai! Cînd sînt eu cu tine, să nu-ți fie teamă de nimeni. Învăță, vino la școală ca și pînă acum și nu te gîndi la nimic... Lasă, știu eu ce fricoasă-mi ești... De mult voiam să-ți spun ceva.

Și la gîndul acesta, Diuișen rise din nou.

— Ții minte, cînd m-am înapoiat în noaptea aceea de la oraș, de întîmplarea cu lupii? Tîrziu, tu adormiseși, Karake a dispărut din casă și s-a întors, știu cu cine? Cu o doftoroaie! Cu baba Djainakova. « De ce-ai adus-o? » îl întreb. « S-o descînte pe Altirnai », zicc. « Tare mi-e teamă că i-a sărit inima din loc. » « Dă-o afară, îi spun, că pînă la urmă nu scapi pînă nu-i dai o oaie. Știi că nu sîntem bogați. Calul, l-am dat lupilor... » Am poftit-o să spele putina. Karake n-a vorbit o săptămînă cu mine. Cu toate astea, oameni cumsecade cum sînt bătrînii ăștia, rar îtilnești. Ei, și acum, hai acasă, Altinai...

Oricît mă străduiam să mă stăpînesc, ca să nu-l mîhnesc degeaba, grijile mă încolțeau de pretutindeni. În orice clipă putea să vină mătușa și să mă ia cu forța. Pe urmă, puteau să facă orice cu mine, pentru că nimeni din sat n-avea să-i oprească. N-am dormit toată noaptea, presimțind că mă paște nenorocirea.

Diuișen își dădea seama, firește, de starea în care mă aflam. Poate ca să-mi abată gîndurile negre, a doua zi a adus la școală doi puieți. După lecții m-a luat de mînă și m-a tras deoparte.

— Altinai, noi doi avem de lucru acum, și zîmbi cu înțeles. — Puieții aceștia de ploi i-am adus pentru tine. O să-i sădim. Pîn-au să crească, pîn-au să prindă puteri, ai să crești și tu și ai să te faci un om întreg. Ești bună la suflet și ai o minte isteată. Sînt sigur c-ai să ajungi un om învățat. Cred eu c-așa ți-e scris ție. Acuma ești copilă încă, mlădie ca o nuielușă, uite așa ca pomișorii ăștia. Hai, vino să-i sădim cu mîinile noastre. Fie ca să-ți găsești norocul în învățătură, fetița mea...

Puieții erau cît mine de înalți. I-am sădit în apropierea școlii. Cînd i-am afundat în pămînt, dinspre munți a venit o pală de vînt și le-a atins pentru întîia oară frunzulițele, însuflețindu-le parcă. Puieții au fremătat și au început să se legene...

— Cît sînt de frumoși, se minună Diuișen, și se dădu un pas înapoi. — Și vom trage apă pe un arik, uite chiar de la izvorul de colo. Ai să vezi pe urmă ce mindri vor crește! Au să stea aici, pe colină, unul lingă altul, ca doi frați. Și întotdeauna, de departe, vor bucura privirile oamenilor buni. Și alta o să fie atunci și viața, Altinai...

Și astăzi mă uimește bunătatea acestui om. Atunci, stăteam doar și mă uitam la el. Mă uitam de parcă l-aș fi văzut pentru întîia oară.

Îi priveam chipul luminos, ochii plini de nespusă căldură, de parcă n-aș fi știut niciodată pînă atunci cît de puternice și dibace sînt mîinile lui, cît de curat îi e zîmbetul care îți încălzește inima ! Ca un val fierbinte m-a cuprins un simțămînt pe care nu-l cunoscusem, dintr-o lume neștiută mie. Năvalnic m-aș fi aruncat la pieptul lui, ca să-i spun : « Învățătorule, îți mulțumesc că te-ai născut așa... Vreau să te îmbrățișez și să te sărut ! » Dar n-am îndrăznit, mi-a fost rușine să rostesc aceste cuvinte. Și poate că ar fi trebuit să le rostesc...

Atunci, însă, stăteam amîndoi sus pe colină, sub cerul limpede și respiram izul crud al primăverii, vîsînd fiecare la ale sale. În clipa aceea, uitasem totul, cu desăvîrșire. Nu mă întrebam ce-mi va aduce ziua de mîine și nici de ce nu mă căutasă încă mătușa. Uitaseră de mine, vroiau, în sfîrșit, să-mi dea pace ? De parcă astea ar fi fost și gîndurile lui, Diuișen spuse pe cînd ne întorceam în sat :

— Nu te frămînta, Altinai ; găsăm noi o ieșire. Poimîine, plec din nou la oraș. Am să vorbesc acolo despre tine. Poate izbutesc să te trimit la învățătură. Ai vrea să mergi ?

— Cum îmi vei spune, așa voi face, învățătorule, i-am răspuns.

Deși nu-mi închipuiam de loc cum arată orașul, vorbele lui Diuișen au fost de ajuns ca să-mi deschidă porțile visului. Mărturisesc că mă speria oarecum viața necunoscută care mă aștepta pe meleaguri străine, dar repede mă hotărîi să ascult de sfatul lui Diuișen. Pe scurt, orașul nu-mi mai ieșea din minte.

A doua zi, la școală, tot la asta mă gîndeam, întrebîndu-mă cum și la cine am să stau la oraș. Îmi ziceam că dacă mi-o da cineva adăpost, am să sparg lemne, am să car apă, am să spăl, am să fac tot ce mi s-o porunci. Mă gîndeam așa în timpul lecției și am tresărit mirată cînd am auzit afară tropotul de copite, care pătrundea prin pereții părăginiți ai școlii noastre. A fost ceva atît de neașteptat și caii veneau atît de năvalnic, încît se părea că au să ne calce în picioare școala. Am incremenit cu toții în așteptare.

— Fiți atenți, vedeți-vă de treaba voastră, spuse repede Diuișen.

Dar în clipa aceea ușa se dădu cu zgomot de perete și în prag se ivi mătușa-mea. Rămase proțăpîtă locului. Pe buză îi flutura un suris răutăcios. Diuișen se apropie :

— Dumneata, ce dorești ?

— Ce doresc eu, nu te privește pe tine. Îmi mărit fata. Hai, vaga-boando !

Zicînd acestea, mătușa se năpusti spre mine, dar Diuișen îi tăie calea.

— Aici sînt numai elevi și nu e încă nimeni de măritat ! spuse ferm și calm învățătorul.

— Asta rămîne de văzut. Hei, băieți, puneți mîna pe cățea și luați-o !

Mătușa făcu semn către unul din călăreți. Era roșcovanul acela cu căciulă din blană de vulpe. După el descălecară alți doi, cu niște coșcogea ciomege în mîini.

Diuișen nu se clinti din loc.

— Măi, cline de pripas, ce, tu poruncești la fetele altora ? Doar nu ți-e nevastă ! Ia, ferește !

Roșcovanul se năpusti ca un urs asupra lui Diuișen.

— N-aveți dreptul să intrați aici, asta e școală ! spuse Diuișen, ținându-se cu putere de usciorii ușii.

— Ce-am zis eu ! țipă mătușa. S-a încurcat el de mult cu ea. A ademenit căteaua pe de-a pomană !

— Puțin îmi pasă mie de școala ta ! urlă roșcovanul, ridicind biciul.

Dar Diuișen i-o luă înainte. Îi repezi cu putere un picior în burtă și roșcovanul se prăbuși gemînd. În aceeași clipă, ceilalți doi se năpustiră cu ciomegele asupra învățătorului. Copiii se repeziră țipînd la mine. Ușa se făcu țandări sub lovituri. M-am smucit înspre cei încăierăți, trăgîndu-i după mine pe copiii care mi se agățaseră de haine.

— Lăsați-l pe învățător ! Nu-l bateți ! Na, luați-mă, dar nu-i bateți pe învățător !

Diuișen întoarse capul. Era plin de sînge, cumplit și înverșunat. Apucă o scîndură de pe jos și o învîrti deasupra capului, strigînd :

— Fugiți, copii ! Fugiți în sat ! Fugi, Altînai !

Și se înecă într-un țipăt.

I-au rupt o mină. Lîpindu-și-o de piept, Diuișen se dădu îndărăt, iar ceilalți, urlînd ca niște fiare, au început să-l bată și mai avan, acum cînd nu se mai putea apăra.

— Dă-i ! Dă-i la cap ! Omoară-l !

M-am pomenit cu mătușa-mea lingă mine. Era infuriată la culme. Lingă ea apăru și roșcovanul. Mi-au aruncat peste gît cosița și m-au tîrît în curte. M-am smucit din răspuțeri și pentru o clipă i-am văzut pe copii țipînd încremeniți locului, și pe Diuișen, lipit de perete, plin de sînge.

— Învățătorule !

Dar Diuișen nu putea să mă ajute. Abia se mai ținea pe picioare, clătîindu-se ca un om beat sub loviturile tilharilor. Tot încerca să ridice capul, dar ceilalți îl loveau neconținut. Pe mine m-au trîntit la pămînt și mi-au legat mîinile. În vremea asta, Diuișen s-a prăbușit.

— Învățătorule !

Mi-au astupat gura și m-au aruncat pe cal, de-a curmezișul șei.

Roșcovanul încălecă îndată, apăsîndu-mă cu brațele și cu pieptul. Cei doi, care tăbăriseră pe Diuișen, săriră și ei în șa. Mătușa-mea o luă la fugă pe jos, lovindu-mă într-una peste cap.

— Ce-ai cătat, ai găsit ! Ce-ai cătat, ai găsit ! Uite cum mi te scot eu din casă ! Dar s-a zis și cu învățătorul tău . . .

Din urmă, auzii deodată un țipăt deznădăjduit :

— Altî-na-a-ai !

Îmi ridicai cu greu capul care mi-atîrna de pe cal și mă uitai într-acolo. Diuișen alerga în urma noastră. Mai mult mort decît viu, sîngerînd tot, fugea după noi cu un pietroi în mîini. După el, venea, plîngînd și țipînd, toată clasa noastră.

— Tilharilor ! Dați-i drumul ! Dați-i drumul ! Altînai ! striga Diuișen, apropiindu-se tot mai mult.

Bandiții se opriră și cei doi însoțitori ai roșcovanului îi dădură ocol, călări, lui Diuișen. Apucîndu-și cu dinții minca, de care îi spînzura brațul rupt, învățătorul ochi și azvîrli pietroiul, dar nu nimeri. Atunci cei doi îl doborîră cu lovituri de ciomag într-o băltoacă. Mi se

făcu negru înaintea ochilor. Am mai apucat doar să văd cum copiii s-au apropiat de el și s-au aplecat îngroziți deasupra-i.

Nu-mi aduc aminte cum și unde m-au dus. M-am trezit într-o iurtă. Prin cupola descoperită se zăreau stelele timpurii liniștite, netulburate de nimic. Undeva pe-aproape vuiau apele unui rîu și se auzeau glasurile ciobanilor care păzeau peste noapte turmele de oi. Lîngă vatra focului stins, ședea nemișcată ca un butuc o femeie bătrînă. Fața îi era stafidită și pămîntie. Mi-am întors capul. O, dacă aș fi putut s-o ucid cu privirea !

— Bătrîno, ridic-o ! porunci roșcovanul.

Femeia se apropie de mine și mă zgîlții de umăr cu o mină noduroasă și aspră.

— Vezi de-ți îmblînzește perechea și fă-o să-și vîre mințile-n cap. De n-o vrea, las' pe mine !

Zicînd acestea, roșcovanul ieși din iurtă. Femeia cu fața pămîntie nici nu se clinti din loc și nici nu rosti vreun cuvînt. Era mută ? Ochii ei stîniți, ca spuza răcită, priveau parcă în gol. Sînt cîini năucii de bătăi încă de mici. Oamenii haini îi lovesc cu ce le cade sub mîină și ei se obișnuiesc treptat cu asta. Dar în privirea lor se încuibează atîta pustietate, de te trec fiorii cînd o vezi. Mă uitam la ochii lipsiți de viață ai acestei femei și mi se părea că și eu sînt moartă. Aș fi crezut-o dacă n-aș fi auzit vuietul rîului. Apa gonea plescîind și vîind peste praguri, căci ea era liberă...

În noaptea aceea, la vîrsta de cincisprezece ani, am devenit femeie... Eram mai tînără decît copiii aceluia monstru.

În cea de-a treia noapte m-am hotărît să fug. Poate am să pier pe drum, au să mă prindă poate, dar am să lupt pînă la cea din urmă suflare, ca Diușen.

M-am strecurat încetîșor, prin întuneric, înspre ieșire, și am pipăit ușa. Era strîns legată cu o funie din păr de cal. Pe întuneric, era cu neputință să o dezleg căci era bine înnodată în mai multe locuri. Atunci am încercat să salt temelia iurtei, ca să mă strecur cumva pe dedesubt. Dar oricît m-am zbatut, n-am izbutit. Și pe dinafară iurta era legată de pămînt cu funii.

Nu-mi rămînea decît să găsesc ceva cu care să eliberez ușa. M-am apucat să scotocesc în juru-mi, dar m-am găsit altceva decît un țărș de lemn. Disperată cum eram, am început să sap cu el pămîntul pe sub iurtă. N-aveam, firește, sorți de izbîndă, dar nu-mi dădeam seama de asta. Un singur gînd îmi stăruia în minte — să scap de-aici, ori să pier, să nu-i mai aud sforăitul acela înfiorător. Iar de-o fi să mor, atunci să fie luptînd, și liberă.

Tokol înseamnă a doua nevastă. Cît urăsc cuvîntul acesta ! Cine, oare, și în ce vremuri blestemată l-a născocit ? Ce poate fi mai umilitor decît să fii în starea celei de-a doua neveste, roabă cu sufletul și cu trupul ? Ridicați-vă din morminte, spectre de femei nenorocite, umilite, care n-ați avut parte de demnitate omenească ! Ridicați-vă, mucenice, să se cutremure bezna acelor vremuri ! Eu vă vorbesc, cea din urmă dintre voi, ferită să vă trăiesc soarta pînă la capăt !

Nu știam atunci că mie îmi va fi dat să rostesc cuvintele acestea. Scormoneam cu frenezie pămîntul de sub iurtă. Era pietros și nu se lăsa săpat. Îl zgîriam cu unghiile și mi-am zdrelit degetele pînă

la sînge. Cînd am săpat atîta înct puteam viri mîinile pe sub iurtă, mijiseră zorile. Au început să latre ciinii și s-au trezit oamenii de prin vecini. O herghelie trecu în tropot de copite la adăpost. Trecură fornăind somnoroase, citeva turme de oi. Pe urmă, cineva se apropie de iurtă, dezlegă funiile care o legau pe dinafară și se apucă să desfacă păturile. Era femeia cea neagră și tăcută.

Așadar satul se pregătea de mutare. Atunci mi-am adus aminte că, în ajun, auzisem oamenii spunind că satul avea să pornească dis-de-dimineață, pentru o nouă așezare. Mai întîi în defileu, iar apoi să se infunde peste vară în adîncul munților, dincolo de trecătoare. Gîndul acesta m-a îndurerat și mai mult, căci de-acolo ar fi fost de o sută de ori mai greu să fug.

Cum ședeam lingă locul pe care-l săpasem, așa am rămas și nici nu m-am clintit. Ce-aveam de ascuns și pentru ce?... Femeia care mă păzea băgase de seamă că pămîntul fusese scobit sub iurtă, dar n-a scos o vorbă. Își vedea tăcută de treabă. De altminteri, se purta așa de parcă nimic n-ar fi privit-o, ca și cum nimic din această viață nu putea să-i deștepte vreun sentiment. Nici măcar nu și-a trezit bărbatul, n-a îndrăznit să-i ceară s-o ajute, ca să se pregătească de drum. El sforăia ca un urs sub plăpumile și cojoacele cu care se învelise.

Toate păturile au fost făcute sul și iurta a rămas dezgolită. Eu ședeam ca într-o colivie și vedeam oamenii cum încărcau cu sumare boii și caii de cealaltă parte a rîului. Pe urmă am văzut cum s-au apropiat de oamenii aceia, venind de undeva din altă parte, trei călăreți, care, după ce i-au întrebat ceva, au pornit-o înspre noi. La început, m-am gîndit că vin să adune oamenii pentru plecare, dar pe urmă, cînd m-am uitat mai bine, am înlemnit. Era Diușen, iar ceilalți doi purtau pe cap caschete de milițieni și aveau petlițe roșii la mantăi.

Rămăsesem ca o stană de piatră. Bucuria parcă mă sufoca. Învățătorul meu trăia! Sufletul îmi era însă pustiu, căci mă știam pierdută, necinstită...

Diușen avea capul bandajat și brațul fi spînzura într-o eșarfă. Trînti cit colo ușa cu o lovitură de picior, dădu buzua în iurtă și trase plapuma de pe roșcovan.

— Scoală! îi strigă amenințător.

Roșcovanul săltă capul, se frecă la ochi și dădu ză se năpustească asupra lui Diușen, dar încremeni cînd văzu îndreptate asupra-i pistoalele milițienilor. Diușen îl apucă de guler, îl zgîlții zdravăn și-i trase cu o smucitură capul înspre dînsul.

— Nemernicule! șopti el cu buzele livide. Acum ai să dai socoteală! Mișcă!

Roșcovanul se supuse și dădu să pornească, dar Diușen îl smuci din nou de umăr și uitîndu-se țintă în ochii lui, spuse cu vocea sugrumată:

— Crezi că ai călcat-o în picioare cum calci iarba?... Nu. Acum a venit vremea ei, dar ție ți-a apus steaua și ți-a sunat ceasul cel de pe urmă!...

Roșcovanul fu lăsat să-și pună cizmele, apoi milițienii îi legară mîinile și-l zburară pe cal. Unul din milițieni luă calul de căpăstru,

urmat de celălalt, care venea călare. Eu m-am urcat pe calul lui Diuișen care mergea alături de mine.

Cînd am pornit, auzirăm din urmă un urlet sălbatic, neomenesc. După noi se luase femeia cea negricioasă. Se năpusti ca o nebună la bărbatu-său și-i azvîrli cît colo din cap, cu un pietroi, căciula din blană de vulpe.

— Pentru sîngele pe care mi l-ai băut, ucigașule ! urla ea ca apucată. Pentru zilele mele întunecate, ucigașule ! Nu te las să scapi cu viață din mîinile mele !

De bună seamă că femeia aceasta zeci de ani își ținuse capul plecat. Acum răbufnise tot ce se strînsese în sufletul ei. Țipetele pătrunzătoare stîrneau ecoul stîncilor din defileu. Trecea cînd într-o parte, cînd în cealaltă și azvîrlea în bărbatu-său, care se încovoia speriat, cu bălegar, cu pietre și cu bulgări de lut, cu tot ce-i cădea sub mînă, blestemîndu-l cît o ținea gura.

— Să se usuce iarba sub tine ! Să-ți rămînă oasele pe cîmp, corbii să-ți scoată ochii ! Feri-m-ar Dumnezeu de fața ta ! Piei din ochii mei, dihanie, piei, piei !

Scoase un urlet și apoi amuți luînd-o la fugă. Părea că fuge de propriul ei păr, care flutura în vînt.

Niște vecini, care se apropiaseră între timp de grupul nostru, porniră după ea în goana cailor.

Îmi vijîia capul ca după un vis urît. Mă simțeam zdrobită. Diuișen pășea puțin înainte, ținînd calul de dirlogi. Mergea tăcut, cu capul bandajat, lăsat în pămînt.

A trecut o bună bucată de vreme pînă am lăsat în urmă defileul acela aducător de nenorociri. Milițienii se îndepărtaseră mult. Diuișen opri calul și mă privi pentru înția oară cu niște ochi chinuți.

— Iartă-mă, n-am știut să te păzesc, Altinai. Apoi prinzîndu-mi mîna și-o lipi de obraz. — Eu n-am să mi-o iert niciodată...

Am izbucnit în plîns, și mi-am îngropat fața în coama calului. Diuișen stătea alături și-mi mîngîia tăcut părul, așteptînd să-mi vîrs pînă la capăt amarul.

— Liniștește-te, vorbe el în cele din urmă. — Să mergem. Ascultă ce-am să-ți spun. Acum trei zile am fost la plasă. Ai să mergi să înveți la oraș. Mă auzi ?

Cînd ne-am oprit pe malul unui fir de apă zglobiu, Diuișen zise :
— Descalecă, Altinai, și mergi de te spală. — Scoase din buzunar și îmi întinse o bucățică de săpun. — Ia-l, și nu-l cruța. Eu duc calul să pască ; dezbracă-te și scaldă-te în rîu. Uită totul și să nu-ți mai aduci aminte de asta niciodată. Scaldă-te. Te vei simți alta.

Am dat din cap. După ce s-a îndepărtat Diuișen, m-am dezbrăcat și am pășit cu băgare de seamă în apă. De pe fundul rîului mă priveau pietrele albe, albastre, verzi și roșii. Șuvoiul albastru murmură în jurul gleznelor mele. Am luat apă în pumni și-am vîrsat-o pe sîni. Firele reci mi se prelingeau pe trup și fără să vreau am izbucnit în ris, pentru înția oară în aceste zile. Ce bine mă simțeam rîzînd ! Mă jucam cu apa aruncînd-o peste mine, încă o dată și încă o dată, apoi m-am cufundat în șuvoiul albastru. Curenții iuți mă scoteau mereu pe limbi de nisip, dar eu mă ridicam și mă aruncam din nou în clocotul undelor.

— Du, apă, cu tine, toată murdăria și scirna acestor zile ! Fă-mă la fel de curată cum ești tu ! șopteam și rideam, fără să știu eu însumi de ce.

Pentru ce, oare, nu rămân pe veci încrustate urmele oamenilor pe locurile îndrăgite și de neuitat ? Dacă aş găsi acum poteca aceea pe care m-am întors cu Diuișen din munți, mi-aş lipi fața de pământ și aş săruta urmele tinereții mele. Pentru mine, poteca aceasta a fost drumul care mi-a deschis toate drumurile. Binecuvîntată să fie ziua aceea, poteca aceea, drumul acela pe care m-am reîntors la viață, la mine însumi, la noi nădejdi și la lumina... Mulțumesc soarelui aceleuia și-i mulțumesc pământului de-atunci...

Două zile mai târziu, Diuișen m-a condus la gară.

Nu voiam să mai rămân în sat după toate cele petrecute. Trebuia să încep o viață nouă, într-un loc nou. De altminteri, și oamenii au găsit dreptă hotărîrea mea. M-au petrecut Saikal și Karake. N-au uitat să-mi dea din pușinul lor cite ceva. S-au zburciuit și au plîns ca niște copii. Au venit să-și ia rămas bun de la mine și alți vecini, chiar și Satimkul-certărețul.

— Du-te cu dumnezeu, copila mea, spuse el. Drum bun. Să nu te pierzi cu firea și să trăiești așa cum te-a sfătuit Diuișen ; atunci, n-ai să te prăpădești. Ce mai la deal la vale, am început și noi să pricepem cite ceva.

Copiii din școala noastră au fugit multă vreme după brișcă și au fluturat îndelung din mâini în urma mea...

Împreună cu mine mai plecau cîțiva, care fuseseră trimiși de asemenea la o casă de copii din Tașkent. În gară ne aștepta o rusoaică îmbrăcată într-o scurtă de piele.

De cite ori am trecut mai târziu pe lângă gara asta mică din munți, umbrită de plop ! Mi se părea că mi-am lăsat pentru totdeauna acolo o jumătate din inima mea.

Lumina liliachie, difuză, a serii acelea de primăvară avea parcă ceva trist și apăsător, ca și cum amurgul ar fi trăit și el despărțirea noastră. Diuișen căuta să nu arate cît il doare, cît de grea îi e inima, dar eu știam, căci aceeași durere mă încerca și pe mine. Învățătorul se uita țintă în ochii mei, mîinile lui îmi mîngiau părul, fața, pînă și nasturii de la rochie.

— Eu, Altinai, nu te-aș lăsa niciodată să te îndepărtezi nici cu un pas de mine, spuse el. Dar n-am dreptul să-ți stau în cale. Tu trebuie să înveți. Cît despre mine, eu știu prea puțină carte. Du-te, așa va fi mai bine... Poate ai să te faci o învățătoare adevărată și atunci o să-ți aduci aminte de școala noastră și poate o să rîzi... Așa să fie, da, așa să fie...

În depărtare se auzi vuietul trenului, revărsîndu-și ecoul în defileul unde se afla gara, apoi se arătară și luminile locomotivei. Călătorii aflați pe peron începură să se agite.

— Acum ai să pleci, spuse cu glasul tremurat Diuișen, stringîndu-mi mîna — să fii fericită, Altinai ! Dar mai ales să înveți, să înveți...

Sugrumată de lacrimi, n-am putut să răspund nimic.

— Nu plînge, Altinai. Diuișen îmi șterse lacrimile. Deodată își aduse aminte : — Plopul aceia pe care i-am sădit noi doi... O să-i

îngrijesc eu. Când o să te faci mare și te vei întoarce, o să vezi ce frumoși or să fie.

Între timp, trenul a intrat în gară și s-a oprit scrișnind din toate încheieturile.

— Să ne luăm rămas bun ! — Diuișen mă îmbrățișă și mă sărută cu putere pe frunte. — Drum bun, mergi cu bine... Nu-ți fie teamă. Curaj !

Am sărit pe scara vagonului și am întors capul. N-am să uit niciodată imaginea aceea a lui Diuișen, cu brațul prins în eșarfă, cu ochii încețoșați: pe urmă a făcut o mișcare ca și cum ar fi vrut să mă atingă, dar în clipa aceea trenul a pornit.

— Drum bun, Altinai ! Drum bun ! strigă el.

— Rămii cu bine, învățătorule ! Rămii cu bine, dragul meu învățător !

Diuișen alergă o vreme pe lângă vagon, apoi se opri, dar pe neașteptate se repezi înainte și strigă:

— Altina-a-i !

A strigat așa de parcă ar fi uitat să-mi spună ceva foarte important, de care și-a adus aminte, deși știa că e prea târziu... Îmi stăruie și acum în urechi strigătul acela, izbucnit din inimă, din străfundurile sufletului...

Trenul a trecut prin tunel, a ieșit în linie dreaptă și, prinzând viteză, a început să mă poarte pe întinderile stepei kazahe spre o altă viață...

Rămii cu bine, învățătorule, rămii cu bine prima mea școală, rămii cu bine copilărie, rămii cu bine prima mea iubire, nemărturisită...

Da, am învățat într-un oraș mare, așa cum visase Diuișen, la școli mari, cu geamuri înalte, așa cum îmi spunea el. Pe urmă, am terminat facultatea muncitorească și am fost trimisă la Moscova, la institut.

Cîte greutăți am îndurat în anii aceia lungi de învățătură, de cîte ori am ajuns în pragul deznădejdiei, închipuindu-mi că n-am să pot răzbi pe cărările întortochiate ale științei, dar de fiecare dată, în clipele de grele încercări, mă simțeam răspunzătoare față de primul meu învățător și nu cutezam să dau îndărăt. Ceea ce alții pricepeau numaidecît, eu deslușeam cu mare greutate, pentru că a trebuit să iau totul de la început.

Pe vremea cînd învățam la facultatea muncitorească, i-am trimis lui Diuișen o scrisoare în care îi mărturiseam că-l iubesc și că-l aștept. Nu mi-a răspuns. Corespondența noastră s-a oprit aici. Cred că m-a alungat din inimă pentru că nu voia să mă împiedice să învăț. Poate avea dreptate... Ori poate c-au fost și alte pricini. Cît am suferit și cît m-am frămîntat atunci...

Mi-am susținut prima disertație la Moscova. Ea a fost pentru mine o mare izbîndă. În tot acest răstimp n-am reușit să mai trec prin aulul meu. Apoi a izbucnit războiul. Tîrziu toamna, în drum de la Moscova spre Frunze, unde mă evacuas, am coborît din tren chiar în gara aceea unde mă petrecuse Diuișen. Am avut noroc și am găsit îndată o căruță ce mergea într-un sovhoz, trecînd prin aulul nostru.

Mi-a fost dat să vă revăd, meleaguri ale copilăriei, în zilele cumplite ale războiului. Cu toată bucuria pe care o trăiam privind pământul care-și schimbase înfățișarea, căci răsăriseră alte sate, fuseseră arate ogoare întinse, se construiseră noi drumuri și poduri — războiul și-a așternut umbra asupra acestei revederi.

Aporopiindu-mă de sat, am început să mă tulbur. Priveam cu atenție de departe ulițele noi, necunoscute mie, casele și grădinile noi, pe urmă m-au uitat înspre colina unde fusese școala noastră și mi s-a tăiat răsuflarea. Alături, se înălțau unul lângă altul doi ploi înalți, care se legănau în bătaia vântului. Și atunci l-am chemat întâia oară pe nume pe omul căria i-am spus întotdeauna « învățătorule ».

— Diuișen! am murmurat. — Îți mulțumesc, Diuișen, pentru tot ce ai făcut pentru mine! N-ai uitat... O, cit se potrivește asta cu firea ta!...

Văzindu-mi lacrimile de pe obraji, vizitiul, un băiețandru, mă întrebă neliniștit:

— Ce-i cu duminca?

— Nimic. Cunoști pe cineva din colhozul acesta?

— Ba bine că nu. Sînt toți de-ai noștri.

— Pe Diuișen îl cunoști? Acela care a fost învățător aici...

— Diuișen? Păi el a plecat în armată. Chiar eu l-am dus din colhoz la comisariatul militar cu căruța asta.

La intrarea în sat l-am rugat pe flăcău să oprească și m-am dat jos. Am rămas în cumpănă și nu mă puteam hotări să bat la casele oamenilor acum, în vremurile acestea de restriște, să caut cunoscuți, să întreb dacă mă mai țin minte. Cit despre Diuișen, el plecase. Pe de altă parte, jurasem să nu mai calc niciodată pe la mătușa-mea și unchiu-meu. Multe li se pot ierta oamenilor, dar o fărădelege ca a lor cred eu, n-ar ierta-o nimeni nimănui. Nici nu voiam să știe c-am venit în sat. Așa că am cotit din drum și m-am îndreptat înspre plopii de pe colină.

Am stat multă vreme, ascultînd cum fremăta frunzișul toamnei. Cineva curățase de curînd arikul de lângă ploi; pământul mai păstra încă urme adînci de sapă, aproape proaspete. Apa limpede din arikul plin se vălurea ușor, și pe luciul ei se legănau frunzele îngălbenite ale plopilor.

Hei, plopii mei dragi! Tot ce-a visat, tot ce-a prezis omul care v-a sădit, s-a împlinit. Atunci de ce vi-e freamătul atît de trist? Ce vă năhnește oare... Simțiți că vine iarna, ori în trunchiurile voastre geme durerea și amarul tuturor?

Da, iarna va veni cu frig și viscole, dar pe urmă va fi iar primăvară...

De pe colină vedeam acoperișul vopsit al școlii celei noi. Cit despre școala noastră, nu mai rămăsese nici urmă din ea.

Apoi am coborît în drum, am găsit o căruță și am plecat spre gară.

Apoi a venit victoria. Cîtă fericire amară s-a revărsat asupra oamenilor! Copiii se duceau la școală cu port-hărțile părinților lor. S-au reîntors la muncă atîtea brațe de bărbați, văduvele și-au secat lacrimile și s-au împăcat cu soarta. Dar mai erau unii care li mai așteptau pe cei dragi să se întoarcă, pentru că nu toți se înapoiau deodată.

Nu știam nimic despre Diuișen. Consătenii mei care veneau pe la oraș spuneau că a dispărut, că Sovietul sătesc primise o înștiințare în acest sens.

— O fi murit poate, își dădeau ei cu părerea. Că, uite vremea trece, dar de la el nici o veste.

« Așadar, învățătorul meu n-are să se mai întoarcă, mă gindeam eu în răstimpuri. Așa ne-a fost nouă hărăzit să nu ne mai vedem din ziua aceea cînd ne-am despărțit în gară... »

Aducîndu-mi aminte arareori de trecut, nici nu bănuiam cît amar mi s-a strîns în suflet.

În 1946, tîrziu toamna, am plecat în delegație la Universitatea din Tomsk.

Călătoream pentru prima oară prin Siberia. În pragul iernii arăta aspră și posomorită. La geamul vagonului, pădurile seculare se rînduiau ca un zid întunecat. Din luminișuri răsăreau acoperișurile negre ale satelor, cu fuioare albe de fum înălțîndu-se din coșuri. Pe ogoarele reci se așternuse prima zăpadă, deasupra căreia se roteau înfrigurate, cîrduri de ciori. Cerul se întuneca neconținut.

În tren, însă, era plăcut. Vecinul meu de compartiment, un invalid de război, ne amuza pe toți cu istorioare și anecdote din viața de front. Mă uluia inventivitatea lui necesecată: simplă și provocînd un rîs în aparență inofensiv, ghiceai întotdeauna îndărățul ei adevărul adevărat. L-am îndrăgit toți care ne aflam alături de el. Undeva, dincolo de Novosibirsk, trenul nostru a zăbovit puțin într-o haltă. Stăteam la geam și priveam pe fereastră rîzînd de vorbele vecinului meu.

Trenul s-a pus în mișcare. Căsuța singuratică a haltei a rămas în urmă. La macaz, m-am smucit de la geam și numai decît mi-am lipit fața iar de el. Acolo era Diuișen ! Stătea în fața cantonului, cu fanionul în mîină. Nu mi-am dat seama ce s-a petrecut cu mine.

— Opriți ! am țipat în gura mare și m-am repezit spre ieșire, fără să știu eu însumi ce fac, dar în clipa aceea am văzut semnalul de alarmă și l-am tras cu putere.

Vagoanele s-au îmbulzit unele în altele, trenul a oprit brusc și tot atît de brusc s-a tras îndărăt. Bagajele din plasă s-au prăvălit cu zgomot, farfuriile au căzut pe jos, copiii și femeile au izbucnit în țipete. Cineva a strigat îngrozit:

— Un om a căzut sub tren !

Eram pe scară și am sărit, fără să văd pămîntul de sub mine, ca într-un hău, și, fără să văd nimic înainte și fără să înțeleg nimic, am luat-o la fugă înspre cantonul acarului. În urma mea, am auzit fluierăturile însoțitorilor de vagon. Mai mulți călători au coborît din tren și s-au luat după mine.

Am fugit într-un suflet de-a lungul garniturii. Din cealaltă parte, Diuișen venea fuga în întîmpinarea mea.

— Diuișen, învățătorule ! am strigat, repezindu-mă la dînsul.

Acarul s-a oprit, privindu-mă nedumerit. Era el, Diuișen, era fața lui, erau ochii lui, numai că acum își lăsase mustăți și îmbătrînise un pic.

— Ce-i cu dumneata, surioară ? a întrebat cu milă în limba kazahă. M-ai asemuit cu cineva. Eu sînt acarul Djangazin, pe numele de familie Beineu.

— Beineu?

Nu știu cum am izbutit să-mi încheștez gura, ca să nu țin de durere și de rușine. Mi-am acoperit fața cu palmele și am plecat capul în jos. De ce nu s-a căscat pământul sub mine? Trebuia să mă dezvinovățesc față de acar și să-mi cer iertare de la oameni, dar eu stăteam încremenită ca o stană de piatră. Călătorii care se strinseseră în jurul meu tăceau și ei. Mă așteptam să țipe la mine, să mă ocărăască. Dar oamenii tăceau cu toții. În liniștea aceea apăsătoare, o femeie a spus, înecată în suspine:

— Săraca, i s-a părut că e bărbatu-su, ori frate-su.

Oamenii au prins să se agite.

— Auzi ce întâmplare! rosti cineva cu o voce de bas.

— Cite nu se petrec, cite n-am îndurat în război... i-a răspuns o voce întretăiată de femeie.

Acarul mi-a îndepărtat mâinile de pe obraji și mi-a spus:

— Hai să te însoțesc la vagon, că e frig.

M-a luat de braț. De cealaltă parte mi-a luat brațul un ofițer.

— Hai, cetățeano. Lasă că-nțelegem noi tot, a spus el.

Oamenii mi-au făcut loc și cei doi mă duceau ca la o înmormântare. Pășeam încet, iar în urma noastră veneau ceilalți. Călătorii care se apropiau abia acum, se alăturau și ei mulțimii. Cineva mi-a aruncat pe umeri un șal. Vecinul meu de compartiment mergea alături, șontic-șontic. O tot lua câte puțin înainte și mă privea în față. Omul acesta vesel și vorbăreț, bun și curajos mergea acum, nu știu de ce, cu capul descoperit. Plingeam. Cum abia mă mișcam, cu alaiul după mine de-a lungul trenului, în timp ce vîntul suiera printre șirurile de telegraf, mi se părea că aud într-una: «Nu, n-o să-l mai văd niciodată!»

În dreptul vagonului ne-a oprit șeful de tren. A țipat la mine amenințându-mă și spunându-mi că am să fiu dată în judecată și am să plătesc amendă. Eu însă nu i-am răspuns nimic. Nu eram în stare. Mi-a întins o hîrtie și mi-a cerut s-o semnez, dar eu n-aveam puteri să iau creionul în mînă.

Atunci vecinul meu de compartiment i-a smuls-o din mînă, înfruntându-l și sprijinindu-se în cîrji, i-a strigat în față:

— Las-o! Semnez eu. Eu am tras semnalul de alarmă și am să răspund pentru asta!...

Trenul, întîrziat, gonea pe pămîntul Siberiei, pe acele străvechi meleaguri rusești. Ghitara vecinului meu umplea noaptea cu sunetele ei triste. Duceam în inimă cîntecul prelung al văduvelor Rusiei, ecoul amar al acestei întîlniri cu războiul care se sfîrșea.

Au trecut ani. Tot ce-a fost, rămînea în urmă, căci mereu mă chema viitorul, cu grijile lui mari și mici. M-am căsătorit tîrziu. Dar am găsit un om bun. Avem copii, familie, trăim în bună înțelegere. Sînt acum doctor în filozofie. Călătoresc adeseori. Am cunoscut multe țări... Dar în sat nu m-am mai întors. Există firește, destule motive, dar nu încerc să mă dezvinovățesc. E de neiertat că am rupt orice legătură cu oamenii de la noi. Dar așa a fost să fie. N-aș putea spune că am uitat totul, asta nu e cu putință, dar nu știu cum m-am îndepărtat de anii aceia.

Sînt unele izvoare în munți, care, atunci cînd se deschide cîte o cale nouă, sînt date încetul cu încetul uitării. Drumeții nu mai cotesc pe poteca ce duce la ele, ca să-și astîmpere setea, și atunci ele sînt năpădite de tufe de mentă și mure, care le ascund privirilor. Rar cine își mai aduce aminte și rar cine o mai ia într-acolo de pe drumul mare, într-o zi de arșiță, să-și umezească buza. Iar cînd se abate cîte un drumeț prin locul acela uitat și dă în lături buruienile, rămîne uluit cît de liniștită și de adîncă e apa aceasta curată și rece, de mult netulburată de nimeni, și se vede în unde pe sine însuși, vede soarele, și cerul, și munții. . . Și se gîndește omul atunci că e păcat să nu cunoști asemenea locuri și se hotărăște să le spună îndată și tovarășilor săi ce-a văzut. Dar pe urmă uită, pînă ce nu poposește din nou pe aici.

Așa se întîmplă uneori și în viață, căci așa e, pare-se, făcută ea să fie. . .

Mi-am adus aminte de izvoarele acestea nu de mult, după ce mi-am vizitat satul.

Te-a nedumerit, desigur, atunci, plecarea mea neașteptată din aul. N-ai fi putut, oare, să le spun oamenilor atunci, pe loc, toate acestea? Nu. Eram atît de tulburată, mă simțeam atît de rușinată, încît am hotărît să plec numaidecît. Mi-am dat seama că nu mă pot întîlni cu Diușen, că n-am să-l pot privi în ochi. Trebuia să-mi adun gîndurile în liniște, să chibzuiesc bine tot ce aș fi vrut să spun nu numai oamenilor noștri, dar și multor altora.

Mă simțeam vinovată pentru că nu meritam toată prețuirea tovarășilor mei din sat, pentru faptul că nu eu trebuia să stau la loc de cînstă la festivitatea inaugurării noii școli. Dreptul acesta i se cuvenea înainte de toate primului nostru învățător, primului comunist de la noi din sat, bătrînului Diușen. Dar lucrurile s-au petrecut tocmai pe dos. Noi ședeam la masă, pe cînd omul acesta cu suflet ales era grăbit să împartă corespondența, era grăbit să aducă telegramele de felicitare de la foștii elevi ai școlii.

Întîmplarea nu e unică. Am observat aceasta nu o dată. De aceea mă întreb cînd, oare, ne-am pierdut capacitatea de a-l respecta pe omul de rînd așa cum îl respecta Lenin? . . . Slavă domnului că vorbim acum despre asta fără fățarnicie. E foarte bine că și în această privință ne apropiem tot mai mult de Lenin!

Cei tineri nu știu ce învățător minunat a fost Diușen la timpul său, iar dintre vîrstnici, mulți nu mai sînt. Mulți dintre elevii lui Diușen și-au găsit moartea în război și ei au fost adevărați soldați sovietici. Eram datoare să vorbesc tineretului despre învățătorul meu. Oricine în locul meu trebuia s-o facă. Dar nu mai trecusem prin aul și nu mai știam nimic de Diușen și, cu timpul, chipul lui se prefăcea pentru mine într-un fel de relicvă sfîntă, păstrată în taină, undeva în adîncul sufletului.

Dar mă voi întoarce la învățătorul meu și am să-i dau socoteală, am să-i cer iertare.

La înapoierea în Moscova, vreau să mă abat prin aul și să le propun oamenilor să numească noua școală-internat « Școala lui Diușen ». Să poarte numele acestui colhoznic de rînd, care azi e poștaș. Aș vrea ca și dumneata, în calitate de consătean, să-mi sprijini propunerea.

„Un soare în minte,
furtuni în inimă“

EUGÈNE DELACROIX

Peisaj la Champrosay (ulei).

La Moscova, acum, e trecut de miezul nopții. Stau în balconul hotelului și privesc marea de lumini a orașului. și mă gândesc cum o să viu în sat, cum o să mă întâlnesc cu Diuișen și o să-i sărut barba cărunță...

★

Deschid larg ferestrele. În odaie, năvălește un val de aer proaspăt. În albastrul incert al dimineții, cercetez cu atenție studiile și schițele tabloului la care am început să lucrez. Sint multe, pentru că am luat de multe ori totul de la capăt. Cît privește tabloul în ansamblu, orice aprecieri sint premature. N-am găsit încă acel ceva, fundamental. Mă plimb încolo și încoace în liniștea care anunță zorile și mă gândesc, mă gândesc, într-una. Și-așa de fiecare dată. Și de fiecare dată mă conving că tabloul meu nu e încă decît un simplu contur.

Și totuși aș vrea să vă vorbesc despre această lucrare a mea, neîncetată încă. Aș vrea să mă sfătuiesc cu voi. Bănuiți, de bună seamă, că tabloul meu va fi închinat primului învățător din satul nostru, primului comunist de la noi, bătrînului Diuișen.

Dar nu știu dacă voi izbuti să exprim în culori viața aceasta complexă, închinată luptei, aceste destine și pasiuni omenești atît de deosebite. Cum să fac ca să nu vărs cupa aceasta; ca să v-o pot aduce plină, contemporanii mei? Cum să fac ca voi, nu numai să-mi înțelegeți ideea, dar ca ea să devină o creație a noastră, a tuturor?

Nu pot să nu pictez acest tablou, dar mă copleșesc atîtea gânduri și atîtea frămîntări! Uneori, mi se pare că n-am să izbutesc nimic și atunci mă întreb de ce mi-a mai pus soarta penelul în mînă? Ce viață de mucenic e asta! Alteori mă simt atît de puternic, încît aș fi gata să urnesc munții din loc. Atunci îmi spun: privește, studiază, alege. Pictează plopul lui Diuișen și al lui Altînai, plopul aceia care ți-au adus atîtea clipe de bucurie în copilărie, cu toate că nu cunoșteai povestea lor. Pictează un băiețel desculț, pîrlit de soare, cocoțat sus pe o creangă din plop și uitîndu-se cu ochii vrăjiți în depărtări.

Sau pictează un tablou pe care să-l intitulezi « Primul învățător ». Poate fi momentul cînd Diuișen ti trece pe copii în brațe peste rîu, în vreme ce pe lingă el galopează pe caii lor sătui, niște oameni mîrginiți, cu căciuli roșii din blană de vulpe, care își bat joc de ei...

Sau pictează momentul în care învățătorul o petrece pe Altînai în drumul ei spre oraș. Ții minte strigătul de atunci din gară, al lui Diuișen? Fă un tablou care să răscolească inimile la fel cu acel strigăt pe care și astăzi îl aude Altînai.

Îmi spun multe, dar nu întotdeauna îți izbutește totul... Nu știu nici acum ce tablou o să pictez. În schimb știu bine un lucru: c-o să încerc mereu.

În romînește de IGOR BLOCK și IV. MARTINOVICI

Ilustrații de MIHU VULCĂNESCU

LITERATURA ÎN ARTE ȘI SPECTACOLE

DELACROIX
SAU DESPRE
RAȚIONALITATEA
GENIULUI

fragmente din Jurnalul pictorului

Prezentare și traducere
de

ACAD. G. OPREȘCU

Anul acesta se împlinesc 100 de ani de când s-a stins încet, ca o flacără care moare, Delacroix, eveniment în acest chip anunțat publicului de unul din cei mai buni și mai fideli prieteni ai săi: « Așa muri, aproape surzind, la 13 august 1863 Ferdinand-Victor Eugène Delacroix, pictor de mare rasă, care avea un soare în minte și furtuni în inimă, care timp de 40 de ani a parcurs toată claviatura pasiunilor umane. »

Ciți sînt artiștii de care se poate vorbi astfel? Care din ei îmbrățișează o artă de largă claviatură? Nici unul din secolul trecut, și pușini, foarte pușini, înainte. Cele mai mari nume ale artei sînt singure patrioite să-i stea alături.

Acest mare maestru, cu atîtea fețe ale talentului, avea și acest dar, de a se exprima pîtrunzător în scris, de a minui cu pricepere condeiul. O curiozitate vie pentru forme variate de cultură, un spirit hrănit cu lecturi esențiale ne întîmpină în paginile pe care ni le-a lăsat Delacroix: pagini de critică, eseuri, scrisori fermecătoare și mai ales acel copios Jurnal, realizat cu intermitențe, dar extraordinar de prețios ca mărturie a unei gândiri artistice complexe, anticipatoare. În toată istoria plasticii, în afară de Leonardo, care însă are aplicare, preocupări și preferințe mai degrabă pentru știință, nu văd pe altul să se compare cu Delacroix în puterea de a medita pe marginea creației, de a fixa concluzii neașteptate și uimitoare, nu numai privind arta epocii lui, dar uneori profetice.

Încă la prima pagină a Jurnalului găsim o declarație, din 3 septembrie 1822, care e un program de sinceritate și de adevăr. Cine citește Jurnalul de la un capăt la altul trebuie să recunoască că artistul n-a uitat niciodată promisiunea pusă în fruntea acestui text. Sîntem deci în fața unui caz rar și deosebit de semnificativ: să cunoaștem părerea intimă, sinceră, expusă, a unui om excepțional: ca artist, despre alți artiști și despre artă; ca judecător, în cele mai variate și mai însemnate probleme ale timpului, în literatură, în muzică, în cultură, în genere; și, poate ce e mai fascinant, asupra evoluției lui însuși, într-o perioadă de cîteva decenii.

Cînd Delacroix își începe Jurnalul, cu un sentiment de plăcere și de bucurie — în 1822, el este un tîndr plin de ardoare, de o energie care cere să se cheltuiască, nu numai în opera sa, dar și în viața de toate zilele, la care el participă voios, cu un fel de orgoliu tineresc, cu o voie bună care transpiră în toate acțiunile lui, și care se reflectează din pagini din Jurnal.

Un contemporan ne-a lăsat un frumos portret al lui, plin de observații juste și bine definite, portret pe care se cuvine să-l cunoaștem, și care ne va ajuta să înțelegem mai exact textul Jurnalului din acea vreme. « Era destul de înalt, slab, pușin cam delicat în aparență, dar bine proporționat ca talie, elegant ca înfățișare și cu maniere distinse. Avea părul negru ca pana corbului, ochii vii, gura cu dinți frumoși, surîsul amabil și spiritual; tenul îi era palid și oacheș, figura îi părea mică sub părul stușos și mîdășos. Cînd vorbea cu cineva, se așeza în picioare în fața interlocutorului și destul de aproape de acesta, își înclina ușor capul spre spate, pentru a mări oarecum distanța ce-l separa de acel interlocutor, și pentru a-l examina mai bine. Atunci se vedeau strălucind, sub mustața sa neagră dinții albi și admirabil rînduiți ».

« Avea, a spus cineva, mîini mici, nervoase, îndemnate și mai ascuțite ca cele de pisică. Se îmbrăca îngrijit. (...) Se vedea că nu dorea să fie confundat cu acei eroi de atelier, care ajung la celebritate prin excentricitatea costumului lor ». Fizicul, inteligența, manierele sale făceau din el oriunde un erou al adunării în care se găsea. Și cum tot atunci pictase Barca lui Dante, și ceva mai tîrziu, dar tot înainte de 1834, Masacrul din Chios, opere care nu găsiseră aprobare decât într-un mic cerc de cunosători, nu rareori se auzea în urma lui: « Ce păcat că un tîndr atât de plăcut face o pictură oribilă ».

Pictura acestu părea desigur oribilă unora, dar ca ne minunează astăzi din partea unui tânăr de 25 de ani. Și ne minunează și mai mult citind Jurnalul, din pricina modestiei cu care artistul vorbește acolo de el însuși, de planurile sale de viitor, de cei de la care el speră să primească lecții în artă, de reflecțiile sale judicioase. Mai ales prima parte a Jurnalului este plină de asemenea observații. Ne întrebăm: care alt tânăr, autor al unor opere, nu de talia celor două menționate, căci aceasta ar fi cu adevărat miraculos, dar cel puțin aspirând la ceva similar, și-ar putea stăpîni orgoliul, ar arăta aceeași judecată și aceeași dorință modestă de progres, de care dă dovadă Delacroix?

Epoca 1824—1874 nu apare în Jurnal. Fusese o perioadă de activitate febrilă în viața pictorului, în care el scrisese pentru reviste câteva articole importante, dar nu-și continuase Jurnalul. Tot în această vreme călătorise în Maroc, călătorie care are o altă de mare influență în evoluția lui ca artist și ca gânditor. Repercuțiile ei se vor simți de-a lungul anilor, pînă la moartea artistului, și ce este mai însemnat, ea va lăsa urme în fizarea ideilor lui despre ce este clasic și ce este romantic și despre felul greșit cum contemporanii lui, în special Ingres, înțelegeau aceste noțiuni. În jurul cărora se dădea lupta artiștilor, în prima jumătate a secolului trecut. În fața acestor popoare libere în mișcările lor spontane, cu trupurile lor viguroase și tinere, în vestimentele lor albe, acoperindu-i de la gît la picioare, el se convinge că poziția lui estetică este cea justă, în timp ce concepția celor ce se ziceau clasici, imitatori pasivi ai altor imitatori, cei ai Renașterii, ei înșiși imitatori ai romanilor, ultimii imitatori ai artei grecești antice, era falsă, sterilă și nu putea decît să dăuneze artei franceze. De aici vine exclamația lui entuziasmată dintr-o scrisoare cu privire la viața ce se desfășura în fața lui în Africa, cînd i se pare că toată Grecia veche îi trece pe dinainte și, desigur, și acea butadă, ca răspuns admiratorului care-l numise un Victor Hugo al picturii: « Te înșeli, domnule, eu sînt un pur clasic ».

Acestea și alte știri însemnate le avem din notele lui Delacroix din Maroc, căci și în timpul acestei călătorii, fără să fiind un jurnal propriu-zis, asemenea cu cel precedent, el notează, aproape zilnic — pe foile ce-i serveau pentru schițe, — nenumărate și înfiniți prețioase crochiuri și toate gândurile ce-i vin în legătură cu viața pe care o întîlnește acolo. Pentru puțin timp, același lucru se petrece și în Spania, la întoarcere.

În 1847, cînd el începe cel de al doilea Jurnal, Delacroix este un bărbat de aproape 50 de ani, un artist în plină glorie, cu toată opoziția ce i se mai face, cu altă mai aprigă, cu cit chiar dușmanii lui îl simțeau puternic, o personalitate imensă. El era însă subminat de boală, un valetudinar, adesea cu febră, cu gîtul prins, silit să ducă o viață rezonabilă și să renunțe la multe. Focul tinereții îl părăsise, ca și distracțiile care ocupaseră o bună parte a vieții lui în epoca primei părți a Jurnalului. Efectua cu pasiune picturi mari, pentru ziduri vaste. Dar obligat adesea să nu părăsească odată, el își putea îngădui lecturi care-i dădeau o mare satisfacție intelectuală: fie că aproba ideile autorului volumului pe care îl avea în mînă, și pe care le completa prin asociație de idei, prin reflecții personale, în Jurnal — cu deosebire în ultimii ani — fie că le combătea.

Avea astfel ocazia să se analizeze, cu toată acuitatea de care era capabil, și să ajungă, nu să-și schimbe ideile esențiale, care rămîn la el ferme, dar să le precizeze mai mult, să le vadă consecințele, raporturile reciproce, mai ales atunci cînd analizează paralel diversele forme de artă. Mărturisesc că numai celebrele conversații ale lui Goethe cu Eckermann mi se par de natură să deschidă atîtea orizonturi, noi și vaste, cum o face această parte a Jurnalului lui Delacroix.

În 1857, Delacroix este ales membru al Academiei de Arte frumoase, după numeroase eșecuri provocate de dușmanii lui îngriști, care aveau majoritatea în Academie. Dar chiar și atunci el nu e ales decât cu voturile muzicienilor, membri și ei ai Academiei. Detaliu într-un fel simbolic, pentru existența acestui artist care voia o pictură capabilă de a emoționa la fel de viu ca și muzica și care știa să rostească observații pătrunzătoare despre această artă.

În ziua ședinței în care a fost ales membru al Academiei Franceze, Delacroix era greu bolnav. Boala începuse de mai multă vreme, de prin decembrie 1856. El este astfel obligat să rămână constant în casă și de multe ori chiar în pat, pînă la mijlocul lui martie 1857. Însă în aceste luni, cît ține boala, Delacroix a mai făcut ceva: s-a gîndit la utilitatea pentru publicul francez — nesigur asupra conținutului unor noțiuni care se tot discutau în presa timpului — a unui dicționar al artelor frumoase pe care-și propune să-l redacteze. În acest scop el notează, cu totul la întîmplare, expresiile, pe care dorește să le explice, și numele artiștilor de care s-ar putea vorbi. Din cînd în cînd, el se oprește asupra unor definiții și explicații care-l interesează de aproape, sau asupra unui artist care-i este scump, și cu această ocazie, în una sau mai multe pagini, dezvoltă ideile ce-i par necesare pentru înțelegerea subiectului. Asemenea schițe, izolate, însă tratate cu toată autoritatea marelui artist în vremea maturității sale radioase, ne par de o deosebită importanță. Sînt cîteva din ele și în culegerea de față.

Străbătînd această culegere, cititorul se va întreba: ce profit practic se poate trage astăzi, pentru artiștii realist-socialiști, din lectura Jurnalului lui Delacroix? Evident, geniul lui de executant, imaginația lui eroică, acea facultate pe care prietenul și admiratorul lui, Baudelaire, o considera « regina facultăților », îi sînt și-i rămîn proprii, nu se pot imita. Rămîn însă particularități de doctrină și de tehnică care pot fi și ale noastre. El este în primul rînd un realist, pornind în tot ce face de la natură și om. Nu admite însă o redare egală, calmă, care ar duce la o operă rece și indiferentă. El consideră că artistul, pornind de la realitatea vizibilă, trebuie să facă deosebire între ce este esențial și provoacă « efect » — termen asupra căruia insistă adesea — și ceea ce poate, și trebuie chiar, să fie neglijat. În această alegere, artistul e condus de pasiune, de interesul activ, fierbînt pentru subiect. Fără participarea pasiunii, nu se obține nimic însemnat și durabil.

Urmînd acest procedeu, anume detalii vor căpăta o forță și un relief deosebit. Nu pot fi luate ca un defect, dacă ele sînt cerute de temperamentul artistului, probă Rubens, Michelangelo, Rembrandt. Pornind de la asemenea idei, în mod normal execuția pe care o preferă trebuie să fie largă, liberă, în tușe mari, dar armonizîndu-se perfect prin colorit, și în tonuri care nu sînt absolut independente unele de altele, deoarece reflexele culorilor din natură se influențează unele pe altele. De aici valoarea relativă pe care Delacroix o acordă schițelor, față de opera « finită »; prin dese reveniri mulți artiști o făceau să arate oboșit.

O remarcă a lui Delacroix îi poate surprinde pe unii lectori. Ea revine de mai multe ori în Jurnal. Maestrul declară că e încîntat să examineze un tablou sau un desen insuficient, asupra unui subiect interesant, cîci aceasta îl silește să-și pună problema cum ar fi tratat el acel subiect și astfel să-și încerce posibilitățile.

Sînt, nu o dată, observații de o semnificație estetică vastă — cum este aceea asupra adevăratei forme de clasicism — care fac ca Jurnalul să ne apard o lectură fundamentală, pentru orice artist. El ne îndeamnă să ne ferim de forme sofisticate, pretențioase și obscure; el ne ajută să înțelegem sîndtos tradiția, să gîndim major plastică, în contextul larg al culturii, în conexiune fericită cu celelalte arte.

Din Dicționarul artelor frumoase

Există oare o legătură necesară între ce e bun și ce e frumos? O societate degenerată poate ea oare să aprecieze lucrurile înalte, ori în ce gen ar fi ele? E probabil că nu; de aceea în societatea noastră, așa cum este ea, cu moravurile noastre înguste, cu micile noastre plăceri meschine, frumosul nu poate fi decât un accident și acest accident nu ține atîta loc, încît să schimbe gustul, și să aducă pe calea frumosului partea generală a spiritelor.

28 august 1854 — Dieppe.

... Poate este adevărat că, în mijlocul indiferenței generale, talentul nu-și dă toate roadele: este sigur că, pentru a fi făcut puținul pe care l-am făcut, a trebuit să desfășor de o mie de ori mai multă energie decât acei Rafaeli și Rubenși, care nu aveau decât să se arate lumii, surprinsă și pregătită să-i admire, pentru a fi copleșiți de încurajări și aplauze.

19 august 1854

Fiecare om are el oare soarta sa înscrisă și fixată cum își are figura și temperamentul? Cît despre mine nu ezit a recunoaște și a fi convins de acest lucru. În definitiv sînt un om foarte fericit și a trebuit totdeauna să plătesc orice avantaj printr-o luptă. Am primit prin aceasta cîteva favoruri ale destinului, acordate într-adevăr cu o mîină avară, dar prezentînd și oarecare siguranță: ca acei arbori care cresc în terenuri sărace, în care se dezvoltă încet și cu greutate, și ale căror crengi sînt strîmbe și noduroase, datorită acestei dificultăți de a exista; lemnul acestor copaci este socotit mai tare decât acela al frumoșilor arbori crescuți repede, într-un pămînt roditor, și ale căror trunchiuri drepte și fără cusur par a fi crescut fără osteneală.

29 aprilie 1824

Glcia nu este un cuvînt lipsit de sens pentru mine.

17 iunie 1855 — Champrosay

Oamenii de spirit sînt rari, iar cei care sînt oameni de spirit în această pretinsă societate * aleasă * termină prin a-i suporta plictiseala din vanitate, sau devin stupizi, ca tot ce-i înconjoară.

4 ianuarie 1854

Serată la palatul Tuileries (reședința lui Napoleon al III-lea). Am revenit mai amărit decât de la înmormîntarea sărmanului

Visconti. Mutra tuturor acestor şmecheri şi a acestor paţachine, a acestor suflete de slugi sub învelişuri bogate, te îngreţosează.

23 august 1855

Adevărata superioritate, cum am spus-o undeva în aceste mici amintiri, nu admite nici o excentricitate. Rubens este dus de geniul său şi se dedă unor exagerări, care sînt însă în sensul gîndului său şi bazate întotdeauna pe natură.

Pretenşii oameni de geniu, cum îi vedem astăzi, plini de afectare şi de ridicul, la care răul gust se întrece cu pretenţiile, ale căror idei sînt totdeauna întunecate de ceaţă, care au, chiar în felul de a se conduce, acea bizarerie pe care ei o cred o dovadă a talentului, sînt numai nişte fantome de scriitori, de pictori, de muzicieni. Nici Racine, nici Mozart, nici Michelangelo, nici Rubens, nu puteau fi ridicoli în acest fel. Cel mai mare geniu nu este decît un om, în chip superior rezonabil.

15 mai 1824

... Ceea ce face pe oamenii de geniu sau, mai degrabă, ceea ce-i caracterizează, nu sînt ideile noi, ci ideea care îi stăpîneşte, că ceea ce a fost spus nu a fost spus încă deajuns.

15 martie 1855

Prinz la Edouard Bertin (directorul ziarului *Les Débats*, pictor şi amic al lui Delacroix) unde se găsesc mai mulţi artişti. Discuţii. « Li se trec, cu vederea, unor artişti, excentricităţile lor într-o privinţă oarecare, fără a pierde stimă pentru talentul lor: Delsarte este un fel de nebun în felul cum se comportă; proiectele sale pentru fericirea umanităţii, dorinţa perseverentă de a deveni doctor homeopat şi preferinţa sa ridicolă şi exclusivă pentru muzica veche, îl clăsează la un loc cu Ingres, de pildă, despre care se spune că se comportă ca un copil, şi care are preferinţe şi antipatii tot atît de prosteşti. » Acestor oameni le lipseşte ceva. Mozart, Molière, Racine nu cred să fi avut preferinţe şi antipatii stupide; în consecinţă, raţiunea lor era la înălţimea geniului lor, sau mai degrabă ea constituia tocmai geniul lor.

12 octombrie 1854

Tot ceea ce este făcut pentru oameni va găsi întotdeauna oameni care să-l preţuiască la adevărata lui valoare.

20 mai 1853

Chenavard este, asemeni multor francezi, un spirit căruia îi trebuiesc idei, pe care cuvintele să le poată exprima; cît despre

deile care nu se pot lesne exprima în cuvinte, el le elimină din domeniul artei.

24 februarie 1850

Îndrăzneam să-mi spun, de asemenea, că găseam în Voltaire ceva supărător, neplăcut pentru un adorator al spiritului său admirabil; acel ceva este tocmai abuzul de spirit. Da, acest judecător al gustului, arbitru al încintării, abuzează și el de efecte mitite; este elegant, dar prea adesea spiritual, și acest epitet este o foarte neplăcută critică. Autorii mari ai secolului precedent (secolul al XVIII-lea), sînt mai simpli, mai fără prețiozitate.

14 februarie 1850

Încep să urăsc furios Schubertii, visătorii, Chateaubrianzii, Lamartinii etc. Pentru că tot ce exprimă aceștia nu va mai avea trecere în viitor? Pentru că nu sînt adevărați. Oare amanții privesc luna cînd au lîngă oi femeia iubită? Da, desigur, cînd începe să-i plictisească. Amanții nu plîng împreună; nu fac imnuri infinitului și fac puține descrieri. Orele cu adevărat delicioase trec repede și nu le umplem în chipul acesta. Sentimentele din *Meditații*, sînt false ca și cele din *Raphaël*, ale aceluiași autor. Vagul, tristețea perpetuă nu zugrăvesc nimic.

Din Dicționarul artelor frumoase

Racine era un romantic pentru lumea din timpul său. Pentru toate timpurile el este clasic, adică perfect.

Respectul tradiției nu e decît observația legilor gustului, fără de care nici o tradiție n-ar fi durabilă. (...) Mulți oameni nu separă ideea de răceală de aceea de clasic. E adevărat că mulți artiști își închipuie că sînt clasici, pentru că sînt reci. Pentru un motiv analog, sînt alții care cred că au căldură, pentru că sînt numiți romantici. Adevărata căldură e cea care consistă în a mișca spectatorul.

.....

Justețea ochiului, siguranța mîinii, arta de a duce un tablou de la o schiță pînă la faza lui finală, și atîtea alte lucruri, toate de primă importanță, cer o aplicație de orice moment și exercițiul unei vieți întregi. Sînt puțini artiști, și vorbesc de cei ce merită cu adevărat acest nume, care să nu observe, în mijlocul sau la sfîrșitul carierii lor, că timpul le lipsește ca să învețe ceea ce nu știu sau ca să înceapă de la capăt o instrucție, alta decît cea falsă sau incompletă pe care au avut-o. Rubens, în vîrstă de mai mult de 50 de ani, în misiunea cu care a fost însărcinat pe lîngă regele Spaniei, întrebuința timpul pe care nu-l da afacerilor politice, să copieze la Madrid superbe originale italiene care sînt încă acolo. Acest exercițiu al copierii, cu totul neglijat de școlile moderne, era sursa unei științe imense.

9 mai 1824

Cit urâsc pe toți acești fabricanți de rime, cu rimele lor, cu gloriile lor, cu victoriile lor, cu privighetorile lor și pajiștile lor! Cîți oare dintre ei au exprimat într-adevăr ceea ce te face să simți o privighetoare? Și totuși, versurile lor nu sînt pline decît de asemenea elemente. Dar dacă vorbește Dante, el este nou ca natura, și nu-l auzi decît pe el.

25 aprilie 1824

Cred, și m-am gîndit la aceasta și în altă parte, că ar fi un lucru excelent să te înflăcărezi și să faci versuri, rimate sau nu, asupra unui subiect, pentru a te ajuta să intri în el cu căldură, ca să-l pictezi (...). Trebuie să încerc aceasta pentru Chios. (tabloul cu *Masa-crul din Chios*).

6 martie 1847

Privesc *Vînătorile* de Rubens (după niște gravuri). Acea cu hipopotamul, care este cea mai feroce, este cea pe care o prefer; îmi place emfaza ei, îmi plac formele exagerate și în care pictorul și-a dat friu liber. Le ador cu toată forța disprețului meu pentru dulcegăriile și «păpușile» care leșină de emoție în fața pictorilor la modă și a muzicii domnului Verdi.

20 iulie 1824

Lucrul de seamă este să evit o infernală facilități a penelului. Fă materia mai degrabă greu de lucrat cu ea, ca marmora; ar fi ceva cu totul nou. Fă materia rebelă, pentru a o învinge cu răbdare.

12 octombrie 1853

N-am început să fac ceva acceptabil, în călătoria mea în Africa, decît în momentul în care uitasem suficient micile detalii, pentru a nu-mi aminti în tablourile mele decît natura impresionantă și poetică: pînă atunci eram urmărit de dragostea pentru exactitate, pe care cei mai mulți o iau drept adevăr.

21 mai 1853

Această grijă exclusivă, de a nu arăta decît ceea ce se vede în natură, îl va face întotdeauna pe pictor mai rece decît natura pe care-și închipuie că o imită; de altfel, natura este departe de a fi întotdeauna interesantă din punctul de vedere al efectului de ansamblu. Dacă fiecare detaliu oferă o perfecțiune, aș numi-o de inimitat, în schimb reunirea acestor detalii constituie rarerii un efect echivalent cu acela rezultat în opera unui mare artist, ca sentiment al

ansamblului și al compoziției. Ceea ce mă făcea să spun, mai adineauri, că dacă întrebuițarea modelului dă tabloului ceva care impresionează, aceasta nu poate să se întâmple decât la oamenii foarte inteligenți! cu alte cuvinte, numai acei care știu să scoată efecte, lipsindu-se de model, pot într-adevăr să tragă un folos atunci cînd îl consultă.

Din Dicționarul artelor frumoase

Ce putem spune despre maeștrii care desenează în chip pronunțat conturile, deși se abțin să întrebuițeze tușe evidente? (sub pretext că ele nu există în natură). În natură, conturile există tot atît de puțin ca și tușele. Trebuie totdeauna să te servești de mijloacele convenționale ale fiecărei arte, care sînt limbajul acestei arte. Ce este un desen în alb și negru, dacă nu o convenție, cu care spectatorul este obișnuit și care nu împiedică imaginația lui să vadă un echivalent complet al naturii în această traducere a naturii.

7 aprilie 1849

Către trei și jumătate am însoțit pe Chopin în trăsură, pentru plimbarea lui. Deși obosit, am fost bucuros să-i fiu bun la ceva. Am parcurs l'Avenue des Champs Elysées, apoi am ocolit Arcul Stelei...

În ziua aceea el mi-a vorbit de muzică și asta l-a înșuflețit. L-am întrebat ce lucru stabilea logica în muzică. M-a făcut să simt ce este armonia și contrapunctul. Cum se face că fuga are ceva din logica pură, în muzică, și că a fi savant în fugă înseamnă a cunoaște elementul rațional și cel mai plin de consecință în muzică. Mă gîndeam cît aș fi fost de fericit să mă instruiesc în aceste chestiuni care dezoalează pe muzicanții vulgari. Acest sentiment mi-a dat ideea plăcerii pe care savanții, demni de a se considera savanți, o găsesc în știință. Aceasta, pentru că adevărata știință nu este ceea ce se înțelege obișnuit prin acest cuvînt, adică o parte a cunoașterii, diferită de artă. Nu, știința astfel considerată, demonstrată de un om ca Chopin, este arta însăși și, din contră, arta nu este atunci ceea ce crede omul de rînd, adică un fel de inspirație care vine de nu știi unde, care merge la întîmplare și nu prezintă decât exteriorul pitoresc al lucrurilor. Este rațiunea însăși, împodobită de geniu, dar urmînd o cale necesară și stăpînită de legi superioare.

2 aprilie 1847

(Concertul de la Conservator) s-a terminat cu o simfonie de Mozart, care m-a încîntat. Atîta perfecțiune, atîta desăvîrșire, acele nuanțe ușoare, toate acestea trebuie să despereze (ca imposibil de imitat) pe compozitorii care au suflet și gust.

15 februarie 1852

Sînt puțini muzicienii care sã nu fi gãsit cîteva motive izbitoare. Apariția unor astfel de motive dã în primele lucrãri ale compozitorilor o idee favorabilã despre imaginația lor; însă aceste veleități sînt prea des urmate de o lîncezealã mortalã. Aceasta este altceva decît fericita ușurință a marilor maeștri, care multiplicã motivele cele mai fericite, adesea în simple acompaniamente; altceva decît acea bogăție a unui fond inepuizabil și mereu gata sã se reverse, care face ca artistul sã aibã totdeauna la îndemînã ceea ce-i trebuie și sã nu-și piardã timpul cãutînd ceva mai bun, nedumirit între mai multe forme ale aceleiași idci. Aceastã franchețe, aceastã abundență, este cel mai sigur semn al superiorității în orice fel de artã.

Rafael, Rubens nu-și cãutau ideile; ele veneau la ei de la sine și chiar într-un prea mare numãr. Munca lor nu se petrecea ca sã le inventeze, ci ca sã le facã din ce în ce mai bune prin execuție.

12 mai 1852

Cînd ai început un lucru nu trebuie sã-l pãrãsești; iatã pentru ce timpul, pentru ce natura, într-un cuvînt, toți cei ce lucreazã încet și continuu, fac treabã bunã. Noi ceilalți, cu intermitențele noastre, nu toarcem niciodatã același fir pînã la capăt. Înaintea plecãrii mele, făceam lucrul unui Delacroix de acum 15 zile; acum fac lucrul unui Delacroix din momentul de față. Trebuie sã înnod firul, pînza va fi ori prea groasã, ori prea subțire...

20 octombrie 1853

Artele plastice nu sînt ca algebra, la care simplificarea figurilor contribuie la succesul problemei; succesul în artã nu consistã în a simplifica, ci în a amplifica, dacã se poate, de a prelungi senzația, prin toate mijloacele.

10 octombrie 1855

Vãd în fiecare clipã scenele marine, corãbiile, oamenii atît de interesanți, din care n-am extras tot interesul pe care îl prezintă. Vasul însuși nu joacã destul de mare rol la autorii de marine; aș voi sã-l fac eroul scenei; ador aceste vase; ele mîi produc gînduri de forță, de grație, de pitoresc; cu cît sînt mai în dezordine, cu atît le găsesc mai frumoase. Pictorii de marine le fac atît de oarecare: proporțiile fiind observate, poziția aparatelor de navigare fiind conformã cu legile navigației, li se pare cã treaba lor s-a îndeplinit; fac restul cu ochii închiși, așa cum arhitecții indicã într-un plan coloanele și principalele lor ornamente. Ceea ce cer eu este o exactitate pentru imaginație. Otgoanele lor sînt linii pictate în grabã și

« din obișnuință »; sînt acolo ca să fie, și par că nu servesc la nimic; culoarea și forma trebuie să participe la efectul pe care îl doresc; exactitatea, cum o înțeleg, ar consta, dimpotrivă, în a nu indica puternic decît obiectele principale, însă în raportul lor de acțiune necesară cu personajele.

31 august 1855

Englezii din școala lui Reynolds au crezut că imită pe marii colorişti italieni și flamanzi; ei au crezut că, făcînd tablouri întune-coase, fac tablouri viguroase; ei au imitat tonalitatea brună, pe care timpul o dă tuturor tablourilor, și mai ales acea strălucire factice, pe care o provoacă devernisiările succesive, care întunecă unele părți, dînd altora o strălucire nedorită de măestri. Aceste alterări nenorocite i-au făcut să creadă, ca în portretele lui West, că un cap ar putea fi foarte strălucitor, alături de haine lipsite complet de lumină, și că fondurile ar putea fi foarte obscure, în spatele unor obiecte luminate: ceea ce este cum nu se poate mai fals.

8 septembrie 1854

— O lucrare perfectă, îmi spunea Mérimée, n-ar trebui să com-
porte note. Sînt tentat să spun că o scriere bine scrisă, și mai ales logică și bine gîndită, nu comportă nici măcar alineate. Dacă ideile se deduc unele din altele, dacă stilul se leagă, el nu cere odihnă, atîta timp cît ideea care constituie fondul subiectului nu este complet dezvoltată. Montaigne este un ilustru exemplu al acestei necesități a geniului, în acest caz particular.

19 septembrie 1847

— Văd în pictori prozatori și poeți. Rima, obstacolele inerente versului, abilitatea indispensabilă care-i dă atîta vigoare, sînt analogul simetriei ascunse, echilibrului, în același timp savant și inspirat, care ordonează întîlnirea sau depărtarea între ele a liniilor, petele, rapelurile de culoare etc. Această temă este ușor de demon-
strat, numai că avem nevoie de organe mai active și de o sensibilitate mai mare pentru a distinge greșeala, discordanța, raporturile false ale liniilor și ale culorilor, decît pentru a-ți da seama că o rimă este inexactă și că hemistihul cade stingaci (sau rău). Dar frumusețea versurilor nu consistă în exactitatea observării regulilor, a căror neluare în seamă sare în ochii celor mai ignorați. Ea rezidă într-o mie de armonii și potriviri ascunse, care constituie forța poetică și izbesc imaginația, tot așa cum fericita alegere a formelor și raportul lor, înțeles bine, acționează asupra imaginației, în arta picturii.

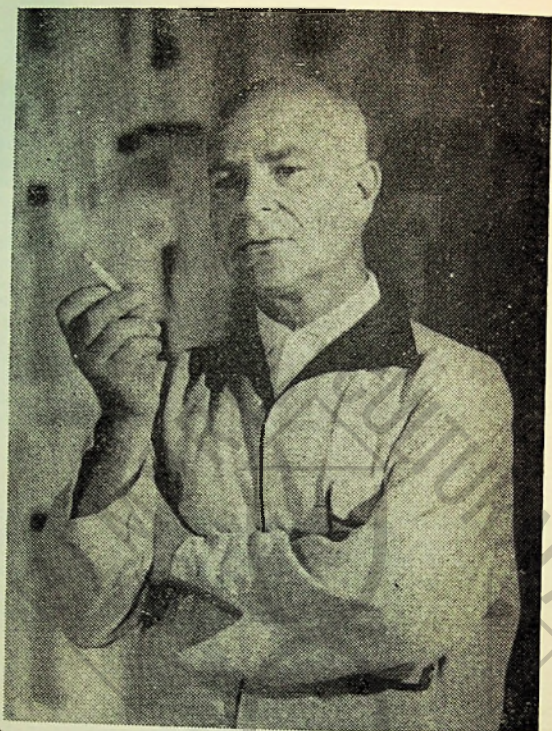
21 iulie 1850 — Ems

Experiența este indispensabilă pentru a învăța tot ce poți face cu instrumentul tău, dar mai ales pentru a evita ceea ce nu trebuie

să încerci. Omul nematur se aruncă în tentative nebunești, voină ca arta sa să exprime mai mult decât ceea ce trebuie și decât ceea ce poate. (...)

Și totuși, trebuie să fii foarte îndrăzneț. Fără îndrăzneală, și o îndrăzneală extremă, nu există frumusețe. Lord Byron lăuda ginul ca una din cauzele îndrăzelii sale. Cred că observația este justă, deși umilitoare, pentru un mare număr de intelectuali, care au găsit în alcool un ajutor al talentului, prin care pot să ajungă la culmea greu de atins a artei. Trebuie deci să fi ieșit din tine însuși, imens, pentru a fi tot ce poți fi.

Lu pueta havi li vrazza lungi
e arrinesci ad abbrazzari lu munnu,
e chissu vali pi salut.

Ignazio Buttitta

Sicilia

Agosto 1963

Poetul are brațele lungi și izbutește să
îmbrățișeze lumea, recitându-și poeziile.

©Asociația Ziarștilor Independenți din România

Ignazio Buttitta.

IMAGINEA PREZENTULUI ÎN LUME

Rănille pământului sicilian

Pentru cititorul român, Ignazio Buttitta este o cunoștință mai veche¹. Recentul său volum, *Piele nouă*² ne aduce o imagine proaspătă a activității sale creatoare. Au evoluat mijloacele de expresie ale artistului, s-au înmulțit zonele tematice, au căpătat profunzime ideologică modalitățile de investigare a realității; prozodica ideilor vehiculează ritmuri noi de gândire, pe fundalul candorilor autohtone (din volumul anterior, *Lu pani si chiama pani*) se proiectează gravitatea dramatică a unei maturități creatoare consacrate problematicii majore a timpului nostru.

Conștient de necesitatea primenirii limbajului poetic, animat de noblețea participării, căutând concordanța între lirică și evenimentul contemporan, Buttitta își revizuieste universul, înregistrează ca un seismograf sensibil schimbarea, necesitatea istorică a schimbării: *Istoria acestor ani de fîlcări/ a scormonit cu unghiile-n mine...*

Subliniind contradicția neantagonică dintre propriile modalități de creație — cea anterioară și depășită și cea necesară, actuală — poetul te întâmpină în pragul volumului cu o «artă poetică» a premiselor noului moment creator: *Frumos era, firește, / să scrii ca un beiv/ ce-n crîșmă cheșuiește/ considerîndu-și sticla, / și stă cu ea de vorbă/ și rîde la pahar, / îl dă de dușcă/ și-apoi se-apucă să și-l umple iar!...* / *Frumos era, firește, / dar, uite-acum sint ulcerat, / mîncat pe dînduntru, și scriu/ doar cu durerea ce mă răsucește!...* / *Aș vrea să fiu grîunte de nisip, / bob din nisipul de pe plajă, / un pește prins în plasă cu alți pești, / pești*

¹ Vezi Ignazio Buttitta, *Cîntărețul plîinii*, în *Secolul 20*, nr. 11/1961 pp. 103—112.

² Ignazio Buttitta *La peddi nova*, Feltrinelli Editore, Milano, prima edițiune: febbraio 1963, 204 pp.

opiniți să rupă/ rețeaua zălogindu-i./ Aș vrea să mă golesc, să mă cojesc,/ să-mi lepăd pielea veche,/ să mi-o schimb/ cu-o piele nouă/ cum fac șerpii negri.

Poetul s-a născut la Bagheria (provincia Palermo) în 1899, într-o familie nevoiașă. După isprăvirea cursurilor elementare, indigența cronică a sicilianului de rînd îl obligă să-și agonisească plinea, practicînd meserii insolite și neremuneratoare. Foamea deprimantă e compensată de bucuria studiului: cercetează folclorul dialectal sicilian și se dăruiește poeziei. În anii fascismului se retrage din viața literară oficială, intră în lupta ilegală, ca participant activ la Rezistență, fiind, de altfel, arestat și încarcerat de nenumărate ori. Anul 1954, în care apare volumul *Lu pani si chiama pani—Piinea se cheamă piine*, scris în dialect sicilian, tradus în italianește de Salvatore Quasimodo și ilustrat de consăteanul poetului, Renato Guttuso, îi aduce recunoașterea națională și renumele mondial (traducerea în franceză, chineză, rusă și spaniolă).

Piele nouă, recentul volum, este o culegere în care domină poezia inedită, organizată în 3 cicluri: *La peddi nova (Pielea nouă)*; *Li chiari di la terra (Rîurile pămîntului)*; *Straffetti e canzuni (Strofete și cîntecdele)*. Poeziei mai vechi, apărută în publicații și în volumele anterioare, îi sînt rezervate ciclurile *Lu silenziu (Tăcerea)*, scris între 1930—1945 și *Lu pani si chiama pani (Piinea se cheamă piine)*, scris între 1946—1954.

După «arta poetică» deschizătoare de perspective și încărcată de semnificații, poetul își supune conștiința lirică la un examen sever. Evaluarea experiențelor de viață (călătorii decepționante, fuga febrilă de singurătate, lupta cu tristețea) îl conduce la singura soluție posibilă: *Atîtea nopți și-atîta fum; / pe urmă zorii, / geana de lumină/ și vîntul, unduind ușor perdeaua, / și ciripit de păsări, / și glasuri omenești. / Atunci mă scol/ odată cu glasurile lor. (Li vuci di l'omini—Glasurile oamenilor.)*

În interpretarea lui Buttitta, moartea (*La morti*), despuiată de protocolul misterului capătă dimensiune omenească, devine motiv poetic de celebrare a vieții: *Nu moartea înspăimîntă/ ci neputința/ (dac-ai muri acuma)/ să mai deschizi fereastra/ privind acolo, jos, / copiii cum se joacă/ să mai contempli marea/ și munții-n zare, cerul; / să nu-ți mai poți tu inima trimite/ să cînte/ ca pasdrea/ pe-o creangă de măsline... / Nu moartea înspăimîntă ci gîndul... / că te petreci spre-a nu te mai întoarce;/ convingerea că moartea o știe/ și n-o spune: de ce, la urma urmei?/ N-o spune:/ dar atunci cînd vine să ne ducă/ (vă rog, luați amine!)/ o s-o vedeți cum plînge alături de voi.*

Bucuria-dragostei, a fecundității firii, sentimentul plinar al vieții izbucnesc în *Cavudu (Zăduf)* și *Arsura d'amuri (Sete de dragoste)*, atingînd o expresivitate majoră, condensată în economia folclorică a cîntecului *L'omini di dumani*. «Oamenii de mîine» sînt copiii care nu știu că au/ istoria în mînd/. . . / istoria ce taie/ uscatul rămuriș. . . pregătind lumea nouă, explozia de bucurie a libertății, într-o vară universală, în care poetul este trist că în iunie, atunce/ eu n-am să fiu cu ei.

Corolar firesc al acestui ciclu care-i definește orientările și-i jalonează itinerarele, *Li pueti d'oggi (Poezii de astăzi)* este o «artă poetică nouă» superioară în planul cunoașterii. Dacă în *Piele nouă* poetul își mărturisea neliniștile și căutările, întrevăzînd necesitatea schimbării, în *Poezii de astăzi*, maturizat din punct de vedere ideologic, el afirmă, cu intransigența comunistului militant, caracterul partinic al literaturii, necesitatea vitală a poeziei «angajate» în lupta pentru crearea unei lumi noi. Forța poetică și semnificația ideologică a acestei confruntări lucide cer consemnarea integrală a buclății:

LUI CESARE ZAVATTINI

Poetul «angajat»
îmi spun, să mă jighească;
de parcă n-aş avea cămaşa în spinare
şi hainele pe mine,
pantofii în picioare.

De parcă n-aş minca şi eu
— spre-a-mi duce viaţa — pline,
şi nici nu m-aş culca
să dorm, cu foamea stîmpărată, noaptea.

Oiţă fără lină,
asin ciutac de coadă
m-ar vrea: o stîrpitură
fătată de natură.

Aşa-s «poezii» astăzi:
sînt păsărele oarbe
cu aripile ciunte, şi fără glas în guşă:
au lumea să-i culeagă recolta,
ei,
în schimb,
string spice scuturate
din cîte-un piept pustiu.

Burlaci în văduvie
şi muzicanţi dînd chicsuri,
ce blîbîie să afle
acordul la gitară
pe-o strună solitară.

Şi nu ştiu
că pootul
e marinar,
pescar
că prinde cu năvodul;
nu ştiu că-i păsărar
cu laţuri pregătite
în orice anotimp.

Şi nu sînt dumiriţi
că poezia-şi are
înfipite rădăcinile-n pămînt,
şi crengile-nflorite,
deschiso sus, în vînt,
ca braţele de om.

Poezi «neangajaţi», eu vă salut:
culegeţi pulberea şi praful!
«Sfinţenie, singurătate»,
altă vi-i vocabularul;

dar adevărul,
azi și-ntotdeauna,
rămîne numai între oameni.

(*Poezii de astăzi*)

Din ciclul *Rănila pămîntului* scurtul poem *Către măicușele sulfurilor* demonstrează exemplar cum abordarea unei teme în aparență locale, de interes restrîns provincial — datorită generalizării artistice rezultată din analiza ideologică profundă a exploatarei capitaliste — poate da naștere unui produs artistic de însemnătate mai largă. Exploatarea muncii minorilor este un fenomen frecvent în industria capitalistă; condițiile în care lucrează copiii nu se deosebesc însă de cele în care își câștigă existența oamenii în toată firea. Și accidente de muncă adăunează în statisticile exploatarei după o aritmetică a morții care nu crușă vîrstele crude: *Măicușe, / care vă trimiteți / feciorii-n minele de sulf, / vă-nreb / la ce bun le dați ochi / dacă nu pot să vadă ziua? / ... / Doriți-le să moară mai degrabă: / mai bine-un mort în casă, / întins pe un cearșaf cîrpit, / un mort pe care să-l puteți boci / alături stîndu-i. / ... / Mai bine mort acasă, / decît înmormîntat în sulfărie, / cu voi deasupra, pe pămînt, să-l plîngeți, / să zgîriați cu unghiile lutul, / ... / să nu aveți putere / să-l ușurați de bolovanii / co-l strîvesc. / Să-i faceți pe copii de sulf!*

«Strofetele și cîntecélele», cu sursă și modalitate folclorică mărturisită, condensează glumeț, în stilul strigăturilor noastre populare, momente și episoade cu implicații politice și sociale grave:

«Te duc în ceruri», moartea îl poștește
pe-un rotofei din Vatican — om sfînt.
Trîntindu-i ușa, «sfîntul», creștinește,
«Ia lasă-mă — îi strigă — pe pămînt!»

(*Nimenia nu vrea să moară*)

Darnici popii cînd dai ortul:
îți dau iute pașaportul,
fi'n'că știu că-n ceruri, sus
oiii-s lipsă și morți nu-s.

(*Pașaportul*)

Prefațat de scriitorul Carlo Levi (autorul cunoscutului roman *Christos s-a opri la Eboli*) volumul *Piele nouă* «reprezintă o evoluție, o perioadă nouă, în care imaginilor vieții țărănești, transfigurărilor trudei cotidiene, mizeriei argaților, luptei pentru pline și libertate, li se alătură un alt conținut: durerea și speranța individuală și comună tuturor, destinul comun tuturor oamenilor...» Acesta este mesajul lui Ignazio Buttitta «în cele mai recente versuri ale lui, care tind să cuprindă tot pămîntul, nu numai o singură țară: și care, totuși, rămîn versurile Bagheriei, ale Siciliei, ale acelei limbi siciliene, plămădită din piatră și foc».

ROMULUS VULPESCU

O ALIANȚĂ NEFIREASCĂ

Romancierul francez Robert Sabatier practică o formulă literară realistă, plină de farmec și de poezie, dar pentru a exterioriza un sentiment defetist în fața vieții. Romanul său anterior *Canard au sang*, un fel de epopee burlescă a boemei pariziene, nu compensa prin ironia lui bonomă sentimentul dominant al absurdității și eșecului, care ar însoți, inevitabil, după opinia autorului, orice întreprindere omenească.

În *Moartea smochinului*.¹ atenția scriitorului este atrasă de viața unei străduțe izolate a Parisului, unde s-au pripășit tot felul de « desrădăcinați », care duc o existență foarte bine simbolizată de copacul exotic răsărit, printr-o inexplicabilă întâmplare, din asfaltul parizian. Meridionalul smochin nu poate să extragă din solul ostil destulă sevă ca să se dezvolte și să rodească; totuși nici inimiciția pământului, nici vicisitudinile unui climat neprielnic nu reușesc să-l distrugă înainte de a împlini rostul modest al existenței sale. Moartea lui e precedată — dacă nu direct provocată, de apariția unicului fruct care prin astringența lui are rolul să simbolizeze rodul trist al existenței umane. Cu toate acestea, oamenii simpli apar în romanul lui Sabatier înconjurați de simpatia autorului, în postura lor de reprezentanți ai bunului simț popular, ai elanurilor vii și generoase. Nerealizarea aspirațiilor pline de umanism și de frumusețe ale acestor eroi, care se înfățișează cititorului în rolul unor înfrinți ai vieții, emană cu necesitate o intensă melancolie. Cauzele sociale ale îngenuchierii lor apar uneori, clar sugerate, realismul spunându-și în acest fel, cuvântul.

Figura cea mai simpatică a romanului este bătrînul Stavro, personaj care retopește într-un amestec confuz miturile Greciei antice, ale ortodoxismului creștin și morala unor întâmplări la care a fost martor în tinerețe sau despre care i-au vorbit, odinioară, oameni demni de toată încrederea. El extrage din acest mixtum compositum o filosofie personală plină de un umanism generos dar pasiv. Și străduința lui de a realiza o comuniune spirituală cu semenii, atît de tardiv remisă, se îndreaptă — ultimă speranță — spre Pezner, alt suflet stingher, pe care avatarurile vieții l-au făcut să îndure ani grei de închisoare. Prietenia lui Stavro este însă brutal respinsă de fostul puscăriaș care sub impulsul unui amor imposibil uită tot ce-i datorează. Sarcina de a corecta pornirile ingrate ale unui om, în fond, cumsecade, revine astfel neprevăzutului vieții. Bătrînul grec este adus în situația de a lua asupra lui asasinarea romanticei contese

¹ Robert Sabatier, *La Mort du Figuier*, Albin Michel, 1962.

de Wy, Pezner fiind pe nedrept suspectat și arestat. Confundind după obiceiul lui, visul și realitatea, Stavro se autoconvinge că dorința de a scăpa de rivalitatea neloială a tinerei contese pe care Pezner o iubea și pe care el însuși o iubise fără speranță, a fost mortală. Și astfel nerecunoscătorul Pezner — mișcat în sfârșit de puterea generozității — se întoarce la căminul prieteniei. Totuși autorul este de părere că oamenii sînt inevitabil sortiți unei existențe solitare, de incomunicabilitate cu semenii. Întoarcerea lui Pezner se află într-un sistem de paralele cu acel fruct amar al smochinului, pe care pomul l-a zămislit secătuiindu-și întreaga forță vitală. Durerile nașterii și ale agoniei se confundă în concepția romancierului, care consideră lumina vieții prea plăpîndă pentru a fi o binefacere. Fructul smochinului atît de vitregit, servește la alinarea unei dureri, ca un leac nesperat, dar nu este comestibil; rodul vieții este atît de trist încît nu aduce în fapt bucuria de a trăi ci numai alinarea durerii de a exista. Celelalte personaje ale romanului, locatari ai aceleiași străduțe, deși trăiesc într-o comuniune firească oamenilor simpli și necăjiți nu reușesc totuși să umple golul, singurătatea în care se sbat iremediabil. Italianul Cremonesi se ocupă cu repararea instrumentelor muzicale, sperînd că într-o zi va făuri un instrument miraculos care să înobileze, prin sunetul lui, natura umană. O experiență nu-i aduce decît întristare și eșec. Gambrinus, care se odihnește pe gloria de a fi descendentul inventatorului berei, ascunde sub înfățișarea lui aparent împăcată și liniștită, o durere de nevindecă: soția lui, Rebeca, a fost ucisă de fasciști în timpul războiului. Ollie, femeia tînără și fără ocupație precisă, crează o aurcolă de mister în jurul nașterii unui fiu nelegitim. Dar sub aura de poezie un ochi atent ar putea descoperi o tristă mizerie omenească. Toate aceste drame necunoscute și disimulate au menirea să sugereze ideea unui inevitabil fond tragic al existenței, o incomunicabilitate funciară în durere ca și în, cu atît mai problematica, bucurie.

Realismul detaliilor se aliază, în cazul lui Robert Sabatier, cu un pesimism resemnat și blind; nu este o alianță firească, deoarece niciunul nu reprezintă pentru celălalt un asociat fidel și stimulator ci mai degrabă un adversar ignorat. E deci posibil ca alianța să se desfacă; nu știm încă pentru care din termenii alternativei va opta scriitorul.

G. H.

COMUNA DIN LOMZA*

Poate tocmai pentru că fericirea se împacă atât de greu cu amintirea durerilor, sintem uneori atât de dispuși să uităm suferințele, amenințările, dușmanii. Dar când spaima și moartea aleargă din Angola în Irak și din sudul Vietnamului în Spania, memoria noastră dispusă să aștească, tresare; faptele întrețin în inteligența noastră adevărul acesta grav că e încă prea devreme ca să uităm atrocitățile hitlerismului, camerele de gazare și lagărele de exterminare, reprimarea comuniștilor, amenințarea teribilă a războiului nuclear. De aceea, orice prilej care mobilizează amintirile de luptă împotriva trecutului în sprijinul prezentului e bine venit. *Comuna din Lomża* se dovedește a fi tocmai un asemenea prilej.

Leon Pasternak este un scriitor polonez; un trecut de vechi revoluționar și experiența directă a războiului i-a pus la îndemână materialul cel mai prețios al scrierilor sale. «Comuna» e organizația ilegală a comuniștilor deținuți odinzoară în închisoarea din Lomża. Rostul esențial al Comunei este desigur acela de a conserva, în împrejurările unui regim strivitor, condiția fizică și morală a deținuților, puterea lor de luptă, valoarea lor umană. A nu lăsa mințile să lincezească, a nu îngădui inimii capitulări ireversibile în fața durerii și disperării, a oferi omului, fie chiar în cadrul atât de îngust al închisorii, un prilej de luptă, aceasta e legea umanității ei.

Forța Comunei constă în organizare, disciplină și solidaritate. Ea constituie în ansamblu un instrument de luptă adaptat la condițiile unui război căruia nu-i lipsesc nici morții ca să fie cu adevărat teribil, nici eroii ca să-și desvăluie latura lui sublimă. Totul într-o asemenea închisoare e prilej de luptă. Lupta pentru mîncare, pentru medicamente, pentru plimbare, pentru dreptul de a păstra haine civile, pentru acela de a primi pachete și scrisori, de a citi și a avea vorbitor, totul — absolut totul — se păstrează, se obține, se impune prin luptă. E un război între brutalitate și inteligență, între josnicie și conștiință; căci tortura și cruzimea au mai întotdeauna nevoie de minți aberante și inimi cancerizate ca să fie practicate. În fine, e un război care nu cunoaște armistiții; pacea nu-l încheie niciodată; speranța e privilegiul unei singure tabere. Iar pentru că temnerii cunosc perfect puterea exemplului eroic și forța tradiției de luptă, ei suspectează pînă și moartea comunistului, căci cu puterea amintirii lui, un comunist continuă, chiar și de dincolo de mormînt, să constituie o amenințare fără replică. Pe scurt: războiul acesta are toate atributele unui război de clasă; cu circumstanța agravantă că aci, pe aria unei asemenea închisori — care este întotdeauna un instrument al violenței burgheze — războiul de clasă îmbracă mai totdeauna, forme violente.

Scriitorul polonez a priceput perfect sensul și logica acestui război. Cu un minimum de organizare epică faptele își desvăluie tot conținutul lor dramatic.

* Leon Pasternak, *Comuna din Lomża*, E.L.U. 1983.

Căci forța categoriei de scriitori din care face parte și Pasternak constă mai ales în experiență; oarecum grevați de bogăția amintirilor și de potențialul dramatic al faptelor, ei imaginează dificil. Literatura care le convine cel mai bine e de fapt aceea a memoriilor, a jurnalelor, a consemnărilor de ordinul documentului. Altfel timp citit ne zugrăvește viața din închisoare, observația este atentă și consemnarea precisă. Cine vrea să cunoască cum trăiește, cum învață, cum luptă și cum moare în închisoare un comunist, va afla în filele acestei povestiri un document solid și autentic. Antoni, trăindu-și prima experiență de închisoare cu satisfacția juvenilă de a respira în fine pe una din liniile cele mai înaintate ale unui front primejdios; Gorniak, veteranul, veșnicul protestatar, sfârșind ucis în bătaie; Bratkowski, starostele politicilor, autoritate temută, recunoscută tacit chiar de direcția închisorii, sînt personaje vii, observate direct. Personaje ca Werba, infirmul și Sosna, țăranul, închiși întotdeauna împreună pentru ca unul să aibă grijă de celălalt — alcătuiesc un cuplu greu de inventat. Sînt, în fine, episoade cărora imaginația nu are a le adăuga nimic. De un adevăr crud e episodul depozitării comuniștilor de hainele lor civile: duși la baie și desbrăcați în pielea goală, sînt luați la bătaie și siliți să îmbrace uniforma puscărișilor comuni. Sau iată, tot aci, în închisoare, unde dorințele obscure țin adesea loc de pasiuni, episodul acela de un umor rece, plasat cu simțul contrastului semnificativ, în care un deținut de drept comun obține învoirea de a se cununa cu una din frumusețile locului, o delicventă oarecare: e, firește, o cununie fără consecințe, menită să înlesnească o iluzie, mai degrabă decît să încurajeze o speranță.

Îndată ce autorul părăsește cadrul închisorii și sfera observației tinde să se lărgască, personajele sale pălesc numaidecît. Exemplul cel mai semnificativ e acela care se ilustrează cu grupul temnicerilor : în închisoare au profilul exact al profesunii lor; afară par neverosimili.

Comuna cîștigă o bătaie. Și pentru că nu este o celulă izolată în mijlocul societății, victoria ei e hotărîită de forța mișcării muncitorești: o grevă în oraș decide în cele din urmă sorții. E o izbîndă a luptei revoluționare, care încununează în mod logic episoadele unei asemenea povestiri.

ALEXANDRU SEVER

O SINTEZĂ DEFICITARĂ

Lucrarea universitarului francez Emile Bouvier *Les lettres françaises au XX-e siècle*¹ este încă o dovadă că o analiză a fenomenului literar ruptă de realitățile sociale și politice, nu mai este pe deplin posibilă în secolul XX. Pagini întregi de cifre și date — privind apariția cinematografului, automobilului, kilometrii de cale ferată, devalorizarea francului, grevele de supraproducție, scăderea salariului-preced și încearcă să explice, în analiza lui Bouvier, fenomenele de ordin estetic.

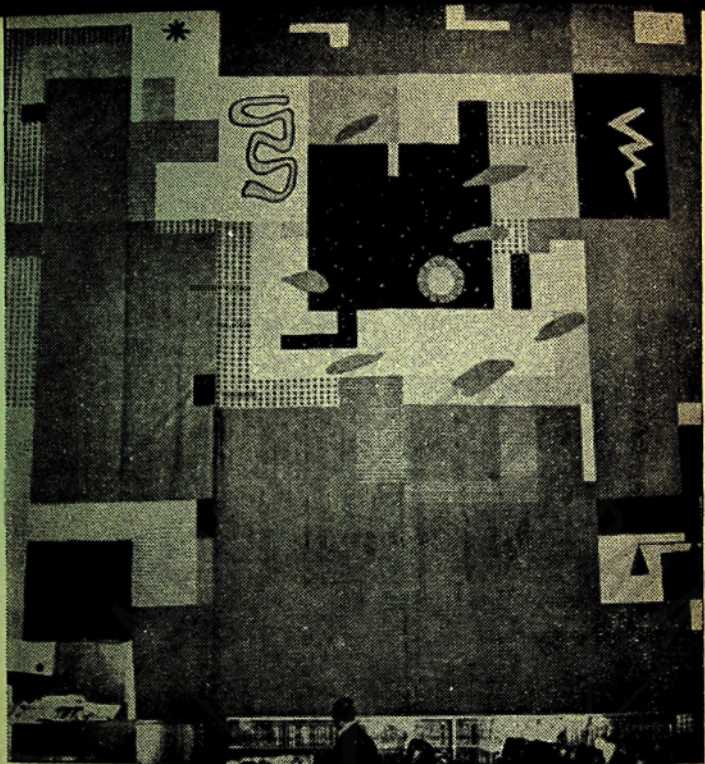
¹ Emile Bouvier, *Les lettres françaises au XX-e siècle*, Presses Universitaires de France, 1962.

Literatura epocii crizelor de supraproducție face din ce în ce mai mult loc «reflexiunilor politice și sociale», constată autorul. Epocile de violente zguduiri sociale, de «restratificări», cum se exprimă universitarul francez, reclamă — după părerea lui, care nu e lipsită de merit — un Balzac; aspirația de a da o «comedie umană» a acestei epoci devine acută și necesară. Așa se explică apariția marilor «cronici», cum sînt primele volume din *Les Thibault* de Roger Martin du Gard. Cadrele romanului «familial» se largesc, trecînd cu *L'été 1914* (continuarea romanului *Les Thibault*), la probleme de interes mai general. Sfera preocupărilor sociale, economice, filozofice se largeste considerabil cu *Les Pasquier* de George Duhamel, *Les hommes de bonne volonté* (Oameni de bună credință) de Jules Romains, *L'Âme enchantée* (Inima vrăjită) de Romain Rolland, acești scriitori ocupîndu-se intens, sincer și documentat de *Istoria contemporană*. Louis Aragon cu trilogia sa *Les cloches de Bâle*, *Les beaux quartiers*, *Les voyageurs de l'impériale* vine să întregască în mod fericit acest tablou. Bouvier a observat cu finețe înflorirea bruscă după 1932 a unei specii mai vechi a romanului care în momentul cînd condițiile sociale au reclamat-o, și-a făcut din nou o triumfală apariție.

Sînt de asemeni interesante observațiile privind modul în care cerințele comerciale, dorința editorilor de a avea o «clientelă» cît mai numeroasă, lucrări cît mai apte de a fi ecranizate, stimulează noi fenomene literare, ceea ce explică dezvoltarea abundentă a «vieților romanțate», tratate minor, a cărților de aventuri, a romanelor polițiste și, în sfîrșit, a maculaturii pornografice. Pe de altă parte, dorința de a obține un premiu literar care asigură în mod automat o mare vînzare, face ca editorii să mizeze pe un număr foarte mare de cărți, publicînd neselectat, debutanți care «odată intrați în angrenaj nu mai ies din el». Ce rezultă din această goană extraliterară după «clientelă» și tiraje avantajoase? Apariția unei «producții romanești neocapte, forțate, adesea artificiale și, cel mai adesea, o literatură efemeră, facilă sau provocantă, care speculează cele mai mici vicisitudini ale gustului».

Într-o epocă de mare avînt al științei, autorul ridică problema legăturii ultimelor descoperiri cu producția artistică. Care ar fi deci relațiile dintre literatură și televiziune? În goana după cîștig care va fi rezultatul competiției dintre cinema, televiziune și literatură? Observînd o mereu mai accentuată prezență a «imaginilor optice» în literatură, concomitent cu izgonirea «reflexiunii autorului», cu renunțarea la mijloacele specifice ale literaturii, Bouvier se întreabă chiar dacă acest proces nu va duce pînă la urmă la distrugătoarea «ciocnire cu concurența victorioasă a televiziunii?». În orice caz, prezența și influența crescîndă a mijloacelor specifice artelor vizuale sînt mereu mai evidente.

Care ar fi caracteristicile literaturii «virstei atomice», se întreabă mai departe autorul credincios metodei de a cerceta fenomenul literar în raport cu unele fapte economice, sociale, cu unele descoperiri științifice. Explozia de la Hiroșima și înarmarea atomică au dus, spune autorul, la apariția unui nou «mal du siècle» care a cuprins mai ales pe tinerii «străini oricărei angajări ideologice» și care se manifestă ca o spaimă de viitor. Sfîrșitul mileniului, anul 2000, este

LE CORBUSIER — Tapiserie de la Palatul Justiției Candigarch — India

de aceea înconjurat, în imaginația acestora, de norii grei ai unei viziuni apocaliptice. Bouvier observă pe bună dreptate că literatura exprimând gustul și, mai exact, spaima acestui tineret — dezorientat de climatul societății capitaliste declinante, adăugăm noi — răspunde cu opere evazioniste, cu paradisuri artificiale, etc., în timp ce reprezentanții cei mai lucizi ai generației tinere realizează, dimpotrivă, opere care înfruntă marile probleme ale epocii noastre. Această literatură care caută să trateze probleme acute ale vremii noastre, « exprimă — după părerea lui Bouvier — anxietatea celor conștienți, așezați la răspântia a două drumuri: acela care începe la 6 august 1945 la Hiroșima și acela deschis în 1955 prin Conferința de la Geneva asupra folosirii pașnice a energiei atomice. Aceasta este literatura care știe că știința a deschis oamenilor porțile unei ere noi care va fi — după cum oamenii

fi vor înțelege măreția sau fi vor agrava pericolele — vîrsta de aur sau vîrsta de aramă a umanității. »

Fără îndoială, încercarea universitarului francez de a porni de la anumite aspecte economice și sociale în analiza fenomenelor de suprastructură este un merit al cărții. Dar autorul, conform unei tradiții încetățenite în critica burgheză, ignoră, de fapt, baza economico-socială care *determină* fenomenele de suprastructură și nu amintește de loc existența unei ascutite lupte de clasă, care are un rol hotărîtor în structura societății capitaliste și care se reflectă cu toată ascutimea în planul ideologic. În felul acesta Bouvier nu reușește să dea o explicație științifică fenomenelor înfățișate, se menține la aparențe adesea înșelătoare. Încercarea de a substitui luptei de clasă, pseudo-teoria « tehnocrației », a puterii tehnicii în contrast cu dezvoltarea artistică, umanistă, constituie un exemplu tipic de disimulare a realelor contradicții ale epocii noastre. De aci, faptul că principalul conflict (mai ales după al doilea război mondial) i se pare a fi cel dintre două concepții vag și neștiințific definite de autor: socialismul și... tehnocrația ! De asemeni, înregistrînd marile bătălii care au loc pe plan artistic, el caută să egalizeze conflictele, să echivaleze valoarea argumentelor combatanților. « Obiectivismul » lui Bouvier devine atît de pînitor încît ne obligă să ne oprim asupra lui.

Dacă în capitolul despre literatura antebelică, autorul dă impresia unei anume echități, iar scriind despre ocupația fascistă și despre literatura Rezistenței adoptă o poziție antifascistă de principiu, ni se pare totuși, indispensabilă precizarea că în acea epocă dramatică pentru Franța și pentru întreaga umanitate, scriitorii comuniști — Aragon, Eluard, etc. — au luptat în cadrul Rezistenței franceze, în timp ce Robert Brasillach, Céline, Drieu La Rochelle, au colaborat în modul cel mai rușinos cu ocupanții, militînd prin scris pentru ideologia nazistă. Încercînd să estompeze această opoziție fundamentală între poziția patriotică a scriitorilor comuniști și aceea a trădătorilor fasciști, Bouvier ajunge la judecăți eronate și din punct de vedere estetic.

În discutarea curentelor literare, mi se pare că se pot găsi cele mai grave confuzii ale acestei lucrări. Astfel realismul apare ca o mișcare care, în dorința de a oglindi cît mai veridic realitatea obiectivă este menită să lovească și să înlăture *poesia* și *fantasia*, atribuite ce ar corespunde doar literaturii romantice. Literatura realistă este identificată în mod cu totul illogic pe de o parte, cu cărțile, jurnalele de călătorie și biografiile romanțate, iar pe de altă parte cu acel roman socotit « brutal și schematic », care îl supără pe cercetător printr-o artă « pur obiectivă, limitată la observația comportamentului exterior și mediului contemporan »; scriitorii incriminați printre care și Hemingway sînt însă în mod obiectiv incomparabil mai valoroși decît numele obscure pe care Emile Bouvier le propune admirației noastre. Realismul se răzbună infirmînd teoriile criticului.

Discutînd suprarealismul, deși constată că metoda de creație a suprarealiștilor este de multe ori un « exhibiționism illogic, imoral și anarhic », criticul se miră totuși de opoziția ireductibilă dintre aceștia și scriitorii realist-socialiști, explicînd-o printr-o așa zisă « îngustime de vederi a comuniștilor » ! (Cu acest prilej Bouvier uită cu totul nu

numai logica ci și «obiectivitatea», respingînd iritat realismul socialist, căruia îi atribuie cele mai fanteziste caracteristici). De altfel, eticheta de suprealism aplicată nediferențiat unor opere foarte deosebite ca orientare ideologică și modalitate artistică numai pentru că folosesc procedee de construcție ca simbolul, convenția scenică etc. neuzitate în secolul XIX, stîrnește o gravă confuzie, cedînd suprealismului interesante opere, aparținînd realismului critic. Această noțiune nu este însă folosită în lucrare deși ar fi fost singura în stare să explice o bună parte din operele protestatare, antifasciste și anti-burgheze salutate uneori, chiar cu simpatie, de autor dar eronat etichetate.

★

Unde merge literatura? se întrebă deseori critica franceză. Răspunsurile sînt de cele mai multe ori sumbre și derutante: «Literatura merge spre ea însăși, — spunea în 1954, spre exemplu, Maurice Blanchot — spre esența sa, care este propria sa dispariție». În întîmpinarea opiniilor de acest fel, E. Bouvier vine cu observația că literatura nu are șanse de a supraviețui decît dacă va reflecta caracteristicile omului «modern». Dar cum pot fi stabilite «dimensiunile omului modern» în afara sferei epocii sale? Ignorînd antagonismul dintre socialism și capitalism, lupta dintre clase în Franța, evident că Bouvier nu poate depăși generalitățile vagi despre «omul modern». De aceea lucrarea sa despre literatura franceză a secolului XX este departe de a se zisa tocmai ceea ce este nou, cu adevărat *modern*.

ADRIANA ILIESCU

JEAN LURÇAT — Tapiserie

GH. POPESCU — Mozaic (Mamaia)

DESPRE O ANTOLOGIE INDONEZIANĂ

Ca la mai toate popoarele din Orientul Îndepărtat, în cele peste trei mii de insule locuite din cele peste zece mii, care alcătuiesc Statul indonezian, poezia a fost și rămâne genul literar cel mai răspândit fără a fi considerată drept divertisment ocazional sau obiectul creației scriitorilor profesioniști. În Indonezia poezia face parte integrantă din viața cotidiană a populației ei; și dacă-i dăm crezare poetului Bintang Suradi, oriunde și oricând se adună la un loc mai mulți indonezieni, nu se poate ca pînă la urmă să nu improvizeze versuri avînd ca temă scopul întrunirii lor. Forma este cea a *patum*-ului,

de origine folclorică, alcătuit din patru versuri în monorimă sau alternanță. O altă caracteristică a *patum*-ului este lipsa aparentă de legătură între primele versuri și ultimele două. Privindu-le, însă, mai deaproape, îți dai seama că ele servesc de cadru, pregătesc atmosfera pentru ideea enunțată în ultimele două rînduri.

Poezia modernă indoneziană, adică cea scrisă în *Bahasa Indonesia*, (limba indoneziană — n. n.) este de dată destul de recentă, și cu toate că își trage seva din creația folclorică, nu mai păstrează aproape nimic din versificația tradițională a *patum*-ului sau a altor specii de factură populară. Totuși, *patum*-ului i se datorează paternitatea cadrului introductiv din multe din producțiile poetice moderne și contemporane.

În 1922 Muhammad Yamin publică prima culegere de poezii în *Bahasa Indonesia*, punînd astfel bazele poeziei moderne. Curînd, însă, s-au ivit în sinul vieții literare indoneziene două curenți contradictorii, în ceea ce privește orientarea: pe de o parte, curentul cosmopolit, de factură apuseană, iar pe de altă parte, curentul progresist, de inspirație folclorică, a cărui reprezentanți luau parte activă la lupta pentru independență națională.

« Generația anului 1945 » este cea care a spart vechile tipare ale poeziei: versul liber devine forma cea mai uzitată și pînă în ziua de azi; versul liber al « Generației anului 1945 » se caracterizează nu numai prin absența rimei ci și printr-o mare libertate a formei. Lucrul acesta apare evident și în sumara antologie editată de « Liga culturii populare » din Indonezia sub îngrijirea și în traducerea poetului Bitang Suradi. Intitulată *Contemporary Progressive Indonesian Poetry*¹, culegerea conține 53 de poezii scrise de 23 de poeți din vechea și noua generație, scriitori cu reputație sau la începutul carierii literare, dar care, toți laolaltă, împărtășesc aceleași idealuri și aspirații de libertate, pace și o viață mai bună pentru truditarii pămîntului indonezian.

Scopul acestei antologii este, după cum arată și autorul ei, să facă cunoscută, prin intermediul unei limbi europene, — engleza — opera acelor poeți indonezieni care își pun tot talentul în slujba poporului și participă activ la făurirea unei Indonezii libere nu numai de dominația străină ci și de exploatare. Deși de valoare literară inegală, poeziile reflectă preocupările, aspirațiile și suferințele poporului indonezian; în ele se vorbește de lupta eroică dusă împotriva feudalismului înainte de 1945 (« *Malia Lehi* » de S. Ferdy, un poet

¹ Djakarta, 1962.

talentat în vîrstă de 27 de ani din insula Timor), de jertfele aduse în numele Revoluției (« Căzuți în luptă », poezie scrisă de Harahap Bandaharo, reprezentant al generației mai vîrstnice), de unele îndoieli trecătoare (« E rupt lanțul ancorei » de Rivai Apin, membru marcant al Generației de la 1945) și de credința supremă în justetea cauzei și idealurilor (« Nimeni nu se va mai întoarce » tot de Harahap Bandaharo).

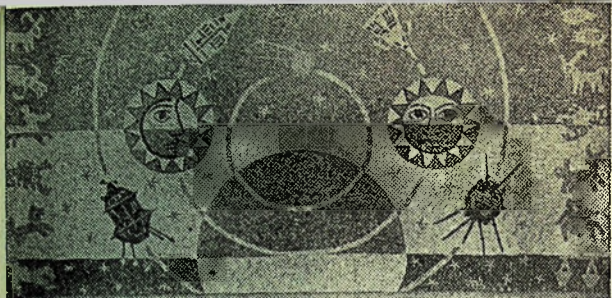
Poezia feminină este reprezentată prin versuri de Sugiarti Siswadi și Rukiah Kertapati, care sînt mîndre de aportul femeilor la lupta pentru eliberare națională și socială și apără cu înverșunare dreptul surorilor lor la o viață omenească, lipsită de umilinți și degradare (« Femei » și « Rechizitoriu »).

Contemporary Progressive Indonesian Poetry este o dovadă a sufletului viu și dătător de viață de care este pătrunsă astăzi poezia progresistă din Indonezia.

S. D.

Foto DAN GRIGORESCU — Mamaia

GH. POPESCU — Mozaic (Mamaia)

CADRAN MONDIAL

Intr-un interviu publicat de *Chicago Tribune*, Mary Hemingway, soția scriitorului, a declarat că locuința, în care Ernest Hemingway a trăit douăzeci de ani, trebuie să fie proprietatea poporului cuban pentru care scriitorul american a nutrit o mare simpatie.

★

«Despre ce scriu femeile», astfel intitulează ziarul polonez *Tribuna ludu* articolul lui Vaclaw Sadkowski.

Cărțile scriitorilor polonezi, remarcă cronicarul, în majoritatea lor, vorbesc cititorului despre actualitatea noastră; de acest lucru te poți convinge ușor dacă te oprești măcar la unele din lucrările apărute în ultimele luni. Astfel, Cristina Urbanovicz, în romanul *Lumină la fereastră*, descrie viața dintr-un orașel din apusul Poloniei, în primii ani de după război. Malgojata Hollnska vorbește în cartea *Teoria iluziilor mărunte* despre oamenii Varșoviei de azi, iar scriitoarea debutantă Maria Opolska din orașul Lodz abordează cu mult umor și simpatie problemele vieții de familie, cu frământările ei de fiecare zi, cu marile și micile ei bucurii și amărăciuni, într-o scurtă povestire intitulată *Căldură de familie*.

În afară de tematica actualității, remarcă Sadkowski, scrierile polonoze sînt profund interesate și de problemele măiestriei scriitoricești, de căutarea unor mijloace de expresie cît mai perfecționate. În ultima vreme au apărut lucrări care s-au bucurat de o înaltă apreciere în rîndul cititorilor. Una din ele este nuvela *Chimia*, scrisă de Zofia Hondzinska, care înfățișează destinul greu

al unei poloneze azvirlită în timpul războiului departe de Patrie și întoarcerea, după multe întâmplări, a eroinei în Polonia Populară. O altă carte considerată de Sadowski printre cele mai bune este *Portret deschis* de Wanda Karcewska în care este vorba de viața unui tânăr.

★

De curînd, în Republica Populară Polonă a apărut primul număr al unui nou săptămînal — *Kultura*, a cărui conducere o girează Janusz Wilhelmy.

Noua publicație, adresată cititorului de masă, își propune — așa cum se arată în articolul redacțional cu care se deschide primul număr — să contribuie la dezvoltarea culturii socialiste a Poloniei noi, la întărirea colaborării dintre popoarele lumii socialiste, să oglindească succesele de pe tărîmul culturii din țările lagărului socialist, să lupte împotriva ideologiei burgheze.

Călăuzindu-se după principiile promovate de partid, se spune în articol, *Kultura* va saluta și va sprijini în arta poloneză tot ceea ce slujește activ cauzei construcției socialiste, militînd pentru o artă strîns legată de prezentul și viitorul poporului condus de partid.

★

Poetul maghiar Ilyés Gyula a tipărit recent o vastă monografie *Petőfi*, la care lucrează de mai mulți ani și care e socotită lucrarea cea mai completă asupra marelui poet al Ungariei. Monografia readuce în discuție cercetarea care se află în curs pentru identificarea osemintelor poetului căzut în luptele de la Albeștii (Sighișoara) și înmormîntat în groapa comună. O comisie mixtă romîno-maghiară, instituită cu ani în urmă, depune străduință și pricepere în identificarea rămășițelor poetului, pentru a fi așezate la loc de cinste. Pînă atunci, am vrea să amintim că pe locul unde a căzut Petőfi, s-a ridicat acum doi ani un bust, opera sculptorului Romul Ladea.

★

După patru ani de muncă, pictorul italian Renato Guttuso a terminat de ilustrat « Divina Comedie » a lui Dante.

În cele o sută de ilustrații pe care le-a realizat, artistul a căutat, așa cum mărturisesc el însuși, să vadă evenimentele și personajele în lumina pasiunilor de azi, așa cum Dante le-a văzut prin prisma epocii sale.

Înzestrat cu perspicacitatea omului modern — scria ziarul „Paese sera” încă acum patru ani, cînd artistul era la începutul acestei lucrări — Guttuso îi însoțește parcă pe marele maestru al condeiului, întocmind un reportaj grafic și urmîndu-l pas cu pas pe Dante pe drumurile Infernului.

★

Cunoscutul caricaturist francez Maurice Siné, supărat că periodicele franceze au refuzat să-i publice unele lucrări din pricina caracterului lor protestatar, a înființat o revistă proprie: *Siné-massacre*. Verva lui continuă astfel să facă « masacre ».

Sperăm că această revistă care apare abia de o jumătate de an, va avea o lungă și rodnică existență. Neobositul ei fondator a mai publicat recent în editura *Casa de las Americas* din Havana un volum intitulat *El verdadero cuento*

del tio Sam (Adevărata poveste a unchiului Sam). Ilustrațiile lui Siné snt însoțite de texte spirituale aparținând scriitorului argentinian Ezequiel Martínez Estrada.

★

Carlos Baker, profesor la universitatea Princeton din S.U.A., lucrează la o nouă monografie a lui Hemingway. «Înaintează încet, dar bine!» declară Baker. «Cred că lucrarea mea va vedea lumina tiparului în 1967.» Profesorul a adăugat că folosește toate interviurile pe care le-a dat Hemingway, atât prietenilor cți și dușmanilor. Sursa cea mai bogată și mai valoroasă o constituie, însă, vasta corespondență a scriitorului, în deosebi cea purtată vreme de 17 ani cu prietenul său, C. T. Lanham, general de brigadă în retragere, care actualmente locuiește la Washington.

★

Celebru teatrul londonez «Old Vic» și-a închis definitiv porțile, o dată cu sfârșitul stagiunii 1962—1963. Teatrul și-a luat rămas bun de la spectatori cu piesa *Măsură pentru măsură* de Shakespeare.

Înființat în 1818, teatrul a cunoscut în cele 145 de stagioni succese răsunătoare; scena sa a adăpostit spectacole de operă, de teatru clasic și modern, chiar spectacole de circ — mai ales la începuturile sale — concerte. Aci au evoluat personalități de seamă ale scenei mondiale. Tot aci — cînd s-a retras din viața artistică — Paganini a dat ultimul său concert. Turneele organizate de «Old Vic» în Anglia și în străinătate erau așteptate totdeauna cu cel mai mare interes.

Localul va fi folosit de noul Teatru Național al Angliei, pînă ce clădirea lui proprie de pe malul Tamisei va fi terminată. Sub conducerea lui Sir Lawrence Olivier, Teatrul Național al Angliei, de curînd înființat, intenționează să ducă mai departe cu cinste moștenirea bătrînului «Old Vic».

★

Teroarea neagră, deslănțuită de reacțiunea irakiană împotriva forțelor democratice ale țării, nu a cruțat nici pe scriitorii progresiști. Mulți dintre ei au fost aruncați în temniți, iar despre soarta altora nu se știe nici măcar altt.

După cum comunică presa străină, noii guvernanți din Irak au declarat confiscarea bunurilor a doi dintre cei mai mari poeți ai Irakului: Muhammed Mahdi al-Djavarahin cunoscut cititorilor revistei noastre, care plîna la lovitura de stat a fost președintele Uniunii Scriitorilor Irakieni și Muhammed Salih Bahr al-Uluim. Ca și în anii regimului monarhic, Djavarahin se află din nou în surghiun, iar postul Bahr al-Uluim care datorită spiritului patriotic al operei sale a stat închis timp de peste douăzeci de ani, suferă iarăși chinurile detențiunii.

★

În Zanzibar (Africa Orientală) a luat ființă o Asociație a Scriitorilor.

Noua asociație își propune să contribuie la dezvoltarea literaturii în limba suahili. Ea intenționează să organizeze concursuri literare, să editeze operele clasicii literaturii universale în limba suahili.

Una dintre sarcinile asociației este aceea de a lărgi legăturile culturale cu scriitorii din alte țări, de a populariza în străinătate literatura de limbă suahili.

Printre ultimii scriitori mongoli laureați ai Premiului de Stat prozatorul Donorovin Namdag este unul din cei mai cunoscuți. Piese sale se jucau încă din deceniul al patrulea al secolului, nostru bucurându-se de o mare popularitate. În afară de 14 piese de teatru, până în prezent, Namdag a scris numeroase schițe și povestiri. Titlul de laureat al Premiului de Stat i-a fost acordat pentru romanul său *Vremuri furtunoase*, contribuție valoroasă în dezvoltarea literaturii mongole. Este vorba de un roman despre trecutul Mongoliei și revoluția populară, în care autorul descrie evenimentele acelei perioade furtunoase, preocupându-se totodată intens de lumea interioară a eroilor.

Printre ceilalți scriitori laureați se numără poetul Cioijoljarin Lhamsuren, cunoscut mai ales datorită cîntecelor sale pentru copii, precum și scriitorul Cioijoljin Cimid, al cărui prim volum de versuri a apărut în 1947 și care de atunci a avut o activitate multilaterală pe tărîm literar, inclusiv în domeniul traducerilor.

Asociația Autorilor din Costa Rica și Editura «Costa Rica» — organizații din care fac parte îndeosebi oameni de cultură cu vederi liberale — au instituit un concurs național pentru cea mai bună operă literară și lucrare de artă pe anul 1963.

În legătură cu aceasta, un grup de scriitori progresiști din cei mai cunoscuți, au adresat conducătorilor Asociației și Editurii o scrisoare deschisă, în care arată dificultatea participării lor la concurs, datorită restricțiilor în ce privește libertatea presei. Ei cer înlăturarea acestor restricțiuni care constau printre altele în «interzicerea editării, importării, comercializării și difuzării lucrărilor care exprimă ideologie sau tendințe comuniste».

Scrisoarea a fost semnată de poetul Carlos Luis Saens, prozatorul Carlos Luis Falias — autorul cărților *Mamita Yunai*, apărută și în versiunea românească, de poetul și romancierul Fabian Dóblez, laureat a numeroase concursuri literare și mulți alți renumiți oameni de litere.

În Algeria, după cum comunică ziarul *Alger republicain*, a fost creat primul teatru dramatic național. Directorul noului teatru, Mustafa Kateb, a declarat ziariștilor: «Dacă în timpul mișcării pentru eliberarea țării, teatrul a fost o armă de luptă împotriva colonialiștilor francezi, în prezent, teatrul nostru este un teatru național, de masă, care va oglindi viața poporului din noua Algeria, va critica lipsurile existente, va contribui prin toate mijloacele la dezvoltarea culturii și a instrucțiunii poporului.»

În anul acesta s-au împlinit două decenii de la moartea poetului austriac Guido Zernato, membru al unei generații de scriitori, care apare și se afirmă după prăbușirea imperiului habsburgic. Guido Zernato a scris și proză, dar volumul său *Gedichte* (Poezii) apărut postum în 1950 — care cuprinde tot ce publicase anterior în două culegeri — îl așază printre liricii de seamă ai Austriei. Deși restrînse ca număr, poemele lui Guido Zernato au o mare importanță

pentru peisajul liric al patriei sale. Universul său poetic este circumscris la mediul rural, pe care-l cîntă într-un limbaj voit prozaic, alegîndu-și de predilecție teme de natură «apoetică».

De teamă de a nu fi arestat de Gestapo, el pleacă în emigrație mai tîrziu în Franța, apoi în Statele Unite, unde și moare în 1943, cu puțin înainte de a scrie aceste versuri de o tulburătoare prevestire:

*...Eu am pierit aici,
Ca o sălbăticiune, care-a țipat în nopțile de iarnă.*

★

În bibliotecile din Republica Sud-Africană are loc o activitate febrilă. Sînt epurate cu multă grijă toate volumele care au fost trecute pe lista de cărți interzise a regimului Verwoerd. Epurate și... destinate focului. Cîteva nume din lungul șir de autori «pedepsiți» cu arderea pe rug: Dostoievski, Tolstoi, Gorki, Hemingway.

Prezentarea tehnică: CORNEL PÎRVULESCU

Corectura:

LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică „Arta Grafică” București

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

43 804

Lei 7